

ლიდია მეგრელიძე

მშობლიური
ცის ქვეშ

ღლიურები & ქრონიკები

1901-1906

ს ა ს ე ლ გ ა შ ი
თ ბ ი ლ ი ს ი
1955

წინასიტყვა

დადნანს იყო ჩემს მეხსიერებაში დაგროვილი 1905 წლის გუბრიის და ბათუმის ამბები. ის ადამიანები, რომელნიც ჩემს წიგნში არიან მოხსენებულნი, ჩემი ნაცნობი სახელებია.

დიდხანს ვფიქრობდი დამეწერა ეს წიგნი... ამ ფიქრებში გაჰქარა ჩემი ცხოვრების საუკეთესო წლები. მუდმივი მღელვარება... მუდმივი მოუსვენარი ცხოვრება, რაც ჩვეულებრივად უნდა ჩაითვალოს რვა შვილის დედისათვის. კიდევ მრავალი საზოგადო საქმიანობა, რასაც ჩემი თაობის ადამიანს ავალებდა სინდისი. მაგრამ თავიდან მაინც არ მშორდებოდა ის ამბები, რის მონაწილეც მე თვითონ ვიყავი მთელი ჩემი ახალგაზრდული არსებით.

გადავწყვიტე როგორმე მომეყარა თავი ერთ წიგნში ამ ამბებისათვის, ნეჩვენებინა მკითხველისათვის იმდროინდელი საზოგადოება თავისი სიავკარგით. პირველ ყოვლისა განვიზრახე ზალხის მოქმედება ამესახა. ჩემი განზრახვა დაახლოებით მაინც რომ გამეხორციელებინა, გადავწყვიტე საზოგადოებრივ მოვლენათა დღიურებისა და ქრონიკების ფორმაში გამეშუქებინა რომანი. მე დავწერე მართალი წიგნი ნამდვილად არსებულ ადამიანებზე. წიგნის წერის დროს მეტრძოლი ზალხი პედეგა თვალწინ თავისი შეგნებით. უპირველად რევოლუციური სულისკვეთებითა და დიადი საკაცობრიო იდეებით.

• ავტორი.

„ბედის ნერილი“

მუდამ გულჩათხრობილმა და ფიქრებში გართულმა ბეგლარ მანთიძემ პირველად შენიშნა ამ დილით: ხეხილება მწვანე კვირტები ღილებივით ჩამოებნიათ ტოტებზე. ფაცხის გვერდით ატამს ყვავილი გამოეჩინა. მაღალი ხის ვენახებს მუხლებში წყალი ჩასდგომოდათ. გასხვლის დრო მოწეულიყო. ჩქარა საყანე მიწების გაწმენდას შეუდგებოდა სოფელი.

ბეგლარს ჯერაც ვერ გადაეწყვიტა, როსტომ ვაშალოშიძის ზეგანი აეღო საყანედ თუ გურიელის მამულში ჩასულიყო, სუფსის პირზე. სუფსის პირი ნოციერი მიწაა, მაგრამ ბეგლარს ეძნელებოდა შინიდან შორს სამუშაოდ წასვლა, კვირაობით ოჯახის მიტოვება. თან თბილი ლუკმის მიმწოდებელი არავინ ეგულებოდა სახლში. ბეგლარის ცოლს, მაკას, წვრილი შვილები ეხვია. მარტო მახარე იყო ბეგლარის ოჯახში წამოზრდილი და ისიც სახლში არ ჩერდებოდა. სოფლის ჯგუფის დამთავრების შემდეგ მახარეს ხონის სამასწავლებლო სემინარიაში უნდოდა შეესვლა, მაგრამ ბეგლარს სად გააჩნდა საამისო საშუალება. ახლა ბათუმში წასვლა დაეეინებინა მახარეს და მთელი დღეები ღელავდა. ბეგლარი წუხდა: „ალარავინ მრჩება ყურმოცვლილი¹. რომ ცეცხლზე წყალი დაასხასო“. ისევ ვაშალოშიძის მწირსა და ქვიან მიწაზე მიეპყრო თვალი: „სამესა-

¹ ყურმოცვლილი — მოზრდილი არავინ მყავს, ცეცხლი რომ გამოჩნდეს, ჩაქრობა შეეძლოსო. — იტყვის ხალხი.

მედოდ რომ მომცემდესო“, ფიქრობდა ფაცხის წინ ჩამომჯდარი და წალდით ლუკუმბის გრძელ ტოტს თლიდა, მერე მახვილი დანით კანს აცლიდა სირგვალეზე, აჭრელებდა. თანაც წამახვეულ წვერზე, ჯვარედინად, ფირფიტებს უკეთებდა. ის იყო გამზადებული პაპაჯვარი ბაღჩაში მიჰქონდა დასარქობად, რომ ფაცხიდან მახარე გამოვიდა. ბეგლარს მიუახლოვდა და მოკრძალებით გაუწოდა ხელი:

— მშვიდობით, ბაბა, ნუ მოიწყენ უჩემოდ. მე იმიტომ მივდივარ, ბაბა, ოჯახს გამოვადგე, სასახელო კაცი გავხდე.

ბეგლარი შეკრთა, ხელიდან წალდი გააგდო და ბაღჩის ალაგეს დაებჯინა, შვილს მიაშტერდა. გუშინ უფრო დიდი ეჩვენებოდა მახარე მამას. ახლა სულ ბავშვად წარმოიდგინა, გული შეეკუმშა.

— მიხვალ, ბიჭო, მიხვალ, მარა, ხიფათს გადაეკიდები და ისევ მამაშენის საჯახირო ვახდები. — სთქვა დაღვრემილმა ბეგლარმა და უცებ ისეთი სახე მიიღო, თითქოს რამდენიმე წლის სიცოცხლე მოჰკლებოდეს. ამ დროს მაკა გამოვიდა თვალებდაწითლებული, ხელსახოცში შეხვეული საგზალი გამოუტანა შვილს, სოფლის ჩასარბენამდე გააცილა და გამოეთხოვა, უსიტყვოდ გადაკოცნა მახარემ დედა. მაკას უნდოდა უკანასკნელად კიდევ ეთქვა შვილისათვის ორიოდ სიტყვა, გული ყელში მოებჯინა:

— ჰკუთით იყავი, შვილო, ჰკუთით... — ძლივს წაილულლულა და უკან გამობრუნდა. მეტი აღარ შეეძლო. ცდილობდა თავი შეეკავებინა, სასწრაფოდ იწმენდდა ცრემლს, თან ბუტბუტებდა: „ღმერთო ნუ დამსჯი... უგუნური ვარ... რა მატირებს...“

მახარეც არ გრძნობდა თავს კარგად. მშობლების ოჯახიდან გამოთიშვა და უცნობ გზაზე დადგომა არც ისე ადვილი აღმოჩნდა, როგორც აქამდე ეგონა. ხედავდა დედის თვალიდან მონაქურ ცრემლს და თვითონაც უმძიმდებოდა უბეები. არც მამის დაღვრემილი და უცებ დაბერებული სახე შორდებოდა თვალიდან. პატარა სულიკოს ტიტინიც ისე მოესმოდა, ეგონა ყოველი ხის ძირიდან „ჰიტას“ მოსძახოდა. ტყუპი ძმების — ზაალისა და საულის საუბარიც გულისკოვზზე დაეწერა:

- სად მიხვალ, მახარია?
- როდის მოხვალ, მახალიკო?
- რატომ მიხვალ?
- არ შეიძლება ჩვენც წამოვიდეთ შენთან?
- შორს არის ბათუმი?
- რა უნდა გააკეთო ბათუმში?

წამდაუწუმ ეკითხებოდნენ ძმები წასვლის წინ და ყველაზე უფრო მძაფრად მახარეს თავში ეჩხირებოდა კითხვა: „რა უნდა გააკეთო ბათუმში?“

დაღმართი, რომელსაც „ჩასარბენს“ ეძახიან სოფლელები, უკან მოუხედავად ჩაირბინა მახარემ. სასოფლო შარას გვერდი აუქცია და საცალფეხო ბილიკს დაადგა. ბილიკი როსტომ ვაშლომიძის სათიბში გადიოდა, შემდეგ მოკლე მანძილით უერთდებოდა სადგურისაკენ მიმავალ გზატკეცილს.

სათიბის მიღმა, ჯერ კიდევ გაუფურჩქვნელ ხეხილებში, მოსჩანდა როსტომ ვაშლომიძის ორსართულიანი ოლა. ქვედა სართული ყორეჭვისაგან იყო ნაშენი საგანგებო კირით: ასეთი ქვის საფუძველს საშვილიშვილოდ თვლიდნენ სოფლელები. ოლას ამშვენებდა წითელი კრამიტის სახურავი, ცისფრად შეღებილი პარმალი და კარ-ფანჯარა.

მახარე შესდგა, გულში უნებლიედ აღეძრა დიას ნახვის სურვილი. „ნეტავი გადმოიხედავდეს მაინც, ან წყაროზე ჩამოიხრბენდეს“. უკანასკნელად მოიკრებდა მახარე გამბედაობას და ეტყოდა: „შევრიგდეთ დია, განა ასეთი რა გაწყენინე? „მშვიდობით“ მაინც მითხარი. ხომ ხედავ, მივდივარ და არ ვიცი როდის დავბრუნდები“.

დალონდა მახარე. მთელი არსებით შეიპყრო დიას ნახვის სურვილმა. ვეებერთელა კაკლის ხეს მიეყრდნო; ასწლოვან, დაკოჭრილ ძირებზე ჩამოჯდა. სასაუზმეზე წამოწეულ მზეს გახედა. გურიის მთები ბუმბერაზი კომკებივით ამართულან ცისა და მიწის შუა. დილის ცინცხალი მზით ნახავერდები თეთრი და ლურჯი არშიებითაა მოსევალებული სომლისა და ბახმაროს მაღალი მწვერვალები. დაბლა ნატანები და ყუყვი მოჩხრიკლებს. ხერხალში ჯაბუა ჩიტები ეღურტულევენ.

მახარეც ჯაბუა ჩიტს ჰგავს ახლა. მომხიბლავი ოცნებით

გაბრუებული შორიდან ულოლიავენს დიას, მასთან სიახლოვე ენატრება, ფართოდ გახელილ ცისფერ თვალეზში უნდა უცქიროს, მხრებზე დაყრილ ოქროსფერ კულულებს შეავლოს ხელი. უნაზესი და ულამაზესი სიტყვებით მიიქციოს დიას ყურადღება, წარმტაცი აღტაცებით მოუთხროს ცისა და ქვეყნის ამბები, მარტო დიას გადაუშალოს გულის დარდები, მაგრამ სად შესწევს მახარეს გამბედაობა. დღემდე ვერ მოუხერხებია ეთქვა დიასათვის: „მიყვარხარო“, გაემხილა დაფარული. ამოდ გასცქეროდა ვაშალომიძის ეზოს, ოდის პარმალს და ფანჯარას. არსად ჩანდა დია. ოდის წინ ხბოები ბალახს სძოვდნენ, ალუბლის ძირზე ამობურცულ კვირტებს გლეჯდნენ. ეზოს დაბლა წყარო მოწანწკარებდა, ძირს ეშვებოდა და პატარა რუ მოლიკლიკებდა. რუს ნაპირას, ჭალებში, ბატები და იხვები ფრთებს არხეინად შლიდნენ მზეზე და წყალში ყურჯუმალობდნენ. სათიბში როსტომის ცალრქა გიშერა ძროხა იცოხნებოდა, ცურები ძირს დაეშვა, ეტყობოდა ჯერ არ მოეწველათ. სამზარეულოში ახლადბოლებული ცეცხლის კვამლი ჰსუბუქი ბურუსივით მიმოფანტულიყო ყავრის სახურავზე. სამზარეულოს წინ როსტომის და — კვიმატი თებრონე იდგა, მუნჯ გოგოს რაღაცას თითებით ანიშნებდა. მუნჯი რაღაცას ქროყინებდა, მჯიღებით იმუქრებოდა და დორბლებს ყრიდა.

როსტომი გამოვიდა აივანზე თეთრეულის ამარა და თებრონეს შეუტია:

— რა ამბავია, ვეჟო, ამ დილით ძილი არ მაცალეთ!

— რაღა დროს დილაა, მზემ ცხრა თვალი გააღო, — წაიბუტბუტა თებრონემ.

დია მაინც არსად ჩანდა. მახარე ფიქრებიდან გამოერკვა, საგზალს ხელი დაავლო და გზას გაუდგა. მიდიოდა დაღონებული და აგონდებოდა განვლილი წლის შემოდგომა, როსტომ ვაშალომიძის სათიბი, სადაც მეზობლის გოგო-ბიჭები თივას აგუნდავებდნენ ორთითებით, ხან სიცილ-ხარხარით აედევნებოდნენ ერთმანეთს. ბიჭები კვანტს გამოსდებდნენ გოგოებს და მოგუნდავებულ თივაში ჩაგორდებოდნენ. შემოდგომის ნელთბილი ბორიო უბერავდა მაშინ. საამო სურნელი იდგა ხმელი ბალახისა. ჩამავალი მზე ზღვის გადაღმა, გადასამზირზე

გადამდგარიყო. ჩაყვითლებულ ყანებში კალიები წიოდნენ. ხან მწყერი წამოფრინდებოდა უეცრად და ფრთების შრიალთ დავარდებოდა სადღაც ყანის ნაპირას. გოგო-ბიჭების მხიარული კისკისი მთელს მუხუროში გაისმოდა. თვითნება ბავშვებსა საქმიანობას დია მეთაურობდა. ამიტომაც ეს თბილი და საამო სალამო უფრო მეტი სიამოვნებისათვის აღიზიანებდა მახარეს ბავშვურ, მორთოლვარე გულს, ახალი გრძნობებით ავსებდა მის არსებას. უცნაურ სურვილთა ღელვას აყოლილი მახარე ორთითას ტრიალში ჰკლავდა დიასადმი ტრფიალს. შეიძლება კვიმატი თებრონე, რომ არ ყოფილიყო იმ დროს მათთან, ორი ლამაზი სიტყვა მაინც ეთქვა დიასათვის.

ყმაწვილებმა ორთითები დაყარეს და აგუნდავებული თივა სიცილ-კისკისით გააქანეს ზვინისაკენ. ბიჭებმა ისევე გაპოსდეს გოგოებს კვანტი და ტკრციალით ჩაგორდნენ თივაში. აი, ამ დროს უნებლიეთ მოხდა ის, რამაც უსიტყვოდ დააშორა დია და მახარე ერთმანეთს. თივაში ჩაგორების დროს მახარემ აოულოდნელად აკოცა დიას ტუჩებში. არავის არ შეუნიშნავს ეს. მხოლოდ დია წამოხტა ალექილი და შურდულივით გაფრინდა შინისაკენ.

ბავშვები დაიშალნენ.

საკმაოდ შეღამებული იყო.

მახარე დიდხანს იდგა ღობესთან გარინდებული. გული საგულეში აღარ უდგებოდა, ფრთხილებდა, კანკალებდა, თითქოს ახოვარდნას აპირებდა. არაფერი არ უნდოდა ახლა მახარეს გარდა იმისა, რომ კვიმატ თებრონეს არ გაეგო ის, რაც მან ჩაიღინა და არ აეტეხა ერთი დავიდარაბა. თანაც გრძნობდა: დია აღარ მოვიდოდა აწ სათიბში სათამაშოდ, მახარეც ველარ შესდგამდა ფეხს ვაშალომიძის ეზოში, — რა პირით უნდა სჩვენებოდა დიას? ერთი რამ კი სიხარულივით ციმციმებდა მახარეს გულში: ამაღამ დიაც არ დაიძინებდა მშვიდად.

ვინ იცის, იქნებ დიასაც გაუბრინა ტანში ჟრუანტელივით მახარესადმი თანაგრძნობის სურვილმა და ერთი პაწაწკინტელა ნაპერწკალი მაინც გაკრა მის გულში? მახარემ ხომ აგრძნობინა რის თქმაც უნდოდა. იქნებ დიამ კიდევ დაინახა, მახარეს გული?

ასე ფიქრობდა ლობესთან გაქვავებული მახარე, როცა მამის ყვირილი შემოესმა:

— ბიჭო, მახარია, შე ოჯახეტიანო, აღარ იფიქრებ შინ მოსვლას?!

მამის ძახილზე მახარემ მალლა აიხედა, მართლაც კარგა ხანი გასულიყო. მთებში ამოსული მთვარის ნახევარი დიხკო ბაჯალლო ოქროს ნატეხივით კიაფობდა. აქა-იქ ვარსკვლავები ციმციმებდნენ. ყვითელ ყანებს მთის ბორიო აფორიაქებდა, გაღვლილ ხალათში უძვრებოდა მახარეს და ბავშვს ეჩვენებოდა: თითქოს დიას თითები ტორტმანობდნენ მის უბეში. ყმაწვილის გული სიხარულით ივსებოდა, უტკბესი სასოების კალთა დაეფარებინა მახარესათვის ამალამდელ ღამეს.

განმეორდება ნეტავი ოდესმე ასეთი ღამე მახარესათვის?

„გარდასული ჟამი არ დაბრუნდება... არ დაბრუნდება...“ მოსძახნოდა იღუპალი ხმა.

მიდის მახარე განვლილ დღეთა მოგონებით დატვირთული, დამძიმებული. ვინ იცის საით გადასჩეხს ბედის ტრიალი.

მიდის შუა ტყეში, კეცავს სადგურის შარას. სასიამოვნოა გაზაფხულზე ტყის ნეშოების სუნნი. ღამაზია ზამთრის შემდეგ ახლადგამოდვიებული ტყე. ხერხალში ისევ ყლურტულებენ ჩიტები. კორდებზე ბაიებს დაუქყეტიათ მზიური თვალები. ბუჩქებში ლურჯი იები აყუყუნებულან. ყველაფერი მომჯადოებელი გამხდარა მახარეს გარშემო. ბუნების უამრავი სახეები მიაცილებენ ამ დილით მახარეს. წინ უცნობი ქალაქი ესახება, თან მშობლიური ტკბილი კერა მოსტირის.

აი, სადგურიც.

მახარემ შორიდან დაინახა მოფუსფუსე ხალხი. სადგურის უკან დანჯღრეული დილიყანსები და ეტლები იდგნენ, მატარებლის მოსვლას ელოდებოდნენ. სადგურის გვერდით ხალხი შექუჩებულიყო, რაღაც სანახაობას მისეოდნენ.

— რას ეხვევა ეს ხალხი? — ჰკითხა მახარემ უკანმდგომ მის ტოლ ბიჭს.

— თუთიყუშია, ბიჭო, ერთი აბაზი თუ გაქვს, ჩაუგდე ქედში და ბედის წერილს მოგცემს, აი, ამისთანას!

ამოიღო ჯიბიდან პატარა ნაჭერი ქაღალდი, ჰადაც ყვირით ასოებით იყო აღბეჭდილი: „ნუ ეძებ სიყვარულს, ის თავისთავად მოვა“.

მახარეს არ ენახა თუთაყუში, არ იცოდა რა ფრინველი იყო ასეთი საოცარი, კაპასი ქალივით რომ ჩხაოდა გაწეპირებულ სიტყვას: „ბედის წერილი... ბედის წერილი“... და მისაღმების ნიშნად თავს უკანტურებდა ყველას.

მახარემ ხელების ფათურათ გაარღვია ბრბო. ძლივს მიუახლოვდა უწვერულვაშო, მზისგან დამწვარ ყეყეჩს, რომელსაც კრელი, ლამაზი ფრინველი დაესვა მკლავზე, ცალ ხელში ფართო ჩაღწა ქუდი დაეჭირა — პატარ-პატარა ნაბეჭდი ქაღალდებით სავსე. მახარემ ამოიღო ჯიბიდან აბაზიანი და ჩაუგდო ქუდში. ყეყეჩმა თავისებურად უთხრა რაღაც უცნაურ ფრინველს. თუთაყუშმა ჩვეულებრივად დაუკანტურა თავი მახარეს და აღამიანის მსგავსად დაჩხავლა: „ბედის წერილი“, იჩქრთად გაქეჩა ქაღალდები, ნისკარტით გამოაძვრინა ქვემოდან ერთი ანაბეჭდი და გაუწოდა ყმაწვილს. მახარემ წაიკითხა: „სატრფოს გულის მოსაგებად ვაუკაცობა გმართებს დიდი“. გაუკვირდა: — „რა მასანი არისო ეგ ჩიტი! ჩიტი კი არა, ბრძენი ყოფილაო. როგორ გამოიცნო ჩემი გულის დარდი, რა თილისმა აქვსო ასეთი?“

უნდოდა კიდევ გაეწირა ერთი აბაზი, მაგრამ მატარებელი ჩამოდგა სადგურში. ყველანი იქითკენ გაქანდნენ ჯახაჯუხით.

რამდენიმე წუთის შემდეგ მახარე ვაგონის ფანჯარასთან ატუხული ხარბად გასცქეროდა თვალწინ მქროლავ ბაღებს, პალმებსა და კიპარისებს. მიქროდა მატარებელი. მის ბავშვურ, მთრთოლვარე გულს სათუთად ატოკებდა ბედის წერილი: „სატრფოს გულის მოსაგებად ვაუკაცობა გმართებს დიდი“...

ჩხავერის ღვინო

უდროოდ დაქვრივდა როსტომ ვაშალომიძე. მამაპაპურ-ოჯახს გამოეცალა დედა-ქალი. პატარა დია დარჩა ობლად. როსტომმა არ მოისურვა მეორედ დაქორწინება. რამდენ ქალს.

არ გადაეკიდა თებრონე სარძლოდ, მაგრამ ამოდ. როსტომმა საბოლოოდ უარი სთქვა მეორე ცოლის შერთვაზე.

— ხომ არ მამასხარავებ დაო? განგებამ ერთი ხურჯინი მომხსნა ზურგიდან, ახლა შენ გინდა მეორე ამკილო?

— აბა ქვეყანამ შენზე უნდა ილაცობს, აზნაური ვაშალო-მიძე გადასულიაო? — შეუტია თებრონემ, — საგვარეულო-შიაც აღარავინ გვრჩება გვარის გამგრძობი. დია სხვისი ნაცარია. ეგეც რომ არ იყოს, ამხელა ოჯახს მოვლა უნდა ძამია!

— დიაც შენია და ეს ოჯახიც, ჩემო დაო, დაჯექი და იპარპაშე. მადლობა ღმერთს, იმდენი მამული მაინც მოეპოვება როსტომ ვაშალომიძეს, რომ საყოფი მქადი თავის შეუწუხებლად შემოგივა სახლში. სხვა აზნაურებს ეგეც არა აქვთ. ქუთაისის ბანკმა გაატაკა ჩვენი აზნაურობა. ლამის ჩარჩები დაე-უფლონ ჩვენი მოგვარეების ისედაც მცირე მიწა-წყალს. ჩვენ ჯერჯერობით ეს არ დაგვმართია. ამიერიდან შენთვის მონინდვია, დაო, ოჯახიც, მამულიც და დიაც.

ასეთი სიტყვებით გამოემშვიდობა როსტომ ვაშალომიძე თებრონეს, შემოიწყო ზურგზე ხელები და გაუდგა გზას დროს სატარებლად.

ბაილეთიდან ოზურგეთამდე სულ რამდენიმე კილომეტრია. გადაივლის როსტომი მდინარე ნატანების ხიდს და აი, ოზურგეთიც — გურიის სამაზრო ქალაქი. ვინ გინდათ აქ არ ნახოთ: მთელი გურიის თავადობას იქ მოეყარა თავი — გურიელი, ნაკაშიძე, თავდგირიძე, გუგუნავა, ერისთავი, მაჭუტაძე და მაქსიმელიშვილი. თავადებს თან ახლავთ მათი ამფსონები — აზნაურობა, ვისაც ენა უჭრის, ვინც კამათლებს მოხდენილად აგორებს, ვისაც უნო აქვს უსაქმური მანდილოსნები მთქნარებდა გადააჩვიოს, ვისაც კარგი მწვევარი ყავს, ან კარგი მიმინო.

როსტომი გამოვა სობოროს წინ, ასწევს ცხვირს ზევით და იმდენ ჰაერს შეიყნოსავს, რომ უსათუოდ გაიგებს, სად იწვის ქათამი და სად ხაჭაპური ცხვება. დიასახლისებთან იგი „შინაური კაცია“. ერთის ძმამ, მეორესი ძმობილი, მესამესი ნათლია, სხვების მამიდაშვილი და ასე: არ გამოეღევა ნათესავის-ნათესავი. ან მეგობრის-მეგობარი, ან ძმობილის-ძმობილი. კამათ-

ლები რაა! დასჭყვივლებს „დუშაშს“ და დასვამს კიდევ. სხვა-
რა უკეთებია თავის დღეში!

ხალხში ახირებული თავის დაჭერა იცის როსტომმა. მის
უმდაბლესს ისე დაიბრიყვებს, რომ მიწასთან გააწორობს,
მის თანაბართან თანაბარია, უმაღლესთან ფინიაა ნამდვი-
ლი. როსტომის დანახვა რომელიმე თავადის, ან მოხელის
გვერდით, უნებლიეთ მოგაგონებდათ იმხანად გავრცელებულ
აკაკის ლექსს: „ქუცი, ქუცი, შე საბრალო მურია“...

მართალია, როსტომს არც „შიოდა“ და არც „სწყურო-
და“, — ოჯახში გაუთხოვრად დაბერებული თებრონეს წყა-
ლობით ჯერ კიდევ მოეპოვებოდა მჭადი, ადესის ღვინო.
ჭყინტი ყველი და მწვანელი.

დილით დაამზადებდა თებრონე საუზმეს, ჩამოჯდებოდა
სამზარეულოს კარზე და ელოდებოდა როსტომის აბრძანებას.
როსტომი დაიბანდა ხელ-პირს თუ არა, იმწამსვე ჩოხაში
გაუყრიდა მკლავს წასასვლელად.

— რა ამბავია, ადამიანო, სასამართლოში ხომ არ ხარ და-
ბარებული, საუზმე მაინც მიირთვი სახლში, — უსაყვედუ-
რებდა ნაწყენი თებრონე. როსტომი ხან მჭადის ქერქს მიატეხ-
და, ხან ერთ სასმისს არაყს დაღევდა.

— შენი ხათრი, დაო, თორემ, რა ფაიდაა ბელელში შემო-
ნახულის ჭამა, უმჯობესია სხვიაი ნამზადი მივირთვა. ნუ გე-
შინია, როსტომი მშიერი არ არის, — გადაიხარხარებდა როს-
ტომი.

თებრონე ნაწყენი გააყოლებდა თვალს ძმას, — უყვარდა
„ერთი კაკალი ძმა“ (ასე იფიცებდა). მერმე თვითონაც შეეჩ-
ვია როსტომის არყოფნას სახლში, სადილსაც აღარ ამზადებდა
ძმოსთვის.

როსტომს იშვიათად ნახავდით სახლში. ხან იმდენხანს დაი-
გვიანებდა, რომ ძალიც კი შეჭყეფდა ეზოში შემოსულ პატ-
რონს.

იგი ხან ლევან გურიელს დაყვებოდა მხარდამხარ, ხან მაზ-
რის უფროსს — ლაზარენკოს მისდევდა კუდში, — ჩაფრების
ცხენზე გადამჯდარი, ხან ქალებში დაღლაბუცობდა: ნინო
დადიანს კაბის შლეიფს დაუჭერდა და სახლში მიაცილებდა,

კარებში ქოლგას და მოსასხამს ჩამოართმევდა. ნინოს არ აკვირვებდა ვაშალომიძის თავმდაბლობა. ნინოსთვის გუბერნატორიც „ბატარა“ კაცია. როსტომი ვინ ვლია! მეტი რა მოხელეა: ქოლგას დაუქერს, მოსასხამს მოხდის, შლიეფს აუკეცავს, ცხვირსაწოცი დაუვარდება და მიაწვდის. თუ არ დაუვარდა, განგებ დააგდებს, უხარია, როცა როსტომის სისწრაფეზე აცინებს სხვებს.

ნინოს ერთ დღეს, მოულოდნელად, ქუთაისიდან გუბერნატორი სმაგინი ეწვია. მოახსენეს, — „გუბერნატორი მობრძანდაო“.

თავადის ასულს ჩვეულებად ჰქონდა გადაქცეული, როცა მოსამსახურე მოახსენებდა: ესა და ეს მობრძანდაო, უთუოდ ჩაილაპარაკებდა ვილაცისთვის გასაგონად: დიდი ვინმე კი მობრძანებულაო. ახლაც გაიმეორა მისთვის ჩვეული სიტყვა, გადაიკისკისა და ბრძანა: — გაუღეთ კარიო.

ნინოს, ესე გურიელის ქვრივს, სამეგრელოს უკანასკნელი მთავრის დადიანის ასულს, სრულიადაც არ გააკვირვებია გუბერნატორის დარბაზობა.

„გუბერნატორი მობრძანდა? დიდი ვინმე კი მობრძანებულაო“ — ამბობს და, როგორც ქალი ყიფი და მედიდური, აკვლუცად ისწორებს ლეჩაქს აფხაზურ ყაიდაზე. თითებში კაკლისოდენა ქარვის კრიალოსანს ათამაშებს.

როსტომი ფეხის ცერებზე დგას. სტუმრების მოსაპატიებლად გარბი-გამორბის დადიანის ასულს ბრძანებით.

ლევან ესეს-ძე გურიელი გუბერნატორს ემასლაათება სადარბაზო ოთახში. სადარბაზო ოთახი დიდია, ცხენი გაქენდება შიგო, რომ იტყვიან. ერთ კედელს მთლიანად ფარავს ძველებური ირანული ხალიჩა, მხატვრული გემოვნებით ნახელავი. თვალს იზიდავს ლამაზი პეიზაჟები: მთებში ამოწვერილი მზე ოქროსფრად მოჰფენია ათასნაირი ყვავილებით მოჩუქურთმებულ ტყეს. შაქებარს ირემი გამოუგდია ბილიკზე, მონადირე თოფს უმიზნებს. ახალგაზრდა ქალს სურა უქირავს ხელში და ტაატით ჩადის წყაროზე, ოდნავ შემკრთალი მძაჩრებია ირემს. გრძელი წარბები შოლტებივით გადაუღვენთავს მაღალ შუბლზე. ვერ გაიგებ, უხარია მონადირის გამარჯვება, თუ

სწყინს ირმის სიკვდილი. ერთი კია: სიბრალული არ კრთის
ბის გიშერივით შავს თვალებში. შეიძლება გრძელი და ხშირი
წამწამები ფარავდეს საიდუმლოებას.

გურიელის საგვარეულო სასახლიდან სხვა აღარაფერი დარ-
ჩენილა, გარდა ამ ხალიჩისა. ხალიჩის პირდაპირ, მეორე კედელ-
ზე, ვეებერთელა კედლის სარკეა მიკრული, საიდანაც უფრო
ვრცლად მოსჩანს იგივე ტყე, ნახატები და პეიზაჟები. ფანჯა-
რაზე გამჭვირვალე ფარდები ჰკიდია. შუა ქერში მრავალსანთ-
ლიანი წმინდა ბროლის ქალი იქცევს ყურადღებას. ცარიელ
კედლებთან სელის სკამებია ჩამწყრივებული. დარბაზის ერთ
მხარეს წითელი ხის რბილი სავარძელი დგას. მეორე მხარეს —
დიდი, მრგვალი მაგიდა, რომელიც იმ სიგრძეზე იშლება, რამ-
ხელაც დარბაზია. საპატო სტუმრის დროს შლიან ამ მაგიდას
და დაბლა სართულში არ ჩადიან სასადილოდ. ასეთი უბრალო
და სადაა სადარბაზო ოთახის მორთულობა — განის კარიდან
მოსჩანს ყოფილი საერობო ყარაულის, აწ გარდაცვლილი ესე
გურიელის კაბინეტი. კედელზე ჰკიდია ირმის რქები, შვლის
წუკრის ფიტული, ოქროთი მოჭედული ქამარ-ხანჯალი ესე გუ-
რიელისა, გრძელლულიანი თოფი, პაპის-პაპისეული ფარი და
ჩაჩქანი, მოვერცხლილი ლაგამ-აბჯარი, ოქროსთავიანი ხმალი,
ვერცხლის სათუთუნე, სპილოს ძვლის გრძელტარიანი ყალი-
ონი და მათარა, წყვილი მოვერცხლილი ყანწი. ამ ოთახს კაცი
ხელს ვერ ახლებს. — ასეთია დადიანის ასულის ბრძანება.

როცა სადარბაზო ოთახში შედიხართ, ერთ-ერთ კუთხეში
თვალსაჩინო ადგილი უჭირავს მოოქროვილ ჩაჩოში ჩასმულ
ღვთისმშობლის ხატს. ესე გურიელი წარმართის თვალთ უც-
ქეროდა ამ ხატს. ლევან ესეს-ძისთვის კი სულერთია, ხატია
თუ კედელი იქ. როცა დედინაცვალს თვალს არიდებ, ღვთის-
მშობლის ხატს „ლამაზი ქალის“ სურათს ეძახის და ხარხარებს.
სმაგინი შემოსვლისთანავე მივიდა ხატთან და მოწიწებით ემ-
თხვია. ლევანმა უღვაშები მოიკენიბა, ან ფარისეველია ან
ტუტუციო — გაიფიქრა.

როცა დადიანის ასული სამზარეულოსაკენ გაემართა შლე-
იფის შრიალით, სმაგინი ესე გურიელის კაბინეტს ათვალიე-
რებდა. ნიკაპმოპარსული და უღვაშებაწყებილი რუსი ბიუ-

როკრატი. ცდილობდა ჯეროვანი სიტყვები წარმოეთქვა მასპინ-
ძლის პატივსაცემად. ხან ოქროს ხმაღს სინჯავდა, ხან გრძელ-
ლულიან თოფს ატრიალებდა. მერე ხანჯალი ამოაგო ქარქაში-
დან, ბასრი პირი მოეწონა, შეაქო: ხორასნის რკინა არისო ნამ-
დვილი. ლევანმა თავმომწონედ მოახსენა, რომ ეს ხანჯალი მი-
სი პაპის — გურიის უკანასკნელი მთავრის ნაქონი იყო. ხონთ-
ქარს მოერთმია მისთვის საჩუქრად. ოქროთი მოზარნიშებულ
ვერცხლის ქარქაშზე კაკლისოდენა სამი იაგუნდის თვალი იჯ-
და. უკანა მხრიდან, ქარქაშზე, სპარსულად იყო რაღაც წარწე-
რა. ლევანი ვარაუდით ამბობდა: ალბათ სპარსელმა ვაქრებმა
თუ მოართვაო ხონთქარს ეს სატევარი. ბატონი გუბერნატორი
ეთანხმებოდა: ასე იქნებოდაო უთუოდ, ხორასნის რკინა სპარ-
სეთში მზადდებოდაო. მერმე ლევან ესეს ძემ ნადირობის შე-
სახებ მოუთხრო სტუმარს, აქო საერობო ყარაულის უფროსის
ვაჟკაცობა.

— მამაჩემმა ერთხელ პირდაპირ სასწაული მოახდინა ამ
სატევრით. ნადირობა ყველას არ შეუძლია, ბატონო, ნადი-
რობა ერთგვარი ვაჟკაცობაა. მამაჩემი ჩინებული მონადირე
იყო. არაერთხელ აუგია ამ ხანჯლის წვერზე გამხეცებული
ნადირი. ერთხელ ველურ ტახს შეუტია, დინგზე დაპკრა და
ეშვი მოსტეხა. ტახს დაბარბაცდა. ათმა კაცმა ძლივს ასწია.
საუკეთესო სალანჩე კანი ჰქონდა. ერთი მტკაველი ქონი ეღვა-
კინჩხზე...

ლევანმა მზერა შეაპარა სმაგინის მხრებში ჩარგულ სქელ
კისერს, კინალამ წამოცდა: „თქვენსავითო“ და გაეღიმა.
ცვილისფერი სახე აენტო. ისევ უღვაშებს დაუწყო წიწკნა-
ახირებული სიცილი მოუნდა.

— თქვენო აღმატებულებავ, გურიელების ტყეები სავსე
იყო სიმდიდრით, წიწიბო, გარეული თხილი, წაბლი გამოულე-
ველი, პანტა, ძირტებილა და სხვა, რაც ძალიან ააუქებს ღორს.
ახლა საგრძნობლად გამოიფიტა ჩვენი ტყეები. რკინიგზის
გაყვანამ უღაბური ტყეებიც კი გააჩანაგა. ტყე მობინადრე-
ებმა მთებს მიაშურეს. ამიტომაც ამ ბოლო ხან, იმი გურიაში
გაძნელდა ნადირობა, განსაკუთრებით დასავლეთ გარეული
ღორიც ძნელი საბოვნელი გახდა. მთებში ნადი იმა სახეფა-

თოა. ქალებშიაც, სადაც გარეული ფრინველები ბლომად ბუ-
დობენ, არა ვართ დაზღვეული თავდასხმისაგან, ფირალებმა
„გვიკლეს, თქვენო აღმატებულებავ!“ -

სმაგინს გაეხარდა ფირალების ხენება. სწორედ ამ საგანზე
უნდოდა საუბრის ჩამოგდება.

— განსვენებული მამათქვენის სიცოცხლეში, როგორც
გადმომცეს, ფირალები ფეხს ვერ დგამდნენ გურიაში.

— მაჰაჩეში ფირალების რისხვა იყო, ვაჟკაცობით განთ-
ქმული სისონა დარჩია მაჰაჩემმა ჩააძალდა. ამ იშვიათი ფირა-
ლის მოკვლის დროს მეც ვახლდი მაჰაჩემს. მაშინ დავიქერი.

— მაგისტრის მიიღეთ იუნკრის ჩინი?

— დიახ, თქვენო აღმატებულებავ! მაგრამ მაინც რა გა-
მოვიდა, მეორე წელს მეორე განთქმულმა ფირალმა — ივანე
მეხუზლამ ისევ აიკლო გურია.

— მახსოვს, ის მგონი, მოხალისეთა რაზმის ოფიცერმა
გარდაფხაძემ მოჰკლა.

— დიახ, გარდაფხაძემ წარმატება მიიღო მეხუზლას მოკვ-
ლაში და...

ლევანმა წარბები შეიკრა. ქერა ოფიცრის ხსენებამ უსიამო-
ვნო გუნებაზე დააყენა. მოაგონდა კატო გურიელი. ლევანს
სირცხვილად მიაჩნდა: გურიელის ქალმა როგორ გაუყადრაო
თავი ვიღაც მოთრეულ სევანს და ქალაქის თავს, თავდგირიძეს,
ზურგი შეაქციაო.

ამ დროს დარბაზში წინო შემობრუნდა სამზარეულოდან.

ლევანმა დედინაცვალს შეაჩეჩა საპატიო სტუმარი და დე-
რეფანში გავიდა ბრაზის გასაქარეებლად.

საპატიო სუფრა გაიშალა დარბაზში. როსტომმა ელვასავით
დაურბინა პატარა ქალაქის „წარჩინებულთ“. სასწრაფოდ
შეიკრებნენ სანადიმოდ მოწვეული პირები. დადიანის ასულმა
მოისურვა განსაკუთრებული პატივი სცეს სადარბაზოდ მობრ-
ძანებულ გუბერნატორს. რაც რამ კარგი შემოვა სუფრაზე,
თავის ხელით მიაართმევს საპატიო სტუმარს თუმცა რუსული
არ ეხერხება წინოს, მაგრამ თითო-ორჯერ სიტყვებს მაინც წამო-
ისვრის, თან სიცილით ეუბნება: „თქვენც უნდა ისწავლოთ,
ბატონო, ქართული, საქართველოში ბრძანდებოთ“

სმაგინი თანხმობის ნიშნად თავს უქნევს. თარჯიმანები უთარგმნიან ნინოს: „გუბერნატორი ამბობს — უსათუოდ ვისწავლიო ქართულს“. -

— კარგი, მაშ მეც ვისწავლი რუსულს...

იციინის ნინო. და უეცრად გაისმა სუფრაზე: „ხო... ხო... ხო“...

— სწორედ საგუბერნატოროა, ბა-ტო-ნო... — ზვიადად წარმოსთქვა ქალაქის თავმა თავდგირიძემ. გამოჩნდა მსახური ვეებერთელა ლანგარით ხელში. სახსრებში წესიერად დაეჭრათ შენწვარი გოჭი. გოჭის ხახაში ქორთვა მწვანილი ჩაეტენათ. გოჭის სიწითლე თითქოს ლაქიასაც მოჰკიდებოდა სახეზე. პირდაპირ დიასახლისს მიაართვა (ასე ჰქონდა შემოღებულნი წესად დადიანის ასულს). ნინომ კეკლუცად გადმოიღო გოჭის თავი და დიდი პატივისცემით გადააწოდა სმაგინს.

— კუშია სვინია, ეიბოლუ ვკუსნი!

სუფრაზე უეცარი უხერხულობა შეიქმნა. ზოგს ხმა ჩაუწყდა, ზოგს ყელი ჩაუხრანწიანდა, ზოგი გაყვითლდა, ზოგი გამწვანდა. „რა მოხდა?“ — არ გამოეპარა ნინოს თვალს სუფრაზე შექმნილი უხერხულობა. ხოლო, როცა აუხსნეს მახლობლებმა, ცუდი რუსული გამოვიდაო, ნირი არ შეუხრია გურიელის ქვრივს, ყიფად და ეშხიანად გაუცინა გუბერნატორს და ბოდიში გამოსთხოვა.

წაზოდგა მალალი, გამხდარი, ოდნავ მხრებში მოხრილი ნუახნის კაცი — ლევან ესეს-ძე გურიელი, ღვინისფერი ჩოხის სახელოები გადაიკეცა და ბატონი გუბერნატორის სადღეგრძელო, თამაღის უბოღაშოდ, ყანწით შესვა, უმდაბლესი ერთგულება გამოსთქვა ხელმწიფის მიმართ.

— ალავერდი! — გადასძახა გურიელმა სუფრის თავიდან სუფრის ბოლოზე ნახევრად ცერებზე შემდგარ როსტომ ვაშალომიძეს. ლევანი სუფრაზე მსხდომთა შორის თავისი აზრების მეინახედ როსტომ ვაშალომიძეს სთვლიდა. დარბაზში ორმოცამდე ქალი და კაცი იხხდა, როსტომს იწვამს მახვილი სიტყვისათვის არ ეცალა, მოხალისეთა რაზმის ოფიცერ გარდაფხანძს რომანზე ეჩურჩულებოდა რაღაცას კატო გურიელს. კატოს

სწყინდა, რატომ გარდატეხაძე არ იყო სადილად მოწვეული. უგუნებოდ იჯდა სუფრაზე.

როსტომმა უმდაბლესი თავის მოღრეკით შესვა სმაგინის სადღეგრძელო. ჩხავერის ღვინით სავსე ყანწი ნიკოკია თაყაიშვილს გადაუგზავნა. ლევანმა გაიღიმა და გვერდით მჯდომ მაზრის უფროსს — ლაზარენკოს მხარი გაჰკრა:

— ხედავ, რა ეშმაკია ჩვენი როსტომი? ეს ხრონცი არამზადა განგებ აიქულა... ხომ გეუბნებოდნი: ბოქაულობა შეფერის ამ აზნაურს-მეთქი.

ლაზარენკომ უღვაშებში ჩაიციხა, მკლავი მკლავზე გაუხახუნა გურგულს და სიტყვა გაუბა:

— ეს აზნაური, თავადო, თქვენთვის უფრო გამოსადეგი იქნება საიდუმლო საქმეებისათვის. თქვენ ხომ ოლქის ურიადნიკი უნდა გახდეთ ჩქარა. მთელი ბათუმის ოლქი თქვენს განკარგულებაში იქნება. სანდო კაცი დავგებოდე.

ლევან ესესძეს ენიშნა მაზრის უფროსის რჩევა. მართლაც როსტომზე მახლობელი ვინდა უნდა ნახოს? კარგი მწვევარი! გაიფიქრა, დაენანა, რად წარმოვსთქვი სისულელეო.

როსტომ ვაშლომიძეს წვრილი თვალები მოეწკურა. ზურგით მისწოლოდა სავარძელს. რაღაც იდუმალებით უსმენდა ნიკოკია თაყაიშვილის ობობას ქსელივით გაბმულ „რეჩს“. თაყაიშვილი ქირის ოფლში იწურებოდა. როსტომი გულში იცინოდა მის უილაჯობაზე.

თაყაიშვილი ისევ ალთა-ბალთას ედებოდა. ბოლოს აკაკის ლექსი მოიშველა და როგორც იყო შეაკოწიწა ორი სიტყვა:

„ცა-ფარუხ, ხმელეთ-ზურმუხტ“ სანშობლოში ვინც მობრძანებულა, ყველა მოხიბლულა ჩვენი ქვეყნის სილამაზით, დაამთავრა და უცებ სტუმართმოყვარეობაზე გადავიდა. ცხვირსახოცით შუბლზე ოფლი მოიწმინდა, ერთი ძველთაძველი ხალხური ლექსი („ნატერა“) მოაგონდა. ყანწი ზევით ასწია. ამ ლექსის მოგონებით აღფრთოვანებულმა, მოტვლებილ შუბლზე ერთხელ კიდევ გადაისვა ცხვირსახოცი, ერთხელ კიდევ მოიწურა სიმწრის ოფლი, მერე ბებრული ჩახერგილი ხმით მალაღმარდოვანად დაიწყო:

„ნეტავი ჩემი სასახლე მალა მთაზედა ამეგო,
გამვლულ და გამოძვლელისთვის ყოველდღე კარი გაშელო,
რაც მეშოვნა და მეშოვნა სულ“...

აქ შესდგა ნიკოკია, ჩაახველა და ყანწი პირისაკენ წაიღო. ლექსი კი ასე ბოლოვდებოდა: „სულ ღარიბებზე გადმეგო“. მაგრამ ნიკოკია უკანასკნელ სიტყვებს თვათონ არ იზიარებდა, სხვისთვის რა ეშმაკად უნდოდა.

ჩხავერის ღვინით აშუშხუნებული ყანწი ივანე ჯაყელს მიართვა, ძლივს ამოიხუნტეა ბებერმა ახმახმა. სავარძელზე ისე ძძიმედ დაეშვა, თითქოს აღარ აპირებდა აღდგომას.

წაშოდგა ნააზნაურალი, ადვოკატი ივანე ჯაყელი. მას რუსული ენა კარგად ეხერხებოდა. ყანწი ზევით ასწია.

— თქვენო აღმატებულებავ! — დაიწყო ჯერ დაბალი ხმით და მერე მიყვა ზევით, ბოლოს მალა კერამდე გაიყუნთა დარბაზი ივანეს ხმით. გადმოშალა და გადმოაფრქვია ერეკლე მეფის ტრაქტატიდან — ასი წლის შანძილზე თუ რამდენ ომში მიუღია მონაწილეობა საქართველოს თავადაზნაურობას რუსის ხელმწიფის სადიდებლად; სად კავკასიის მთებს მიადგა, სად მთავარმართებელ პასკევიჩს გადასწვდა, სად ჰაჯი-მურატის მოკრილი თავი ააგორა. აქ შამილი ახსენა, იქ პუშკინს წამოავლო ხელი, არც ორბელიანები მიატოვა უყურადღებოდ. ბოლოს ისევ გურიის თავადაზნაურობას დაუბრუნდა, ყარს-არდაგანს გადახედა და ჩოლოქის პირზე დაეშვა. თურქებთან გამართულ უკანასკნელ სამოცდაჩვიდმეტ-თვრამეტი წლების ომს შეეხო. აქ ივანესაც ნიკოკიასებურად აუქიკვიკდა თავში ლექსის წარმოთქმის სურვილი. გაახსენდა გურიაში ერთ-ერთი ფრიად გავრცელებული ლექსი, ხელმწიფის ომში თავგანწირული მებრძოლის — გრიგოლ ბატონიშვილის სადიდებლად შეთხზული „დვორიანსკაია დრუჟინაში“.

— აი, ბატონო, თუ გნებავთ საბუთი, როგორ იბრძოდა ჩვენი თავადაზნაურობა რუსთ ხელმწიფის ომში! — სთქვა და მთელი ძალღონით შეცცადა ლექსში დანთებული ცეცხლი არ ჩაექრო. ნიკოკიას გულის მოსაკლავად ივანემ მართლაც ჩინებულად მოახერხა ლექსის თქმა:

„ამ ჩვენს გრიგოლ ბატონიშვილს
 თავი უკვდავი ეგონა,
 ტყვიები რომ დაუშინეს,
 ღომის კაკალი ეგონა.
 შკერდს სიხხლი გაღპომდინარე
 წითელი ვარდი ეგონა.
 ვეფხეს, სანავარდოდ ტყედ გაპრილს,
 მუოები ჩიტები ეგონა.
 ნათელი რომ დაუბნელდა,
 მას დაღაშება ეგონა.
 საფლაკში რომ ჩაასვენეს
 თავი ოთახში ეგონა.
 დედის მღულარე ცრემლები
 ეუუუნა წვიმა ეგონა“¹.

აღტაცებული ტაშის გრიალის შემდეგ, ჯაყელმა მეტად ზვიადად გადაუთარგმნა ლექსის შინაარსი ბატონ გუბერნატორს. ნიკოკია გაშავდა, ბრაზი ყელში შემოენთო, მაგრამ რა ქნას კაცმა ულონომ? ენა ჩაიგდო თავიშივილმა და გულის დასამშვიდებლად გოჭის ძვალს დაუწყუო ხვრა.

პლატონ ბერიძეს, ადვოკატს და აზნაურს, არ მოეწონა ჯაყელის სიტყვა.

„რას ატარტალებს უქვლო ენასო, — გაიფიქრა, — ბატონ გუბერნატორს ყველანი ბრიყვები ვეგონებით ამ სუფრაზეო. განა სმაგინი ისე სულელია, არ იცის რა გვაწუხებს ქართველებსო?“ გაცეცხლდა ბერიძე, ველარ აიტანა ივანეს „ტარტალი“, წინოდგა ჩონჩხადქცეული ბერიკაცი. ყანჩასავით წაგრძელებული კისერი კიდევ უფრო წაუგრძელდა, თავში ჩხავერის ღვინო უშხაპუნებდა პლატონს, გულში დაჩაგრული ქართველი ერის გრძნობა უდღულდა. საესე ყანწი აღმაცერად ჩამოართვა ჯაყელს და კვიმატი სიტყვა გადაჰკრა.

ბერიძემ კარგა ხანს ილაპარაკა ქართული კულტურის შესა-

¹ ეს ლექსი შეთხზულია ჩოლოქზე ბრძოლის დროს, სადაც აღწერილია უშიშარი მეომარი გრიგოლ ბატონიშვილი. მან თავი ისახელა 1877 — 78 წ. თათრების წინააღმდეგ. ცხრაას ხუთი წლის მოძრაობის დროს ეს ლექსი ქიათურაში გადავიდა გურიიდან და ხალხმა რევოლუციონერ შერაკვილაძეს მიაკუთვნა.

ხებ. განსაკუთრებით დაასურათა, თუ როგორ სდევნიდნენ მთელი საუკუნის მანძილზე ქართულ ენას რუსი მოხელეები.

— თქვენო აღმატებულებავ, არც ახლა ვართ უკეთეს პირობებში. ჩვენი გლეხები სასამართლოში თარჯიმანის შეშველობით ისმენენ მართლმსაჯულების აქტსო. მერე ეროვნულ თავისუფლებაზე ილაპარაკა გაკვირით... და უცებ საქართველოს ავტონომია ახსენა.— უკანასკნელი სიტყვა პლატონმა გაბედულად წარმოსთქვა... და კიდევ უნდოდა რაღაც ეთქვა აზარტში მოსულს, შეზარხოშებულ ბერიკაცს, მაგრამ ვილაც მოკეთემ მაგიდის ქვემოდან ისე მაგრად ჰკრა ფეხი წვივზე, რომ უცებ გამოფხიზლდა, მოაგონდა: სიტყვის თავისუფლება არავის მიუცია მისთვის. ეს სანატრელი მხოლოდ ერთ-ერთ არალეგალურ ბროშურაში ამოეკითხა პლატონს.

სმაგინი მიაშიტად იღიმებოდა, თუმცა კარგად ხედავდა, რომ სუფრაზე შეკრებილი საზოგადოება ბერიძეს თანაუგრძნობდა. თვით დადიანის ასულიც სიაშოვნებით უსმენდა პლატონს.

იღიმებოდა მისი აღმატებულება და გულში კი ფიქრობდა: „ვერაფერი გიშველიდა, შე ჯახბრია ცხენო, დამხრჩვალო ყანჩავ, რომ ლაშაზი ცოლი არ გეჯდესო გვერდით“.

ლაზარენკო განწარებული იწიწკნიდა უღვაშებს, ძალღვივით შესცქეროდა თვალებში გუბერნატორს.

ბერიძეს მართლაც მთვარესავით ცოლი ეჯდა გვერდით. ალვასის ბრძყვილა მძივებით მოქარგული, ხორცისფერი შიფონის კაბა ჩაეცვა იმ დღეს და მართლაც საჯანგებოდ ჩამოსხმულ ქანდაკებას ჰგავდა. შორიდან უღიმოდა მის აღმატებულებას, აღმასავით ბაგე-კბილს მომხიბლავად ამუქებდა. სხვებიც უსხდნენ სუფრას ლამაზი და ზრდილი ქალები, მაგრამ ავხორც რუს ბიუროკრატს რატომღაც მაინც ალვასიზე რჩებოდა თვალი. იქნებ იპიტომ. რომ ბერიკაცის ცოლი იყო.

კატო გურიელი. რომელიც პირველ ლამაზ ქალად ითვლებოდა ოზურგეთში. დღეს რაღაც ვერ იყო გუნებაზე, გარდაფხაძეზე ფიქრებს შეეპყრო.

ლევან ესეს-ძე წარბშეკრული იჯდა. დედინაცვლის ბრაზი მოკვიდებოდა გულზე: „რად შეჰყარათ გუბერნატორის წინა-

შე ეს კრელი ხალხი? რისთვის იყო საჭირო ეს გატლევადი აზნაურები?“ არ მოსწონდა გურიელს მათი გუბერნატორის პირისპირ შეხვედრა. ალბათ კიდევ დიდხანს იქნებოდა ლევანის გოროზ გუნებაზე, რომ ამ დროს არ შეენიშნა სუფრის ბოლოზე წყვილი ცარიელი სკამი.

სანამ სმაგინს ქალაქისთავი მობოდიშების მსგავს სიტყვას ეუბნებოდა, კატო გურიელი და როსტომი ვაშალომიძე უკანა კარებიდან გაპარულიყვნენ. ლევანმა უღვაშებში ჩაიციხა. უცებ წარმოიდგინა კატო გურიელის ცისფერი კაბის შლეიფი და როსტომის ჩანგალივით გრძელი თითები. მაგრამ ამ წანს ცდებოდა ლევან ესეის ძე, შლეიფის მაგიერ კატო გურიელის წერილი ექირა ხელში როსტომს და სვანი ოფიცრისკენ მიეშურებოდა.

ქალაქის თავმა, თავადმა თავდგირიძემ, ყანწი დასცალა, გაავსო ისევ და ტოლუმბაშს გადაუგზავნა. თვალი მოავლო სუფრის ბოლოს და კატო გურიელი რომ ველარ დაინახა, კაცობიდან მოიშალა. მოაგონდა მეტოქე: „მოხალისეთა რაზმის“ ქერა, მაღალი ოფიცერი, დეზების წყარუნით რომ იყო და ქალაქის სამმართველოს წინ ჩამოვლა. ძალ-ღონით სავსე, ლოყებლაქდაყა ვაჟკაცს უცებ ხლოკისფერი სიმწვანე ჩაუშუქდა თვალების ირგვლივ — ჩხავერის წვეწმა არც ის დაზოგა. გაბრუებული თავდგირიძე უგემურად დაებჯინა სავარძლის ზურგს.

სასოწარკვეთილი გახედა კატო გურიელის სკანს. მერე გვერდით მჯდომ მის მარად მეგობარს და მახლობელს — საშა ერისთავს ხელი დაადო მხარზე და ჩუმად წარმოსთქვა ერთი ამოჩემებული ლექსის სტრიქონი: „ნუ შემობრალე, თუმცა ვგიყდები და იმედს მკარეს არავინ მაძლევს“.

საშა ერისთავი კი სიბრალულით უქქვრდა პეტერბურგში უნივერსიტეტდამთავრებულ ახალგაზრდა იურისტს და ოზურგეთის პირველ ქალაქის თავს — თავდგირიძეს. გამოცდილებით გრძნობდა — რა ძნელია ვაჟკაცის გულში აღმოცენებული გაუმართლებელი სიყვარული. ერისთავსაც ახლა ღვინო მოჰყიდებოდა და მძაფრად აგონდებოდა გოგუცა თავდგირიძის ასული. მაგრამ გოგუცა თავდგირიძე ძალიან შორს იყო

მისგან. მაინც ხედავდა გიტარაზე დაწყობილ, ქარვისფერ თრთებს. მაინც ესმოდა თავდგირიძის ასულის მომხიბვლელი სიმღერა:

„საყვარელო, სადა ხარ და რომელსა მხარესა“...

„მახლას“ — გაიმეორა ერისთავმა.

სუფრის თავში სულ სხვა ამბები ხდებოდა: სპაგინს ხელი გადაედვა გურიელის მხარზე და ბათუმის ოლქის უფროსი ურიადნიკის თანამდებობას სთავაზობდა. ლევანიც თანხმობას უცხადებდა.

ჭ ა ტ ა

— ცარიელი ქვიშნარი ყოფილა ეგ დასაქცევი, — სთქვა დაქანცულმა ბეგლარმა. თოხი ღერეფნის კუთხეში მიაყუდა და ფაცხის წინ ჩამოჯდა.

— იმდენი გაგვაჯანჯლა იმ ჯაჯამ, აღარც ღირს საშესამედოდ ამ ხრიოკი მიწის ალება, — წაილაპარაკა მაკამ, ფაცხაში შევიდა, დაბალი მაგიდა გამოიტანა, — ბაღნები მივაკალთ წელში გაწყდნენ საწყლები, ხუმრობაა იმოდენა ქვების აკრეფა? ჭყიჟორიანი ზაფხული მაინც იქნებოდეს.

— ღვთის თვალი უფრო კარგად ხედავს. დედაკაცო, ქვეყნის ავ-კარგს. ჩვენ ჭყიჟორიან ზაფხულს ვნატრობთ, სუფსიაპირის მეყანეები — გვალვიან ზაფხულს. ვის გაუგოს ღმერთმა? რომელი ერთი შეიწყალოს? — გაიღიმა ბეგლარმა და გვერდით მოდგმულ აკვანს წაეპოტინა. სულიკოს ფუნთუშა ხელეები ამოეძვრინა არტახებიდან, აფათურებდა, კრიაჭობდა და „ბა-ბა-ბას“ იძახდა.

— ღმერთი მონახავს თავის ერთგულს, — გულწრფელად წარმოსთქვა მაკამ.

სუფრას მოუსხდნენ.

საულის და ზაალის ეძინათ. მაკა სწუხდა, მშვიკრები არბანო. მთელი დღე ქვების ზადვისაგან მკლავებმოწყვეტილ ბავშვებს მართლაც მკვდარივით ჩასძინებოდათ. ჯერ არც ისე შელამებულ იყო. ქათმები სხდებოდნენ ხეზე, ამიტომაც ვერ ისვენებდა მაკა.

— ეგებ შენს ხმაზე გაიღვიძონ კაცო,— არ ასვენებდა ქმარს, — გამიგონია, მშვიერ ბაღნებს ჰქვია აულოღებთანო.

წამოდგა ბეგლარი, მივიდა ბავშვებთან. საული და ზაალი ერთად გაშხლართულიყვნენ ლოგინზე. ერთი სიძალისიანი იყვნენ, არაფრით ერთიპეორისაგან არ განსხვავდებოდნენ, შუაზე გაქრილ ვაშლივით გავდნენ ერთმანეთს. ბეგლარი დააცქერდა ტყუპ ბიჭებს, მერე ცოლს მოუბრუნდა.

— რა ვუყოთ, ქალო, ამ ბიჭებს? ველარ ვაჩჩევ ერთმანეთისაგან. ალბათ სამი დღე რომ ვერ ნახო, შენც გაგიჭირდება მათი გამოცნობა.

მაკამ გულიანად გაიცინა.

— მე ჩემს შვილებს თვალახვეული ვიცნობ. აბა დააკვირდი კარგად!

ბეგლარი აკვირდება ბავშვებს და მაინც თავისას გადძახის:

— ვერაფერ განსხვავებას ვერ ვამჩნევ.

— მარცხენა ყურს ქვევით შეხედე ორთავეს.

— ხა-ხა-ხა... ამას მარტო შენი თვალი თუ დაინახავდა, დედაკაცო, სხვა ვერავინ.

მართლა დედის თვალი თუ შეამჩნევდა: პაწაწინა ქინძის-თავისოდენა ნიშანი აჩნდა ზაალს ყურს უკან. ბეგლარმა ხელი მოუთათუნა ბავშვებს ლოყაზე.

— გაიღვიძეთ, ბაბაიეზო, გააღვიძეთ... — წარმოსთქვა წყნარად და გაშორდა ლოგინს, რაკი ბავშვები არ იღვიძებდნენ. ამ დროს ქიშკართან გაისმა უეცარი ხმაური. ბეგლარმა გაიხედა, თებრონე მუნჯ გოგოს ლანძღავდა. გოგო საშინელი ყროყინით ეზოში შემოვარდნილ თეთრ გოქს მოსდევდა. მაკა თებრონეს მიეგება.

— მობრძანდი, შენი ქირიმე, დაიმუხლე, ამ გოქს ჩვენ დავიჭერათ, ვეყო, ნუ ჯავრობთ.

— ავი კაცის გამოცემული გოქიც ავია, — სთქვა თებრონემ კვიმატად და ლელვის ტოტზე შემომჯდარ ჯაქვედა ვარიას შეავლო თვალი.

— რა ლამაზი ჯიშის ქათმები გყოლია... ეს ვარიკა მომეცი, თუ ქალი ხარ, დიას წაეუყვან. დიას უყვარს ჯაქვედა ქათმები.

მაკას ნემსის ნაჩხვლექტივით ემწეავა თებრონეს სიტყვა. ეს ერთი წყვილი ვარია სათესლედ ყავდა. „რაღა მაინცა და მაინც სათესლე ქათამს შეასო ამ წყეულმა თვალთ“, — გაიფიქრა და არ აყოვნა, მიწვდა ლელვის ტოტზე ჩამომჯდარ ვარიას, ფრთაში ბურღლა გამოაძრო, ოჯახს დაუბრუნა და ვარია მუნჯ გოგოს მისცა, რომელსაც ცალ ხელში ნადავლი გოჭი ეჭირა. გამხიარულებული თებრონე სიცილქირქილით გაუღგა შარას. მაკა გულდაწყვეტილი დაჯდა აკვანთან.

— ნამდვილი ჯაჯაა ეს ოჯახქორი.

ცეცხლი მოეკიდა ბეგლარს გულზე. თვალი გააყოლა მიმავალ თებრონეს კაბას, კარგი შეკერილი იყო. ცოლისათვის მოუნდა ბეგლარს გულში ისეთი ფერის კაბა. საწყლად შეხედა მაკას.

— ვაშლომიძის მეყანე ვართ, რავა გამეწბილება ადამიანო! ხომ შეიძლება ჩვენი გაწმენდილი ყანა გაისად სხვას გადასცეს. სარფაც უნდა ვანახოთ და მოთანიც¹ უნდა ვუთხრათ, მეტი რა ჩარა გვაქვს?

თებრონეს მთელი სოფელი ჯაჯას ეძახდა. მართლაც ჯაჯასავით დასტრიალებდა სოფელს, სადაც შეადგამდა ფეხს, უსათუოდ რაიმეს მიასობდა თვალს, ან ქათამს, ან კატას, ან ძაღლს. ცარიელი ხელით შინ არ დაბრუნდებოდა. სოფელში ყველას ეჯავრებოდა თებრონეს გამოჩენა.

დიას ოცნება

მახარეს ბათუმში წასვლის ამბავმა დია მეტად დააღონა. შემოდგომიდან გაზაფხულამდე აღარ შეხვედრია დია მახარეს, რომლის ხსენება უნებლიეთ აწითლებდა გოგონას. ამ დილითაც, როცა ამხანაგებმა უთხრეს მახარეს ბათუმში წასვლის ამბავი, უცებ აენტო და გაფითრდა.

„როგორ? მახარე წავიდა? არც დამემშვიდობა?“ გული დაეცარა, თვალეში ცრემლი ჩაუღგა. მზით გაჩირაღდებული

¹ მოთანი — შენდობის მსგავსი.

გარემო უეცრად მღვრიე და ბურუსიანი გახდა დიასათვის, სოფელი უკაცური. გაზაფხულის მინდვრებში ელოდა დია მახარესთან შეხვედრას, შერიგებაზე ოცნებობდა. ვეტყვი: „ოცნა არ გაბედო, მეგობრები ვიყოთ-მეთქი“. ახლა გაჰქრა ლამაზი ოცნება — მახარე წავიდა.

დია ღვას ფიქრებით გარინდებული. მეცამეტე-მეთოთხმეტე წელი ქალიშვილისათვის თავისივე გრძნობებში წვის ხანაა. მორცხვი მღელვარებით გაჰყურებს დია მომავალ წლებს. ნელ-ნელა შორდება ბავშვურ აღმაფრენას, თითქოს მღინარის ერთი ნაპირიდან მეორე ნაპირზე გადავიდა, აქ იჩქითად გადაიშალა დიას თვალწინ სულ სხვა გარემო. გაჰქრა თივაში გუნდაობა, ხბობთან კუნტარუში, ყვავილებში პარკაში, პეპლების დევნა. გაჰქრა ლალი ბავშვობა.

„რად წავიდა მახარე ბათუმში? ალბათ სასწავლად, ნასწავლი კაცი უნდა გამოვიდეს, სახელი მოიხვეჭოს“.

დიამ თვალი გააყოლა სადგურისაკენ მიმავალ თემშარას. წარმოიდგინა: „აი, იქ, შეღმართზე, ამოდის უცნობი, ქალაქურად ჩაცმული ახალგაზრდა. ცილინდრი და მოვერცხლილი ხელჯოხი უჭირავს. დინჯი ნაბიჯით უახლოვდება ვაშალომიძის კიშკარს.“

— ვან არის ეს კაცი?

— სოფლელს არა ჰგავს.

როსტომი შუბლს მოიჩრდილებს.

თებრონე კარებში გამოდგება.

დია კიბისკენ გაიწივს.

— მახარე!.. — წაიჩურჩულებს და სახე აელეწება.

— ვინ მახარე? — კითხულობს როსტომი გაოცებით.

— ჩვენი მეყანის, ბეგლარის ბიჭი, რავა არ იცი? — შეუტევს თებრონე ძმას. — ღმერთო, დაგელოცა სახელი, — გადაიწერეს პირჯვარს, — ქვეყანა რატომ არ დაიქცევა, ბეგლარის ბიჭი კაცს დაშავებსებია“.

განათლებულ მახარესთან პირველი შეხვედრის სცენა ასე გამონატა. დაღონდა დია: „რაზე უნდა ესაუბროს განათლებულ კაცს?“

დიამ მიიხედ-მოიხედა, ოთახში ოთკუთხა მაგილას შეავლო

თვალი და რა ნახა: კანგაცვეთილი ბუნებისკარი, მრავალთა ხელში გამოვლილი „თამარიანი“, „მოლა-ნასრედინი“ და ერთი-ორი უსათაურო ბროშურა. დიამ „თამარიანი“ აიღო, გადაფურცლა და ცისფერი ლენტით ჩაწიშნულ აღვილზე გაჩერდა. რამდენჯერმე გაიბეორა ერთი და იგივე: „შენსა ნახვას ვესწრაფოდი, მე სხვა საქმე არ მქონია“...

აღვილი წარმოსადგენია, რა მომხიბლავი იყო იმ წამს დიასავის ეს სტრაქონები. ოცნებას ეთამაშებოდა გოგონა, ეგონა, საიდანლაც მართლაც ესმოდა მახარეს ხმა — ნახევრად ბავშვური, ნახევრად ბოხი, რომელიც შალვასებურად ეუბნებოდა: „შენსა ნახვას ვესწრაფოდი“...

მას აქეთ, რაც როსტომ ვაშალომიძემ ოჯახზე ხელი აიღო, თებრონეს ტკბილი ძილი არ ღირსებია. დღედაღამ ფიქრობდა, როგორ მოეწესრიგებინა ოჯახის საქმეები. „მეყანე გლეხებს თავზე უნდა ადგე, მტერ-მოყვარეს ანგარიში უნდა გაუწიო, სტუმარ-მასპინძელს ემსახურო“. ყველაფერი ეს დიდ საქმედ ეჩვენებოდა თებრონეს. ყველაფერზე მეტად კი დიას გაჯიუტებული ხასიათი აღელვებდა.

— რა ვქნათ, სწავლა, სწავლაო, რომ დაიყინა ამ გოგომ, რა ვუყოთ, ძმაო? — გამწარებული შესჩივლა ერთ დღეს თებრონემ ძმას.

— ვისი ბრალია, ჩემო დაო, ნამეტან თავგასულობას მიაჩვიე და არც ასე ვარგა. სოფლის კლასი დაამთავრა, წერა-კითხვა კარგად იცის, თვალტანადობა არ აკლია, მადლობა ღმერთს! ერთი კარგი სასიძო მოვნახოთ და... ქალს მეტი რა უნდა.

— ამ უპერანგო აზნაურებს ქალი კი არა, ლეკვი არ მიეცემა, — თავისებური ქირქილით სთქვა თებრონემ. მერმე დაუმატა: — კარგი იქნება, მდიდარი გოგატაძე რომ წაიყვანდეს რძლად. გლეხია, თორემ, კაი ახალგაზრდაა სწორედ.

თებრონეს აზრი არ იუკადრისა როსტომმა, — ოხერი ოქრო ვის არ მოხიბლავს. ვაშალომიძეს მოაგონდა ოზურგეთში

სამსონის კლუბი, ბაქარას მოთამაშეების წინ აერიალებული ოქროს ხუთიანები და თუმნიანები. ოქრომ მოსტაცა როსტომს გული. მზად იყო მცირეწლოვანი ქალიშვილა ახლავე მიეთხოვებია გოგატაძისათვის.

— ამბობენ, ორმოცი ათასი მანეთი ოქრო ატეპო ბანკში.

— კიდევ მეტი,— შეუთო თებრონემ ცეცხლი,— ორმოც ათასზე რა დააყენებს!

როსტომს მართლაც ჩაუვარდა გულში სასიძოდ გოგატაძის შვილი. მაგრამ დიას გაჯიუტებულმა აჩემებამ როსტომის სურვილს აჯობა. თებრონე იძულებული გახდა აეკრა ბაძვი ოზურგეთისაკენ.

— მერე ვისთან გინდა დააყენო? — ჰკითხა დას როსტომმა.

— ჩენს ნათლიდელასთან.

— მერე თვალი სადღა გავახილო? მე მალალ საზოგადოებაში ვტრიალებ და ჩემი ქალიშვილი საწყალი ქვრივი დედაკაცის ქოხში დაეაყენო?

— ქოხი რატომ არის, ორთვლიანი ოდა აქვს — თეთრად შეღებილი, იატაკგალაქული. ჩვენ კი ამდენი წელიწადია იატაკის გალაქვა ვერ მოგვიხერხებია. რაც შეეხება მალალ საზოგადოებას, შენი მალალი საზოგადოება შენთვის დამილოცნია. არ მიყვარს სხვის ფეხქვეშ გაგება.

— შენი ნებაა დაო, — დაეთანხმა როსტომი და გაყუჩდა. ამ შემთხვევაში თებრონე მართალი ეჩვენა როსტომს, თუმცა არ სიამოვნებდა დის ჯიუტი ხასიათი.

„თავისი ტოლი ხომ უნდა ყავდეს ადამიანს? ვინმე ხომ უნდა იყოს მისი ტოლი?“ — ფიქრობდა როსტომი და ამ უსიამოვნო ფიქრისათვის რომ თავი დაედწია, დილაადრიან გავიდა სახლიდან. თებრონემ რაიმე საქმის გადაწყვეტა და ასრულება უყოყმანოდ იცოდა.

— დია, მოემზადე, ოღონდ გაფრთხილებ, სირცხვილი არ მაქამო, — მკვახიდ სთქვა და ხელად გამოაწყო დიას ბარგი. ერთ ხელში საკმაოდ მოზრდილი კალათი აჰკიდა მუნჯ გოგოს, მეორე ხელში თოკით შეკრული საბანი და ბალიში, კისერზე ორი ფუთა გადმოჰკიდა და გზა უჩვენა. საწყალობლად მიათ-

რევლა ბარგს უიღბლო მუნჯი გოგო, ხენეშოდა, თავბელს იწყევლიდა.

— გასწი, არ აყოვნო! — ჰარმალიდან უყვიროდა თებრონე და კარებში რგოლზე აცმულ გასაღებებს აჩხარუნებდა.

ღია ცას აწვდებოდა სიხარულით. ზტუნვით მირბოდა ეწერზე. უახლოვდებოდა ოზორგეთს. მის წინ ბედნიერების გზა იშლებოდა. თვალები შზესავით უბრწყინავდა.

აგვისტოს მხურვალე მზე ოქროსფრად დაფენოდა ყანებს. დილის ნიაგი მსუბუქად შლიდა თრთებს. თოთლები ფაფუკად მრიალებდნენ. ღია ხმას არ იღებდა. თებრონე საკუთარ ფიქრებს მისცემოდა: „ვთუ სახიფათო ნაბიჯი გადამადგმევინა ბაოანამ?“ — სწუხდა. თან ანგარიშობდა: რამდენი ფქვილი, რამდენი ყველი და სხვა სანოვაგე უნდა მიეტანა დიასათვის. ყველაფრის რიგზე შესრულებას შესძლებდა თუ არა? სწავლის ფულის შეტანაც მიტად უმძიმდა. წიგნებს ფული უნდოდა. ახლა სკოლის ფორმა?

მამიდა და ძმისწული ყურადღებას არ აქცევდნენ მონჯ გოგოს, რა წვალებით მიათრევდა კისერზე გადმოკიდებულ ფუთებს. წელში მოხრილი, დაძაბული ძლივს მიაბიჯებდა. ნატანების ხიდზე მოაგონდა თებრონეს უკან ჩამორჩენილი მუნჯი. შედგა. მჯიღების მოღერებით ანიშნა, გადმოადგი ებ მოსატეხი ფეხებით.

მ ო ე დ ა ნ ი

ოზურგეთში, მოედნის გასწვრივ, სადაც ახლა ქაღრებია, ორი საყდარი იყო აშართული. ერთი რუსული, სამხედრო, ხოლო მეორე — ქართული, რომლის გუმბათი გურაიელების ისტორიულ ციხეს გასცქეროდა. იქ ხელმწიფის ჯარი იყო დაბანაკებული.

ამ საყდრების შესახებ ახალგაზრდებს აღარაფერი ახსოვთ და არც იმ ორიოთხე წარჩინებული თაადის საფლავი აგონდებათ, გალავანში შემომსვლელთ რომ სჭრადა თვალს მარმარილოს ძვირფასი ჩიქურთმებით. ხანდახან გაოიჯლის შორეული, ან მახლობელი ქალაქი ქალი, ან კაცი, ჩამოჯდება ქალ-

რებში გამწკრივებულ სკამზე და შვილიშვილებს ბოუყევა ძველ ამბებს...

ის იყო შუა წირვის ზარებს ჩამოჰკრეს, როცა თებრონე და დია მიაღგნენ საყდრის კარებს.

— ღმერთო, კეთილად წარმართე ჩვენი გზა! — წაიჩურჩულა თებრონემ და სასობით გამოისახა პირჯვარი. — დია, — მიუბრუნდა გოგონას, — მადი, ანთე ხატს სანთელი, ილოცე! კარგი სურვილები ჩაგინერგოს გულში უფალმა!

სირცხვილით აპილპილებულმა დიამ ფეხაკრეფით გაიარა ხალხში, მივიდა მნათესთან, ხურდა ფული დააწყო მაგიდაზე და ორი ღერი თაფლის სანთელი აიღო, წარსდგა ღვთისმშობლის ხატის წინ, პირჯვარი გამოისახა და ჩუმად სთქვა:

— ღმერთო აცხონე დედაჩემის სული... — და როცა მეორე ღერ სანთელს ანთებდა, მახარე მოაგონდა. თავის სურვილებზე არც ერთი სიტყვა არ წამოცდენია.

წირვის შემდეგ ჯარის აღლუმში უნდა ჩატარებულყო მოედანზე. მცხოვრებლები გამოფენილიყვნენ სანახაობის საცქერად. ჯარისკაცები მწკრივში იდგნენ გაუნძრევლად, პოლკის უფროსს და გენერალს მოელოდნენ. შორს გაისმოდა ჰამხედრო სასულე ორკესტრის გუგუნი. სობოროს წინ ჯგუფად იდგნენ ქალაქის წარჩინებულნი: მაზრის უფროსი ლაზარენკო, ქალაქის თავი — თავდგირიძე, მომრიგებელი შუამავალი — თავადი ტიფო ნაკაშიძე, მოხალისეთა რაზმის ქერა ოფიცერი, მომრიგებელი მოსამართლე და სხვები. იქვე იყვნენ ადგიოკატები — პლატონ ბერიძე და ივანე ჯაყელი. მათ გვერდით იდგნენ მალალი, წარმოსადეგი ლაშაზი ქალები: კატო გურიელი და ელი აბაშიძე. — გარდაფხაძეს სწევდა კატო გურიელის ტრფიალი. მოხალისეთა რაზმის ოფიცერი ვაჟკაცურად იგრებდა გრძელ ქერა უღვაშებს და ისეთნაირად უცქეროდა ახალგაზრდა იურისტს თავდგირიძეს, თითქოს ეუბნებოდა: „ერთი ქალაქის თავი კი არა, სამისაც რომ იყო, მაინც არაფერი მარიფათიანი არა ხარ, ტყუილად დაღლაბორობ... კარო გურიელს ვერავინ წამართმევს... ის ჩემია“... ჩაიშლერა გულში და ღიმილით გადახედა კატოს, რომელიც ეშმაკურად უცინოდა მარჯვნივ მდგომ თავდგირიძეს.

თავდგირიძეს საპატიო ადგილი ეჭირა ქალაქში. იმხანად რკინიგზის გაყვანის შესახებ ოზურგეთში დიდი მითქმა-მოთქმა იყო ხალხში და მისგან მოელოდნენ ამ დიდი საქმის მოგვარებას.

ათ წელიწადს გასტანა უცხოელ კაპიტალისტებთან მიწერ-მოწერამ ნატანებ-ოზურგეთის რკინიგზის შესახებ, მაინც არაფერი მოხერხდა და რკინიგზა ისევ ოცნებად დარჩა ხალხს. ახლაც ჯაყელი ამის შესახებ ესაუბრებოდა თავდგირიძეს. ჯგუფს ლევან ესეს ძე გურიელი აკლდა და ჰა, ისიც გამოჩნდა. წელწერილი, მაღალი ვაჟკაცი, მოგრძო სახის, ზევით ამოტილი შავი წარბებით. აგურისფერი თეთრპარებიანი ჩოხა უყვარდა ლევანს. ფეხზე ვიწრო მესტები, თავზე კრაველის შავი, მაღალი ინგუშური ბოხოხი. ლევანს საოცრად უხდებოდა მამისეული ოქროსვადიანი ხმალი, რომელიც ყაჩაღი სისონა დარჩიას მკვლელობისათვის მიიღო რამდენიმე წლის წინათ „საერობო ყარაულის“ უფროსმა ესე გურიელმა — ლევანის მამამ.

ლევანი მიირხეოდა თავისიანებისაკენ. სამხრეები ამშვენებდა ახლადდანიშნულ ოლქის ურიადნიკს. ლევანს უკან მისდევდა როსტომ ვაშალომიძე, კობტა მხარბექიანი აზნაური, თავისფერ ჩოხაზე მარჯვედ შემოერთყა ვერცხლის მოზარნიშებული ქამარი და მოოქროვილი სატევარი. ვაშალომიძეც მესტებში იყო გამოწყობილი. თავზე თეთრი თივთიკის ყაბაღაზი გადაეგდო ირიბად. ვაშალომიძე კატო გურიელს მიესალმა და მოხერხებულად შეაქო ელი აბაშიძის ყოლოსფერი კაბა, უკანასკნელ მოღაზე შეკერილი — შემოკლებული შლიფით, რომლის ქობის არშიები შემოდგომის ფოთლებივით შარიშურობდნენ. ელი აბაშიძეს მეტი ეშხისაგან მარაო დაუვარდა. ბევრი წაეპოტინა ასაღებად, მაგრამ როსტომმა გარდაფხადესაც აჯობა სისწრაფეში.

ლევან გურიელს გაუხარდა როსტომის სიმარჯვე და ლაზარენკოს ჩაულაპარაკა.

— ხომ ვამბობდი, ბატონო, როსტომს სისწრაფეში ვერავინ სჯობს-მეთქი. ლაზარენკომ დინჯად ჩაიციინა და გვერდით მდგომ ბოქაულ კვაშალს ხუმრობით ხმალი გადაუღო ფე-

ხებში. შემდეგ დაუმატა: — არც ერთს არ შეგიძლიათ იმდენი ასიათასობით ქალებს, რამდენიც ამ აზნაურს. ნამდვილი ქალების ფარეშია.

მოედანზე აღლუმი მიმდინარეობდა. სამხედრო ორკესტრი ისევ გუგუნებდა. რუსული საყდრის მგალობლები „ღმერთო, ფარვიდე მეფეს“ აგრიანებდნენ.

მოედნის გასწვრივ ქუჩაზე გამწკრივებულ ხალხში თებრონე და დია იღვნენ. თებრონემ შორიდან თვალი ჰკიდა როსტომს. გაფითრდა თებრონე, ძმა რომ მაღალ საზოგადოებაში შენიშნა. პირზე მანდილი მიიფარა.

— დია, მამაშენს ხედავ?

დიამ მიიხედ-მოიხედა, ვერ დაინახა მამა.

— სად არის მამა?

— საყდრისკენ გაიხედე, გურიელის გვერდით! წადი თუ გინდა მამასთან.

დიას ლოყები აუწითლდა. უკან დაიხია.

— მე ასეთ საზოგადოებაში თავის დღეში არ გავერევი, მამალ ინდაურივით გაბლინძულან — სთქვა დიამ და თებრონეს კალთას ამოეფარა.

დიას ახლოს, კლუბის კარებთან, რამდენიმე ევროპულად ჩაცმული მასწავლებელი შეგროვილიყო, გაზეთს ათვალთვარებდნენ, თან მსჯელობდნენ. დიას ყურადღება ამ ჯგუფმა მიიქცია. ერთ-ერთი მათგანი ლევან გურიელის შესახებ ლაპარაკობდა: „აი რარიგ დაეცნენ ჩვენი თავადები. გურიელი ოლქის ურიადნიკობას კადრულობს, გარდაფხაძე მოხალისეთა რაზმს დასდევს. ყველა კი ცდილობს, ძალად გააყაჩაღოს ვინმე და საწყალი ყაჩაღის სახელით ჯვარ-მედლები მიიღოს.“

— საძაგლობაა პირდაპირ... ესე გურიელს საუკეთესო მიწები დარჩა. მთელი სუფსის სანაპირო, კახური და ბაილეთი, საუკეთესო სამეურნეო მამულეებია.

— სამაგიეროდ „საერობო ყარაულის“ უფროსი მწვევარით დასდევდა ყაჩაღებს.

— უნიათონი არიან ჩვენი თავადები. მათ კარგად ეხერხებათ გლეხის ნაშრომის მოტაცება, სხვისი ლუკმის გადაყლაპვა და სხვის ცოლთან არშიყობა.

ამ ლაპარაკში იყვნენ მასწავლებლები, როცა მესტამზე თავართქილაძე მოვიდა მათთან. ილიაში ახალი წიგნები ამოეჩარა, ხელში ახალი აფიშები ეჭირა. თავართქილაძემ ერთი აფიშა გაშალა. დიამ შორიდან წაიკითხა: „ანონსი“. ქუთაისის თეატრი აპირებდა ოზურგეთში ჩამოსვლას. დიამ ახალ წიგნებსაც შეავლო თვალს.

მაშინ სტამბა ახალი მოვლენა იყო გურიაში. მესტამებობა დიდ მოღვაწეობად ითვლებოდა. ერთმა მასწავლებელთაგანმა თავართქილაძე ასე შეაქო:

— თქვენ სახალხო საქმეს აკეთებთ... დანაბეჭდთან თქვენი სახელიც არ წაიშლება, პატივისცემით მოგიგონებენო.

— საწყალ ხალხს დავეხმარო მინდა. გადავწყვიტე იაფფასიანი ბროშურები გავავრცელო თქვენი დახმარებით — უპასუხა თავართქილაძემ მასწავლებლებს.

დია ყურადღებით ისმენდა მათ ლაპარაკს.

აღლუმი გათავდა.

დია დაფიქრებული მისდევდა მამიდას ახალი ბინისაკენ. გოგონას შორიდანვე არ მოსწონდა ის საზოგადოება, სადაც მამა როსტომი შინაურ კაცად მოსჩანდა.

თებრონეცაც არ მოსწონდა „დიდკაცობა“. ის ერთ აზრს ადგა მუდამ: სხვების ქედმაღლობის წინაშე არ უყვარდა თავის დახრა. „რა შეეკვად მინდა მაგათი სალამი... თავიანთი ჩინები მე არ დამაკერონ ერთბაშად“ — თითქოს საყვედურით გადაჰკრავდა ძმას უხამიან სიტყვას.

თებრონე ფიქრობდა; „დიდკაცებთან“ დაახლოებამ როსტომს ოჯახზე გული აუგდო.

გვარციანი ნეღონადი

ზაფხული ჩახურებულოყო ბაილეთის მიდამოებში. ხეს ფოთოლი შეხრუკოდა. ბაღში ოქროცერკვი ძირფესვიანად გამხმარიყო. მწვანე მდელოს დასიცხული თამბაქოს ფერი დასდებოდა. ვაშლს კიები დახვეოდა. ზეგანის ყანების სიმინდს უღროოდ აეყარათ ტანი და ფოჩი დასაწყისშივე ჩახმობოდათ.

სოფლის ღელეები დამშრალაყო. წისკვილებს მძიმე ურ-
დული ედო.

პოპიო დიაკონი ხმებს ავრცელებდა: „წლეკანდელ წელს
მარეხი მფარველობს, ეფრემვერდში სწერია, ყველაფერი გა-
დახმებაო“.

სოფლის მოხუც ქალებს სატირალს წასვლა ენატრებოდათ.
მათ სწამდათ, მიცვალებულის დასაფლავების შემდეგ წვიმა
მოვიდოდა და ქვეყანას ამოსუნთქვა ეღირსებოდა. მაკა ნაშუა-
ლამეცს ჩუმად გავიდოდა ფაცხიდან, გამოქნიდა თიხის ადა-
მიანს, დაასვენებდა ყავარზე, გაიტანდა ეზოდან და ღელის პი-
რას დაასაფლავებდა „სხვის მიცვალებულს“.

წვიმა მაინც არ მოდიოდა.

წახდა ზეგანი ადგილების მოსავალი. იზაბელას მტევნები
შავი ლაქებით დაიქორფლა. იშვიათად საპოვნნი ჩხავერი სულ
ჩამოხმდა.

დილის ნიავს წინანდებურად აღარ მოჰქონდა ტყიდან სა-
ამო სურნელი.

— შვილო, დობილოში არ გახვიდეთ! — ეუბნებოდა მაკა
ბავშვებს, — პარტახი უხსენებელაო აღარ იცდის თავის
ხერელში.

სოფელ ბაილეთის მოხუცებს იშვიათად ახსოვდათ ასეთი
გვალვიანი ზაფხული. მხოლოდ შუა სერს ქვემოთ, შქერნალ-
ში, სამი ვეებერთელა წყავის ძირში, ჩვეულებრივად მორაკ-
რაკებდა ცივი წყარო. — „დაილოცა შენი გამჩენი!“ — ამბობ-
დნენ მგზავრები, როცა პეშვს შეუშვერდნენ და გახურებულ
გულს მოიოხებდნენ. სოფლის ქალები და ბავშვები მიჯრით
ძინწკრივდებოდნენ წყაროზე — ჩაფებით, დოქებით და სპი-
ლენძის თუნგებით.

— პაატ, თქვე შარახვეტიებო! — გადმოსძახებდა ქალებს
შელმართზე გადმომდგარი თებრონე. რა გეშველებოდათ, რომ
ეგ წყარო არ მქონებოდა თქვენი წყურვილის მოსაკლავად!
უმაღურებო, აბა ერთხელ თუ იფიქროთ, ერთი ვარიკა მოგვა-
როთ ვაშალომიძის ოჯახს. დაილოცა თვენი პატიოსნება! რა
ქალები ხართ თქვენ!..

ილანძღებოდა თებრონე. ქალები ჩუმად ავსებდნენ ჭურ-
ქელს,

თებრონემ მართლაც დეკეული დაუკლა მიწისმზომლებს იმისათვის, რომ ორი ნაბიჯით დაექანებინათ ყორღანი და წყარო ვაშალომიძის მამულში დაეტოვებინათ. ახლა ბრაზი ახრჩობდა თებრონეს.

— ბატონო, ჩემი დეკეული ამინაზლაურონ და, მერე თუ უნდათ ჩაიხრჩონ ამ წყაროში! — ჯაჯღანებდა ის.

ერთ დღეს იმდენი იქაქანა, ღობე გადმოთელესო, რომ შინ სტუმრად ჩამოსული როსტომიც კი აამხედრა სოფლის ქალების წინააღმდეგ. მაგრამ როცა დაინახა, ქალების და ბავშვების მაგიერ წყაროზე კაცები მოდიოდნენ ჩაფებით, ძმას ხელი დაათარა და მოთანი შეუთვალა ქალებს:

— ვეჟო, შე ის კი არ მითქვამს, წყალს ნუ წაიღებენ-მეთქი. ეს ამოსაწყვეტი ბიჭები ბაღს მიფუჭებენ, ღობეს მითელავენ-მეთქი, ამას ვამბობდი.

„ღვთის თვალი“ აღარ იხედებოდა ბეგლარ მანთიძის ოჯახში. შარშანდღემა ყანამ ვაშალომიძის ზეგანში კაი მოსავალი ღრისცა. ზამთარში მკადით გამოიტანა ოჯახი. თებრონეც დააკმაყოფილა. „წელს ორი გოდორი ეუნტალა არ მოიტეხებო“, — ამბობდა გულდათუთქული მაკა. ბეგლარი იღგა გარინდებული და ხელებს იფშენებდა. არსაით გასაქანი არ ჰქონდა. ჩალვადრობა დაეწყო, ხარები არ ჰყავდა. საიჯარო შეშა გაეჩხა, იქაც ხარი და ურემი უნდოდა.

— წავალ, ქალო, სადმე, ეგებ სიკეთეს წავაწყდე, — ვედრებით მიმართა ერთ დღეს ცოლს დალონებულმა ბეგლარმა.

— ბაღანაი რომ დავკარგე, ეგეც მეყოფა სანანებლად, — სთქვა თვალცრემლიანმა მაკამ, — მირჩევნია ჩემს ფაცხაში ამოვწყდე, ვიდრე ოჯახის მამა სახლიდან ალოღებოდეს. კიდევ ერთი-ორი წელი და აგერ ბიჭები წამოგვეზრდებიან. მთლად იმედს ნუ გავიწყვეტთ კაცო, იქნებ მახარეც გამოჩნდეს, ხელი წამოჰკრას ოჯახს.

მახარეს ხსენებამ გული დაუმდულრა დედას. ბეგლარმა გაკვირვებით შეხედა ცოლს და ისევ მოყვა ხელების ფშენეტას. კარგად იცოდა, მახარე ვერაფერს უშველიდა მის გაკვირვებულ ცხოვრებას. პირიქით, ფიქრი სტანჯავდა. მთელი წელიწადი გავიდა და ბიჭიდან ერთი წერილი არ მიუღია. „ნეტავი

წერილს დაწერა ხომ არ დაავიწყდა ამ ბიქსო? — გაიფიქრა ბეგლარმა. ისევ ცოლს მიუბრუნდა:

— ღმერთმა ყველაფერი კაი ქნას, ქალო, მარა სხვას რომ თავი დავანებოთ, თებრონეს რა გადაურჩება? ხუთი გოდორი სიმინდი საიდან ჩავუყაროთ ბელელში?

— წელს იმ ქაჯმა ოთხივე მეყანე გაგვაცურა. ყველას ხუთ-ხუთ გოდორ სიმინდზე მოგვირიგდა ნარდად. მოგვიქონა თავი და სამესამედოდან ნაღზე გადაგვიყვანა. ალბათ „დავითნში“ თუ ამოიკითხა წყეულმა, გვალვიანი წელიწადი იქნებაო, თორემ ხუთ გოდორზე რატომ დაგვეთანხმა, როცა შარშან ექვსი გოდორი ერგო.

— ეშმაკია, ეშმაკმა წაიღოს მისი სული!

გვალვიანი ზაფხული გავიდა. თებრონეს მეყანეებმა სამსამი გოდორი სიმინდი ძლივს მოიწიეს. ჩალა აჩეხეს, შეკონეს და ყველაფერი თებრონეს კარებზე მიიტანეს. ბეგლარი ხელცარიელი დაბრუნდა შინ. ოფლჩაქცეული ყანიდან გაწბილებული გადმოვიდა. ბაღში ერთი გოდორი ტარო აკრიფა მაკამ ღობის ძირში მითესილი სიმინდიდან. ეს ერთი კვირის სარჩო იყო ოჯახისათვის. გამწარებულ ბეგლარს არ იცოდა რა ექნა, საიო წასულაყო, რით გამოეკვება ნაცარში ჩაყრილი ტიტლიკანა ბავშვები.

თმაშევერცხლილ ბეგლარს ეძნელებოდა რომელიმე „უკუდო“ აზნაურის ოჯახში მოჯამაგირედ დადგომა. უფრო შეუძლებლად მიაჩნდა შეძლებული გლეხის ოჯახში მოჯამაგირეობა. თუმცა ასეთები აქა-იქ კიდევ მოიპოვებოდა სოფლად. ზამთრის განმავლობაში კიდევ გადასწყვეტდა ამ „სამარცხვინო“ საქმეს, მაგრამ მოჯამაგირეს მხოლოდ ერთი წლის ვადით იყენებდნენ სოფელში და ასეთ პირობას უდებდნენ: თუ ერთ წელიწადს არ შეასრულებდა მოჯამაგირე დამქირავებლის სახლში, ჯამაგირს ვერ მიიღებდა.

ბეგლარს ზაფხულზე ყველაფერს ერჩია მის ყანაში თოხის მოქნევა. მიწა სხვისი იყო, მაინც მის ყანას ეძახდა, ცხელ ოფლს ღვრიდა. ახლა რა იღონოს? მისი ყანა დასტოვოს და სხვისი თოხნოს?

— არა, ამას ვერ შევიძლები — გადასწყვიტა ბეგლარმა. —

ბათუმში წავალ, მახარეს ვნახავ, ეგებ ბედს წავაწყდე... — ბეგლარის ამოძახილმა კვლავ მიაღწია მაკას ყურამდე.

— ფეხსაც ვერსად გადასდგამ! — შეუტია მაკამ, თან ლიმილით დაუმატა: — თუ მოგწყინდა, ბაღჩაში ჩადი და მიწის ვაშლი ამოთხარე.

ბეგლარმა ბარი აიღო და ისევ მიწას დაუბრუნდა მისი ფიქრი. მიწა რომ ჰქონდეს საკმაოდ იმდენს იმუშავებდა დღე და ღამეს გაასწორებდა, ანდა საწისქვილე წყალი რომ გააჩნდეს, წისქვილს მოაწყობდა, მინდს პატიოსნად აიღებდა, მკადი თავზესაყრელად ექნებოდა. ტყე არსად არის, თორემ შემას დააპობდა, რკინიგზას მიყიდდა. ხარები ყავდეს, სარგებლიან საქმეს მოჰკიდებდა ხელს. რა ქნას კაცმა, რომელსაც არც მიწა აქვს, არც წყალი აქვს, არც ხარი ყავს, არც ტყე აქვს... „ცას როგორ გამოეყეროს ბედკრული ბეგლარი?“

მიწის ვაშლი ამოთხარა ბეგლარმა და დღევრემილი ჩამოგდა ბაღჩის ალაგზე. ნაღვლიანად გადახედა მალლობიდან სუფსის პირზე გადაშლილ ყვითელ ყანებს. გული დაეწვა. ერთი ქცევა საყანე მიწა მაინც ჰქონოდა გურიელის მამულში, საზამთრო მკადს მოიწევდა. სუფსის პირის ყანებს გვალვიან წელს კარგი პირი უჩანდა. ახლა რა ქნას ბეგლარმა, ქვას ახალოს თავი თუ კლდეს? არაქათი გამოელია ამდენი ფიქრისაგან. ბოლოს მაკას აბრალებდა, ვაშალომიძის ქვიშნარს არ მომაშორაო.

ოქტომბრის დღეები ნელ-ნელა მიდიოდა. მზეს თანდათან აკლდებოდა სითბო. ზამთარი იხედებოდა ბეგლარის თვალეში. თოვლი, ტალახი, სიცივე, შიმშილი თვალწინ ედგა წვრილი შეილები მამას. ნახევრად ტიტლიკანა ბავშვები ეზოში დარბოდნენ, თამაშობდნენ. მაკა მზის ყურზე იჯდა, სიმინდის ფუჩეჩს სწეწდა, ბავშვებისათვის რბილ ლეიბს ამზადებდა. ეს ფუჩეჩი დარჩა ოჯახს წლევეანდელი მოსავლიდან. წარბშეკრული და გულჩათხრობილი დასცქეროდა კალთის წინ დაგროვილ ფუჩეჩს. ვინ გაუგებდა, რა დარდი ჰქლავდა მაკას!.. ცრემლს წამწამებშივე იშრობდა. ფიქრს ფუჩეჩის შრიალს აყოლებდა. მთელი არსებით მახარეს დასტრიალებდა სადღაც, შორს. ხან როგორ წარმოიდგენდა და ხან როგორ მთელი

წლის უნახავ შვილს. ბოლოს დანის წვეტივით ჩაიჭობდა გულის ძირამდე სევდას და საწყალობლად წამოიძახებდა: „რავა დაავიწყდა სახლი იმ ბიჭს. მისი დედა მოკვდეს აღრე და მალე. ორი ბჭკარი წერილი მაინც გამოეგზავნა!“

იქვე, ბაღის ღობესთან, ორი თითო ციდა გოჭი ღრუტუნებდა. ბავშვებს უყვარდათ გოჭები. მალმალ მიიჩვენდნენ ზათთან, წიფლნარში აკრეფილ წიწიბოს მოუტანდნენ, ხან ტყის ჰანტას, ხან თავიანთ ლუქმასაც კი უტენიდნენ პირში, ეალერსებოდნენ. მაკა დიდ იმედს ამყარებდა ამ თითისოდენა გოჭებზე: „ჩქარა დაიზრდებიან, საახალწლოდ დიდი ბურვაკები გვეყოლებო“, — აწხნევებდა ბეგლარს. მაგრამ, დახეთ უბედურებას! აგერ ეზოში შემოიჭრა თებრონე, მთელი დღე მეყანებთან ნარბენი პირიდან ცოფს ყრიდა, თვალები ბრახაგან ჩასწითლებოდა, ყვიროდა, კაპასობდა, ბინძური ენით ლანძღავდა მეყანეებს, იმუქრებოდა, ბეგლარისაკენ მიექანებოდა, ხელებს ასავსავებდა.

— რას ფიქრობ, ყაძახო, რად არ მახარებ ორ გოდორ სიმინდს? ხომ არ გინდა გამაგიყო? ხომ არ გინდა გადამრიო? ხომ არ გინდა თავბედი გაწყევლინო? — შემოსვლისთანავე მიაყარა ბეგლარს ცოფი.

ბეგლარი გამშრალი წამოდგა. მაკამ კაბის კალთა წამოიფერთხა. ბავშვები შეშინებულნი მისცვივდნენ დედას.

— რა ვქნათ, ქალბატონო, — დაიწყო მაკამ მოკრძალებით; — შრომა და ჯათა არ მოგვიკლია ღმერთმა იცის. რაც მოსავალი იყო თქვენს მიწაზე, ქე მოგართვით. ნაქურჩალის მეტი ჩვენ არაფერი დაგვრჩენია ოფლჩანღვარ ყანიდან. იცით, ქალბატონო, ამ საწყალმა ბაღებმა რამდენი ქვა და ღორღი გაზიდეს თქვენი მიწიდან შარშან? მთელი თვე წელი სტკოდათ.

— რა ჩემი საქმეა ვის წელი ეტყინა და ვის ფეხი! ხუთ გოდორ სიმინდზე მოგირიგდით. სიტყვა-სიტყვაა. არა და მომავალ წელს დაჰკარგავთ საყანეს. მთხოვნელი თმისოდენა წყავს. მაინც რას იკატუნებთ ასე თავს? ამბობენ: ბიჭი კარგ ჯამაგირში გყავთ თურმე ბათუმში.

მაკას გულს ისარივით მოხვდა თებრონეს სიტყვა, არაფერი

არა სთქვა. დიდრონი, ნაღვლიანი თვალები გოჭებს მიაპყრო. სხვა აღარაფერი ეგულებოდა თებრონეს დასაკმაყოფილებლად.

— ჩემო ქალბატონო, აი, ორი გოჭი მყავს, ერთი სხვისია და ერთი ჩემი. იყაბულე ღვთის გულისათვის ერთი მათგანი.

თებრონე უცებ დამშვიდდა. დარწმუნდა, ბევრს ვერაფერს დააძრობდა გადატაკებულ ოჯახს. დაყაბულდა ერთ გოჭს და ის იყო ეზოდან გავიდა, რომ უცებ რალაც მოაგონდა, შემობრუნდა, გულიდან სიფიცხე გადაპყროდა, სახე უჩვეულო სიმშვიდით უღიმოდა. ბეგლარს, რომელსაც წედან უყვიროდა, ლანძღავდა, ემუქრებოდა, ახლა დათაფლული სიტყვებით თავს უქონავდა:

— ბეგლარ, ბიჭო, სხვა არა იყოს რა, მეზობლები ვართ, პირში და ლხინში ერთმანეთის შემყურე, ერთი ურემი შეშა ამომიჩიხე რიყეში, სამაგიერო ჩემზე იყოს!..

ბეგლარს კარგად ესმოდა ეს დაპირება. იდგა გამშრალი და თავს აკანტურებდა. თან ჩვეულებრივად იფშენებდა ხელებს. მაკა კენტ გოჭს უთვალთვალებდა, ლაწვებზე ცრემლები ჩაჰოსდიოდა, სულიყო მუხლებზე ამოუხოხნა ღედას, პატარა თითები ლოყაზე მოუცაცუნა და დაყვავებით უთხრა:

— ნუ იტილებ, ნენაია, ნუ იტილებ, დეიდა კიდევ მოგვიტანს გოჭს!

ზაალი და საული მობუზული იდგნენ.

ახმედ-ალას ყავახანა

1900 წელი ილეოდა.

თოვდა. ცაში მოხვეტილი თოვლის ფანტელები ცვივოდა ბათუმის მიდამოებში. ქუჩები პირამდე ივსებოდა ფუნთუშა თოვლით.

ხალხი ფაცაფუცით ირეოდა დუქნებში. დიდი და პატარა, მდიდარი და ღარიბი, ყველა ახალი წლის შესახვედრად ემზადებოდა. სადღაც, დუქნების უკან, მთელი დღე გულს აწყალებდა არღნის ერთი და იგივე ჰყრიალი. იქ, ბინძურ სამიკიტნოში, სადაც ღვინით სავსე რუმბები ეყარა, ერთმანეთზე შეწყობილი, ლოთები ქეიფობდნენ.

ოჯახის მამაკაცებს იღლიაში ამოჩრილი ღვინით სავსე ტრეკები მიჰქონდათ. დიასახლისები გოზინაყს აყეთებდნენ.

ბავშვები თაფლიან თითებს ილოკავდნენ და გარეთ გარბოდნენ თოვლის საგუნდაოდ. ქუჩიდან მოსმოდა ბავშვების ჟივილ-ხივილი, მგზავრების ყაყანი და ეტლებში შებჰული ცხენების ფლოქვთა თქარუნი.

ბავშვები მოურიდებლად უშენდნენ თოვლის გუნდებს ქალებს, ნაბლიანებსაც არ ზოგავდნენ.

აქა-იქ მბუეტავ ფარნებს ფარვანებივით ეხვეოდათ თოვლის ფანტელები.

ივერცხლებოდა ქალაქი.

ბურში გახვეული ზღვა ტალღების ოდნავი ტლაშუნით ლოკავდა ნაპირს.

გაბრწყინებული დარბაზებიდან მოსჩანდა ქერში მიბჯენილი ნაძვის ხეები, ბრჭყვიალა სათამაშოებით აქრელებული და ბაბუას წვერებივით დაფიფქული.

ვაკრებს ძვირფასი ნივთები ვიტრინებში გამოეწყოთ.

ღუქნებში ხალხი ირეოდა. ნოქრებს სულს უმწარებდნენ ღარიბი მცხოვრებლები.

— ერთი კვერცხი თლახათლუხუში ამიწონეთ, — შემოირბენდა პატარა ბიჭი.

— ორი ცალი ნახატიანი კანფეტი მომეცი, ძია! — შემოცუნცულდებოდა სიცივით აძაგძაგებული გოგო და ნოქარს ხელში შეაჩერდებოდა. ის მომეცი, ქალი რომ ახატია.

მერე გაროზმობვეული დედაკაცი შემოვიძოდა, ალერსით გადახედავდა ტკბილეულს, ხილეულს და მდიდრულად ჩაცმულ ქალებს გვერდს აუქცევდა, ორ ცალ ტკბილ პურჩიტას გაროზში ამოიდებდა.

ნაშუალამევს, ღუქნების დაკეტვის ორი წუთით ადრე, ტყაპუჭებგათხუპნილი მეეზოვე შემოაბოტებდა წვირიანი წინსაფრით და ხუთ ცალ ფოჩიან კანფეტს სთხოვდა ნისიად ნაცნობ ბაყალს. მხიარულად ჩაიწყობდა გულის ჯიბეში ისე, რომ სახლში შესვლისთანავე დაენახათ ბავშვებს, თუ რა მოუტანა მამილომ.

ყველა ცდილობდა მხიარული შეხვედროდა ახალ წელს.

გადაუღებლად თოვდა. მიწა მშობლიური ალერსით იხუტებდა გულში ციდან გადმოფრენილ სიფრაფანებს.

ზღვის გულში გატვრინულ ნიავეს ფრთები აეჩეჩა და ტალღები ახლა უფრო ძლიერ ეტლაშუნებოდნენ ნაპირს. „შალა-შალა-შალა“, — მიიმღეროდნენ სადღაც ღრიანკელში და ქშუილით მიქროდნენ.

ქარხნებიდან გვიან დაბრუნებული მუშები მოხმაურობდნენ ქუჩებში და მოჰავალი წლის „ხევისა და ბარაქას“ უსურვებდნენ ერთმანეთს.

ნორიაში თათრის ქალები ბატიბუტს, თხილსა და ქიშმიშს ხალავდნენ დილაადრიან გასასყიდად.

ალაყაფის კარებთან ვიღაც ახმახი თუჯის ქვაბში ინდურ თხილსა და წაბლს ხალავდა. ბავშვებს აბაზიანები დაეჭირათ ხელში და ქუდგადმობრუნებული უცდიდნენ ქვაბის გადმოდგმას. ამ დროს ლოთები გამოვიდნენ სამიკიტნოდან და გადობრეცილნი არღნის ჭყრიალით ახმედ-ალას ყავახანისკენ გაემართნენ. ნავით სეირნობის საღერღელი აშლოდათ. მაგრამ მეარღნის ბედზე არც ერთი მენავე ნავში არ იჯდა. ნეარღნე კი ემუდარებოდა, ეხვეწებოდა, არწმუნებდა მთვრალებს, რომ ისევ თბილ სამიკიტნოში დაბრუნება სჯობდა ამ თოვლბურით აფორიაქებულ ღამეში.

მენავე თათრებსა და ბერძნებს ჩვეულებრივად მოეყარათ თავი ახმედ-ალას ყავახანაში.

აგერ ახმედ-ალას ყავახანაც.

ქალაქიდან განმარტოებით დგას დაბალი და ფართო დუქანი, უკან მიდგმული დახურული დერეფნებით. ფანჯრები პირდაპირ ზღვას გასცქერიან. მენავე თათრები და ბერძნები დინჯად სხედან პატარა მაგიდებს ირგვლივ, კბილებში გამოჩრილ ყალიონს აბოლებენ, დომინოს თამაშობენ მშვიდად და შვე ყავას ხვრეპენ. მასლაათობენ. ყავახანაში ნისლივით დგას თამბაქოს ბოლი.

მაგიდებზე გადაფენილია ქუქყიანი სუფრები, იატაკი სველია და ტალახიანი.

ყავახანაში გულის ამრევი სიმყრალის სუნი დგას. ყავისფრად შელაქულ დახლთან ახმედ-ალა ზის და ხან ახალგაზრ-

და მუსტათას გადახედავს, რომელიც დახლს განჯინის მხრიდან მოსდგომია და მოკალული სპილენძის ჩაიდანიდან გუმტარს გაურეცხავ ფინჯანში უსხანს ყავას.

ღუმელთან დაგროვილია ხერხის ქარხნიდან მოზიდული წაბლის და მუხის ფიცრების გადანაკრები, დახერხილი ლელვის ხის ტოტები. გამოივლის მუსტათა, შეყრის ღუმელში ნაფოტებს. აბრაალდება ღუმელი.

ტაკუნობს ცეცხლში ლელვის და წაბლის ხის ნაფოტები.

ღუმელთან ზის მოკუნტული მახარე. თავი მუხლებში ჩაურგავს. ფიქრებს მისცემია: იქით, შორს სადღაც მანდვრებია და ტყეები, ყანები და სათიბები, ფაცხები და ბოძებზე შემდგარი ოდები, წიასქვილები და ჩაძურები... იქ, შორს, ყველაფერს თეთრი თოვლი დაჰფენია. ბეგლარ მანთიძის ფაცხაც თეთრად გადაჰნტილა, სახურავს ისლის მაგიერ თოვლის თეთრი ნაბადი დაუბურვია. კარის დარე და დერეფანი თეთრი ბროლით მოჩუქურათებულა. ბეგლარს, ფაცხას გვერდით, ღელის პირას, ღორი წამოუქცევია დასაკლავად. ეს ის გოქია, დეიდა რომ დაჰპირდა ნენას. რა დიდი გაზრდილა! მაკას მღულარე წყალი მოაქვს გასაპუტავად. ზაალი და საული სუროიან თხმელაზე შაშვებსა და ჩხართვებს მახეს უგებენ. სულიკო ფაცხის დირეზე შემდგარა და თოვლში მოფრთხიალე ჩიტუნებს უთვალთვალებს. ჯამით ქათო უკირავს — ჩიტების საკენკი; ფანტავს ქათოს თოვლზე და ბუტბუტებს: „წიპუ... წიპუ... წიპუ“... ოცნებიდან სიზმარეულ თვლემაში გადადის მახარე და საიდანღაც სულიკოს მაგიერ დია გაჩნდება მის წინ. მახარე შეკრთება, თვალებს გაალებს. ყავახანაში რაღაც არაჩვეულებრივი ჩოჩქოლია. ზოგი ფეხზე წამომდგარა, ზოგი ისევ დინჯად ზის. ვიღაც მბრძანებლობს. ვინ არის ეს?

მახარეს ფერი ეცვალა, გაფითრდა, თმები აებურძგლა. ახმედ-აღას დახლთან დგას ლევან ესეს ძე გურიელი, ოლქის ურიადნიკი, მის უკან როსტომ ვაშალომიძე და კიდევ ორი ჩაფარი. მახარემ იცნო როსტომი — ყურის მეზობელი. დაიკუნა, წამოაელო ფუთას ხელი, რომელსაც თავქვეშ იდებდა ღუმელთან ძილის დროს და სანამ „სტუმრები“ შემობრუნდებოდნენ, ტყვიასავით გავარდა კარში. მირბის მახარე, მირბის დამ-

დღღრული ძაღლივით; გაიარა ერთი ქუჩა, მეორე, მესამე, სად გაჩერდეს?

ერთი, ორი, სამი... თორმეტჯერ დარეკა ქალაქის საათმა. სადღაც თოფი გაისროლეს. ტყვიამ შხუილით გადაურბინა ქალაქს. ერთ ტყვიას ორი მოჰყვა, ორს — ათი. ხალხი ახალ წელს ეგებებოდა. მახარეს გაახსენდა „საჯობნელი“. ხომლი რომ ცის სხვენისაყენ წამოიწეოდა, მახარეს გააღვიძებდა „ნენაი“ და „საჯობნელს“ აჰმევედა თოფის გასროლამდე. „გაჯობე, გაჯობეო“... მიაძახებდა მახარე და წამოხტებოდა ლოგინიდან.

ახლა?

დარბაზიდან ისმის მრავალყამიერი, კიქების წყრიალი, ბავშვების კისკისი და საცეკვაო მუსიკის გუგუნე.

სამიკიტნოში ისევ ჰყურიალებს არდანი. ქოხებშიაც ბეუტავს ლამპები. ქუჩებში სიჩუმეა. არც ფეხის ხმა, არც ეტლეთის დქაფუნე.

სადღაც გუშაგმა ჩაახველა და მახარემ უმატა სირბილს. სადგურში მატარებელი კიოდა. მახარე ქარივით გაიჭრა ბაქანზე. უნდოდა შევარდნილიყო ვაგონში და გაყოლოდა მატარებელს შორს, სადმე დასაკარგავში.

დაბარბაცდა მახარე, თავბრუდახვეული კედელს მიეყუდა. მატარებელი დაძრულიყო, სემაფორს იქით მიჰკიოდა.

მახარე მიჰედლივით იდგა — ბაქანის კედელს მიყუდებულე. ვიდაც ახალგაზრდა რკინიგზელი მიუახლოვდა და უთხრა: — ბაქანზე გაჩერება არ შეიძლება, ყმაწვილო!

და კიდევ უნდოდა ეთქვა, აგერ უანდარბი მოდისო, მაგრამ შეჩერდა, მახარეს სახე ეცნაურა. ხელი მოჰკიდა მკლავში და თვალებში ჩახვდა.

— ბიჭო, მახარე ხარ შენ? ბეგლარის ბიჭი? ძლივს არ გიცანი?

მახარე კარგა ხანს ვერ გამოერკვა, მოსაუბრეს მიაშტერდა, მერე გაყინული ბაგე ააცმაცუნა და ძლივს გასაგონად წამოლრალნა:

— ერმილე... შენ... საიდან?

— მე აქ ვმუშაობ. შენ როდის ჩამოდი?

მახარეს ისევ დაება ენა. ფუთა ილლიაში ამოიღო, მხრე-
ბი აიჩეჩა.

— მე, ისე... დიდი ხანია...

— აქ რას აკეთებ? — ჩაეკითხა ერმილე.

— არაფერს.

მახარეს ხმაში სასოწარკვეთილება გამოკრთოდა. ერმილე
მიუხვდა.

— ბინა არა გაქვს? წამოდი ჩემთან. რატომ აქამდე ვერ
შეგხვდი!

მახარე ათრთოლდა, მუხლები აუკანკალდა. არც „ჰო“, არც
„არა“... უსიტყვოდ მოწყდა ადგილიდან და ნაბიჯაჩქარებული
ერპილეს აედევნა. ნორიაში ცხოვრობს ერმილე, დარაბების
უკან. მისი ოთახის ფანჯარა და კარი ეზოში გადის. მიღმა
ოთახში ცხოვრობს ნინიძე. ნინიძე ნავსადგურში მუშაობს
მტვირთავ მუშად. როცა მზე ამოდის, პირდაპირ ერმილეს
ოთახში შეიხედავს. ახლა ბამბასავით თოვლი დაფენილა დარა-
ბების უკან. ერპილეს ოთახში მეგობრები შეკრებილან. ნინი-
ძეც აქ არის. ბარცხანიდან გოგილო ჩამოსულა. ის როტმილ-
დის. ქარხანაში მუშაობს. მანთაშევის ქარხნიდან ოლომფრე და
ნიკიტა მოსულან. აგერ პორფილეც შემოვიდა. ნიკიტას გიტარა
მოუტანია, მიჯდომია სუფრას, ღორის თავს უცქერას, სიმებს
აღრიალებს და მღერის:

„სიყვარულმა ფრთა გაშალა,
ტურფავ, შენყენ გადმოფრინ-დაა...
ჩემი გული მოგიტანა,
გქონდეს, გქონდეს, თუ კი გინ-დაა“...

მღერის ნიკიტა და არ იცის, საიდან ჩაუფრინდა გულში
ეს სიყვარულის აღმგზნები სტრიქონები. იქნებ ნიკიტას გულმა
თვითონ გამოავლინა ლექსიც და სიმღერაც? მოაგონდა ქეთი-
ნო, სიმონის სახლში რომ გაიცნო, შევეთვალწარბა, ეშხიანი
გოგო და მას შემდეგ გულში ჩაუყვარდა.

„ჩემი ფიქრი და გონება,
შენთან არის, გემონე-ბაა“...

— არა, მე უთუოდ შეყვარებული ვარ!— წამოიძახა ნიკიტამ, გიტარა დაბლა დაუშვა და მირიანს გადახედა. მირიანი იყო ამაღამ მთავარი მასპინძელი ერპილეს სახლში. დილით ჩამოსულიყო სოფლიდან, ტიკით ღვინო და საახალწლო ღორისთავი ჩამოეტანა.

ბუხარში ცეცხლი ღვივის, მირიანი გასაცხელებლად მიწყობილ ხაჭაპურებს უტრიალებს. ქვისკეცზე გამომცხვარი მჭადიც ჩანოუტანია მირიანს, შუაცეცხლზე მიუფიცხებია. შამფურზე წამოჯარული შიგნეულის ძეხვები შიშხინებს. ნაკვერცხლებს ალი ედება, ქონი გადმოდულს და ოთახში ნივრის, ქონდრის და სანელებლის საამო სუნი დგას. სოფლის ფაცხების ჰაერი შემოჭრილა შპალერჩამონხეულ ფიცრის კედლებში. რამდენი ხანია მახარეს არ უყნოსავს ეს ჰაერი. ხაჭაპურები დაწითლდა, მჭადი გაფიცხდა. ახლა ერმილემ მოასწრო მირიანს, მჭადი და ხაჭაპურები სოფლურად დატეხა სუფრაზე. ოთახი უფრო გემრიელი სუნით აივსო. მახარე უსაზღვრო სიამოვნების გრძნობამ აიტანა. ზის სავსე სუფრის კუთხეში, აწურული, მორიდებული ყველანი მასზე უფროსები არიან, ულვაშებგადაწყობილნი, დავაუკაცებულნი, საქმის კაცები. მახარეს ჯერ ზრდა არ დაუსრულებია. ცხვირის ნესტოებთან ახლა ოდნავ აზიზინებია ბუსუსები და ფიქრობს: „ნეტა მახარე როდის გაუტოლდება ერმილეს, გოგილოს, ნიკიტას“... ნინიძე თითქო ანათხე უფროსი მოსჩანს, ოლიმფრეც... მირიანი კარგი ვაჟკაცია, ცეცხლი გადაღვრია ლოყებზე. ოლიმფრე წეკოს აბოლებს. პორფილე გაზეთს კითხულობს.

ერპილე ახველებს.

— შე ოჯახკეტიანო, დაანებე თავი მაგ სკვარამ მახორკას, — ხუმრობით ეუბნება ერმილე ოლიმფრეს.

— რა გიკირს შენ დაანებო თავი იმ გოგოს? — იღრიკება ოლიმფრე.

მირიანი ცალი თვალით გადახედავს ძმას.

— ასეა, ბიჭო, საქმე? მაშ დალიეთ ეგ ძირამოვარდნილი. ვადღეგრძელოთ იი გოგო, მარჯ... ვერ მოგიწონებ ძამია. ჩვენ სოფლის ხალხი ვართ. ქალაქის გოგოები შარახვეტიება არიან.

— კაცო, მაგას უყურებ? — დარცხვენით სთქვა ერმილემ

და ცალყბად გადახედა ოლომფრეს. მაგას გოგონებზე ფიქრმა შეაყვარა მახორკა.

— მე და ჩემმა ღმერთმა, — სთქვა ნინიძემ დინჯაღ, — სულ გოგონებს დასდევს.

— ბახუსის მადლმა, აი... — დაუმატა გოგილომ.

ნიკიტამ ისევ წამოაწვლო ხელი გიტარას, ჩამოჰკრა სიმებს. მღერის ნიკიტა მთელი გულით, მთელი გრძნობით.

„ალარ მინდა მე ამ ქვეყნად
არც სიძლიდრე, არც ღიღება...
მინდა მზლოდ განუყრელად
შენთან ყოფნა, შენი ცქერა...“

— ძმებო და მეგობრებო, მე უთუოდ შეყვარებული ვარ... ზომ გეუბნებით, მაპატიეთ უდროოდ სიმღერა, შეყვარებულს ყველაფერი მოეტევენა-მეთქი. დამწვა კაკალი კაცი იმ გოგომ. კვესივით გაეკრა გულს, გამიჩინა ცეცხლი და მას მერე აბედლივით ვიწვი... სანთელივით ვდნები.

„ნეტა მომცა ფრთები,
შენთან მოვფრინდები“...“

ბიჭებმა ხარხარი ასტეხეს. ნიკიტამ გიტარა ტახტზე დააგდო, ღვინით სავსე ჩაის ჭიქა აიღო და დააძახა:

— ამხანაგებო, მე ქეთინოს სადღეგრძელოს ვსვამ. ვიცი, კაჟკაცები ხართ, თქვენც გეყოლებათ თქვენი „ქეთინო“, დავლით, ვადღეგრძელოთ ჩვენ-ჩვენი...

მირიანს მოაგონდა ცაცუსთან პირველი შეხვედრა. ის ერთი წუთით გადაფრინდა ფიქრებით ბათუმის მიდამოებიდან, თავს მოეწვლო საყვარელ ცოლ-შვილს — ცაცუნიას და ზაზას და ისევ დაუბრუნდა სუფრას.

ნიკიტამ ჭიქა გამოსცალა, საინზე დაამხო.

— ასე დაგეცალოთ მტერი. ალავერდი ძამია! — გადააწოდა ნინიძეს ჭიქა.

ნინიძემ გულგრილად გამოსცალა ჭიქა. მას ჯერ კიდევ ვერ აერჩია მეგობარი ქალი და ამბობდა: ჯერ სამი ფუთი ნარილი შეჭამე ქალთან და მერე ითხოვე ცოლადო.

— ხუმრობაა! ცოლთან სიკვდილამდე უნდა ვიცხოვრო... ის ჩემი გული და სული უნდა იყოს, ჩემი შეგნება, ჩემი აზრი, ჩემი სატყუა...

— ვაი, ვაი, ძამია, დაბერებულხარ უცოლოდ და ეგ არის. ჩაიცინა ოლომფრემ. გოგილოს, — სიცოცხლე და დღეგრძელობა. გოგილო იტყვის მართალს, ალალი კაცია.

— ეეხ, ძმებო, რა უნდა ვთქვა? ხომ გაგიგონიათ: ასჯერ გაზომე, ერთხელ გასკერიო, — სთქვა გოგილომ. მოწყურული თვალებით ცარიელ კედელს მიაშტერდა, გეგონებოდათ რაღაც დიდი სამკაული დაჰკარგვია ამ კაცსო. მერე უცებ დასცალა. ჭიქა პორფილეს გადააწოდა. პორფილე დინჯად ისმენდა ამხანაგების ხუმრობას. ის აღრიან დაქორწილებულიყო. პორფილემ ჭიქა დასცალა.

— მირიანს ახალი წლის ხევი და ბარაქა! ნუ მოგვიშალოს გამჩენმა შენი ტკბილი პურმარილი, რომელმაც ამ სუფრაზე შემოგვეკრიბა ამაღამ ძმები საჭიკჭიკოდ და ჩვენი დიდი შოთას ენით რომ ვთქვათ, — სალალობოდ. მე ერთს ვიტყვი მხოლოდ: მოჩვენებითი სიყვარული ყვავილივით გაგიქრება, ძამია, ხელიდან.

მახარე ფიქრებში გახვეული, თავჩაკიდული დასჩერებოდა თეფშს, მის წინ სუფრის მაგიერ ვაშალომიძის სათიბი გაშლილიყო. დია დახტოდა, კისკისებდა. თეფშზე მოხატული ყვავილები დიას სახეზე ჩამოყრილი კულულებივით ირხეოდნენ მახარეს თვალში. ნიკიტას სიმღერა მის გულშიაც ჩაფრენილიყო. უცებ გამოფხიზლდა მახარე, მირიანს ჭიქა ჩამოართვა, დასცალა და ერმილეს შეხედა მოკრძალებით. უკანასკნელი სადღეგრძელო ერმილეს ეკუთვნოდა, როგორც ნამდვილ მასპინძელს, მაგრამ ამ დროს სეფემ შემოალო კარი. შავი ნაბადი და ყაბაღაზი თოვლით შეფიფქოდა.

— ემატოს!..

— ემატოს!...

ერთხმად წამოიძახეს ბიჭებმა. სეფემ ხურჯინი კუთხეში დასდგა, ნაბადიც იქვე მიაკიდა. ყაბაღაზი ფრთხილად მოიხადა.

— ემატოს!... — სთქვა სეფემ საპასუხოდ და მოხარშული ღორის კელავერი მოუმატა სუფრას.

— არ იქნა, ვერ მოვრჩი დუქნებში ზეტიალს. დედაჩემმა თავზე მოსახვევი დამაბარა, კიკინიამ თოფთოფელა მომიტანეო. ახლა იმ ობოლ ბაღნებსაც უნდოდათ ზოგს ფეხზე, ზოგს ტანზე. მთელი დღე დავჯახირობ. მტერი ჩავარდეს ვაჭრების ხელში.

სეფემ სტუმრებს გადახედა, ერმილეს ამხანაგები უცხონი არ იყვნენ სეფესთვის, გოგილო, ნიკიტა და სხვები არაერთხელ უნახავს ერმილესთან. მახარებზე შეაჩერა თვალი. ეცნაურა: „გაღმელი უნდა იყოს“ გაიფიქრა და ერმილეს მოუხედა, ბუხარს შეშას, რომ უკეთებდა.

— აი ბაღანაი მეცნობა, ბეგლარ მანთიძის შვილი უნდა იყოს, კაი ბიჭი დამდგარა. რას აკეთებ, ბიძია, ბათუმში?

მახარე გაფითრდა, არ მოელოდა სოფლელებთან შეხვედრას. რაღა მაინცადამაინც ჯიბრზე მირიანიც, სეფეც... არ უნდოდა მახარეს, სოფელში გაეგო ვინმეს მისი ამბავი. ყველა ნაცნობს ემალებოდა და მშობლებსაც ჯერჯერობით ვერ სწერდა წერილს. აგერ ორი წელიწადი გავიდა და მხოლოდ ორჯერ გაუგზავნა მშობლებს წერილი. სასიხარულო ვერაფერი მისწერა.

მირიანმა ღვინით სავსე სამი ჭიქა დაუდგა სეფეს წინ.

— ჯერ ეს ჭიქები დასცალე, მერე ვიჭიკჭიკოთ. ღმერთი საღებით არის. დუქნებში რომ ფეხი შემოითრიე, რა გეგონა, ღვინოს გადარჩებოდი?

— არა, ბიჭო, ღვინოზე არ მიფიქრია, მარა, შე რჯულძალლო, როდის ჩამოგრჩენივარ ამხანაგობაში. გაუმარჯოს ჩვენი ძმის სახლში ამაღამ ჩვენს მეგობრულ შეხვედრას. ხვავით, ბარაქით და ბედნიერებით მობრძანებულებს ახალი წელი. მრავალჯამიერ, ბიჭებო!

ამოჰკიდა სეფემ მაღალი მრავალჯამიერი მკვირცხლად და ვაკეცურად. მას ბიჭები მიყვნენ. მრავალჯამიერს ხელხვავი მოჰყვა, ხელხვავს კუჩხაბედნიერა და ახლა მარტო არღანი როდი უფრთხოვდა ძილს დარაბების უკან მცხოვრებლებს.

სუფრაზე ნინიძე და მახარე არ მღეროდნენ. ნინიძისათვის მუსიკალური სმენა არ მიენიჭებია განგებას. მახარეს ხან ბოხი და ხან ბავშვური ხმა ჯერ კიდევ ვერ დამდგარიყო გარკვეულ კილოზე. მახარეს უფრო მოსწონდა გიტარის ქლარუნი, სატრ-

ფილო ნაწყვეტები. მახარეს თავბრუს ახვევდა სეფეს მოძახილი და მირიანის კრიმანჭული. ოლომფრე, გოგილო, ნიკიტა ბანს ეუბნებოდნენ, ხან მალლა მიყვებოდნენ დამწყებს, ხან დაბლა ეშვებოდნენ, როდესაც კრიმანჭული უმწვერვალეს სიმალლეს აღწევდა. მახარეს სმენისათვის ჯერ კიდევ არ იყო გარკვეული გურული სიმღერების ზოგიერთი რთული მიმობზრები.

ერმილე ახველებდა, თან აღტაცებით მისჩერებოდა მირიანის ცეცხლივით ღაღაღა თვალებს. სეფესაც ღვინისფრად გასწითლებოდა ლოყები. ამ ორ მხარბეჭკაშლილ ვაჟკაცს სოფლის სიჯანსაღე და სურნელება შემოეტანათ ნესტიან სარდაფში. ლურჯხალათიანი ბიჭები მირიანთან და სეფესთან შედარებით მეტად ჩია კაცებად მოსჩანდნენ. ნინიძეს ნეკრესის ქარები აწუხებდა. სახეზე დიდი მოუსვენრობა ემჩნეოდა. ოლომფრეს ცივი, მელანქოლიური გამოხედვა სიამოვნებას ვერ მოგვრიდა ადამიანს. გოგილო მეტად დინჯ და გონივრულ არსებად მოგეჩვენებოდათ, ცხოვრებაში ჩახედული, აზრიანი, მეტყველი თვალებით. მათში მახარე ირჩეოდა, ის არ გავდა ქარხნის ფერმკრთალ ბიჭებს. მხრები ზევით აეშოტა, დაშხვართულ გრძელ მკლავებზე დედის შეკერილი ხალათის სახელო ოდნავ დამოკლებოდა. საყელოც ევიწროებოდა, ერთი ღილი შეეხსნა. ჯეირანივით მოყვანილი თავ-ყელი ამჟღავნებდა მომავალი ვაჟკაცის სასიამოვნო გარეგნობას.

მინელდა სიმღერა.

მირიანის და სეფეს წამოდგომამ სუფრიდან, მოქეიფე სტუმრები უცებ დაადუმა. სადღაც სამჯერ დარეკა საათმა. ბაქოს მიმავალი მატარებელი უნდა გასულიყო. ერმილემ ძმის დაშორება მწვავედ იგრძნო. რაღაც ცხელი და ცივი გადაეელო გულს. მირიანისა და სეფეს გურიიდან ჩამოსვლამ და ერთად შეხვედრამ ბედნიერ დღეს, მშობლიური გრძნობით გაუთბო ერმილეს გული. ახლა დულდა ეს გრძნობა. სოფელი და ქალაქი თითქო სხვადასხვა გამოხატულებას პოებდა ერმილეს შეგნებაში. ერმილე ცდილობდა ეს სხვადასხვაობა ზითიმე ამოეცხო. სოფელი და ქალაქი ორი გულივით რომ ესვენა მკერდში, ეს სტანჯავდა ერმილეს და არ იცოდა რა ეწამლა ამ „სენისათვის“. როცა მირიანი ჩავიდოდა სოფლიდან, ერმილე თითქოს იკურნე-

ბოდა ყოველგვარი სენისაგან. „ორი გულს მაგიერ დღეს ერთი ხალისიანი გული მაქვსო,“ — ამბობდა საუბარში.

ახლა საათივით რეკდა და ორად იბზარებოდა ერმილეს გული.

— ჩამოდით და მიდიხართ... ასე ჩქარა! — სთქვა ერმილემ დარდიანად. ჭიქა აავსო ღვინით. მირიანსაც დაუსხა. ბიჭებმაც აივსეს ჭიქები. ყველა ერმილეს შეაუტყერდა. სეფემ მოიბოდიშა, მატარებელი გაგვასწრებსო. მირიანმა უბოდიშოდ განმარტა აჩქარების მიზეზი:

— ჩვენ გლებები ვართ, ძმებო, თქვენთან ვისიამოვნეთ, შევხვდით მხიარულ წელს. ახლა ოჯახსაც გვინდა გაგუთენოთ მხიარული ახალი წელი. სწორედ მამლების ყივილზე ვიქნებით შინ.

— დედაჩემი მანამ არ გამიღებს ფაცხის კარს, სანამ სამჯერ არ მკითხავს, რა მოგაქვსო? — იოხუნჯა სეფემ და ყველამ გადაიხარხარა. — მეც ვეტყვი: „წმინდა ბასილის წყალობა, ოქრო-ვერცხლი, თვალმარგალიტი... ასი სული რქიანი საქონელი, ჭური ღვინით სავსე, სკა თაფლით სავსე, ბედლები ღომით სავსე, მჭადი უღევი... ფრინველთა სიმრავლე და კაცთა მშვიდობა... გამიღე, ნენაე, კარი!“

— კი მარა, სანამ გაგრძელდება ეს სულელური ჩვევები სოფლად ნეტავი? — სთქვა პორფილემ უკმაყოფილოდ.

— პირიქით, — სთქვა მირიანმა, — ეგ ჩვევებიც რომ არ იყოს, რაღა იქნებოდა სოფლის ცხოვრება? ახალ წელს რაღაც ახალი სიხარული მოაქვს სოფელში. ქალები ხაჭაპურებს დააცხობენ, ბავშვები ჩიჩილაკს მოკაზმავენ. ოჯახში სანთელი დაინთება, საკმეველი დაიკმევა... მკვდარს და ცოცხალს ვახსენებთ. წელიწადში ერთ დღეს მაინც გადვირეკთ გულიდან ჭირვარამს. ეგეც არ იყოს?

— მართალს ამბობს მირიანი, — დაეთანხმა ერმილე ძმას, — ადამიანს სიამოვნება სწყურია, რა სახისაც უნდა იყოს ის. სოფლის ბავშვებს ჩიჩილაკი უხარიათ, ქალაქის ბავშვებს — ნაძვის ხე. მნათე საყდრის ზარებს რეკს, ფოფოლია საკურთხს ელოდება... ვინ იცის, შეიძლება ყოველივე ეს ჩქარა მიიფანტ-მოიფანტოს, ჩრდილოეთის ქარი ქრის... ბიჭებო, — მიუბრუნდა ამხანა-

გებს ერმილე, — ჩვენ რა გვაქვს სოფლელ ძმებთან სამალავი. ჩვენი ბავშვობის ნატერფალი ჯერ კიდევ აჩნია სოფლის მიწას. ჩვენი მშობლების ძვლები ჯერ არ გაციებულა იქ, ჩვენი მშობლიური კუთხის მიწაში, ზოგს ცოცხლებიც გეყავს. მე ტყუილად როდი ვამბობ, — ორი გული მაქვს-მეთქი: გლები ვარ — სოფლის მიწის ჩამონაჭერი, მუშა ვარ — უცხო კაპიტალისტის მონა. ჩემი სოფლელი ძმა უმიწაწყლოდ იხრჩობა ბუდიდან ამოვარდნილი თევზივით. ასე ცხოვრება არ შეიძლება, — ერმილემ ხმას დაუდაბლა, — ქალაქი და სოფელი უნდა გაერთიანდეს. გაგიმარჯოს, ძმაო, მირიან, სეფე! გწამდეთ, ახალი საუკუნე ბევრს რამეს მოგვიტანს ახალს. დანარჩენი გადავლოთ სხვა დროისთვის.

ერმილემ ჭიქა დასცალა, ბიჭებმაც დასცალეს. ერმილეს სიტყვამ ყველას გული სიამით აუძგერა. მირიანი წარბშეკრული დასცქეროდა მის წინ დადგმულს ღვინით სავსე ჭიქას. აიღო და უნდოდა უსიტყვოდ გადაეკრა, მაგრამ თვალი მოავლო ბიჭებს. ბიჭები თითქო გადამწყვეტ პასუხს მოელოდნენ მირიანიდან, ისეთი უცნაური ღიმილით მისჩერებოდნენ ანთებულ თვალებში.

— ძამიებო, — მტკიცედ წარმოსთქვა მირიანმა, — შერცხვეს ჩემი ვაჟკაცობა, თქვენსკენ გამოსროლილი მტრის გახურებული ტყვიაც თუ არ დავიჭირა ამ მარჯვენით.

— ამინ!... — შესძახა სეფემ.

სუფრაზე ერთი წუთით დუმილი ჩამოვარდა. მახარე ხარბად მისჩერებოდა ერმილეს. მის ყურში მგზნებარე მუსიკასავით ეღერდა ერმილეს სიტყვები: „ჩრდილოეთის ქარი ქრის... გავერთიანდეთ!..“

-- „რა წარმტაცი სიტყვებია, საიდან ისწავლა ერმილემ ეს სიტყვები? — ფიქრობდა მახარე და გული ნაკვერჩხალივით უელავდა. უნდოდა დაეყვირა:—ძამია, ერმილე, გვითხარი ბარემ რას ნიშნავს „გავერთიანდეთ?“... „ჩრდილოეთის ქარი“ რალა არის?..“

რამდენიმე წუთის შემდეგ მირიანი და სეფე სოფლისაკენ მიქროდნენ მატარებლით.

— რაო, რას ნიშნავს ნეტავი „გაერთიანება?“— ეკითხებოდნენ ერთმანეთს.

— რაღაც ახალი სიტყვაა, ბიჭო, უთუოდ.

— წინათ, რომ არ ლაპარაკობდა ერმილე ასეთ რამეებს ჩვენთან?

— განა მარტო ერმილე? არ ხედავდი რაღაც ერთსულოვნად გვექცეოდნენ ბიჭები? დაჩუმიდი, არაფერი წამოგცდეს. „საიდუმლოს“ მოვლა უნდა და გაღვივება.

— ხედავ, რა მხიარულად ამოციმციმდა ალიონის ვარსკვლავი? იქნებ ჩვენი ბედის ვარსკვლავმაც გაიღიმოს.

სეფემ ცას გახედა. არც ერთი ნაფლეთი ღრუბელი არ სჩანდა. ცა ლურჯად კრიალებდა და თეთრად გადაპენტილი, პირწაყინული თოვლი ლაქვარდევით ცახცახებდა. გეგონებოდათ დედამიწა ახალი წლის შესახვედრად ცისკენ აწეულაო. სოფლის შესასვლელთან იჩქითად შედგნენ სეფე და მირიანი. შეფიცული ძმებივით შეხედეს ერთმანეთს და უსიტყვოდ გაუდგნენ გზას სახლებისაკენ.

სოფელი იღვიძებდა. აქა-იქ სარკმელიდან ჯამოკროდა წმინდა სანთლის შუქი. მირიანმა პატარა კოხტა ოდის კარი რომ შეაღო, ცაცუნია სანოვაგით სავსე გობზე ჯვარედინ თათლის სანთელს აწებებდა. წელში გასწორდა და სიცილით ჰკითხა მირიანს:

— რა მოგაქვს?

მირიანმა ხურჯინი ძირს ჩამოიღო, ცოლ-შვილი გადაკოცნა და სიცილითვე უპასუხა:

— რა მომაქვს და „ყველაფერი კარგი“...

ჩვენ ვხედავთ სიმართლის სინაურებს

— აგრე, აგრე, ვაჟკაცო, მოთელე, მოარჯულე და ჩამოაყალიბე. ასეა, ბიძია, ცხოვრება. ან ექიმი უნდა იყო, ან ვექილი, თუ არც ერთი არა ხარ, რკინის მოღრეკა უნდა შეგეძლოს, ხელობა უნდა იცოდე. ვინ იცის რა შეგხვდება ცხოვრებაში, ბიძია!— ღიმილით ეუბნება ოსტატი მახარეს და გულდასმით სინჯავს მახარეს. გაქედნილ ლანდურებს.

— სწორია ლარივით, არსად ყალბი ადგილი არა აქვს. ასე: დღეს ლანდურებს გავაკეთებთ, ხვალ ნალებს, ზეგ თოხებს, სახნისებს. ყველა ეს საწყალ გლეხებს სჭირდებათ. შემდეგ ჯაჭვებს გამოვჭედოთ. ჯაჭვები უფრო რთულ საქმეს ემსახურება. ჯაჭვით აბამენ გემებს. კარგ ძაღლებსაც ჯაჭვით აბამენ. ჯაჭვის ხიდსაც აკეთებენ. სოფელშიც დიდი ხეების სათრევად ჩამოაბამენ უღელს — ცანდის¹ მაგიერ. გინახავს, ალბათ, სოფლის ბიჭი ხარ. მაგრამ იცი, ბიძია, ჯაჭვს ბორკილებადაც სმარობენ. ტუსალებს ადებენ ფეხებზე, ხელებზედაც.

— ბიძია, არ შეიძლება ასეთი ჯაჭვი არ გავჭედოთ?

— სულერთია, სხვები გასჭედენ.

— ვინ იცის რამდენი მართალი კაცი დაიჩაგრება ჩვენი გაჭედილი ჯაჭვით! — ნაღვლიანად სთქვა მახარემ და სახე მოელრუბლა.

— ვინც სიმართლეს ემსახურება, — მხოლოდ ერთი კია: სიმართლე სინათლეს ჰგავს; ბნელი ცხოვრების გულს ანათებს და ჩვენ ვხედავთ სიმართლის სინათლეს... დაჰკარი, ბიძია, მოდრიკე, მოარჯულუ ეგ სკეარამი რკინა. გახსოვდეს: სიკეთე და ბოროტება ერთ ქურაში იწრთობა.

— მერე რა იქნება, ბიძია ტრიფონ?

— რა ვითხრა, შვილო!.. რა ვიცი... ერმილეს ბევრი წიგნები აქვს?

— ბევრი.

— ერმილე ჰქვიანი კაცია.

• •

მახარე გრძნობდა, მის თვალს იქით რაღაც ახალი საქმე კეთდებოდა, რაც დაუნახავად შედიოდა მის გონებაში. ჩაფიქრებული იჯდა ბუხართან. 1901 წლის იანვრის ღამე იყო და გარეთ ზღვის ქარი კიოდა. ერმილე მაგიდას მიჯდომოდა, წიგნები გაეშალა და რაღაც გრძელ ნაბეჭდ ქაღალდს კითხულობდა ჩუმად თავისთვის. ბუხარში ჯირკი იწვოდა. მახა-

¹ ცანდი — უღელზე ჩამოაბამენ და ზედ სათრიელს აჰკიდებენ.

რე გაღვივებულ ნაკვერჩხლებს ჩასცქეროდა. „არა, არა, ჩემი ოსტატი მარტო მქედელი როდია“, — წამოიძახა ფიქრებში გართულმა მახარემ. ერმილემ თავი ასწია წიგნებიდან.

— რაო, რა სთქვი, მახარე?

მახარე შეკრთა, გაკვირვებული შეხედა ერმილეს.

— მე? არაფერი მითქვამს. მხოლოდ გავიფიქრე: ჩემმა ოსტატმა უცნაური ლაპარაკი იცის. მე კი მეგონა, მქედლებმა მხოლოდ რკინის გაქედვა იცოდნენ. ბიძია ტრიფონმა კი ასე სთქვა, თითქოს ჩვენ ვხედავთ „სიმართლის სინათლეს“...

— რომელიც უნდა მოეფინოს მთელ ქვეყანას.

ერმილემ სკამი მიაბრუნა ბუხრისკენ და მახარეს პირდაპირ ჩახედა თვალებში.

— ყური მიგდე, მახარე, — დაბალი ხმით დაიწყო ერმილემ. — ახლა შენ პატარა აღარ ხარ, ავსა და კარგს გაიგებ. დაიხედე ხალათის სახელოებზე, შარშანდელი შეკერილი ხალათი როგორ დაგივიწროვდა. შარვალიც დაგმოკლებია. ეს არაფერია, მოვახერხებთ გამოცვლას. მინდა სხვა რამე გითხრა, — ჰო, ის რომ ბავშვი არა ხარ. ჩვენ პურ-მარილს ერთად ვჭამთ და ერთმანეთის უნდა გავიგოთ. ასე ცხოვრება არ შეიძლება. ქვეყნის ჩარხი სხვაგვარად უნდა შეტრიალდეს. ეს საქმე ჩვენ უნდა გავაკეთოთ — ახალგაზრდობამ. ჯერ ოდის საძირკველს დასკვნიან და მერე კედელს ააშენებენ. ხომ მართალია? თუ ეს მართალია, უნდა ვიფიქროთ, რომ სახელმწიფოც ძირიდან საჭიროებს აშენებას.

ერმილემ ოთახს მოაწვლო თვალი, მერე გრძელი ნაბეჭდი ქაღალდი გამოიღო წიგნიდან და ისევ მახარეს შეხედა, რომელიც განცვიფრებული მისჩერებოდა მას.

— ამ ქაღალდს პროკლამაცია ქვია. ეს რომ გვინახონ, დაგვიჭერენ. პროკლამაციაში იბეჭდება ჩვენი საბრძოლო ლოზუნგები.

ეს ფურცლები ამ დღეებში გამოუშვეს თბილისელმა ამხანაგებმა.

— ვინ გამოუშვა? ვინ არიან თბილისელი ამხანაგები? ლოზუნგი რაღაა?

ერმილემ ბაგე მოიკენიდა. მან ახლა იგრძნო, რომ დიდი

აიბის ასე ერთბაშად მოყოლა არ ივარგებდა, მაგრამ გვიანდა იყო. მახარეს კითხვებზე უნდა გაეცა სათანადო პასუხი. ნათლად გაერკვია ყველა ის საკითხი, რაც ბუნდოვანად უკვე მოკალათებულიყო მახარეს თავში.

* *

მახარემ თხელი თეთრი ფარდა გადასწია ფანჯარაზე. ქარი ჩამდგარიყო. თეთრი ღრუბლების ნაფლეთებში განთიადის წინამორბედი ვარსკვლავი კიაფობდა. გრძელი საუბრის შემდეგ ერმილეს ჩასძინებოდა. ხოლო მახარეს ჯერაც არ ეკარებოდა ძილი. მას ეგონა: ჩვიდმეტი წელი საღათას ძილით ეძინა, ახლა გამოფხიზლდა და ბელამის გმირივით ერთბაშად იგრძნო და ერთბაშად დაინახა ყველაფერი, რაც უმისოდ კეთდებოდა. მთაგრეხილებზე ალიონი იღვიძებდა. მახარეს თვალებში მზე ამოდიოდა. სასწრაფოდ გორგლავდა პროკლამაციებს თითო-თითოდ და უბეში იწყობდა. ამ პროკლამაციებს დღეს პირველად უნდა აეხილა თვალი ბათუმის მცხოვრებლებისათვის. ეს მახარეს ხელით უნდა მომხდარიყო. უხაროდა რომ ერმილემ მას მიანდო ეს დიდი საქმე, რომ ერმილემ კარგად გამოიცნო მახარეს გული.

მახარემ უბე აივსო პროკლამაციებით, თავზე ერმილეს ქუდი ჩამოიფხატა და ქუჩაში გავიდა. გუშინდელ ქარს ტალახიანი ქუჩები გაეშრო. ცისკარს ცეცხლი წაჭკიდებოდა.

ჩქარა მზე ამობრწყინდა.

მახარე აჩქარებით გადადიოდა ქუჩიდან ქუჩაზე. მისდაუნებლიეთ ყველა გამვლელს უდიმოდა. სიხარულითა და სიყვარულით ავსებულოყო დღეს მახარეს გული. ქუჩაზე თვითეული გამვლელი მახლობელ არსებად ეჩვენებოდა. რომ იცოდეთ, თქვენ, საბრალო მონებო, რა აქვს მახარეს უბეში, — ფიქრობდა მახარე, — თქვენც, ალბათ, სიხარულით გამიღიებდით.

ვაჟთა გიმნაზიისაკენ მიიჩქაროდა მახარე. დღემდე შურიითა და სიძულვილით უცქეროდა გიმნაზიის მოწაფეებს,

ძაგრაძე დღეს ეს გრძნობა გამქრალიყო მისი გულიდან. ახლა ყველანი მისი დები და ძმებია. ყველა უყვარს... მახარეს მი-
აქვს მათთან სინათლე, სამკედლოდან — გიმნაზიაში, ვინ
წარმოიდგენს ამას?

მახარეს გული წყდებოდა: ყველაფერი ეს ჩუმად უნდა
გაეკეთებია, ისე, რომ არც ერთ სულიერს არ შეემჩნია. მახა-
რე სამკედლოში გვიან გამოცხადდა. სახეზე უძილობა და
მოქანცულობა ემჩნეოდა.

— სად იყავი აქამდე? — ჰკითხა ოსტატმა.

მახარემ წაიყრუა, არაფერი უპასუხა. ოსტატმა ახედ-და-
ხედა მახარეს და ისევ ჰკითხა:

— ერმილემ არაფერი გამომიგზავნა?

— არაფერი... — ყოყმანით და დარცხვენით უპასუხა მახა-
რემ.

— მაშ მე გავუგზავნი! — სიცილით სთქვა ოსტატმა და ჯი-
ზიდან ამოიღო დაგორგლილი ქაღალდი. მახარეზე უფრო
ადრე მის ოსტატს მიეღო „საიდუმლო ფურცლები“. მახარემ
გაშალა ქაღალდი, სახე წამოუწითლდა, არ მოელოდა. მერე
თვითონაც ამოიღო ერთადერთი ქაღალდი და უსიტყვოდ გა-
დასცა ოსტატს. მოწათე და ოსტატი მამა-შვილივით გადაე-
ხვივნენ ერთმანეთს.

1901 წლის 31 დეკემბერი

— ძალღივით ყნოსავენ ქუჩებს! — დაღვრემილად სთქვა
მახარემ და იქითკენ მიუთითა ერმილეს, საითკენაც გურიე-
ლის დამქაშები მიდიოდნენ ვაშალომიძის თანხლებით. მახა-
რეს მახვილსა და გონიერ თვალს არ გამოპარვია მათი ნაკეა-
ლევი. მთელი დღე ქალაქს ზვერავედა მახარე. ბარცხანასა და
ნორიას დასტრიალებდა. მთელი გულისყურით იკვლევდა: საით
იქნებოდა ამაღამ მიმართული „მაძებართა“ მარშრუტი. მახა-
რეს აზრით ნორიაში შეუძლებელი იყო კრების მოწყობა. ახ-
მედ-აღას ყავახანა სავსე იყო კრელი ხალხით. დუქნებში ჩვე-
ულებრივად ქყვიტინებდა არღანი. ლოთები ახლა მუხამბაზის
მაგიერ „ჩვენო კარგო ქვეყანას“ მღეროდნენ. „ახალი სიო“

ლოთებში და უსაქმურ ხალხშიაც შექრილიყო და პირზე ნერწყვიმომდგარი ერთმანეთს ეჩურჩულებოდნენ როტშილდის ქარხნის შესახებ:

— მდიდრებს ჩამოართმევენ...

— ღარიბებს დაგვირიგებენ...

— თქვენ ვინ გითხრათ?

— ვინ მითხრა? ხა, ხა, ხა... განა თქვენსავით საყრუეში ვარ?

— კომიტეტმა ბრძანა...

— ვინ არის კომიტეტი?

— ვინც უნდა იყოს. ჩუმაღ იყავი, თბილისშიაო, ამბობენ.

— რას ვაქნევ, ცხრა მთას იქით იყოს. ოღონდ საქმე გააკეთოს და...

ერთ მათგანს პროკლამაცია ჩავარდნოდა ხელში. ყველაფერი უკუღმა გაეგო. ამიტომაც იყვენენ ამაღამ პატრიოტული გრძნობებით გატაცებულნი. ერმილეს არ გაჰკვირვებია, როცა მოესმა მათი სიმღერა: „აწმყო თუ არა გვწყალობს, მომავალი ჩვენიაო“. მხოლოდ ჯავრი მოერია:

— არ უყურებთ ამ ბედოვლათებს? ვინ მისცათ ამ ალამცარიებს ქვეყანა? მერე მახარეს შეხედა ფეხებზე და ისევ „მაძებარი ძაღლები“ მოაგონდა.

— ბიჭო, შენს ჩექმებს ქონისა და ვაქსის სუნი ასდის.

— ალბათ, იყნოსეს კიდეც! — თქვა მახარემ და გულიანად გადაიხარხარა.

მახარეს თავის პატარა ცხოვრების მანძილზე პირველად ეცვა მაგარი, ბოქსის ჩექმები. ერმილე ამიტომ წაეხუმრა. ბარცხანის ქუჩაში შეუხვიეს, გზაჯვარედინზე შედგნენ მბუჯტავი ფარნის ქვეშ. პაპიროსს მოუკიდეს.

— დილამდის ვინ იცის რა მოხდება? ალს კვამლიც თან სდევს. უკანასკნელ შემთხვევაში სამჯერ გააქანე მავთული და თავს უშველე. ცოტა დაფიქრების შემდეგ დაუმატა ერმილემ: — იცი, ბიჭო, რას გეტყვი? ვფიქრობ აგიტატორად შენი კანდიდატურა დავასახელო კრებაზე. კომიტეტის ჩამოყალიბების შემდეგ ჩვენ თავისუფალი მუშაკები გვჭირდება. ეს საქმე

სულ შენზე იქნება გამოქრილი. ენამახვილი ხარ, მეცადინეობა გიყვარს, გაიწვრთნები. შენი ოსტატიც ამ აზრისაა.

— ჩემი ოსტატი ფიქრობს სამკედლოს თავი მივანებო?

— ასეთი ხალასი ნიკი როგორ უნდა დაიკარგოსო.

მახარეს გული აუთამაშდა, ბნელ სივრცეს გახედა. სადღაც, შორს, გახურებული ბრძმედივით გამოქრთა ახალგაზრდა აგიტატორის ოცნება: „სამკედლოდან ხალხში, კიდევ ზევით... საფეხურები ბევრია ასასვლელი, ბევრი... მერე ისევ ხალხში. არა მე სამკედლოს თავს არ მივანებებ. რკინასაც გავქედ და სიტყვასაც. მკედელიც ვიქნები და აგიტატორიც. ვისწავლი კიდევ... მოვასწრებ“...

მახარე ოცნებამ გაიტაცა. ღამე ბნელია ლუსკუმასავით. ზღვა მშფოთვარე. ცაზე აქლემების კუზებივით იზლაზნებიან შავი ღრუბლები. შარშან, ახალი წლის ღამეს, ბათუმს თეთრი ქათიბი ებურა. წელს ლამის ცა ჩამოიღვაროს. მაგრამ ის ვარსკვლავი ხომ ანათებს? აი ღვივდება კიდევ, ღვივდება...

— ამხანაგს გამარჯობა! — შეეხუმრა მახარე ოლომფრეს. ოლომფრე შეეკრთა. მიიხედ-მოიხედა, ვერავინ დაინახა. სწრაფად მობრუნდა უკან და გზააბნეულივით წაილაპარაკა:

— დასწყევლოს ღმერთმა, სად მივდიოდი და სად მოვხვდი. რავა მეცვალა მხარი!

— ოფოფები აგფრენია, ალბათ, — დასცინა მახარემ. მერე მკვახედ უთხრა:

— ვინ ოხერი ხარ? სად მიეთრევი? გეტყობა ღვინით ხარ გამობუქბუქებული, სალახანავ! - „გასართობი სახლი“ აქ არ არის. ამ ქუჩით წადი, აი, იქეთ! — და მახარემ გადასასვლელზე მიუთითა.

— სალახანაც ხარ და უარესიც! რას ილანძლები? ხომ გითხარი გზა ამებნა-მეთქი.

— მაშ მე გაჩვენებ გზას.

მახარე მიუახლოვდა ოლომფრეს, ღონივრად ჩაავლო ხელი სათბურში და წასჩურჩულა:

— შენ მგონი მართლა მთვრალი ხარ! შედი რალა!

ოლომფრემ მახარე შეიციწო. უნდოდა გულიანად გაეცინა,

მაგრამ შენიშნა ორი ლანდი მისკენ მომავალი. კიბისქვეშ ჩაიკუზა. მახარემ მთვრალივით დაიწყო ქუჩაზე ბარბაცი, ლანდებს წინ გადაუდგა.

— ბო-ლი-ში... ბა-ტონე-ბო!.. მგონი მხარი მეცვალა. იქნებ იცით, ახმელაის ყავახანა?

მახარემ ლანდები ქვეშქვეშა ცქერით შეათვალიერა. იცნო, ერთი მათგანი ვაშალომიძე იყო. თავში ჩაქუჩივით დაეცა რალაც. არ შეიფერა.

— აქ ბარცხანის ქუჩაა, ახმელაის ყავახანა ნორიაშია.

— გზა ამებნა, — ენის ბორძიკით თქვა მახარემ.

— იქით ხომ არ მიბრძანდებით?

— იმ გზით...

მახარე აედევნა ლანდებს ხან კოკლობით, ხან ბარბაციით. ქუდი თვალეზამდე ჩამოიფხატა.

— სად ვალეშილხარ ასე? სადაური ხარ?

— სოფლელი ვარ. სადგურში დავლიე ბიჭებთან. ღამე მინდა სადმე გავათიო. ახმელაის ყავახანა მასწავლეს.

— ერთი ეს მითხარი, ამ გზაზე ნაბდიანი კაცი არ შეგინიშნავს?

— ნა-ბ-ლი-ანი... ჰო, როგორ არა, სადგურის უკან ვნახე. მარინეს პროსპექტისაკენ მიდიოდა, ერთი დაბალი ჯმუხი კაცი ახლდა ბობრიკის სათბურით. — მახარემ მოხერხებულად წაიფორხილა, შედგა და თავის კანტურით იკითხა: — შორს არის?

— იარე და მიეთრევი.

მახარემ უფრო მოიკატუნა თავი.

უცნობნი ჩქარი ნაბიჯით წავიდნენ მარინეს პროსპექტისაკენ. მახარე სწრაფად გამობრუნდა უკან. თავის სადარაჯოს დაუბრუნდა. „დაითვალეთ, რამდენჯერ გაგაცუროთ!“ — ჩაიციინა და გულისყურით დაუარა ეზოებს, სახლებს, ქუჩებს.

შუკებში გამოჩნდებიან ნაბადში გახვეული ადამიანები. ესენი სხვადასხვა წარმოების მუშები არიან. ამალამ პირველად იკრიბებიან. საფუძველი უნდა დაუდვან „ახალ საქმეს“. აგერ ნიკიტა გამოჩნდა, მერე გოგილო. გოგილოს უკან ნინიძე მოდის ჯოხით ხელში. აჰა ბიძია ტრიფონიც.

31 დეკემბერია — 1901 წელი. მახარეს გულში შარშან ამ დროს ჩასახული ამბები წელს ხორციელდება. ღიმილით უცქერის მახარე თავის მომავალს. გაივლის დღეები, მოუსვენარი აგიტატორი ყველგან მიიტანს ცეცხლს, ყველა დაჩაგრულს და უბედურს აუნთებს გულში თითო ნაკვერჩხალს, ყველა წყალწალბებულს გაამხნეებს. სოფლის კარიბჭესაც გაანათებს იგი. პირველად ბეგლარ მანთიძის ფაცხაში შეიტანს ნათელ შუქს და მოკრძალებით ეტყვის მამას: „ბაბა, გვეყო სივამლახე, ასე ცხოვრება არ შეიძლება!“ მახარეს ხმაზე ზაალი, საული, კიკინია, ზაზა და ობოლი ზურიკო აცქვეტენ ყურებს. დაიზრდებიან ეს ბიჭები და მახარეს კვალს გამოყვებიან. მირიანი და სეფე სოფლის ბურჯებად დარჩებიან“. — ოცნებობს მახარე კიბის უკან ატუზული. მას არავინ ხედავს. ის კი ყველას ათვალეერებს. აგერ ერმილეც შევიდა იმ კარებში. ერმილეს ვილაც უცნობი შეჰყვა ბეწვიან ნაბადში გახვეული. „ეს ის უნდა იყოს — კრების ხელმძღვანელი“. მახარეს გული ჩაწყდა. არ იცის, რას მიაწეროს ეს? უნდობლობას ხომ არ ნიშნავს? რად დაუმალა ერმილემ ხელმძღვანელი ამხანაგის სახელი და გვარი? არ სჯერა მახარეს.

კარგა ხანი გავიდა. ბინის პატრონი პორფილე გამოვიდა გარეთ და მახარეს ჩასძახა კიბის ქვევით:

— ამოდი, ამხანაგო, ახალი წელი მობრძანდა.

მახარემ ქუჩებს გახედა, რაკი არავინ ჩანდა სულიერი, ქვის ექვსი საფეხური აიარა და პორფილეს ოთახში შეყვა. კარებში შეცბუნებული შედგა მახარე. ოთახი სადღესასწაულოდ ახმაურებულიყო. ბუხარში რცხილის ჯირკვებს ციცილი ებრიალებოდა. სახელდახელოდ გაშლილ სუფრას შემოსხლომოდნენ მხიარული ამხანაგები. სუფრის თავში იდგა ხელმძღვანელი. ღვინით სავსე ჭიქა ედგა წინ. სიტყვას ამბობდა.

მახარეს ხანშიშესულ კაცად ყავდა იგი წარმოდგენილი. აქ კი თვალი მოსჭრასიცოცხლით სავსე შავგვრემანმა ახალგაზრდამ. იდგა ის მედგარი ნებისყოფით. შუბლზე შეაკოჩორათმები გადმოფანტოდა. ყველა მას მისჩერებოდა. „დიდი ნებისყოფაა საჭირო, ამხანაგებო, — ლაპარაკობდა ის, — თუ მაგარი ნებისყოფისა ხარ, მებრძოლიც იქნები. შორს ჩვენგან ყოველი

ჯურის ოპორტუნისტები. ჩვენ ერთი გზა გვაქვს, ამხანაგებო, რისთვისაც გვესაჭიროება ბრძოლა, ენერგია და კიდევ ბრძოლა...“

მახარემ ფეხაკრეფით გაიარა ერმილესკენ. უეცარი სიყვარული და პატივისცემა იგრძნო ახალგაზრდა ხელმძღვანელისადმი. თვალი მოავლო ამხანაგებს. ქუხდა, ელავდა საპასუხო სიტყვები, ნამდვილი გულიდან წარმოთქმული იმ ადამიანების მიერ, რომელთაც უკვე შეეგნოთ უკუღმართი ცხოვრების მიზეზები, რაც ხელს უშლიდა მათ ბედნიერებას.

„ უღიმღამოდ მავალი დღეები წარსულს ჩაბარდა ამხანაგებო, ჩვენ გვაქვს მიზანი და შინაარსი“... — ამბობდნენ ისინი.

მეთაურს არ გამოპარვია მხედველობიდან მახარეს ოთახში შემოსვლა. თვალი გააყოლა მოხდენილ პირტიტველ ახალგაზრდას. მოეწონა, ესიამოვნა, რომ ის იყო ეს ახალგაზრდა, რომელზედაც ამაღამ ლაპარაკობდნენ ამხანაგები.

მახარემ შეზარხოშებულ სუფრაზე გაიცნო იგი. და როცა სავსე ჭიქა გადასცეს მას, მორცხვად წამოდგა, თვალი ხელმძღვანელს გაუსწორა და ახალგაზრდული მთრთოლვარე ხმით სთქვა: „მე, როგორც უმცროსი წევრი ამ სუფრის, სიტყვას ვდებ ჩემი უფროსი ამხანაგების წინაშე, რომ გავამართლებ თქვენს ჩემდამი ნდობას. ვიბრძოლებ სანამ სული მიდგას ჩვენი გამარჯვებისათვის“.

შუალამე ჩამოდგა. ღარიბთა უბანში, აქა-იქ გაისმა ფილთა თოფების მხიარული ტკაცუნის ბნელი ღამე იყო. მუშების ნესტიანი სადგომებიდან საამოდ კრთოდა პაწია ლამპების შუქი. ქალაქის ღარიბი მოსახლეობა სხვანაირი ექსტაზით ეგებებოდა 1902 წელს. ყოველ ჭიქას, ღვინით სავსეს, თან მოსდევდა სიტყვა:

„ჩვენი საქმე!“ „ჩვენი ერთობა!“ „ჩვენი კავშირი!“

ნ ა მ გ ა დ ი

ბიძია ტრიფონმა სამკედლოში დამზადებული ნივთები დაათვალიერა, მერე მახარეს მიუბრუნდა. მახარეს უკანასკნელი ნამუშევარი ეჭირა ხელში. ახალგაქედელი ფოლადის ნამგალი

ვერცხლივით ლაპლაპებდა მზეზე. მახარე ღრმა ფიქრით დას-
ცქეროდა ნამგალს. უყვარდა მისი გაქედნილი ნივთი. ფიქრობდა
დედისთვის წაეღო საჩუქრად. ახსოვდა როგორ გლეჯდა
მაკა ხელით ბალახს ძროხისთვის. რკინების მაგიერ ახლა
ახალი სიტყვა ჰქონდა მახარეს გასაქედი, მხოლოდ სავალალო
ის იყო, ამ ფოლადავით იბრწყინებდა მისი სიტყვა, თუ...

ბიძია ტრიფონმა გააწყვეტინა მახარეს ფიქრი.

— რა უფრო მოგწონს, მახარე, შენი ნამუშევრიდან? სამ-
ქედლოს სახსოვრად ხომ უნდა წაიღო რამე? — მამაშვილუ-
რად ჰკითხა ოსტატმა შეგირდს. და მახარემ შენიშნა: ბიძია
ტრიფონს უეცრად მომსკდარი ცრემლები გადმოცვივდა თვა-
ლებიდან.

— შენი სიტყვა მეყოფა, ბიძია, სახსოვრად. შენ ხომ მით-
ხარი — სიმართლე სინათლეს ჰგავსო.

— გარდა ამისა, მგონი ეს ნამგალი მოგწონს? ისე დასცქე-
როდი, თითქო ნაკლს ეძებდი ფოლადზე. ხომ არაფერი აქვს
ნაკლი?

— რკინა ხალასია. მე ისე, ფიქრებში ვიყავი გართული. ეს
ნამგალი დედაჩემის ხელებს მაგონებს. დედაჩემი ხელებით
გლეჯდა ბალახს საქონლისათვის. სახსოვრად ნივთი რათ მინ-
და. სამქედლოს შიტოვებას არ ვაპირებ, ბიძია ტრიფონ, ხან
რკინას გავქედ, ხან სიტყვას...

— ეს შენ გადასწყვიტე — როგორც გინდა! ოსტატს სახე
გაუნათლდა. მოეწონა შეგირდის აზრიანი სიტყვა.

მეგობრული საუბარი

ბათუმის ქარხნებში გაფიცებისათვის ემზადებოდნენ
მუშები. გაფიცვის მეთაურები თვალს ადევნებდნენ აგიტა-
ტორების მუშაობას. პარტიულ კომიტეტში მზადდებოდა საბრ-
ძოლო ლოზუნგები. მახარემ ჩქარა დაიმსახურა ამხანაგების
ნდობა და პატივისცემა. მოუსვენარ აგიტატორს მართლაც
ცეცხლი დაჰქონდა გულით. გამპირიანი გონებით და მანჯალი
ენით ადვილად იპყრობდა ხალხის ყურადღებას. შეენოდა

ახლმობლამული უღვაშები. განსაკუთრებით — თეთრი საყელო ლურჯ ხალათზე უბრალოდ გადმოკეცილი, წელზე ფართონ ქამარი. მისი ნამუშევარი ფულით პირველად შეიკერა მახარენ ეს სადა ტანისამოსი. ახლა მშობლებისთვის აგროვებდა კაპიკებს. ორმაგი ძალით მუშაობდა სამკედლოში. სამაგიეროდ ხშირად ხედავდნენ ამხანაგები უძილობით თვალებმიბნედილს. მთელი ღამეები წიგნებში ჰქონდა თავი ჩარგული, სააგიტაციო მასალას ამზადებდა. კომიტეტის დადგენილებები ორგანიზაციის წევრებში გადაჰქონდა. საგანეთო კორესპონდენციის დაწერაც ჩინებულად ისწავლა მახარემ.

მახარე თავის ნაწერებს უმალ ერმილეს უკითხავდა.

ახლოვდებოდა თებერვლის დღეები. როტშილდის ქარხნის მუშებში უფრო და უფრო ცხოველდებოდა გაფიცვის სურვილი. იანვრის გაფიცვები მანთაშევის ქარხანაში გამარჯვებით დამთავრდა. ამ ამბავმა უფრო წააქეზა როტშილდის ქარხნის მუშები გაფიცვისათვის.

ყოველ დილით გულის ფანცქალით ელოდნენ მუშები საიდუმლო მთქმელს: „ხელი აიღეთ“... და იმწამსვე აღარავინ დარჩებოდა ქარხანაში მოხელეების მეტი. ან ვინ გაბედავდა დარჩენას, ვინ იკისრებდა დალატს.

* *

ერთ საღამოს ერმილე ჩვეულებრივზე უფრო ადრე დაბრუნდა სახლში. მახარე, როგორც ყოველთვის, ახლაც სამუშაო მაგიდასთან იჯდა. დღეს ადრე დაბრუნებულიყო სამკედლოდან. ახალი სააგიტაციო მასალის დამუშავებაზე ფიქრობდა. სამღვდელოების წინააღმდეგ აპირებდა იმ დღეებში გამოსვლას. დარვინი, ბოკლი, ჰექსლი გადაეფურცლა. იქვე ედო „შრომა და კაპიტალი“, „კომუნისტური პარტიის მანიფესტი“. ერმილეს გაუკვირდა, როცა დარვინის წიგნი დაინახა გადაშლილი. მახარემ მტკიცედ წარმოსთქვა:

— მე ვისწავლი, მე გავიგებ ყველაფერს! — და უცებ ერმილესათვის მოულოდნელად დაუმატა: — ეს იქნება შენი სიკეთით.

ერმილეს გულს ტკბილად ესალბუნა მახარეს სიტყვები. იგრძნო, მახარე აფასებდა ერმილეს მეგობრობას, რაც პირველად წამოსცდა მთელი წლის განმავლობაში, მხრებზე ხელი მოხვია და დინჯად უთხრა:

— ყოჩალი ბიჭი ხარ, მჯერა, შენ ყველაფერს ისწავლი. მაგრამ ახლა ეს წიგნები იქით გადააწყვე. სასწრაფოდ უნდა დაამზადო მოხსენება ხვალისათვის: რა შედეგები მოყვა იმ საკითხს, რომელიც კომიტეტიდან გქონდა მონდობილი. წარმოადგინე შენი მოსაზრებანი. ხვალ ხელმძღვანელი დაგვესწრება კრებაზე.

მახარეს უეცრად წითელი ფერი აეკრა სახეზე. უეცარი შიში იგრძნო და სიმორცხვე მოეკიდა. ხვალ პირველად უნდა წარმდგარიყო მისი ამომრჩევლების წინაშე მოხსენებით. და ეს უნდა მომხდარიყო „ხელმძღვანელის“ თანადასწრებით, რომელთანაც მახარე ჯერ კიდევ არ იყო კარგად დაახლოებული. ბუნხართან ჩამოჯდა დაფიქრებული. არ შეუძმჩნევია, როგორ ჩუხჩუხებდა სპილენძის თუნგით ცეცხლზე დადგმული წყალი. ერმილემ მოაგონა, ჩაის დალევის დრო იყო. როცა ჩაის შეექცეოდნენ, ერმილემ ჰექსლის ლექციებზე მიუთითა მახარეს.

— აი, ეს წიგნი შეისწავლე ჯერჯერობით თუ მაინცადა-მაინც გინდა. ამ წიგნიდან უფრო მეტს გაიგებ დარვინიზმზე, ვიდრე თვით დარვინიდან. თუ ბოკლის წიგნსაც შეისწავლი, ცოტა, სულ ცოტა წარმოდგენა გექნება მატერიალიზმსა და იდეალიზმზე. მერმე ეს მცირე შეგნება გაგიორკეცებს სწავლის სურვილს. პირველ ყოვლისა უნდა შევისწავლოთ „კომუნისტური პარტიის მანიფესტი“. — ეს ჩვენი პომევალი მუშაობის სახელმძღვანელოა. ჩვენ ზომ ისედაც მატერიალისტებს ვუწოდებთ ჩვენს თავს.

— გაზეთების ქრონიკებით ვიკვებებით და „რწმენაზე“ გავიძახით, როცა არაფერი გაგვეგება.

— ამიტომაც ვიკვებნით ჩვენს მატერიალისტობას, რომ ათეისტები ვართ და აღარ ვიმეორებთ დიაკვნების ნაბუბუტებს.

— ყველაფერი ზერელე და ყურწაკრული ამბავია ჩვენთვის. უნდა გითხრა გულახდილად: რამდენადაც მივტოპავ ამ წიგნებში, იმდენად მეტი და მეტი დაბრკოლებები მელოდება წინ. ჩემი პატარა ცოდნა არ კმარა ამ დიდი საკითხების გასაშუქებლად, რაც აუცილებელია კულტურული ადამიანისათვის. ჩემი სააგიტაციო მუშაობა, ბროშურებიდან ნაჯახირევი, ვის დააკმაყოფილებს. ვთქვათ შემხვდა ვინმე მცოდნე მოპირდაპირე — ხომ გავშავდები? ერთი ეს მითხარი ერმილე, თუ ძმა ხარ, ჩვენი ხელმძღვანელი ნასწავლი კაცი?

— დიდად განათლებული.

— მერე როგორ გესაუბრებათ?

— როგორც გაიგონე, სულ უბრალოდ. რასაც ის გველაპარაკება ჭეშმარიტ სიმართლედ მიგვაჩნია.

შენ ძალიან ხშირად მოგიხდება მასთან შეხვედრა. ეს აუცილებელია.

— მრცხვენია, ჩემი „პატარა თავით“ სად გამოვჩნდე. ამიტომ ვიქექები ამ წიგნებში, იქნებ რამე შევიძინო.

გაყუჩდა მახარე, ცოტა ღუმილის შემდეგ ისევ წამოსწია თავი.

— მაშ ამ წიგნზე რას იტყვი, ერმილე, — დარვინზე მიუთითა მახარემ, — ეს წიგნიც ჭეშმარიტ სიმართლედ მიგაჩნია?

ერმილე შეყოყმანდა, წიგნი აიღო, გადაფურცლა და ცივად სთქვა:

— ჩემთვის ეს წიგნი ჩინური ასოებით არის დაწერილი. მხოლოდ შთაგონება დიდად უწყობს ხელს ადამიანის გონებრივ განვითარებას. შთაგონებით მწამს, რომ ეს წიგნი შეიცავს მატერიალისტური სიმართლის წყაროებს.

— მაპატიე, მეგობარო, საძაგელი ხასიათი მაქვს. ჰეშვით მიწა რომ აიღო და მარწმუნო, ეს მიწა არისო, ვერ დაგეთანხმები, სანამ გემოს არ გავუსინჯავ. უბედური კაცი ვიქნები ცხოვრებაში. რასაც ხელს შევახებ, მინდა ისე შევისწავლო ის საგანი, ერთი პაწაწინა ნაწილიც არ დამრჩეს შეგნების გარეშე. თამბაქოს ვწევ და მსიამოვნებს. არ ვიცი, რად მსიამოვნებს. ვარდს მოვწყვეტ, დავყნოსავ და ვერ გამიგია, საიდან მიიღო ვარდმა მშვენიერი სურნელი. ცას შევხედავ,

თვალს მტაცებს მნათობთა კაშკაში... მე უძლური ვარ. არაფერი არ ვიცი. ყველაფერი სხვისი უნდა დავიჯერო და თუ-თიყუშივით ვიმეორო. არა, მე რა ვარ ქვეყანაზე? ჯერ ეს წიგნებიც ვერ წამიკითხავს.

მახარემ ერმილეს წიგნებს მიაპყრო თვალი — იატაკიდან კერამდე შეწყობილს.

— შენ ყველა წაკითხული გაქვს?

— ზოგი წაკითხული მაქვს და ზოგის — სათაურები. ბევრი რამ გასაგებია, ბევრი გაუგებარი. მე მაინც ყოველი ჯამაგირის მიღებაზე ვათვალისწინებ კიოსკებს. ვნახავ ახალ წიგნს, ვყიდულობ. წავიკითხავ, ზოგს გავიგებ, ზოგს ვერ გავიგებ. დავდებ კუთხეში, მოვა ვინმე, ჩემზე უკეთესი მკითხველი, და ის გაიგებს. იმედს მაინც არ ვკარგავ. ეს მაინც ხომ შემიგნია: არსებობს ქვეყანაზე ბევრი რამ, რასაც ვერ მივწვდები, მაგრამ ვიცი მისი არსებობა.

— და შეგიძლია იყო გულგრილი.

ერმილემ ჩაახველა და სახე დაეღრიაჯა.

— უფრთხილდი ბაცილებს და გწამდეს ის, რაც აუცილებელია: თვითმპყრობელობა უნდა დაინგრეს. ადამიანისაგან ადამიანის ჩაგვრა უნდა მოისპოს.

— მწამს ურყევად!

— კიდევ რა გაიგე ამ წიგნებიდან?

— გავიგე, დედამიწაზე არსებობს მრავალი ღმერთი და არა ერთი უხილავი...

— რომელიც შექმნა ადამიანის გონებამ. მე კი მყავს ერთი თვალყუყუნა ღმერთი.

ერმილემ უღვაშებში ჩაიცინა. გულის ჯიბიდან ამოიღო ლამაზი ქალაშვილის სურათი და მახარეს გაუწოდა. — ხომ კარგი ღმერთია? ალბათ, შენც მყავს ამისთანა ღმერთი.

მახარე მოიღრუბლა. მოაგონდა ღია. მერე უცებ შუბლი გახსნა და გადაინარხარა.

— მე ღმერთი აღარა მყავს. მე მყავს „ჩემი თვალის სინათლე“, და ხანდახან, როდესაც ჩემს „თვალის სინათლეზე“ ვოცნებობ, თავი ყოველისშემძლე მგონია. მინდა ქარის წისქვილები თითოთ ავწიო დონკიხოტივით.

ხელმწიფის ტახტი სულის შებერვით გადავაყირო, ყველა ახალგაზრდას ჩემი გული ჩავეუდგა. ოხ, რა საბრალო ვარ! სურვილები, მარტო სურვილები...

მახარე ისევ მოყვა ოთახში ბოლთის ცემას.

ერმილეს ხველა აუტყდა და უსიტყვოდ ჩაწვა ლოგინში.

მეორე დღეს კომიტეტის სხდომაზე ხელმძღვანელმა მახარეს ადგზნებული აგიტატორი უწოდა. ამის შემდეგ მახარე ერთიორად გაიზარდა ამხანაგების თვალში. თუ აქამდე მეგობრებს ეშინოდათ მახარესი — რაიმე შეცდომა არ დაუშვასო — როგორც ჯერ გამოუცდელმა ახალგაზრდამ — ამ კრებაზე ეს შიში მოიხსნა. მახარე მრავალი საქმით დატვირთა კომიტეტმა.

ახლა მახარეს ერთი წუთითაც არ ეცალა მის „თვალის სინათლეზე“ საფიქრელად.

სოფელში მშობლების სანახავად წასვლაც აპრილისათვის გადასდო.

ერმილეს სიყვარული

ერმილეს ბინიდან რამდენიმე ნაბიჯის დაშორებით, ქუჩის მარცხენა მხარეს, შეგზვდებათ ფიცრის ნაკიდურებით შემოღობილი პატარა ეზო. ეზოში ორთვალნიანი თეთრი სახლია. სახლის წინ ვენახის ტალავერი. აქ ცხოვრობს თექვსმეტი წლის გოგონა ტასი. ტასის უფროსი და — მაგდა — ოცდარვაწლის ქალია. მაგდას დაქვრივების შემდეგ გურიის მალღობიდან აქ ჩამოსახლებულან დები. კიშქარზე განცხადება გაუკრავს მაგდას: „ვეკრავ მამაკაცების საცვლებს და ხალათებს“. ტასის სოფლის სკოლა დაუმთავრებია. კერვა არ უყვარს. როცა მაგდა გაუწყობდა და დაემუქრება, ყოველთვის მე ვერ გაჭმევო პურს, — ტასი ტირილს მოყვება. მაგდას კეთილი გული აქვს, ისევ ჩქარა მოეფერება დას. უყვარს, მისი გაზრდილია ობოლი. ტასი მაშინვე გამხიარულდება და დაიწყებს ხტუნვას და სიმღერას. ლექსების წიგნები ბლომად მოუგროვებია, ზეპირი ლექსებიც ბევრი იცის, გურიაში განაგონი, სატრფიალო ნაწყვეტები. წამოგორდება ტახტზე და აქლარუნებს გიტარას.

მაგდა გამუდმებით კერავს, ფანჯრიდან მოსჩანს მაგდას თავი საკერავზე დაყრდნობილი.

ტასი ჭიშკართან შემოხვდება ერმილეს ყოველ დილით. პურის საყიდლად მიდის. ერთი გზა აქვთ ორთავეს. ერმილეს გულში ჩაუვარდა ტასის სიყვარული. მოკისკისებს ტასი, მოეღურტულებს, თითქო ყელამდე ბედნიერია. ერმილე იწვის, იხრუკება, და ვერ გადაუწყვეტია: „ვაი რომ უარი უთხრას ტასიმ?.. მაშინ?..“

ისევ შორით ტრფიალი ამჯობინა ერმილემ. მაგდასაც ვერ დაუახლოვდა ჯეროვნად. ამ გარემოებამაც ხელი შეუშალა ერმილეს. ერთი პერანგი შეაკერინა ამას წინათ, მაგრამ საუბარი არ ჩამოუგდია. ერთი პროკლამაცია კი დააგდო საკერავი მანქანის გვერდით. „ნახა? ვინ იცის?“

— ტასი, რატომ კერვა არ გიყვარს? საქმროს ვინ უნდა შეუყეროს ხალათი? ტასი კისკისით უპასუხებს:

— ჩემმა დამ.

— მაშ, ხვალ მოვიტან შესაკერავად.

ტასიმ გაკვირვებული შეხედა ერმილეს, ხელი გამოსტაცა და ფურნისაკენ გაიქცა. შემოდგომამ განვლო მას შემდეგ, ზამთარიც გადის. ერმილეს გულში ოღნავაც არ მოძველდა ტასის სიყვარული. გუშინ ფოტოვიტრინაში ტასის სურათი ნახა. არ მოეშვა ფოტოგრაფს, სანამ არ იყიდა. გულჯიბეში ჩაიდო, ამოიღებს, დახედავს. ნაზ მადონას არა ჰგავს ტასი. ის ამ ეპოქის შვილია, ჯგუხნი, ძვალმაგარი, წელში მკვრივი, ლოყები ვარდივით უელავს, თვალები შავუჭუჭუნა — გრძელ წამწამებში ჩაყუდრული, მაღალ შუბლზე გადავარცხნილი სათი თმა. ვნებიანი გულმკერდი კანში ძლივს თავსდება.

მიდის ერმილე ქუჩაში, დაფიქრებული. შორიდან შემოესმა ტასის კისკისი. პური უყიდა, სახლისაკენ მიდის. ერმილე შესდგა, მიესალმა, მაგდა მოიკითხა, ტასიმ ხალათი მოაგონა.

— მგონი ხალათის შეკერვა გინდოდათ?

ერმილემ ტასი დაკვირვებით შეათვალიერა. ამ დილით რაღაც უფრო სათნო და ჰკვიანი ეჩვენა. მეტი სითბო და სიყვარული იგრძნო. მაინც თავი შეიკავა, დიდი გრძნობა წვრილმანზე გადაიტანა.

— სახალათე ნაყიდი მიძევს, ტასი, მაგრამ ვერ მოვიცალე მოსასვლელად. ეგ ოხერი, დატვირთული ვარ საქმით.

— ჰო, ვიცი...

— რა იცი?

— რაც თქვენ იცით...

— მაინც? არ მოეშვა ერმილე და თავისკენ მისწია ტასის ხელი.

ტასის ფერი ეცვალა, სათქმელი გადათქვა. გაიღიმა, სხვა მოიგონა.

— მე მეგონა თქვენც იცოდით.

— მაინც რა? გამიზიარეთ, ნუ გეშინიათ.

— ჩემს დას ხომ არ ეტყვიან?

— აბა რა სათქმელია.

ტასიმ ლურჯ ცას ახედა და ერმილეს თვალი აარიდა.

— გუშინ სცენის მუშაკთა წრეში მიმიწვიეს. „ბაიუში“ უნდა დავდგათ. მე თალიკოს როლს ვთამაშობ. ანტონი მამზადებს. ხომ იცით ვინ არის ანტონი?

— ვიცი, იმ დღეს გაიოზის როლს, რომ თამაშობდა.

— დიახ, ის.

— კარგია, მსახიობობა დაგიწყია! — ნაძალადევად გაიღიმა ერმილემ.

როცა რამდენიმე ნაბიჯით დაშორდნენ ერთმანეთს, ტასი შემობრუნდა.

— სხვაც ვიცი! — მიამახა ერმილეს და ეზოში შეირბინა.

ერმილემ უცებ შეიგნო: ტასი გაფრენილი ჩიტი იყო მისთვის.

ღურჯი ხადათი

დაინტერესებული თვალი ადვილად იცნობს, ვინ არის მისკენ მომავალი უცხო კაცი, რომელსაც სახე გაუპარსავს და თმები მოუშვია. თავზე კეპი ახურავს, ან პანამის ფართო ქული, შავი ინდიგოს შარვალი, საყელო-გადმოკეცილი ლურჯი ხალათი ფართო სახელოთი და წელზე ტყავის ქამრით. ხელში მოკაუჭებული, გახვეწილი შვინდის ხელჯოხი უჭირავს ვერცხ-

ლის მონოგრამით. გულჯიბებზე ლითონისთავიანი წითელი ფანქარი აქვს ჩამობნეული.

— ვინ არის ეს კაცი?

— სოციალისტია.

— არა, ანარქისტია!

— რას ამბობ, ნამდვილი სოციალდემოკრატია.

— სემინარიელი იქნება უთუოდ.

ყურს მოჰკრავთ ასეთ საუბარს მის შესახებ. ნამდვილად ამ კაცს სემინარიაში არასოდეს არ შეუხედავს. სოფლის ორკლასიან სამინისტრო სკოლაში სწავლობდა. ცოტა რუსული ენა ესმოდა. ერთ დღეს მოეპრიანა და უცხოეთის გემს გაჰყვა. რამდენიმე წელს არ გამოჩენილა სამშობლოში. არ იფიქროთ კაპიტნის თანამდებობას ასრულებდა იგი გემზე. ან მეცნიერი მკვლევარის ადგილი ეჭირა. არა, ასეთებიდან შორს იყო, თუმცა სურვილი დიდი ჰქონდა. უბრალოდ რომ ვთქვათ, მისი ღირსება ლაქიის თანამდებობას არ აღემატებოდა. მას მუდამ საქმე ჰქონდა თეფშებთან, დანა-ჩანგლებთან, მზარეულთან და სუფრასთან. მაგრამ, ნათქვამია: კაცს ნიჭი მიეცი და ორმოში ჩასვიო. ასე ითქმის ამ კაცზე. წლობით უამრავ მგზავრებთან ტრიალში ცხოვრების ბევრი ავკარგი შეისწავლა. ინგლისურ ენაშიაც გაიწაფა. ბოლო ხანებში ის ინგლისელებიდან არაფრით განირჩეოდა თავისი გარეგნობით. გემზე მოსამსახურე ინგლისელები მას მაინც ბერძენთა მოდგმას მიაკუთვნებდნენ და ხუმრობით დიოგენუსს უწოდებდნენ. ჩვენ კი ამ კაცს ვეძახით დოროთეს.

დიდი ხანი არ არის, რაც დოროთემ ინგლისის გემი მიატოვა და ინგლისური ტანისამოსიც ლურჯ ხალათზე გადასცვალა. ამის მიზეზი თურმე ფრიად სერიოზული შემთხვევა იყო. თითონ დოროთე ასე მოგვითხრობს ამ შემთხვევას:

„ბალტიის ზღვაზე მოგზაურობის დროს, 1901 წელს, ზაფხულში, ფანეთის ერთ-ერთ ნავსადგურში გავიცანი უცხოეთში მიმავალი რუსი ემიგრანტები. მათ შორის ერთი ქართველი, განათლებით სემინარიელი. დიდი ხანია ქართული სიტყვა არ მსქენოდა. ერთ დღეს, განთიადისას გემბანზე ავედი, ვხედავ, ეს ემიგრანტი მარტოლმარტო გადასწოლია მოაჯირს, ნაღ-

ლიანი თვალებით მისჩერებია აცისკროვნებულ აღმოსავლეთს და წელი ხმით ღიღინებს: „მირბის, მიმაფრენს უგზო-უკვლოდ ჩემი მერანი“... გული ამიფეთქდა. უბრალო კაცი სჩანდა, როგორც მე ვარ ახლა ლურჯ ხალათში. მომესმა რა ქართული სიტყვა, ვერ მოვითმინე, მივედი და გადავეხვიე. იცოცხლეთ, იმასაც გაუხარდა, სულმა სული იცნო და დავემგობრდით. ორი თვე მოგვიხდა ერთად მგზავრობა. უნდა გამოგიტყდით, ცოტა არ ესიამოვნა, როცა ჩემი თანამდებობა გაიგო „აფსუსია, — ქართველი კაცი და ლაქია!“

— განა მე მინდოდა ლაქიობა? სილატაკეს გავეჭეცი. ვიფიქრე, უცხოეთში რაიმე ბედს წავაწყდები და კაცი გამოვალმეთქი. მაგრამ რის ბედი! სურვილი ერთია და ცხოვრებას თავისი გზა აქვს.

— არც ასეა, მეგობარო, — შემაჩერა ემიგრანტმა, — სურვილი, ადამიანის საუკეთესო დამხმარე საშუალებაა. ადამიანებს რომ თავიანთი ადამიანური სურვილები არ ჰქონდეთ, ისინი ჯოგოვით გაპყვებოდნენ დროთა მდინარებას.

— მართალია-მეთქი, — გულუბრყვილოდ დავეთანხმე. სხვა რა ჩარა მქონდა, როცა განათლებული კაცი მიმტკიცებდა: სურვილს ხან ზესკნელში აპყავს ადამიანი და ხან ქვესკნელში ჩაპყავსო. ორივე შემთხვევაში, ახლა მე თქვენ მოგმართავთ: სურვილის გარეშე რა იქნებოდა ადამიანი? მეც ადამიანურმა შეგნებამ და სურვილმა დამაბრუნა ჩემს სამშობლოში. მე არ შევნატრი ახლა ადვოკატების თანამდებობას, არც მომრიგებელი მოსამართლის სავარძელი მაინტერესებს, არც „წმინდა მამების კვერთხს“ ვუკმევ გუნდრუქს. მე განგებამ გამაჩინა თავისუფალ ადამიანად, რად უნდა გავხდე სხვისი კერძი? დებო და ძმებო, გამომყევით, მე პირველი ავალ ბარიკადებზე. ვიბრძოლოთ თავისუფლებისათვის. თქვენც ხომ გიყვართ თავისუფლება?“

ასე მიმართავდა, ხალხს დოროთე. დილით თმებს, რომ გადაივარცხნიდა, საღამომდე სახლში არ ბრუნდებოდა. სადაც ხუთი კაცი შექუჩდებოდა, დოროთეც იქ მოსჩანდა ლურჯი ხალათით, ჯოხზე ირიბად დაბჯენილი. მრავალი ქართველი ოჯახი გაიჩინა დოროთემ პატივისმცემელი. მისთვის არ იყო საჭირო

სამზარეულოზე ზრუნვა, არც სამიკიტნოში ლოთებთან სადილობა. ყველა მოლიბერალო დიასახლისი თავის ოჯახში ეპატიჟებოდა ამ „ენავარდიან“ კაცს. ასე ეძახდნენ მას, რომელსაც ახალი ჟურნალ-გაზეთები ილღიაში ამოდებული დაჰქონდა ყველგან.

განსაკუთრებით ბავშვებს უხაროდათ დოროთეს სტუმრობა. ჟივილ-ხივილით ხვდებოდნენ „ძია დოროთეს“.

დოროთე, როცა ოჯახის უფროსებთან მოათავებდა საუბარს, სადილის შემდეგ მიწვებოდა ტახტზე და ბავშვებს ათასი ფერებით მოუთხრობდა მისი მოგზაურობის ამბებს ოკეანეს კუნძულებზე. ხან ჯემს კუკის თავგადასავალს უამბობდა, ხან რობინზონ კრუზოზე მოუთხრობდა, ხან „ბიძია თომას ქოხს“ წაუყითხავდა რუსულად და გადმოუთარგმნიდა ქართულად. ბოლოს გაშლიდა რუკას და ფანქრით მოუხაზავდა, სად რომელი ქვეყანა მდებარეობდა. უყვარდა გარიბალდზე ლაპარაკი. თვალები უბრწყინავდა, როცა იტალიის განთავისუფლების ამბავს მოყვებოდა.

— თქვენც გაიზრდებით, ბიჭუნებო, და იბრძოლებთ საქართველოს თავისუფლებისათვის.

ბავშვების სათუთ გულზე ფაქიზად იწერებოდა „ძია დოროთეს“ ნაამბობი. რამდენჯერ სთხოვეს დოროთეს შესულიყო პარტიაში, მაგრამ დოროთემ უარი განაცხადა.

— მე უბრალო ადამიანი ვარ, არ ვიცი პარტია. ნამდვილი რევოლუციონერი ვარ. ვიბრძოლებ ყველასთან, ვინც დაამბობს თვითმპყრობელობას. პარტიულობა არ მიყვარს. ინგლისის ტრედუნიონისტების პროგრამა უფრო მომწონს.

— რა გაეწყობა, სინდიკალისტი ყოფილხარ! — აჯავრებდნენ ერმილე, გოგილო და ნიკიტა. მაინც ჟუჟვარდათ ამხანაგებს დოროთე. თუ რაიმე სალამო-წარმოდგენა გაიმართებოდა „ახალი საქმისათვის“, დოროთე იმ წამსვე გაანადღებდა ბილეთებს მის „მოლიბერალო დამებში“. ასე ეძახდა იგი ნაცნობ დიასახლისებს.

გვიანდებოდა ხალხში გამანთავისუფლებელი მოძრაობის დაწყება. დოროთეს მოთმინება ეკარგებოდა. თავს ვერ იჭერ-

და, ერთ დღეს ერთი მეგობრის ოჯახიდან გამოვიდა ქუჩაზე ოღნავ ნალვინევი. თანაც იმ დღეს გოგილოს ეთქვა მისთვის, თებერვლის გაფიცვა დაიწყება როტშილდის ქარხანაშიო. დოროთე არაჩვეულებრივად იყო გამხიარულებული. მარინეს გამზირზე ლევან გურიელი შემოხვდა დოროთეს. ლევანს ვაშალომიძეც მოსდევდა. დოროთეს არ ესიამოვნა მათი შეხვედრა, მაინც მიესალმა. ლევანმა შორიდანვე შენიშნა, დოროთე ნალვინევი იყო. შეაჩერა და კბილების ღრქენით ჰკითხა:

— ბრძენო დიოგენუს, როგორ არის ქვეყნის საქმეები? ამბობენ, კაცო, ჩქარა როტშილდის სიმდიდრეს გაგვინაწილებენო, მართალია?

გურიელს უნდოდა ესარგებლნა დოროთეს სიმთვრალით. იქნებ წამოროშოს რამეო, გაიფიქრა.

დოროთემ ხელჯონის მოკაუჭებული თავი გურიელის ხმალს გამოსდო, ზევით ააქნია და ცინიკური ღიმილით სთქვა:

— როტშილდის სიმდიდრე არც თქვენ დაგწვავს პირს, მაგრამ ერთი ეს მიბრძანე, თავადო, ეს ძაღლის სახიფი¹, რომ არ გეკიდოს წელზე, კარგი იქნებოდა. ხმალი თქვენს პაპებს მტრების გასაგმირავად ესაჭიროებოდათ, თქვენთვის აფსუსია. ჩემი რომ იყოს ეს ხმალი...

— რას იზამდით?

— ჰმ... ისე მეკითხებით, თითქო ბაღლი ვიყო.

— მაინც?

— მართალი გითხრათ? პირველად მელიას წავაჭრიდი თავს! — სთქვა დოროთემ და ვაშალომიძეს შეხედა, რომელსაც ხანჯალი ნახევრად ამოეშიშვლებია ქარქაშიდან და გურიელს შესცქეროდა თვალებში. ლევანმა თვალით ანიშნა როსტომს. ვაშალომიძემ ხანჯალი ჩააგო.

— ოხუნჯებს როდი ელაპარაკებიან, -- ბრაზით სთქვა გურიელმა, — მას ალაპარაკებენ.

დოროთეს არ გაუგონია ლევანის უკანასკნელი სიტყვა.

---

¹ ძაღლის სახიფი — გრძელი ჯოხი. ძაღლს ჰკიდებდნენ კისერზე, რომ წარაგზაზე არ გადახტარიყო.

არ გასულა სამი დღე გურიელთან შეხვედრის შემდეგ, დოროთეს ბინაზე გამოცხადდნენ პოლიციელები. ჩქარა მოეფინა ბათუმის საზოგადოებას „დიოგენუსის“ დატყვევების ამბავი. დოროთე არ შემკრთალა, საჭირო ნივთები შეკრა და ამაყად გავიდა ოთახიდან. წინასწარ იცოდა დოროთემ, მისი გზა ციმბირისაკენ მიიმართებოდა. დოროთეს დაპატიმრებამ არასასიამოვნო გავლენა მოახდინა ამხანაგებზე.

ფრთხილად, მახარე, — აფრთხილებდა ერმილე მის გაზრდილს.

ნინიძე შემკრთალი გამოდიოდა ქუჩაში. ნეკრესის ქარებიანს ეძნელებოდა მოსალოდნელი რეპრესიები. ოლომფრე, გოგილო და ნიკიტა ნირს არ იტეხდნენ. სასწრაფოდ აკერინებდნენ მაგდას საგაზაფხულო ლურჯ ხალათებს. ერმილემ ყველას დაასწრო ლურჯი ხალათის ჩაცმა და თმებიც ოდნავ მოუშვა. ყველაზე გვიან მახარეს ხედა წილად ლურჯი ხალათის შეკერვა. მაგდას არ ეცალა, დატვირთული იყო ლურჯი ხალათებით. ყველა დამკვეთი აჩქარებდა. განთქმულ ფართლეულის მალაზიებში გამოილია ცინდელის ლურჯი სატინი. ლურჯი ხალათი, გულზე მიბნეული წითელი ვარდი, ან წითელი მიხაკი, აგრეთვე წითელი ცხვირსახოცი გულისჯიბეში ამოწეული, მაშინ ასეთი მორთულობით აგრძნობოდა რევოლუციონერი-სოციალისტი.

დოროთე აღარ ჩანდა ბათუმის საზოგადოებაში, მხოლოდ დოროთეს სახსოვრად დარჩა ახალგაზრდობას ლურჯი ხალათი.

მახარესთვის სახიფათო გახდა ლურჯი ხალათის შეკერვა. ტასიმ გაიცნო თუ არა მახარე, გული აენტო ვაეკაცის სიყვარულით. ტასი ეხვეწებოდა მაგდას, ხალათის შეკერვა დაეგვიანებია. მაგდას გამოცდილი ჰქონდა პირველი სიყვარულის აღმოდება. ებრალებოდა ტასი. ხან სახელოს მოარღვევდა, ხან საყელოს, ხან გადადებდა საკერავს და ხუთ წუთში ცხელ ხაჭაპურს გამოიტანდა, სუფრას გაშლიდა. უნებლიეთ შეექცეოდა მახარე გულდია მასპინძლის მორთმეულს.

ტასი გიტარას აუღრიალებდა და მომხიბლავად მღეროდა:

„ჩემი გული შენ მოგიკლავს“...

მახარე ამ დროს განგებ სხვა ამბავს მოყვებოდა, საპატიო ადგილზე ერმილეს ახსენებდა. მაგდას უცქეროდა, ტასის ირიბ მზერას შეაპარებდა. ერმილეს სახელი ტასის ცივ ღიმილს გვრიდა. მახარე დარწმუნდა, ერმილე ტყუილად იწვოდა ტასისათვის.

ტასი გამოიცვალა. ესლა აკლდა: მიყვარხარო, ეთქვა მახარესათვის. მაგდა აფრთხილებდა:

— სირცხვილია, დადინჯდი, პირველად ვაქმა უნდა გამოციხადოს სიყვარული. თუ უყვარხარ, ასეც მოიქცევა.

— მე რომ ვუთხრა მიყვარხარ-მეთქი, რა იქნება?

— ეს არ არის მიღებული. არ გაბედო. უარი რომ გითხრას, ხომ შერცხვები.

დადარდიანდა ტასი. ღღემდე ცინცხალი თვალები უცებ დაეზინდა. წამწამები ცრემლით დაუსველდა. მთელი ღღეები მოწყენილ მელოდებებს მღეროდა.

ხან როლებს იზებირებს. შეყვარებული ქალიშვილის გრძობები ერთიორად იზრდება სცენაზე. ხან ცრემლში პოვებს ტასი თავის არტიტულ სახეს, ხან ალერსიან ღიმილში ნარნარებს იგი. ხან მაღალი იდეით აღფრთოვანებული ყოველივე ინტიმურს ივიწყებს და გმირი ქალის სახით ევლინება სცენიდან საზოგადოებას. ტასიმ ჩქარა გაითქვა ნიჭიერი მსახიობის სახელი. კარგად შეიგრძნო ის, რაც კეთილშობილურია ადამიანისათვის. მაინც ვერ შესძლო სიყვარულის გაღვივება მახარეს გულში. მახარე ისევ თავის „თვალის სინათლეზე“ ოცნებობდა, რსევ დია აგონდებოდა — ჯაშუშის ქალიშვილი. „ეს ასე მოხდება, — ფიქრობდა მახარე, — დია შეიგნებს თუ არა მამის უმსგავსო საქციელს, უარყოფს ხალხის მოღალატე მამას და რევოლუციონერებს მოგვემხრობა. უთუოდ ასე იქნება“. არ დაეკვდა მახარე თავის ნაფიქრში. ამ გაზაფხულზე ეშურებოდა დიდი ხნით უნახავ დიასთან შეხვედრას. როგორც იყო, მოათავა მაგდასთან სიარული. ჩაიცვა ლურჯი ხალათი და გულის ჯიბეზე ფანქარი გაიკეთა. შეინდის ხელჯოხის ტარებაც დაიწყო მახარემ, ხელჯოხი განსაკუთრებით ღამით ესაჭიროებოდა ქუჩებში სიარულის დროს. დავაჟაკდა და გალამაზდა. თვა-

ლებში ცეცხლი მოემატა. ახლა უფრო ძლიერად აღეძრა მახარეს დიასთან შეხვედრის სურვილი. კიდევ ერთი თვე და... მახარე გაუმხელს დიას დღემდე დაფარულ სიყვარულს.

თ ე ა ტ რ ი

როტმილდის ქარხნის ახალგაფიცული მუშები ჯგუფ-ჯგუფად შემოდოდნენ თეატრში, უკანა სკამებს იჭერდნენ და დაბალი ჩურჩულით გაცხარებული მსჯელობდნენ გაფიცვის მსვლელობაზე. თებერვლის გაფიცვებს არ მოჰქონდა მუშებისათვის კარგი შედეგები. პოლიციელები ყოველ დღით მორეკდნენ ქარხანაში უმუშევარ ბოგანოებს და გაფიცული მუშების მაგიერ ამუშავებდნენ. არც აგიტაცია, არც პროკლამაცია არ მოქმედებდა მათზე. შეუგნებლად ხდებოდნენ ბოგანოები შტრეიკბრეხერებად. პოლიციელები გაფიცვის მეთაურებს დაეძებდნენ. გაფიცულ მუშებში ერთსულოვნება ირღვეოდა. ქარხნის დირექცია გაფიცული მუშების მოთხოვნილებებს არ აკმაყოფილებდა. ბოლოს ხელმძღვანელი ორგანიზაცია იძულებული გახდა ხელი აეღო გაფიცვის მოწყობაზე.

— თუ ბოგანოები დარჩებიან ქარხანაში, წაგებული ვართ და სამერმისო საქმესაც გავაფუჭებთ, — ამტკიცებდა ერმილე. თეატრის კუთხეში ისხდნენ გოგილო, ოლომფრე, ნიკიტა. ნინიძე ერმილეს ედავებოდა. ის წინააღმდეგი იყო მუშაობის განახლებისა. მათ შორის ბიძია ტრიფონიც ჩამჯდარიყო. ტრიფონი ჯერ კიდევ აუხდელ, მუსლინის წითელ ფარდას ანთებული თვალებით მისჩერებოდა. ცხრისნახევრამდე აგვიანებდნენ წარმოდგენის დაწყებას. მუშები არ ჩქარობდნენ, მშვიდად სწევდნენ თამბაქოს და განაგრძობდნენ საქმიან საუბარს. წინა რიგები ხალხით ავსებულებოდა... ესენი პიესა „და-ძმას“ მოეზიდა თეატრში. ერთმანეთის მისალმებით ირთობდნენ თავს. აქა-იქ მარტოხელა ქალები ჩამომსხდარიყვნენ კენტად და ამთქნარებდნენ. მახარე წარბშეკრული იჯდა ერმილეს გვერდით... უგუნებობა ემჩნეოდა ამაღამ. შტრეიკბრეხერებზე ფიქრობდა. აგიტატორის გულში გაღვივებულმა ცეცხლმა ვერ გააარღვია ბოგანოების თვალებში ჩაქამებული სიბნელე. ვერ მიაღწია

მათ ტვინამდე მახარეს სიტყვამ. „ო, რა ძნელი ყოფილა ადამიანის შეგნების გარდაქმნა. აანთებ კოცონს, ცამდე გაანათებ ბნელ ლამეს, მაგრამ ვერ გაანათლებ ზოგიერთი ადამიანის ჩლუნგ გონებას“, — ბორგავდა ფიქრებში მახარე. ამ დროს თეატრში გაისმა დეზების ქლარუნნი და ხმამალალი სიცილი. ყველამ იქით მიიხედა. ეს ლევან გურიელი მობრძანდებოდა თავისი ავანჩავანით. გაიარეს პარტერი და წინა რიგში დაბრძანდნენ. მათ დანახვაზე მახარე რალაც ამპარტავნულმა ჟინმა აიტანა. წამოდგა, ხელში კონტად ეჭირა ქუდი და ხელჯოხი, წინა რიგში გაიარა, გურიელს გადახედა, ვაშლომიძეს თვალელები შეანათა და განის კარიდან ფოიეში გავიდა. ლევანმა ირიბად გახედა ევროპულად ჩაცმულ უცნობ ახალგაზრდას, მერე როსტომს ჰკითხა:

— ვინ არის ეს ამპარტავანი ახალგაზრდა?

ვაშლომიძეს ერთი შეხედვით ეცნაურა მახარე. სადღაც უნახავს ეს ბიჭი. სად ნახა, ვერ მოისაზრა. არ მოაგონდა საწყისი ბეგლარ მანთიძე. ან როგორ იფიქრებდა, ბეგლარის შვილი იქნებოდა ასეთი მშვენიერი ვაჟკაცი. როსტომმა თავი გააქნია. ერმილემ თვალი გააყოლა მახარეს, არ მოეწონა ურიალნიკის ახლოს მისი ამაყი გავლა; წამოდგა და მახლობელი კარებიდან თვითონაც გავიდა ფოიეში. მახარე იდგა სვეტივით ერთ ადგილას. ერმილემ ხელი გაუყარა, ორივენი ფოიეს ბოლოში გაჩერდნენ, საიდანაც პირდაპირ მოსჩანდა ლევან გურიელი იატაკზე დაბჯენილ ხმალზე დაყრდნობილი, ხან ვაშლომიძეს ეჩურჩულებოდა რალაცას და ხან მის გვერდით მჯდომს, ქალაქის ბოქაულს.

მახარემ ხელი დაუჭირა ერმილეს და აღშფოთებით სთქვა:

— მე უნდა მოვკლა ეს გაიძვერა ჯაშუში, — როსტომზე ანიშნა. გადავწყვიტე ქვეყნის სირცხვილიდან გავათავისუფლო ის მშვენიერი გოგონა — დიას მამაა ეს არამზადა. მე მიყვარს დია. კეთილი ქალიშვილია დია. მიყვარს იგი. უნდა გამოგიტყდე, — მიყვარს ჯაშუშის ქალი.

— მახარე, დღეს ვეღარ გცნობ, რატომღაც არ მომწონს ამაღამ შენი საქციელი. შევიდეთ დარბაზში, აჰა, მეორე ზარია.

მახარე დანებდა ერმილეს სიტყვას. პაპიროსის ნამწვავები გადაადღეს და ორივენი დინჯად შევიდნენ დარბაზში. მახარე ბიძია ტრიფონის გვერდით დაჯდა. მოიკითხა საყვარელი ოსტატი.

* *

მაყურებელნი კმაყოფილი გამოვიდნენ თეატრიდან. მიდი-
ოდნენ ქუჩაზე ჯგუფ-ჯგუფად და თავიანთ შთაბეჭდილებებს
უზიარებდნენ ერთმანეთს.

ანტონი შესანიშნავად თამაშობდა გაიოზის როლს, —
ამბობდა ერთი.

— იშვიათი გაიოზია, — ადასტურებდა მეორე.

იწუნებდნენ ოტიას როლის მოთამაშეს.

ტასიზე ერთხმად ამბობდა ყველა, რომ ეს გოგონა კარგი
მსახიობი დადგებოდა. ტასიმ უცებ მოიპოვა ხალხის თანაგრ-
ძნობა.

— მტკიცე დრამატიული ხმა აქვს, — ლაპარაკობდა ხალხში
ვიღაც.

— კარგად ჩაატარა სწორედ მარინეს როლი, — იწონებ-
დნენ ქალები.

ერმილე დელავდა ტასის ხსენებაზე. თვითონ თავის აზრს
არ ამჟღავნებდა. ტასის კიშკართან შედგა. ტასი უკვე მოსუ-
ლიყო სახლში, ხის დიდი ჯამი გამოეტანა ტალავერში და სცე-
ნაზე მიღებულ ყვავილებს წყალში აწყობდა. ტასის კაბის ღი-
ლები გაეხსნა, მთვარის შუქზე თეთრად ქათქათებდა სავსე
გულ-მკერდი. გაზაფხულის ნიაეი მსუბუქად უწეწავდა გაშლილ
თმებს. თვითეულ ყვავილს ბავშვივით უღიმოდა ტასი. თვი-
თეულ ყვავილში თითქო მახარეს თვალები ჩაეხატა განგების
ხელს. მახარეს დასტრიალებდა ტასის ფიქრები. ჯერ კიდევ
თებერვლის ბოლო დღეები იდგა, მაგრამ არაჩვეულებრივად
დამთბარიყო იმ წელს ზღვისპირი. გაზაფხულივით თბილი
ღამე სუნთქავდა. ნიავს უხვად მოჰქონდა მიმოზების სურნელი.
ერმილე მართო რომ ყოფილიყო, ტასის კიშკართან გაჩერდე-

ბოდა. მახარე გრძნობდა ამას და სხვა საინტერესო ამბებზე გადაჰქონდა ერმილეს გულისყური. ხელი გაეყარა მკლავში და უჩემდო სიყვარულით გულმოკლული მეგობარი შეუმჩნევლად მიყავდა შინისაკენ.

მაგდას ღრმად ჩასძინებოდა. ტასის თვალს ძილი არ ეკარებოდა. თეატრში შესვლის დროს თვალი მოჰკრა მახარეს, კინალამ ჩაეფუშა სცენა, კინალამ დაავიწყდა როლი. ახლა თვარეს უტყერის ტასი, სკამლოგინზე ჩამომჯდარი და მთვარის ალა მახარეს სახედ ეჩვენება. რა ბედნიერი იქნებოდა ტასი ახლა, მახარე რომ უჯდეს გვერდით. როგორ ფრთხილად მოხვევდა ხელს, თავს გულზე მიადებდა და სასოებით ეტყოდა: „შენი მონა ვარ, შენზედ მლოცველი, შენი ერთგული... შენი!..“

ატირდა ტასი. მღუღარე ცრემლები გადმოაფრქვია. ცრემლმა შეება ვერ მოჰგვარა. მთვრალივით წამოდგა, ბარბაცით შევიდა ოთახში. კარის ჰრიქინმა მაგდა გამოაღვიძა.

— რატომ აქამდე არ გძინავს, ტასი?

— არ მეძინება. გადავწყვიტე თავი მოვიკლა.

მაგდა გაფითრებული წამოჯდა ლოგინზე.

— უგუნურო, — შესძახა მაგდამ, — უკეთესს რას იტყვი!

— მეტი არ შემიძლია. მახარე ყურადღებას არ მაქცევს.

— სისულელეს თავი დაანებე.

— ნუთუ ულამაზო ვარ?

— უქკუო ხარ! აქ მოდი, ჩემთან დაწეკი. იცი, ანტონმა რა მითხრა შენზე? სახელოვანი მსახიობი გახდებო. რა გაქვს სადარდელი?

— სხვა გულს ვერ ჩავიდგამ.

— დამშვიდდი, დაიძინე. ვნახოთ, ხვალინდელი დღე რას მოგვიტანს. იქნებ მახარემ თვითონ შეგიყვაროს. ვფიქრობ ხაჭაპურზე დავბატიყო მისი ამხანაგებით.

— ამხანაგები რა ოხრად მინდა.

— სულელო, ამხანაგები საჭიროა სახელის მოსახვეჭად.

— სახელის მოსახვეჭად... კარგი ამბავია! მერე სიყვარულს გამომიცხადებს თითო-თითოდ ყველა. მე სკივრი არა მაქვს, სად შევინახო ამდენი ამხანაგების სიყვარული? სამი გული უკვე მიღევს ყუთში. სასაცილოა, სამ სხვადასხვა მიჯნურის წერილ-

ში ერთი და იგივე სწერია: ყველას ჩემი გაცნობისთანავე გული ასტკენია. დასწყევლოს ღმერთმა. დე ყველამ თავი ჩამოიხრჩოს. გამიხარდება. მე მარტო მახარე მიყვარს. როდის დაპატიებ?

— კვირას.

— კვირამდე რამდენი დღეა?

— ხუთშაბათი, პარასკევი, შაბათი.

— ო, რა შორს არის. მანამდე კლექი გამიჩდება.

მაგდამ სასთუმალთან დაკიდებული ოქროს ძეწკვიანი საათი ჩამოიღო. ეს მაგდას შარნა იყო, რგოლის ბეჭედი და საათი. ახსოვს: როგორ თრთოდა მაგდა მაშინ, როცა საქმრომ პირველად ჩამოჰკიდა ეს საათი გულზე. ბეჭედს მუდამ თითით ატარებს მაგდა. საათი კი ტასისათვის სურდა მიეცა საჩუქრად. ერთხელ შეესრწო: ტასის კისერზე შემოეხვია ოქროს ძეწკვი და სარკეში იხედებოდა, ნატრობდა ოქროს საათს. ახლა კარგი საბაბი ჰქონდა მაგდას, რომ ტასი რითიმე დაეშვებოდა.

— ოღონდ კლექი ნუ გაგიჩნდება და. აჰა, ჩემი ოქროს საათი შენთვის მიჩუქნია. გამომართვი!

ტასი ცოტა შეეყოყმანდა, არ მოელოდა ასეთ დიდ საჩუქარს დისაგან, რომელსაც ერთი საათის მეტი არავითარი სიმდიდრე არ გააჩნდა, მაგრამ სიხარული ველარ დაფარა და უცებ სტაცა ხელი, გულზე მიიხუტა და სარკეში ჩაიხედა. სარკეს პირდაპირ, ფანჯრიდან ანათებდა მთვარე. თეთრ გულ-მკერდზე აბრწყინდა ოქრო და ტასის ყველაფერი დაავიწყდა. მოყვა თავისებურ ხტუნვას და ცეკვას.

— ჰაი შე ალქაჯო, — გაიცინა მაგდამ, — ხომ ჩქარა დაგავიწყე „დიდი სევდა?“ მართალი სთქვი: ახლა ეს საათი უფრო გიყვარს, თუ მახარე?

ტასი შესდგა, უცებ დაიხარა, დას მოეხვია და აცრემლებული ლულულით უთხრა:

— ეს საათი იმიტომ მიხარია, რომ მახარეს მოვეწონო. ხომ დაპატიებ?

— ოღონდ კლექი არ გაგიჩდეს!

სულის ჭაობში

მომხიბლავი მთვარის ჯადოსნური ღიმილი ლევან გურიელის ბოროტ სულშიაც ჩაშუქებულიყო. მოქარაფებული იჯდა ფანჯარასთან, მკლავები მაგიდაზე დაეყრდნო და დისკოგაბადრულ მთვარეს მისჩერებოდა. გარეთ ნაზამთრი ხეები ქანდაკებასავით იდგნენ. კვიპარისებს ცისკენ აეტყორცნათ ხუჭუჭი თავები. არ ისმოდა ზღვის შრიალი. ქუჩებთან ერთად ბუნებაც მიდუმებულებოდა. ღრმად ჩაჰძინებოდა ქალაქს.

ცერად შემდგარ თოფის პირზე თვლემდნენ ღამის გუშაგები. არ ეძინა მხოლოდ ოლქის ურიადნიკს.

რად სტეხდა ღამეს, რა აწუხებდა? იქნებ კეთილშობილურმა გრძნობამ გაიღვიძა მის გულში, იქნებ როტშილდის ქარხნის მუშების მდგომარეობა აღონებდა?

ეგებ გაიოზ ფაღავას სამშობლოზე ოცნებობდა? იქნებ რუსეთის იმპერატორის უღელქვეშ მკვნესარე საქართველოს ბედი ადარდებდა?

არა... სისონა დარჩიას მკვლელობის მონაწილის, საერობო ყარაულის უფროსის მემკვიდრეს, სიკეთის გრძნობა სამუდამოდ დაეხშო!

მაშ რად იხედებოდა მთვარიანი ღამე მისი სულის ჭაობში?

„ოტია ჯოლიას საყვარელი“ ჩაფრენილიყო მის გულში და ვნებები აეშალა. წარმოდგენის შემდეგ თეატრის კიბეზე იდგა გურიელი, როცა ტასი ჯეირანივით გამოვარდა თეატრიდან და კიბე ჩაირბინა. მკლავით თაიგულები მიჰქონდა.

ტასის თვალები ისარივით მოხვდა გულში გურიის მთავრის შთამომავალს.

კომიტიტი

პოლიციელები გაფაციცებით ეძებდნენ როტშილდის ქარხანაში მომხდარი არეულობის მეთაურებს.

ოლქის ურიადნიკი, გურიელი, ოქროს აჩხრიალებდა.

ვაშალომიძე მელიასავით დაძვრებოდა ყველგან, უბით ოქროს ფული დაჰქონდა.

— ოქროს რა დაემალება, ბატონიშვილო! ოღონდ ოქრო იყოს და... — ამხნევებდა როსტომი გურიელს.

კომიტეტში სასწრაფო საყურადღებო საკითხები იდგა გადასაქრელად. გემი „ეკატერინე მეორე“ უნდა მოსულიყო იმ დღეებში ბათუმის ნავსადგურში და ამ გემით არალეგალური ლიტერატურა უნდა გადაეგზავნათ მახლობელი ნავსადგურების მუშებისათვის.

მეორე უფრო გადაუღებელი საკითხი მოითხოვდა კომიტეტიდან დიდ პასუხისმგებლობას. დღითი-დღე იზრდებოდა მღელვარება ბათუმის მუშებში. პატარ-პატარა ნაკადები ერთ დიდ მდინარედ აპირებდა აღიღებას, რომელსაც უნდა გადაელახა ნაპირები და მთელ ქალაქს მოსდებოდა. ეს იყო მოსალოდნელი დიდი დემონსტრაცია. ეს საკითხი გადაიღო მეორე სასწრაფო სხდომისთვის. ამის მიზეზი ის იყო, რომ დიდი ხელმძღვანელი ვერ ესწრებოდა ამ კრებას.

სახიფათოდ მიაჩნდათ არალეგალური ლიტერატურის გადატანაც. ამისთვის საჭირო იყო ქალი, რომელზედაც ექვს ვერ მიიტანდნენ ჟანდარმები. ჩემოდანი არც ისე დიდი იყო. თავისუფლად შეეძლო ქალს დაეკირა ხელში. ქალი ბევრი იყო ბათუმში. უნდა გამოენახათ მათ შორის სანდო და გონებამახვილი.

— ამხანაგებო, როგორც სჩანს, ჩვენი მაგდა კეთილშობილი ქალია, შრომისმოყვარე და პატიოსანი. გავანდოთ მაგდას საიდუმლო, — წინადადება შემოიტანა გოგილომ.

— კი, მაგრამ...

— მაგრამ რა?

— ის რომ, მაგდა მარტო არ არის.

ერმილემ წარბები შეარხია. ტასის რატომ შეხედეს უნდობლად ამხანაგებმაო, — გაიფიქრა, ცუდ გუნებაზე დადგა.

მახარეს არ გამოეპარა ერმილეს გულის ნაგრძნობი.

— ამხანაგებო, — დაიწყო მახარემ, — მაგდა უთუოდ სანდოა და მისაღები ჩვენს წრეში. მაგდა დიდად გამოგვადგება ჩვენს ფარულ საქმეში. მაგრამ ტასიმ რა დააშავა? რატომ გვგონია ტასი ვერ შეგვინახავს საიდუმლოს?

— ტასი ჯერ ბავშვია, — დაიცვა ოლომფრემ თავისი აზრი.

— რა ვუყოთ, რომ ახალგაზრდა — მორცხვად განაცხადა

ერმილემ და სახეზე ზაფრანის ფერი აეკრა. კიდეც უნდოდა ეთქვა რაღაც. ხველამ მოუსწრო.

ოლომფრემ შუბლზე ხელი გადაისვა. ეძნელებოდა რისი თქმაც სურდა.

— სთქვი, ოლომფრე, დასამალი რა გაქვს ჩვენს ოჯახში! — შენიშნეს ზოგიერთებმა.

— არა, ისეთი არაფერია. მინდოდა მეთქვა, სიფრთხილეს თავი არა სტკივა-მეთქი. ცუდი ხმები დადის. ამბობენ, ჩვენი ტასი გურიელს ჩავარდნიაო თვალში. უმიზეზოდ ქარი არ აქროლდება.

ერმილეს ბაგე გაუთეთრდა.

ბიძია ტრიფონმა ჩიბუხი გამოიღო პირიდან, მონაწევი ბოლი გადაყლაპა და ცხვირიდან გამოუშვა. სიტყვა მოითხროვა, უღვაშები გადაიგრიხა. სახეზე ღიმილი გამოხატა.

— სესაცილოა და მიუღებელი ოლომფრეს აზრი. ჟრიადნიკს ბევრი ვინმე ჰყავს თვალში ჩავარდნილი. ერთი იმ ყმაწვილ ქალსაც ვკითხოთ, მას კი ჩაუვარდა გულში გურიელი?

— საქმეც ამაშია! — ასტეხეს ხარხარი სხვებმა.

— ტრიფონი მართალს ბრძანებს. ასე საკითხისადმი მიდგომა არ შეიძლება, — სთქვა ნინიძემ, — ქალი საუკეთესო კედელია ჩვენთვის. რაც შეეხება ტასის, ის დიდად გამოსადეგი იქნება მომავალი მუშაობისათვის. ჩვენ უნდა ვეცადოთ. თუ ცუდ გზაზეა დამდგარი, შემოვებრუნოთ. ამისათვის შესაფერად მიმაჩნია, გამოვყოთ ერთი ამხანაგი, რომელიც იმუშავებს ქალებში. /ამ საქმეს კარგად მოაგვარებს ამხანაგი სიბილო — პედაგოგი კაცია, იმავე თეატრის მუშაკი. ვფიქრობ, თეატრი მთლიანად ჩვენს მხარეზე გადმოვიყვანოთ.

ამხანაგებმა კვერი დაუკრეს ნინიძის წინადადებას.

ნითედი ცხვირსახოცი

კვირა დღე იყო. ბათუმის ნავსადგურში ხალხს მოეყარა თავი.

მზე ანათებდა დასავლეთის ჰორიზონტს.

გადაშლილი წყნარი ზღვა იისფრად ლაპლაპებდა.

მშვიდი შეღამება მსუბუქად ესაღბუნებოდა გულს. შორს, ტალღებში ირწეოდა გემი „ეკატერინე მეორე“.

— შეხედე, ტასი, რა შეედრება ამ სილამაზეს, რომელსაც ბუნება თვითონ ხატავს. რამდენი სითბოა და სიკეთე ბუნებაში, რამდენი სიმშვენიერე... რაა მხატვრობა ცოცხალ ბუნებასთან შედარებით. ცოცხალი ბუნების მოვლენათა ფერებში დაუღველი სითბოა, რაც თავისთავად შედის ადამიანის შეგრძნობაში, რაც გვახარებს და გვაცრემლებს. შეხედე ცის ლურჯ ტატნობს, რა წარმტაცი სანახაობაა, რამდენი ოქროს ვარდი გაშლილა იქ, ადამიანის მიუწვდომ შორეთში. ჩვენ არა გვაქვს სულის სიმშვიდე, დავსტკბეთ ბუნების უთვალავ ფერთა მშვენიებით. მონის უღელი გვაძევს კისერზე. გული მუდამ ბოღნით გვაქვს სავსე. ეეჰ, ჩემო პატარა მეგობარო, მომეცი ხელი. ერთხელ კიდევ მითხარი: შენი გულივით შეინახავ ჩვენს საიდუმლოს, მითხარი: შენც იბრძოლებ თავისუფლებისათვის.

— ვფიცავ! — გულწრფელად წარმოსთქვა ტასიმ და აღარ დაასრულა, ვის ფიცავდა.

სიბილომ გაკვირვებით აკეცა წარბები.

— ასეთი ფიცი არ გამიგონია! და კიდევ უფრო მეტი, არ არის დამაჯერებელი. უნდა სთქვა ვის ფიცავ?

— ვის ვფიცავ? გითხრა? ვის სახელსაც ისე ვუვლი, როგორც დიდ საიდუმლოს.

— მოსაწონი პასუხია. მაგრამ ჩვენ ხომ მეგობრობა აღუუთქვით ერთმანეთს?

ტასიმ უეცარი უხერხულობა იგრძნო მეგობრის წინაშე.

ჩემო ძვირფასო, — წარმოსთქვა მან დარცხვენით, — ჩვენ ხომ ყველაფერი არ გვითქვამს ჯერ, რაც მეგობრობას შეეხება.

— ერთი უნდა გახსოვდეს მუდამ: მეგობრობა ყველა გრძნობაზე მაღალი და ფაქიზი გრძნობაა.

— მემახსოვრება, — სთქვა და ნელი ნაბიჯით ბაქანზე გავიდა. ის იყო გემი „ეკატერინე მეორე“ ნაპირს მოადგა, მეზღვაურმა ლუზა გადმოაგდო.

ტასი ლელავდა. დიდი საქმე ჰქონდა დაკისრებული: გენზე არაღეგალური ლიტერატურა უნდა აეტანა ჩემოდნით. კომი-

ტეტის წევრები შორიდან უთვალთვალებდნენ ტასის. მხოლოდ სიბილო არ შორდებოდა მეგობარს.

ხალხი ირეოდა, ზოგი წამსვლელს აცილებდა, ზოგი მოსვლელს ხვდებოდა. გემბანზე გადმომდგარიყვნენ მზისგან გარუჯული, სპილენძისფერი მეზღვაურები. გემიდან გადმოვიდა ერთი პატარა ტანის ჩია მეზღვაური. გულჯიბეში წითელი ცხვირსახოცი საჩინოდ ამოეწია. მეზღვაური გულდასმით ათვალთვრებდა ბაქანზე მოძრავ ხალხს. ეს ის მეზღვაური იყო, რომელსაც მოელოდნენ ამხანაგები. ტასი მიუახლოვდა მეზღვაურს და წითელი ცხვირსახოცი გადაუგდო. მეზღვაური მივიდა ტასისთან და მაგრად ჩამოართვა ხელი. სანამ ხალხი ირეოდა, მეზღვაურთან ერთად ტასი გემზე ავიდა. თამამად აიტანა ლიტერატურით სავსე ჩემოდანი. არ გასულა ხანი, ტასიმ მგზავრებთან ერთად კისკისით ჩაირბინა გემიდან. გვერდით მომავალ უცხო მგზავრ ქალებს მახლობელივით ელაპარაკებოდა, იცინოდა თითქო ვიღაც ნაცნობს შეხვედროდეს — ისე ეჭირა თავი.

სიბილომ ძლივს ამოისუნთქა.

პორფილე, გოგილო და ნიკიტა ალტაცებით შეხვდნენ მხიარულად მოცინარ ტასის.

— განა მარტო თეატრის თვალია? ახლა რას იტყვის ნეტა ოლომფრე?

გურიელი და ვაშალომიძე არხეინად სეირნობდნენ ბაქანზე. როგორღაც ხალხში ლევანმა ვერ შენიშნა ტასი. შორს-მხედველობა აკლდა გურიელს.

ლამის ბინდი მოჰკიდებოდა ქალაქს.

სამხრეთის ცაზე ერთი ვარსკვლავი ციმციმებდა ობლად.

— და ის ვარსკვლავი შენა ხარ, ჩემო... — სიხარულით აღფრთოვანებული ეუბნებოდა სიბილო ტასის.

თავიდან მოგვწყდნენ

მარტის ცვალებადი დღე იდგა. ხან სუსხიანი ნიავქარი ამოიჭრებოდა ზღვიდან, ხან აღმოსავლეთისაკენ მიმავალი ღრუბლების ქარავანი მიეთარებოდა მზეს.

შორს მოსჩანდა დანისლული მთები.

დატყვევებული მუშები მოუთმენლად იცქირებოდნენ ყაზარმებიდან. მოუთმენლად მოელოდნენ ცხრა მარტის დილას. ამინდს აკვირდებოდნენ. მათ მზიანი დღე უნდოდათ. მაგრამ მზე უხალისოდ იხედებოდა ალაგ-ალაგ გაცრეცილ ღრუბლებიდან.

ეს იყო 1902 წლის რვა მარტს. ბათუმის მუშათა უბნებში ჩუმი მღელვარება იზრდებოდა. ლეგალური მარქსისტები ჩუმჩუმად მოუწოდებდნენ მუშებს: „დაწყნარდით, ნუ აყვებით თბილისიდან ჩამოსულ პროპაგანდისტს. ჯერ განათლდით... ბათუმში არაფერი არ დაიმალება... დაილუპებით...“

შავი ყორნებივით დასჩხაოდნენ ისინი და ხელს უშლიდნენ მუშათა სამართლიან გაფიცვებს. ცხრა მარტის წინაღობის სასწრაფოდ შემოკრბენ მუშები დიდ ხელმძღვანელთან.

კომიტეტში ფაციფუციით და მღელვარებით მზადდებოდა ცხრა მარტის დემონსტრაცია.

— ამხანაგებო, თუ ბრძოლაა, ბრძოლა იყოს, — მჯიღის შემართვით სთქვა ერმილემ. — ვის უნდა ვუცადოთ, სხვა მოვადე: გაგვიკეთებს ჩვენს საქმეს? თავიდან მოგვწყდნენ ეგ „დასელი მარქსისტები“, თავის ტყავს უფრთხილდებიან. არ დაუჯეროთ!... — მაგათი აზრით ბედს უნდა ველოდეთ, — კოპები დონჯად შეიკრა ილარიონმა, — ვუცქიროთ როდის დაცვივა მოწყალე ხელიდან მარგალიტები. კმარა ლათაიები. ვიცნობთ ღინც ბრძანდებიან ეგ ღია მარქსისტები. მაგათ სკამზე ბორძიკი ჩვენ არ გამოგვადგება.

— ჩვენ არ დავეუჯერებთ არაფრის მაქნისებს, — თავისებური დინჯი ღიმილით წარმოსთქვა ბიძია ტრიფონმა და უცებ პორფილესკენ მიიხედა, — თუ ძმა ხარ პორფილე, მეც მათქმევიწინე: ერთი გახურებული რკინა უნდა შევეუჩიჩხინო მაგათ, მაშინ მოვლენ ბრძოლის ექსტაზში.

ბიძია ტრიფონის ხუმრობაზე ყველამ გულიანად გადიხარხარა. ხელმძღვანელმაც გულიანად გაიცინა. მეჩუ თვალი მოავლო ამხანაგებს. ყველა მას შესცქეროდა.

ხელმძღვანელი ყოველთვის საბოლოოდ შემუშავებული და გადაწყვეტილი აზრით მიდიოდა ამხანაგებთან. მათ უზი-

რებდა თავის აზრს. ამალამაც ერთი გადაწყვეტილი აზრით შეკრიბა მუშები. და როცა ამხანაგები მოათვალიერა, უეჭველად დარწმუნდა მათ გულწრფელობაში. ყველა ერთსულოვნად ამბობდა: „ცხრა მარტი უნდა გამხდარიყო მუშათა სოლიდარობის დიად მოამბეთ“.

ხელმძღვანელმა გეგმა დააწყო როგორ გამოვიდნენ დემონსტრაციასზე და სთქვა:

— წინა რიგში ჩვენ წავიდეთ.

არავის საწინააღმდეგო არ წამოცდენია. ერმილე, მახარე და ბიძია ტრიფონი მიდიოდნენ შინისაკენ მარტონი. შუალამე გადასულიყო, მოწმენდილი ცა კარგ ამინდს ჰპირდებოდა 9 მარტის დემონსტრანტებს.

მახარემ ხმადაბლა წასჩურჩულა მეგობრებს:

— დემონსტრაციასზე მე ახლოს უნდა დავდგე ხელმძღვანელთან. ვინ იცის რა მოხდება... მე მინდა დავიფარო ის. უიმისოდ ჩვენ არ ვარგივართ. მე ძალიან მიყვარს ხელმძღვანელი. მე მინდა მისგან ვისწავლო ბრძოლა და გამარჯვებაც. ერმილეს მოეწონა მახარეს გულწრფელობა. ბიძია ტრიფონი კი სხვანაირად ფიქრობდა. უმჯობესი იქნება სახლში დარჩებოდესო. მაგრამ ერმილემ დანამდვილებით იცოდა, — ხელმძღვანელი დემონსტრაციას არ ჩამორჩებოდა.

ახალგაზრდა გურია

იღვიძებდა ახალგაზრდა გურია. გლეხებში სწრაფად ვითარდებოდა მემამულეების საწინააღმდეგო მოძრაობა.

ცხრა მარტის სისხლიანი დემონსტრაციის შემდეგ პოლიციამ დიდძალი მუშები გაასახლა ბათუმიდან თავიანთ სოფლებში. იმათგან უმრავლესობა გურულები იყვნენ. უგნურ მოხელეებს ეგონათ ამით დააწყნარებდნენ ქვეყანას. მაგრამ რევოლუციონური მოძრაობა უფრო გაფართოვდა და გაიშალა. სოფლებში გაჩნდნენ ახალი ადამიანები. გაისმა ახალი სიტყვა, „ზიზლი თვითმპყრობელობას“, „ბოიკოტი მემამულეებს“...

ახლა საჭირო იყო ამ მოძრაობის სწორ გზაზე წარმართვა. ბათუმში მომუშავე გურულ მუშებს ჯერ კიდევ ცალი ფეხი

გურიის მიწაზე ედგათ. ტყუილად როდი ამბობდა ერმილე „ორი გული მაქვსო“. სწორედ ეს „ორი გული“ მკიდროდ აკავშირებდა გურიის გლეხთა მოძრაობას ბათუმის კომიტეტთან.

კომიტეტში მზად იყო ხელმძღვანელის მიერ დამუშავებული ლოზუნგები, რითაც უნდა ესარგებლნა გურიაში წამსვლელ აგიტატორს, ან ბათუმიდან გასახლებულ მუშებს.

გაზაფხული იფურჩქნებოდა, გლეხები მინდვრებისკენ იყურებოდნენ.

სხვადასხვა სოფლის მოწინავენი ყოველდღე მიდიოდნენ ბათუმის კომიტეტში, იღებდნენ მითითებებს როგორ უნდა ემოქმედათ.

ერმილე ყოველდღე მოელოდა მირიანის ჩამოსვლას. ერმილეს და მახარეს სოფლიდან ჯერ არაფერი ისმოდა. თუმცა მერიამი ვიღაც მემამულე აზნაური მოეკლათ. მაგრამ მკვლელობის მიზეზი სოფელს თვითონ მიეჩქმალა. აი კიდევ ორმეთში ერთი თავადი მოეკლათ. ერმილე წარბშეხრილი იცქირებოდა სოფლისაკენ. არ მოსწონდა ნაადრევი ტყვიის ზუზუნი. მახარეც ყურს უგდებდა გურიის ამბებს. მახარე უფრო მოუთბენლად მოელოდა მირიანის ჩამოსვლას.

— თუ მირიანი არ ჩამოვა, მე თვითონ წავალ გურიაში. მახარემ თავისი აზრი გაუზიარა ერმილეს.

— უფრო დიდი მემამულეები ჩვენს სოფლებშია. იქნებ მირიანი თვითნებურად აპირებს აჯანყების დაწყებას? ჩქარა ეს საკითხი უნდა დავსვათ კომიტეტში. მე ვფიქრობ, საკირო იქნება გურიაში ჩვენი პროპაგანდისტების გაგზავნა და მათი საშუალებით გლეხებთან მკიდრო კავშირის დაქვერვა. თუმცა ჩვენი მუშები მოეფინენ გურიის სოფლებს, მაგრამ აუცილებელია მაინც გლეხების ორგანიზებულად დარაზმვა.

— ხელმძღვანელი რას ამბობს?

— დიდი ხანია ამ აზრის არის. ხელმძღვანელი ჯერ კიდევ თებერვალში გზავნიდა სანდო კაცებს გურიაში.

ამ ლაპარაკში იყვნენ ერმილე და მახარე. აპრილი დადგა. ჯერ კიდევ დიდი დემონსტრაციის ჭრილობები არ იყო მოშუშებული ბათუმის კომიტეტში. მაგრამ გუგული ყოველ დღით

„კაფე-თესეს“ გაიძახოდა. შოშიებიც მოფრენილიყვნენ გლეხების თავშესაფარში. გლეხებს საკუთარ პაწია ეზოებში ჩალის ღერები აეგუნდავებინათ და შეღამების ჟამს მოსჩანდა აქა-იქ პატარ-პატარა კოცონები. გაზაფხულის საღამოს სასიამოვნოდ ეფინებოდა ჩალის ნამწვავების სურნელი. ყოველი წყანევი ახალ თესლს მოელოდა.

თესვა გვიანდებოდა.

დაითესოს თუ არ დაითესოს მემამულის მიწები? — ახლა ეს იყო მთავარი. და აი მირიანი ჩამოვიდა. ერმილეს ოთახში ისევე გაისმა ძმური სიტყვა.

— ერმილე, ბიჭო, კაცი გვინდა კომიტეტიდან. დიდი მიტინგი გვინდა მოვიწვიოთ. ხომ იცი, შინაურ მღვდელს შენდობა არა აქვს ძამია, პირველად ვიწვევთ ხალხს. ვინმე უცნობი მოლაპარაკე გვინდა. კომიტეტიდან მოსულ კაცს უფრო დაუჯერებენ.

— მახარეს გამოგიგზავნით. ძალიან კარგი მოლაპარაკეა, კვიანი ბიჭია.

— მახარეს ყველა იცნობს ჩვენს სოფელში. უცნობი ვინმე გვინდა. მარტო მე და სეფემ ვიცოდეთ მოლაპარაკის ვინაობა.

— ჩვენ ბევრი საშუალება მოგვეპოვება. ისეთი ფოკუსიცი, რომ ნაცნობი უცნობად ვაქციოთ. თქვენ ხომ მიტინგს დამით მოიწვევთ. ანტონ ჟღენტი კარგად იყოფს და ყველა ჯიბეში სხვადასხვა გრიმს ჩაუდებს აგიტატორს. ასე ხდება, გლეხო, ეს ამბავი, — ეხუმრა ერმილემ ძმას. ვერც მეზობელი იცნობს და ვერც მამა. ყოველ შემთხვევისათვის ბეგლარ მანთიძეს იმ ღამეს მაინც არაფერი უთხრათ.

შეთანხმდნენ ძმები.

1902 წელს აპრილში, მახარე ფარულად უნდა ჩასულიყო სოფელში მირიანთან.

მთვარე ცაღი თვადით იცქირებოდა

შუალელაში გამართულ კრებაზე ბეგლარ მანთიძე იმ ოროს მოვიდა, როცა მირიანმა კრება გახსნილად გამოაცხადა. დიდძალ ხალხს მოეყარა თავი. ბეგლარი შორს მოექცა

ორატორიდან, სწორედ იმ ბილიკის პირას, სადაც სეფე თოფ-
შემართული იდგა.

ჩამავალი მთვარე ცალი თვალით იცქირებოდა ტყიდან
ფოთლებში მიმალული. მკრთალ ნათელში სილუეტით მოს-
ჩანდა ჯირკზე შემდგარი, ევროპულად ჩაცმული ვაჟაკი —
კეპა წარბებამდის ჩამოეწია. ძნელი საცნობი იყო, მთვარემაც
ჩქარა მილულა თვალი. ლაპარაკობდა მტკიცედ და დამაჯე-
რებლად. ბეგლარი თრთოდა, თითქო ნაცნობი ხმა ესმოდა.
აგონდებოდა მახარე. მხოლოდ ეს უფრო დასრულებული ვაჟ-
აკის ხმას ჰგავდა. ცმუქავდა ბეგლარი, ვერ ჰფარავდა აღტ-
ყებას, ცალკე, ჯერ არგაგონილი ამბების სმენით, და ცალკე,
მახარეს ხმის მსგავსებით. თუმცა ბეგლარს ფიქრადაც არ გა-
უვლია თუ მახარე იქნებოდა ის. უფრო ხნიერს ჰგავდა ორა-
ტორი.

— რა გვარია ეს ახალგაზრდა? — ეჩურჩულებოდა ბეგ-
ლარი სეფეს, — რატომ გვარს არ გვეუბნება? განა ცუდ რა-
მეს გველაპარაკება? ყველაფერს მართალს არ ამბობს?..

— მოითმინე, ბეგლარ, გვარსაც გაიგებ და სახელსაც, —
ლიმილით უპასუხა სეფემ.

— ვაცხონე ამის მშობლები! — წამოიძახებდა შეხმაურე-
ბის ნიშნად ხანგამოშვებით ბეგლარი და ისევ მიუგდებდა
ყურს. სეფე მტკიცედ ინახავდა საიდუმლოს. არ უმხელდა
ბეგლარს, თუ ის მისი მახარე იყო. მახარე ხალხში ვერ ხედავ-
და მამას.

იქუფრებოდა ღამე.

სეფეს გული ეთანადრებოდა: გაემხილა თუ არა ბეგლარი-
სათვის აგიტატორის ვინაობა, ვერ გადაეწყვიტა მირიანის და-
უჟიკთხავად. ებრალებოდა მამა.

სდუმდა ხალხი. პირველად ისმენდნენ სამართლიან სიტყ-
ვას. რაც მოისმინეს, ხალხის გულიდან იყო ნათქვამი. მხო-
ლოდ ერთი რამ მაინც რჩებოდა უთქმელი და, აი, წამოდგა
ბეგლარ მანთიძე, მოაგონა ხალხს, რომ ისინი იდგნენ საკუთა-
რი სინდისის წინაშე.

— ამხანაგებო, — დაიწყო ბეგლარმა, — დავიდოთ ხელი
ულვამზე მამაპაპურად, დავსდოთ ფიცი სინდისზე, რომ არ

გავდგებით განზე და არ ვუღალატებთ ჩვენს „ძმობას“ და „ერთობას“. ბეგლარი შეჩერდა, თითქო უცებ მოაგონდა რაღაც და მერმე ხმამაღლა დაიძახა: — ამხანაგებო, მომდურავები უნდა შევრიგდეთ...

ამ სიტყვებზე ატყდა ხალხში ჩოჩქოლი, სიცილი და მომდურავეი მეზობლების გამოძახილი: „შევრიგდეთ, შევრიგდეთო!“ და ჩოჩქოლის შემდეგ ეხვეოდნენ მეზობლები ერთმანეთს, ჰკოცნიდნენ და სიტყვას სდებდნენ ფოლადზე უმტკიცესს, რომ არ გადაუდგებოდნენ „ახალ საქმეს“.

„სინდისი დასლო ხალხმა საფიცრად. ამაზე ძლიერი რაღაა ქვეყანაზე!“ — ფიქრობდა მახარე, ღელავდა მამის ხმაზე, უხაროდა, რომ პირველად ბეგლარმა აღიარა ადამიანური სინდისი. უნდოდა გადამხტარიყო ჯირკიდან, გადახვეოდა მამას, მაგრამ არ შეეძლო. ამაღამ მირიანისა და სეფეს განკარგულებაში იმყოფებოდა.

მეზობლებსაც არ უცნიათ მახარე. ვის მოაგონდებოდა სამი წლის წინათ სოფლიდან გადაკარგული ბეგლარის ბიჭი. ისიც მსახიობის გრიშით.

სეფეს გულმა აღარ მოუთმინა და კრების დაშლის შემდეგ, გზაში ბეგლარს ჩუმად უჩურჩულა, რომ ის კაცი ბეგლარის მახარე იყო. ბეგლარმა წაიყრუა, არაფერი უპასუხა სეფეს. მამასხარავებსო, იფიქრა და გზა განაგრძო შინისაკენ.

— დაიჯერე, ბეგლარ, შენი მახარე იყო იგი, არ ეშვებოდა სეფე. — უთენიას ჩადი წისქვილში და ნახავ. მეწისქვილესთან არ წამოგცდეს, რომ შენი შეილია, არც სახლში გაამხილო. ცოტა მოითმინე.

ბეგლარს ცრემლები მოადგა თვალებში. ამასწინათ წერილი მიიღო მახარესაგან, იწერებოდა. მალე გნახავთო, ახლა...

— რა იფიქრა ამ ბიჭმა, შინ რომ არ მოვიდა?!

არ ისვენებდა ბეგლარი. მთელი ღამე ეზოში დადიოდა. ბელელში შევიდა, ცოტა სიძინდი ჩაჰყარა ტომარაში. მერე ფაცხაში შევიდა, თვალი მოავლო მძინარე ბაჭშვებს. მთელი დღე ბოსტანში მუშაობის შემდეგ, ისე ღრმად ჩასძინებოდა მაკას, რომ არ გაუგია, როგორ გააღო ბეგლარმა ფაცხის კარი. ბეგლარი დააქქერდა ცოლს და გაიღიმა. „ეგებ ძილში ესიზმ-

რება?.. ცოდვაა ეგ ოჯახქორი“... ლოგინისკენ მიიწია, კინა-
ლამ წაეცა საიდუმლო... მაგრამ ბავშვებს გადახედა და უკან
გამობრუნდა. ფრთხილად გავიდა ფაცხიდან.

აღიონის ვარსკვლავი კაშკაშებს

ბეგლარი წისქვილის წინ კუნძზე ჩამომჯდარი, ფიქრებში
გარინდებულა. ზევით წისქვილის სათავეანთან ჯარგვალს დგას.
ორმოცდაათი წელი მაინც იქნება, რაც ეს ჯარგვალს დაუდ-
გამს აქ სოფელს მთავრობის ბრძანებით. მაშინ გზატკეცილის
ყარაულები ათევედნენ აქ ღამეს და ამ ადგილს საყარაულოს
ეძახდა სოფელი. მერე, როცა ყარაულობა გადავარდა, ჯარგვა-
ლი წისქვილის პატრონის განკარგულებაში დარჩა. ახლა წის-
ქვილის საყარაულოს ეძახიან. როცა შორსმდებარე სოფლე-
ბიდან სიმიწი ჩამოაქვთ ჩამოსაფქვევად, აქ ანთებენ კერაზე
ცეცხლს და ელოდებიან სიმიწის ჩამოფქვას, გარდა სოფლე-
ლებისა, ათას შეგვიანებულ მგზავრს გაუთევია ამ ჯარგვალში
ღამე. ახლა მახარეს სძინავს აქ. ფილიმონმა „უცხო მგზავრს“
ნაბადი მიუგო ფიცრის ლოგინზე. თვითონ წისქვილში იძინებ-
და ფილიმონი, აქ ჰქონდა თავისი განჯინა და კერა.

ბეგლარი მოუთმენლად მისჩერებოდა კარმიხურულ ჯარ-
გვალს. სიმათლემ სინათლესავით შეაშუქა ბეგლარის გულში,
მაგრამ მაინც არ სჯეროდა, რომ იგი მისი მახარე იყო, რომელ-
საც მთელი ხალხი უსმენდა, რომელიც ყველაფერს მართალს
ლაპარაკობდა: — „მზე და ჰაერი ყველას ეკუთვნისო, მიწაც
ყველას უნდა ეკუთვნოდესო“.

— ღმერთმა ჰქნას, შვილო!..

ბეგლარის გულმა უნებლიეთ ამოიოხრა. შეკრთა, ფიქრები-
დან გამოერკვა. მახარეს ჩახველება მოესმა. წამოდგა, ჯარ-
გვალში შესვლა უნდოდა და მახარე წინ შეეფეთა. გაუკვირ-
და მახარეს, არ მოელოდა მამასთან შეხვედრას.

— ბაბაია?! — წამოიძახა ბავშვურად და მამას გადაეხვია.

სანამ მეწისქვილე ჯარგვალში შემოვიდოდა, მახარე მამას
ესაუბრებოდა. ჰკითხავდა სოფლის ამბებს, სწუხდა ოჯახი-
სათვის, ენატრებოდა დედა და ბავშვები.

— რატომ შინ არ მოხვალ, შვილო?! — კინალამ ატირდა ბეგლარი.

— ჩემი სოფელში გამოჩენა ამხანად არ ივარგებს, ბაბა! მახარემ ჯიბეზე მოივლო ხელი. დიდი ხანია ცოტა ფულს აგროვებდა მშობლებისათვის. ამოიღო ქისა და მამას ჩაუდო ხელში.

— ამით ბალნები შემოსე, ბაბა. უთხარი, მახარეს გამოუგზავნია-თქვა. ნენას არ დაუშალო ჩვენი საიდუმლო. უთხარი, რომ ზაფხულში მოვალ უსათუოდ. გაივლის ეს მღელვარე ამბები. ვნახოთ, როგორ წავა კვეყნის საქმე.

მახარემ ღია კარიდან მეწისქვილე დაინახა.

— ეს მეწისქვილე სადაურია, ბაბა?

— ბახველია. კაი კაცია.

— უთვისტომო ყოფილა საწყალი. ბევრი ამბები მიაშბო. ვახეთის თანამშრომელი ვარ-მეთქი, ვუთხარი.

ფილიმონმა დაბალი სუფრა შემოიტანა, მახარეს წინ დადგა და მოიბოდიშა:

— თქვენი საკადრისი არაფერი მაქვს, მაინც დავიხემსოთ ცოტა.

ყველი და მქადი დატეხა.

— ბეგლარ, შენ რამ მოგიყვანა ამ დილაადრიან?

— ცოტა სიმინდი მაქვს, ფილიმონ, ჩამოსაფქვავეი.

— პერე მინდის საქმე რაღა ვქნათ? — გაიცინა ფილიმონმა და გამხდარ ლაწვებზე ნაოქები ჩაკეცა.

— შუადელაში იყავი წუხელ?

— ვიყავი. ღმერთმა ააშენოს მისი ოჯახი, — კარგად ილაპარაკა სწორედ.

მახარემ მამას შეხედა, გაიღიმა და მქადს ყუა მიატეხა.

მზე მთების მწვერვალზე იდგა, როცა მახარე მამას გამოეთხოვა. თვალი შეავლო სოფელს. სერზე შქერნალი აყვავებულყო. გაფურჩქნილი ხეხილის სურნელი იდგა. გიორგობა იყო ამ დღეს — 1902 წლის 23 აპრილი. წმიდა გიორგის ეკლესიიდან ამოდ იამოდა ზარის ზუზუნი, ამოდ მოუხმობდა მლოცველებს. ეკლესიაში მხოლოდ ათიოდე მოხუცს მოეყარათ თავი. მათ შორის მოჩანდა ორი აზნაური, რომელნიც ამ

ეკლესიაში მონათლულიყვნენ და აქვე დაბერებულებიყვნენ. მაგრამ ასეთი უკაცრიელი გიორგობის წირვა არასოდეს ენახათ. უკვირდათ: მათ ყურამდე ჯერ არ მიღწეულიყო წინაღონის შუაღელაში მომხდარი შეკრების ამბავი, რაც ივანე ხუცესს არ გამოპარვია.

ასე იწყებოდა სოფლად ბოიკოტის დღეები. სახელმწიფო გადასახადი თავის ნებით არავის შეჰქონდა. დრამის ფულზე უარს ამბობდნენ. გურიელის მამულში მოხსული ყანები მიატოვა გლეხებმა უთესლოდ. ტყისმცველებმა თავი მიანებეს ტყეს. მოჯამაგირეები გარბოდნენ დამქირავებლებიდან. მეწისქვილე ფილიმონი მინდს აღარ იღებდა ნაკაშიძის სასარგებლოდ.

ფარდის იქით

სიბილო დაჯინებით ამბობდა: მახარე გარეგნობით ნეაპოლელ ჰერმერს გავსო, მისი გული სავსეა დაუცხრომელი სურვილებით, ცხოველი სისხლი ჩქეფს მის ძარღვებშიო. ასეთი ადამიანი უდროოდ დაიფერტლებო.

თივანზე ისხდნენ ახალგაზრდები, მასლაათობდნენ. სუფრაგადაფარებულ მაგიდაზე თითბრია სამოვარი ჩუხჩუხებდა. ტასი ჭიქებსა და ჩაის კოვზებს აწკრიალებდა. ჩუმად ღელავდა მახარეს ხსენებაზე.

მახარე ჯერ კიდევ არ დაბრუნებულებიყო გურიიდან. მოუთმენლად მოელოდნენ ამხანაგები. ხუთი აპრილი სახიფათო დღე აღმოჩნდა. თვითმპყრობელობის სატრაპებმა დააპატიმრეს დიდი ხელმძღვანელი. ეს ამბავი ქართველიებით შეიქრა მუშებში, მოწინავე ამხანაგები დიდი დაძაბულობით ემზადებოდნენ საპირველმაისო დღესასწაულისათვის. „ღე გაიგოს მტერმა, — ამბობდა ერმილე, რომ ერთის ადგილას ასი მოვდივართ“. მახარე ბათუმში უნდა ყოფილიყო აუცილებლად პირველი მაისისათვის.

ტასიმ ჩაიზე მიიწვია სტუმრები. ღარიბული სუფრა ჰქონდა — ორიოდ თეთრი ჩიტპურა და შემწვარი სულგუნი, მაგრამ მხიარულება არ აკლდა. აგერ დაროც მოვიდა. დარო თამამი ქალიშვილი იყო. სიბილო მას ახტაჯა გოგოს ეძახდა. ულამაზო

იყო დარო და ამიტომაც დედებრების როლში გამოჰყავდა ანტონს იგი. უყვარდათ ამხანაგებს დარო, ვინაიდან დაროს გუნლის კარი და სახლის კარი მუდამ ღია იყო ამხანაგებისათვის.

მარჯვენა ოთახის ფანჯარაზე, სადაც მაგდა ყოველთვის მოსჩანდა საკერავზე წახრილი, ღღეს საგანგებო სქელი ტილოს ფარდა იყო ჩამოფარებული. ამ ოთახიდან ადამიანის სუნთქვა არ ისმოდა. მაგდა მთელი ღღე იჯდა სულგანაბული და გამწარებული ქარგავდა წითელი ატლასის დროშაზე კარლ მარქსის სურათს.

ღამდებოდა. ოცდაათი აპრილი იმარცვლებოდა. მაგდას ეჩქარებოდა საქარგავის დამთავრება. ჩქარა ერმილე უნდა მოსულიყო დროშის წასაღებად. სიბილოც ერმილეს მოსვლას ელოდებოდა. ქუჩისკენ ეჭირა თვალი. მაგდას ოთახს დარაჯობდა. „ავ თვალს არ სძინავსო“, — ფიქრობდა სიბილო. ამიტომაც არ იშლიდნენ ღღეს აივანზე მხიარულებას.

მაგდამ ოქრომკედის ყაითანი შემოავლო დროშას და ასწია ზევით, გაშალა. წითელი ატლასი, ოქროსფერი ყაითნებით ამოქარგული, წარმტაცად ელვავებდა. მაგდას დროშაზე ოქრომკედით წაეწერა: „პროლეტარებო ყველა ქვეყნისა; შეერთდით“. წარწერა გარს უვლიდა მარქსის სურათს. მაგდა თავმოწონების სურვილმა აანთო, ქალურმა გრძნობამ დასძლია, დროშა უფრო მალლა ასწია და ფანჯარაზე ფარდა გადასწია. ყველანი სახტად დარჩნენ ნახელსაქმის სიმშვენიერით. მხოლოდ სიბილო მივიარდა, ფანჯარას აეფარა და მაგდას დაუყვირა:

— სულელო, მაინც ქალის ქკუა გაქვს!...

ტასიმ ჭიშკრისაკენ მიიხედა. ფზოში ერმილე და მახარე შემოდიოდნენ.

— მახარე ჩამოსულა! — დაიძახა დარომ და სიხარულით ხელი-ხელს შემოჰკრა.

ტასი აიღეწა მოულოდნელი სტუმრის შესახვედრად.

მახარე არაჩვეულებრივ მხიარულ ხასიათზე იყო ამ საღამოს. აივანზე შემოსვლისთანავე გიტარას დაავლო ხელი და ტასის გადააწოდა.

— დაუკარი, ტასი, იქნებ ეს ღღეც ჩქარა გავიდეს.

ტასიმ თითები ჩამოჰკრა სიმებს.

მღეროდა ტასი, მღეროდა მთელი გრძნობით. მახარეს სიყვარულით სავსე გული მოხდენილად გადაჰქონდა ნაზ მელოდირ სიმღერებში. ამას ყველაზე უფრო ერმილე გრძნობდა. მახარე იცინოდა. იგი სხვაგან იყო ფიქრებით. მის თავში საპირველმაისო დემონსტრაცია ხმაურობდა. წითელი დროშა ფრიალებდა. მახარეს მუსიკალურ სამენაში სასიყვარულო ლექსებს მაგიერ საბრძოლო ლექსის სტრიქონები ეღერდა: „მეგობრებო, წინ, წინ გასწით“... ხან მარსელიოზმა ნაწყვეტები მიმოქროდნენ ყოვლისდამტვევ გრძნობის სიღრმეში. ვის შეეძლო შეცნობა, რამდენი შხამი და შარბათი ჟონავდა მახარეს სულში. საპირველმაისო დემონსტრაციას უნდა გამოეველინებინა ხალხიდან ახალი მებრძოლები, უნდა გამოემკლავნებინა ხალხის შეგნება, ხალხის მაღალი მისწრაფებანი. მარტის დიდი დემონსტრაციების შემდეგ, რაც ხელმძღვანელი დაატუსაღეს, დარჩენილ ამხანაგებში არ შენელებულა ბრძოლის სურვილი. „ის, რაც დიდმა ხელმძღვანელმა შთანერგა ბათუმის მუშებში, მთელ ეპოქას ეყოფა იმის ნაყოფი“ — ამბობდა ერმილე. მახარე შიტომ იყო კარგ გუნებაზე, რომ ნაყოფი — ნაყოფიერდება, პირველ მაისის დღესასწაულს ამხანაგების ვარაუდით მთელი ხალხი შეუერთდება.

რამდენი სათქმელი ჰქონდა მახარეს ხვალ ტრიბუნიდან.

შეხვდებოდა თუ არა ტრიბუნს ხალხი თანაგრძნობით?

ეყოფოდა თუ არა მახარეს გამჰკრიახობა ხალხის მოსაზიდალად?

იცინოდა მახარე. მაგრამ, როცა ტასიმ „მხოლოდ შენ ერთს“ იმღერა, მაშინ მახარეს ფიქრები უეცრად დიასთან გადაფრინდა.

ორი მაისის ღამე

№ 5, 7, 9. ამ ნომრებზე საიდუმლო აგენტების ნაცვალთ გვარები ჰქონდა გურიელს ჩამოწერილი. № 5 — „ქვეშქვეშა“, № 7 — „დამაცადე“, № 9 — „კოლო“. გურიელი ოთახში დადიოდა, ბოლთას სცემდა. ყაზარმაში ორმოცამდე მუშა და მოწინავე პირები ყავდა დატუსაღებული. მაგიდაზე ქაღალდი 7. ლილა მეგრელიძე.

ედო, რომელზედაც აღნიშნული იყო ტუსაღების გვარები. იქვე ეწყო ქუჩებში შენაკრები პროკლამაციები. მარჯვნივ იდგა მრავალუჯრიანი სასტამბო ყუთი, სადაც უთავბოლოდ ეყარა უანგმოდებული ძველი შრიფტები, ქართული და რუსული. ახლა დროშის ბრაზი ეჩხირებოდა ყელში ლევანს, დროშამ, რომელმაც თვალი მოსკრა დემონსტრაციაზე და სწრაფად გაქრა, ხალხში მიიმალა, ხალხის გულში დაბინავდა. ის, ის უნდა ამოირუჯოს ხალხის გულიდან.

არ ცხრებოდა გურიელი, დღეს მთელი დღე აგენტებს ლანძღავდა, გინდათ არ გინდათ, დროშა უნდა აღმოაჩინოთო. ხან „ქვეშქვემას“ უყვიროდა, ხან „კოლოს“ ემუქრებოდა. როსტომს ესაყვედურებოდა:

— კაცო, ასეთი უბედურება გინახავს სადმე? ამხელა დროშა როგორ ნემსივით გაგეპარათ ხელიდან? ეს მხოლოდ ლაჩრებს დაემართებათ.

როსტომი სადამოს აღარ გამოჩენილა ურიადნიკის კაბინეტში.

ყაზარმიდან ისმოდა პატიმრების ხმამაღალი სიცილი და გურულ-მეგრული სიმღერები, რაც კიდევ მეტად აბრაზებდა ლევან ესეს-ძეს.

მეკარემ თავი შემოყო ოთახში.

— სტუმარი გიახლათ, ბატონო! — მოახსენა.

— აა, კარგ დროს გაგახსენდა მობრძანება! — კოპებშეკრული მიმართა სტუმარს ურიადნიკმა. სკამი უჩვენა, დაჯექიო, უთხრა.

„დამაცადე“ ამცბარი ჩამოჯდა. არ ესიამოვნა უხეში შეხვედრა.

— უქეიფოდ ხომ არ ბრძანდებით, ბატონო? — ჰკითხა „დამაცადემ“ ღუმლის შემდეგ.

— ჯერ ეს მიბრძანე, რა გააკეთე ამ დღეებში მისი მაღალბრწყინვალეების ჩვენი ხელმწიფე-იმპერატორის სასარგებლოდ?

ენაბორკილი იყო „დამაცადე“ და ახლა დაება ენა.

— ბბბბატონო, ცოტა დღდამაცადე...

— რაო, რა სთქვი? — საჩვენებელი თითი ცხვირთან და-

უტრიალა გურიელმა. კიდევ „დამაცადე-დამაცადეს“ გაიძახი? უგუნურო, იცი რას გიზამ? ვირის აბანოში ამოგაყოფინებ თავს. ოქროების მუქთად გაფლანგვა არ შეიძლება.

— რრრრა მერჩი, ბატონო, ეს ბბბბოტი სტამბა ხომ აღმოგიჩინე?

გურიელმა შრიფტებს შეხედა, მოაგონდა: სტამბა „დამაცადეს“ აღმოჩენილი იყო. პროკლამაციების ასოებს შეადარა. ამ შრიფტებით იყო დასტამბული ეს პროკლამაციები... ხმას დაუდაბლა, თითქმის მუდართ სთქვა:

ეს კარგი, მარა დროშა?

— დროშა მოჩვენებასავით გაქრა, ბატონიშვილო, ხალხის ტალღამ წაიღო ის და ისე უცებ დაიძალა, რომ... შევხედე, ქალის ხელით იყო ნაქარგი. ქალებიც გაეშმაკდნენ, ჯილაგასაწყვეტლები.

„დამაცადე“ წასასვლელად წამოდგა. ფული უნდოდა ეთხოვნა, მაგრამ ველარ გაბელა, ვინაიდან ურიადნიკი ცუდ გუნებაზე იყო დღეს.

სანამ „დამაცადე“ კარებისაკენ მიდიოდა ფეხხსთრევით, გურიელმა ორი ოქრო ამოიღო უჯრიდან და კარებში მიმავალს მიაძახა:

— დამაცადე, კაცო, აღარ დამაცლი? ფული გინდოდა ალბათ.

„დამაცადე“ შემობრუნდა, თვალები გაუბრწყინდა.

— შენი ჰირამე, ბატონო! შენი წყალობა ნუ მომიშალოს ღმერთმა.

— დაღრეკილო,-- გაიცინა ლევანმა,-- ჰა, წადი ჩქარა და ის დროშა ამოთხარე საიდანაც გინდა.

გურიელმა კარი გამოკეტა. გარეთ პირქუში ცა წვიმას აპირებდა. „დამაცადე“ სამიკიტნოსაკენ მიიჩქაროდა ღვინის დასალევად. ჯიბით არხეინად მიაწკარუნებდა ოქროს. დროშის აღმოჩენაზე სულ არ ფიქრობდა. „სანამ შეგიძლია ითვალთმაქცე, ითაღლითე, აქეთაც იყავი, იქეთაც. ჰამე, სვი, გაერთე, სხვა ყველაფერი ფუქია... პირში გაუცინე ყველას, პირსუკან ყველას მიაფურთხე“. ასე მსჯელობდა თავის გულში „დამაცადე“. მანთაშვილის ქარხნის მუშებმა ბოიკოტი გამოუცხადეს

იმიტომ, რომ გაფიცვაში არ მიიღო მონაწილეობა. სამუშაოს თავი დაანება. „მაშ რა ეგონათ, დავზოგავდი? ტყუილია, არავის არ დავზოგავ, არც მუშას და არც მის ბატონს, არც ურიადნიკს და არც მის მეკარეს“. ამ ფიქრებით სამიკიტნოში შევიდა, ბნელ კუთხეში მიიყუდა და მანამ სვა, სანამ კარგად არ გამოილეშა.

მიყუჩებულიყო მუშათა უბანი. ღამე ებურა ქალაქს. სადგურზე მატარებელი კიოდა. ალბათ ათი საათი თუ იყო.

ტასი სუნთქვაშეკრული იჯდა მაგიდასთან. სიყვარულს გაეფერმკრთალებინა მისი სახე. სატრფოს თვალებიდან გამომკრთალი ნაპერწკალი მძლავრად მოჰკიდებოდა გულზე. რაც დრო მიდიოდა, ყმაწვილი ქალი მისხლობით იფერფლებოდა. ქვეყანა უკაცრიელი ეჩვენებოდა. კარგი, რომ მაგდა არ იყო ამაღამ სახლში. მაგდა ამ დღით გავიდა ბათუმიდან. დროშა გაატანეს ამხანაგებმა გურიაში დასამალავად. ტასი ტიროდა თავისუფლად. არავის წინაშე სირცხვილი არ აწუხებდა. მიკრულივით იჯდა სკამზე და სარკეს ჩასცქეროდა უაზროდ. ღაწვებზე ჩამოდვრილი ცრემლი წვეთწვეთად ეცემოდა თეთრი ქსოვილის საფარს. იქვე ლამპა ბუტბავდა. ერთი პაწია ფარვანა შემოფრენილიყო ფანჯრიდან და თავს ევლებოდა ანთებულ პატრუქს. იწვოდა ფარვანა და მაინც არ შორდებოდა სინათლეს. დააცქერდა ტასი ფარვანას. დაასკუბდებოდა იგი ცხელ შუშას და კვლავ წამოფრინდებოდა, კიდეც და კიდეც, სანამ სულ არ დაეწვა ფრთები და არ დააკვდა სინათლეს.

„მეც ფარვანა ვარ, — გაიფიქრა ტასიმ, — შენ კი ჩემი სინათლე, ჩემო“... და ახლა მისი თვალის სინათლე პატიმრებთან იჯდა ყაზარმაში. მძიმე სასჯელი მოელოდა მახარეს. ამ საღამოს სიბილო მოვიდა ტასისთან. ქალივით ოხრავდა ვაჟკაცი. ათი წლით კატორღა არ აცდებოა მახარეს. გოგილო შეწუხებული დარბოდა ამხანაგებში. ტრიფონს ერთი ქისა ოქრო დაეკირა ხელში შავი დღისათვის შემონახული და გადარჩენილ ამხანაგებს ევედრებოდა: წაიღეთ, ბიძია, აი პარტახი ოქრო და რამენაირად დაიხსენით იმ ბიჭის საიცოცხლეო.

ერმილეს ოთახი გაეჩხრიკა და დაებეჭდა პოლიციას. ოლომფრე და ნიკიტაც მახარესთან ისხდნენ ყაზარმაში. ერმილე თავის თავზე არ სწუხდა.

— გადამასახლებენ, ამით ხომ რევოლუციას ვერ ჩააქრობენ? გაიმარჯვებს ჩვენი დაწყებული საქმე და დავბრუნდებით, ბიჭებო, გული არ გაიტეხთ! — მიმართავდა ერმილე ამხანაგებს.

ნიკიტა გიტარას ეხვეწებოდა ყველას. „ოლონდ გიტარა მომიტანეთ და სხვა არა მინდა რაო“, — სწერდა ქეთინოს, ნაფლეთ ქალაღზე, რომელსაც გაცნობის დღიდან, პირველად ტყვეობიდან უცხადებდა სიყვარულს: „ძვირფასო, შე ჩქარა დავბრუნდები. ჩვენ ისევ შევხვდებით ერთმანეთს, მანამ შორიდან ვებულბულები შენს სიყვარულს. მაპატიე, რომ დამიგვიანდა ადრე სათქმელი“, — ატყობინებდა ნიკიტა ქეთინოს. თანაც დასძინდა: არ დამივიწყო... მოულოდნელი და გასაკვირველი იყო ეს ამბავი ქეთინოსათვის.

— ნუთუ ნიკიტას ვუყვარვარ? მერე სად იყო აქამდე? ახლა მეუბნება ამას? „დას“ რომ მეძახდა? ბრიყვი ყოფილა! — წამოიძახა ქეთინომ და გიტარაზე ძაფები დაამაგრა.

არც ოლომფრე ჩიოდა თავის თავზე. ყველას მახარეს დარდი სწევდა. მახარეს შორს გაგზავნიდნენ, რადგან პირდაპირ ტრიბუნაზე დაიჭირეს. „კოლომ“ ისახელა ამ საქმეში თავი. სამაისოდ შეკრებილ მიტინგზე პირველ საჯარო სიტყვას ამბობდა მახარე ბათუმის საზოგადოების წინაშე. ამას ზედ დაერთო ერმილეს ოთახის გაჩხრეკის დროს აღმოჩენილი წერილი, რომელიც მახარეს უცაბედად დაუვარდა პირველი მაისის დილას — ოთახიდან გასვლის დროს. წერილი დიას ეკუთვნოდა. წერილში ერთ ადგილს მახარე სწერდა დიას:

„ჩემო მშვენიერო, ხუთი წელია ვოცნებობ შენზე. არც ერთი წუთით ექვის ჩრდილი არ მიკარებია შენს სახეს ჩემს ხსოვნაში. ისევ ლამაზი და სპეტაკი ხარ ჩემთვის, როგორც იყავი თივაში ზამამობის დროს. თერამეტი წლისა ხარ ახლა. მე ისევ ცამეტი წლის ტანლერწამა გოგონა მახსოვხარ და ვერ წარმომიდგენია, როგორ გექნება ახლა კაბის ღილები შეკრული გულზე? მაგრამ მე უფრო სხვა რამ მეინტერესება... როგორ

გრძნობ თავს გურიის ყვავილნარში? გაზაფხულია და თვალწინ მენატება აყვავებული ნუში და ვაშლი, მწვანე ტყეები და ჭრელი მინდვრები და ვფიქრობ, კარგია ახლა შენთან ყოფნა. მე ვემზადები შენთან შესახვედრად და მეშინია: ვაი რომ იჩქოთად გამიქრეს ის სახე, რომელიც მე წინ მიძღვის ადამიანური გმირობისაკენ.

რა ვიქნები მაშინ მე?

წერილის მეორე გვერდზე სწერდა მახარე: „მე მაინც მინდა გარკვევით ვიცოდე, როგორ უყურებ თავისუფლებისათვის მებრძოლი ახალგაზრდობის საერთო საქმეს. ჩვენთან ხარ თუ... მე მინდა ჩვენთან იყო... მე მინდა შენ იყო პირველი ქალიშვილი თავისუფლებისათვის მებრძოლი... მე მწამს შენი სულის სილამაზე“...

ეს წერალი ამჟღავნებდა მახარეს სულიერ დამოკიდებულებას დიასადში. წერილი წაიკითხა გურიელმა, და მაგიდის ყუთში ჩაკეტა.

ტასიმ წერილის შესახებ არაფერი იცოდა. მას მხოლოდ სიბილო ჩასძახოდა ყურში: სამუდამოდ გადასახლება მოელოსო მახარეს.

მახარესაც კარგად ესმოდა, მისი დანაშაული უფრო დიდი იყო, ვიდრე ამბანაგების, მეტი სასჯელი სოელოდა, მაინც მხიარულად ექირა თავი.

— გადამასახლებენ, ამით ხომ ჩემი საქმის კვალა ვერ წაშლიან. რევოლუცია მაინც გაიმარჯვებს. ჩემი სახელიც გმირთა სახელებს მიემატება, — სთქვა მახარემ აულელებელად და იატაკზე მიწვა, მკლავი თავქვეშ შემოიღო, ეძინებოდა. ნიკიტა უფრო ადრე მიწოლილიყო კუთხეში და ძილისპირულს ღიღინებდა.

ტასი ჯერ კიდევ თავის ოთახში იჯდა. სამინელი ამაზრზენი ფიქრები უვლიდა ტანში. მთელი დღე ლუკმა პური არ უქამია. პატიმრებს ხვალ ქუთაისის საგუბერნიო ციხეში გადაიყვანენ. მერე შველაზე ფიქრი გვიანდა რქნება. წავალ, ფეხქვეშ ჩავუვარდები ოლქის უფროსს. ნუთუ „ნოინზე“ უფრო ბოროტია

ქართველი თავადი? სოინმა შეიწყნარა ქალის თხოვნა, დაუბრუნა მას სატრფო, იქნებ მეც მაჩუქოს გურიელმა მახარეს სიციცხლე? იქნებ დააბრუნოს ციმბირის გზიდან.

მეტი ფიქრის დრო აღარ იყო. ტასი წამოდგა, უცებ კაბა გადაიცვა, სარკეში ჩაიხედა. შინაგანი მღელვარება მეტ ემხსს ჰმატებდა ყმაწვილი ქალის სახეს. მოეწონა ტასის თავისი ტანის აღნაგობა, სახის ნაკვთების შეხამებული მოხატულობა და კანის ფერის სისპეტაკე. ისევ ამაზრზენი ფიქრები შეეჭრა გულში. შიშმა აიტანა. თითქო განიცადა ვიღაცის ხელი ეხებოდა მის სხეულს. და ეს ვიღაცა ის იყო, ის „მტარვალი“... და ტასიმ იყვირა უნებლიეთ. ზურგის უკან სარკეში მოელანდა ლევან ესეს-ძის ცვილისფერი მოგრძო სახე, აგურისფერი ჩოხა და სირმანაკერი ჩინები.

სარკეს მოშორდა. მიიხედ-მოიხედა. კარგი, რომ მაგდა არ იყო სახლში. „დასწყევლოს ღმერთმა, რა მემართება. წმიდარ გიორგი, დამიცავი, სამას სამოცდახუთო ანგელოზო — დამიფარე, ღმერთო, განდევნე ჩემგან შიში!“ — სასოებით აღაპყრო ცისკენ თვალი ტასიმ. ეს ლოცვა მისდა უნებლიეთ წაიბუტბუტა ტასის ბაგემ. დიდი ხანია აღარ ლოცულობდა. ახლა დაუფიქრებლად წამოცდა.

„მე უნდა გადავარჩინო იგი სამუდამო დაღუპვას“... ცრილი წვიმა ეშხაპუნებოდა ვაზის ფოთლებს. ფანჩატურში ბნელოდა.

შუა ქუჩაზე მიდიოდა ტასი იქითკენ, საიდანაც მოჩანდა პრელი სვეტი ფანჩით განათებული. იქ იყო ალაყათის კარები აგურის შენობისა, სადაც ცხოვრობდა ოლქის უფროსი — გურიელი. ღია ფანჯარაში ოდნავ ატოკებდა ნიავი მძიმე ფოჩებიან სუროსფერ აბრეშუმის ფარდას, საიდანაც გამოკრთოდა ლამპის შუქი ცისფერ აბაეურში.

აგურის შენობის უკან, ეზოში მოჩანდა ქვისაგან ნაგები გრძელი ყაზარმა. ეს იყო პატიმრების სამყოფი.

ტასი ქიშკრის მავთულს შეეხო.

მეკარემ გამოიჭვრიტა.

— დედაკაცო, ახმედ-ალას ყავახანა ხომ არ გგონია აქ, ალბათ ღამის გასათევს ეძებ? — გაეხუმრა შალწამოსხმულს.

— არა, ლაშის გასათევს არ ვეძებ. მე კარგად ვიცი სადაც ვარ. წადი, ურიალნიკს მოახსენე, ქალი გეახლათ, თქვენი ნახვა სურს-თქვა.

არ გასულა ორი წუთი, დინჯი და გაბედული ნაბიჯით ტასი ავიდა კიბეზე. შავი შალიდან წვიმა წვეთ-წვეთად ჩამოდირდა.

გურიელი ჩვეულებრივ მოქარაფებული იჯდა ეოლოსფერ მალდგადაფარებულ მაგიდასთან — ფეხი ფეხზე შემოედგა. ქარვის მუნდშტუქში ბამბაწახვეულ წინდის ჩხირს უჩხიკინებდა, თუთუნის ძინთს სწმენდდა. საწოლი ოთახის კარი გამოედლო. კანდელივით წმინდა შუქი ლიცლიცებდა იისფერ აბაჟურში. ლევან ესეს-ძის სასათუმალთან კედელზე დაკიდებული მოსჩანდა ტიტველი ქალის პორტრეტი.

ატოკებული ფარდის ფოჩები ლორიგანის სურნელებას ანიაგებდა ოთახში.

ორმოცი წელი შეუსრულდა გურიელს, მაგრამ ჯერ კიდევ ცოლის შერთვას არ ფიქრობდა. ეს უკანასკნელი ნაშიერი იყო უშვილოდ გადასული გურიელების გვარისა.

ტასი კარებში შედგა შავშალმობურული. გული აუცახცახდა.

ურიალნიკმა თვალი შეავლო უდროო სტუმარს, სახე დაეღრია. გაიფიქრა ტუსაღის დედა იქნებაო, როგორ გაბედაო ამ დროს მოსვლა, ჩერჩეტმა! მუნდშტუქიდან წინდის ჩხირი გამოძურწა, ძინთი გააცალა და ცალყბად ჰკითხა:

— რისთვის მოსულხარ, დედაკაცო, ვინ დაგიბარა? არ იცი, რომ ამ დროს აქ მოსვლა არ შეიძლება?

ტასის ენა დაება. იდგა ერთ ადგილზე და თვალს ადევნებდა გურიელის კოპებშეკრულ სახეს, უსიამოვნო სტუმრის დანახვაზე რომ დაეღრია. მხოლოდ, როცა ლევან ესეს-ძე ნელი ნაბიჯით მიუახლოვდა მუნჯ სტუმარს, ტასიმ მაშინ მოისაზრა შალის მოხდა პირისახიდან. გურიელი შეკრთა. მოულოდნელი სიხარული ეწვია თავადს. ღილებგაბხსნილ ახალუხს სწვდა შესაკრავად. თან თავაზიანად მოიბოდიშა, რომ ქარაფად იჯდა სახლში. არავის მოველოდიო, სთქვა. მოლისფერი ხავერდის სავარძელი შემოაბრუნა, წინ დაისვა სტუმარი.

დიდხანს ჩასტკეროდა ტასის წამწამდახრილ თვალებში.

ქალი თვალებდახრილი იჯდა. გული ძლიერად უძგერდა. ხან შენაცხივით აუცახცახდებოდა ქვედა ბაგე, ხან ნაპრალის პირას მდგომი ნუკრივით შეშინებული გამოიხედავდა. ხელები ჯვარედინად გადაეჭლო მკერდის ქვევიდან.

გურიელს ჩუმი სიხარულის ქრუანტელი უვლიდა ტანში. ბუნებით მშვიდსა და თავდაპირილს, უჩვეულო მღელვარება იპყრობდა. ეჩქარებოდა გამორკვევა, მისი სიყვარული აძალებდა ტასის უდროოდ აქ მოსვლას, თუ სხვა რამე. „ესე არს გულუბრყვილონი ამა ქვეყნისა“, — ფიქრობდა გურიელი.

სიტყვას ეძებდა სათქმელს...

ბოლოს მაინც ლევან ესეს-ძემ დაარღვია ღუმილი.

— თქვენ დაავიანეთ ჩემთან მოსვლა. მსახიობი ქალი ხართ, თქვენ თითონ უნდა ეტანებოდეთ სიამეს ამ ქვეყნისას. მოიგონეთ სარა ბერნარი — განთქმული მსახიობი ქალი. ყოველ ქალაქში ახალ საყვარელს გაიჩენდა.

ტასი შეშფოთდა სარა ბერნარის ავად ხსენებაზე. თვალებში ცეცხლი ჩამოკვესა. ხედავდა სასტიკად სტყუოდა გურიელი. ბრაზით მუხლები აუცახცახდა. უნდოდა დაეყვირა, „სტყუითო“... მაგრამ ჩქარა მოისაზრა, — თავდაპერა სჯობდა.

— არ ვიცი, — სთქვა ბაგეების ცახცახით ტასიმ, — არ ვიცნობ სარა ბერნარს. არ ვარ ამდენად განათლებული. ვცდილობ გავნათლდე.

— დიალაც უნდა განათლდე! — გადაიხარხარა ლევანმა. მოეწონა ბავშვური პასუხი. წამოდგა, დარბაზი გაიარა, კარი მოსინჯა.

ფარდების ფაღდებს ისევ აფორიაქებდა ნიავექარი. მივიდა, ფანჯარა დაკეტა, ისევ დაჯდა, თითქოს დინჯად, მაგრამ ნამდვილად მოთმინება ეკარგებოდა თავადს.

— რაღა შორს წავიდეთ, ღეთის ბატყანი არც ჩვენი მსახიობი ქალებია.

აქაც ღუმილი არჩია ტასიმ.

ისევ წამოდგა გურიელი, საწოლ ოთახში გავიდა. ვერცხლის ლარნაკით გამოიტანა ტყბილი სასმელები და ნამცხვრები.

თეთრი ლამბაქი ოქროს ხუთიანებით აევსო პირამდე. აილო, ტასის დაუდგა წინ.

— ეს შენი საჩუქარია, ჩემო გერიტო! — სთქვა და თვალებში ჩააშტერდა ქალს.

ტასის სირცხვილისაგან ლოყები შეუწითლდა, ახლა ლიქიორი მიაძალა ესეს-ქემ ქალს. მაგრამ ტასიმ არ ჩამოარჩევდა. უარი სთქვა, — სასმელებს არ ვარ ჩვეულო.

გურიელი აიმღვრა. აღარ იცოდა რა მოემოქმედა. ოქროთი სავსე ლამბაქი აილო, უნდოდა უბეში ჩაეჩხრიალებია ტასისათვის ეს ოქრო და სავსე გულ-მკერდზე ურცხვად შეეველო სელი, მაგრამ ტასი ამაყად წამოდგა სავარძელიდან.

— მე სათხოვნელად მოვედი, — დაიწყო თითქოს მშვიდად, მაგრამ მღელვარედ.

— „სათხოვნელადო!“

ფერი ეცვალა ლევან ესეს-ქეს, ოქროთი სავსე ლამბაქი ხელში შეაცივდა, მალალ შუბლზე აშოლტილი წარბები მოხარა, მოპირქეშდა და ასე გაიფიქრა:

„ნანატრი ბედი სახლში შემოგიფრინდეს, კარი გაუღო და გაუშვა?“

არა... ასეთ გულუბრყვილობას ჩვეული არა ვარ!“

— ეს უნდა იცოდეთ, ქალბატონო, იოლად არათფერი არ კეთდება. მაინც რისთვის გარჯილხართ?

— ბატონიშვილო, — დაიწყო გულაჩუყებულმა ტასიმ, — დარწმუნებული ვარ, ნოინზე უფრო მრისხანე არ იქნებით ქართველი თავადი?..

— მერე?

— მერე... მერე...

— ჰო, მერე...

— ის, რომ...

— რა?

— გთხოვთ, ვითარცა ნოინმა აჩუქა ნათელას თავისი სატრფოს სიცოცხლე, ისე მაჩუქოთ მეც ჩემი შეყვარებული, ბატონიშვილო!..

— ვინ არის შენი შეყვარებული? — ცბიერად ჰკითხა ლევანმა.

— ის არის დღეს რომ... ძანთიძეა მისი გვარი, ბატონო! ურიადნიკა მხრები ასწურა, კბილები დაახრქიალა და ზეზე წამოდგა.

— მერე იცით ვის თხოულობთ? ავანაკს, ხელმწიფის მოლაღატეს, ქვეყნის დამღუბველს. როგორ მიბედავთ? — ურიადნიკმა ნიშნით გაპკრა მაგიდას ისე, რომ კიქები აწკარუნდა.

— როგორ მიბედავთ-მეთქი?

— ბატონიშვილო!.. სიყვარულმა მიბრძანა... — ისევ ცახცახით სთქვა ტასიმ. კიდევ უნდოდა რაღაც ეთქვა, მაგრამ გურიელმა დაასწრო.

— სიყვარულმა გიბრძანა? ჰმ, განა სიყვარული ბრძანებლობს ადამიანს?.. — უცებ მოლბა ურიადნიკი, გაიღიმა და ქალისაკენ მიიწია, — სიყვარულმა გიბრძანათ!

— გულმა, ბატონიშვილო!

— ა, უფრო საკვირველი! — გააზვიადა სიტყვა ლევანმა. — გულმა გიბრძანათ. ეს კი მჯერა, მჯერა, ჩემო მშვენიერო, მჯერა, რომ ქალს გულის მეტი არა გააჩნია რა. მაგრამ უფრო მჯერა შენ მოსაუბრესაც რომ გული აქვს. და ამაზე საამო არა არს რა ჩემთვის, როცა ლამაზი ქალი თავის გრძობებზე მეტიტინება, მე ვიცი, როგორ უყვარდა ნესტანს ტარიელი, თინათინს ავთანდილი, მაგრამ არ მესმის ჩვენი მღაბიო ქალიშვილების სიყვარული. თქვენ დგეხართ მამაკაცების ახლოს ტყიდან გამოვარდნილი ნადირივით. მახსოვს ერთხელ საყორნიაზე ვნადირობდი. შველს მოგვარი თვალი, ბორცვზე იდგა, და მშვიდად წუწნიდა ბალახს. მუვეპარე ქვევიდან და ხმალი შემოგვარი ბარკალზე. მიმოიხედა აცანცახებულმა და გაქენდა. იმ შველს მაგონებს ეგ შენი თვალები და ისე მომწონხართ... მე მესმის ქალის მოწონება, საშიშარი არაფერია.

ლევანმა გრძელი თითები ფაფუკად მოჰკიდა ქალს მკლავში და ისევ დასვა სავარძელში.

— დაჯექი, მეტიტინე მაგ ტკბილი ენით. მიაძბე. რა არის ეგ შენი სიყვარული? მე მომწონებია ქალი, ხან ძილიც გამტენია ქალზე ფიქრით. ბევრი დრო მიტარებია ლამაზებთან და ყველანი გაქრნენ, როგორც პებლები ქრებთან საღამო უაის. არც სახეები მახსოვს მათი და არც სახელები. ახლა შენ მომ-

წონხარ, ხვალ შეიძლება სხვა მომეწონოს. იქნებ ამიხსნა, რა არის სიყვარული, რომელმაც გიბრძანა შუალამისას ჩემთან მოსულიყავ ავაზაკის გასათავისუფლებლად?

— ბატონიშვილო, ის ავაზაკი არ არის. ის ნამდვილი ადამიანია, უაღრესად კეთილშობილი.

— იმას კატორღა მოელის სამუდამოდ. ის ხელმწიფის მოლაღატეა, გესმის?

— არაფერი არ მესმის. მე ის მიყვარს.

— შენს თავს გირჩევენია?

— უიმისოდ ქვეყანა ცარიელი მეჩვენება.

— დაივიწყე...

— მე მოვედი გამოვისყიდო იგი. გევედრებით!

— მხოლოდ ერთი პირობით.

— რა პირობით? — შეშფოთებით მიაჩერდა ტასი.

— იმ პირობით, რომ ბათუმის მიწაზე ფეხი აღარ დაადგას.

ახლა მოიფიქრე, როგორც გინდა.

გურიელი წამოდგა, მაგიდიდან ამოიღო ბრძანების ფურცელი.

— რა გადასწყვეტით?

ტასის გადასაწყვეტი არაფერი ჰქონდა. იგი წინასწარ განზომილი გადაწყვეტილებით მოვიდა.

— წამიკითხეთ რა დასწერეთ!

— მოისმინეთ: „მახარე ბეგლარის-ძეს მანთიძეს, ეძლევა რა ეს წინადადება მას შინა, რომ მან მანთიძემ ოცდაათხ საათში დასტოვოს ბათუმის მიდამოები“.

ხელს აწერს ბათუმის ოლქის უფროსი ურიადნიკი ლევან ესეს-ძე გურიელი.

1902 წელი, 2 მაისი.

— გადაეცით!

გურიელმა ჩქარი ნაბიჯით გაიარა დარბაზი და კარები ჩაიკეტა.

მამლები ყიოდნენ

— ჩუმაღ იყავი-მეთქი, ნუ ბოლავ!

მახარემ თავი წამოსწია.

— ნუთუ სიზმარი იყო! დედავ, დედილო!..

— სსს, ჩუმად!

— შენ ვინ ხარ? ოლომფრე, რას დაბორიאלობ?

— ადექი, ჩქარა, ჩუმად. გიბრძანებენ...

მახარეს გააერკოლა, იცნო, საკანის მეთვალყურე იდგამის წინ, შავად გაბოლილი ფანარი ექირა ხელში.

წამოდგა მახარე, თვალი მოავლო საკანს. ღრმა ძილს მისცემოდნენ პატიმრები.

მძიმე და სულისშემხუთავი ჰაერი იდგა საკანში.

მახარე მეთვალყურეს მიაჩერდა თვალეში.

— აქ ქალი იყო ვინმე? — ჰკითხა დაბალი ხმით.

— ვინ ქალი, რას ბოდავ, გამომყევ ისე, რომ არავინ გაიგონოს შენი ხმა, თორემ დაისჯები, გესმის?

— ბრიყვო, მე არ მსურს ძილი გავუტეხო ამხანაგებს.

საკანის კართან შესდგა მახარე. ერმილეზე დარჩა გული. მოაგონდა მისი დიდი ამაგი: „ნეტა სიცოცხლე დასცლოდა მახარეს, ყველაზე უმალ მეგობრის ამაგს გადაიხდიდა. მშობლების ამაგიც მიყვება მახარეს“...

მწუხარებამ დაისადგურა ვაჟაკის გულში. მოაგონდა მამის სიტყვა: „ბიჭო, ხიფათს გადაეკიდები და მამაშენის საჯახირო გახდებიო“, რომ უთხრა მაშინ. „არა, ბაბა, მახარიას შენი ჯახირი აღარ დასჭირდება. გმადლობ შენ, დედავ ბატონო, რომ ეგ შენი ცრემლი სინანულით არ ავსებს ჩემს სულს“.

ლიბრი ღამე იდგა.

მარტო ორნი ხედავდნენ ერთმანეთს.

სადღაც შორს მამლები განთიადს უყიოდნენ.

მოწმენდილიყო ცის გუმბათი, ხოლო ცის კიდურები ჩაქუფრულიყო, როგორც ეს იცის ალიონის წინ.

ქიშკართან მივიდნენ ორნი.

მეთვალყურემ ფრთხილად ამოიღო უბიდან მოკეცილი ქალალდი და გადასცა მახარეს. ქიშკარი გამოალო და ისე მაგრად ჰქრა ხელი გულზე, რომ მახარე წაბარბაცდა, თან ღვარძლიანი ხმით მიიძახა:

— დე ვიყო ბრიყვი, მაგრამ ჩემი ხელობა ჯაშუშობას

მაინც სჯობია. შენ ჯამუშობისათვის გაგათავისუფლა ურია-
დნიკმა.

მახარე სახტად დარჩა ამის გამგონე. მიიხედ-მოიხედა,
მართლაც არსად სჩანდა შავი ეტლი, არც წითელხალათიანი
ჯალათი. ქუჩებში ბაიბური არ ისმოდა. გაშალა ქალაღი,
ლამის ფანარს მიუშვირა, წაიკითხა ბრძანება გურიელის ხელ-
მოწერილი.

გაოცდა!

უსიხარულოდ გაიარა ქუჩები. გული ისევ საკანში რჩებო-
და. მამლები ისევ ყიოდნენ ღარიბთა უბანში. უხმობდნენ გან-
თიადს.

მახარე მიდიოდა სიზმარეულივით.

ვერ წარმოედგინა თუ რა მოხდა მის თავზე.

„მზეო, ამომავალო, ჩამოიხედე ჩემს სულში! მე ხომ ღალა-
ტი არ ჩამიდენია, არც განმიზრახავს“, — გაიფიქრა მახარემ
და ლანდივით შეეფარა ქუჩებს.

ტასიმ შალი წამოიხურა და ის იყო კარებში გასვლას აპი-
რებდა, მაგრამ ლევანი დაეწია, ხელი სტაცა მკლავში და საღუ-
შაო მაგიდასთან მიიყვანა. ყუთი გამოაღო და დიასადმი მინა-
წერი მახარეს წერილი ამოიღო, სპარსული ქადრაკული აბრე-
შუმის ცხვირსახოცი გაშალა, ოქრო აიღო და ცხვირსახოცში
შეახვია. ნეკიდან ბრილსაიდის თვლებიანი ბეჭედი წაიძრო და
საჩვენებელ თითზე წამოაცვა ტასის. ოქრო უბეში ჩაუდო.

— ეს ბეჭედი ჩემ სახსოვრად გქონდეს. ეს ოქრო სახსოვ-
რად წაიღე. ოღონდ მითხარი, დარჩები თუ არა ჩემი? მე ცოლს
არასოდეს არ შევირთავ. ყელამდე სიმდიდრით აგავსებ. პაე-
მანზე სადაც გნებავს, იქ გეახლები. ოღონდ იყავი ჩემი, მუ-
დამ ჩემი!

გურიელმა კვლავ მოხვია ხელი ქალს, თავი გადაუწია და
ტუჩებში აკოცა. ტასის შეაქრყოლა. ბეჭედი წაიძრო თითი-
დან, ოქრო ამოიღო უბიდან და მაგიდაზე დააწყო.

— მე ოქროზე არ ვყიდი ჩემს სხეულს. ბეჭედი რად მინ-

და? განა იმიტომ, რომ მუდამ მახსოვდე? მე კი მინდა ახლავე დაგივიწყო.

ლამაზი გარეგნობის კაცი იყო გურიელი, მაგრამ ტასის გულში იოტისოდენა სითბო ვერ გამოიწვია. ძალიან ცდილობდა ნაზი ალერსით შეეყვარებინა თავი ქალისათვის, მრავალი დაპირებებით მოეხიბლა და გადმოეპირებინა თავისკენ, მაგრამ ამაოდ, არაფერმა არ გასჭრა.

— გესმის, გოგონა? წადი, მაგრამ არ ინანო. ის ავაზაკია, ვისაც შენი სიქალწულე შესწირე. დაგიმტკიცებ, რომ ავაზაკია. მე კი შენი სიყვარულისათვის ფიცი გავტებზე ხელწიფის წინაშე და ავაზაკი გავათავისუფლე.

ლევან ესეს-ძემ კარებამდე მიაცილა ქალი და ცივად გამოეთხოვა. კარებში მახარეს წერილი გადასცა.

— ეს წერილი ჩემთვის საჭირო აღარ არის, კიდევ გიმეორებთ, რომ ის ავაზაკია. ტასიმ გაკვირვებით ჩამოართვა მოკეცილი წერილი, არ იცოდა რა ეწერა წერილში და ვის ეკუთვნოდა. სწრაფი ნაბიჯით ჩაირბინა კიბე, მეკარესათვის არ შეუხედავს, ისე გაიარა კიშკარი. თვალბზზე და ტანზე მაგდას დიდი შალი ებურა. ტასი მირბოდა შინისაკენ, მაგდამ არ მომასწროსო. ფიქრობდა.

მატარებელი, რომლითაც მაგდა უნდა დაბრუნებულიყო გურიიდან, კივილით შემოდინდა სადგურში.

ოთახის კარი გამოაღო ტასიმ, ქალადის ნაფლეთი დაუვარდა ფეხებში. წასვლისას მახარე მოსულიყო და მაგდასთვის წერილი დაეტოვებინა.

ახლა ჩემი წასვლა სჯობს ბათუმიდან, — სწერდა მახარე მაგდას. სთხოვდა: ერმილეს ოთახისათვის ყურადღება მიექცია მირიანის ჩამოსვლამდე, თან ატყობინებდა: დღეს პატიმრები მიყავთ და საგზლისათვის იზრუნე. ფულს ბიძია ტრიფონი მოგცემსო.

ტასის მოკითხვას უთვლიდა.

მახარეს წასვლის ამბავმა თავზარი დასცა ტასის. საპირვარდო მაგიდასთან ჩამოჯდა, უნებლოეთ სარკეს წააწყდა მისი თვალები. ეუცხოვა თავისი სახე. ქუთუთოებში ნაღველის

დერი ჩამუქებია, ტუჩები ძალზე გაფითრებია, სახეზე ავად-
მყოფის ფერი დასდებია.

გულის ღილები გაიგლიჯა.

გურიელის ნაბოძები წერილი ამოიღო უბიდან, თვალები
აემღვრა, ძლივს წაიკითხა:

„ისევ ლამაზი და სპეტაკი ხარ ჩემთვის, როგორც იყავი
თივაში თამაშობის დროს.

გაზაფხულია და თვალწინ მეხატება აყვავებული ვაშლი
და ნუში და ვფიქრობ, კარგია ახლა შენთან ყოფნა“.

ტასის თვალები დაუბნელდა, სკამიდან გადმოვარდა და
უგონოდ დაემხო იატაკზე.

ახლა გაიგო მის სათაყვანებელს სხვა უყვარდა.

* *

მთელი ღამის უძინარი ტასი გონს არ მოსულა. იატაკზე
დამხობილს ჩაეძინა. მზე ცის მალლობიდან დაჰყურებდა დე-
დამიწას.

ღრმა ძილში სიბილო მოელანდა ტასის, უცებ გამოედვიძა,
გაუკვირდა რად ეძინა იატაკზე. ზანტად წამოდგა, თავბრუ
ეხვეოდა. მიიხედ-მოიხედა, გაეხარდა. მაგდა არ დაბრუნებუ-
ლიყო გურიიდან. იატაკზე დაგდებული წერილები აიღო, ჯერ
კიდევ არ იყო კარგად გამოფხიზლებული, როცა ოთახში სიბი-
ლო და დარო შემოვიდნენ.

— მაგდა არ დაბრუნებულა? — იკითხა დარომ.

— არა.

— იცი, ტასი, დღეს ჩვენ უნდა ვიკისროთ მაგდას მაგიე-
რობა.

— ამხანაგებს საგზალი უნდა მოვუმზადოთ, ტასი, აბა
თქვენ იცით, როგორ დატრიალდებით, სთქვა სიბილომ და ხე-
ლი მაგრად ჩამოართვა ქალიშვილს.

— ტასი, ახალი ამბავი იცი? — მხიარულად წამოიძახა და-
რომ, — მახარე გაქცეულა საკნიდან.

— სასწაულია პირდაპირ, როგორ მოახერხა! — იქვნეუ-
ლობდა სიბილო, მაგრამ როდესაც ტასიმ მახარეს ნაწერი წე-

ჩილი გაუწოდა, სიბილო დარწმუნდა, მახარე. ნამდვილად გაქცეულიყო საკნიდან.

უთუოდ იმ მკედელმა მოახერხა, — კმაყოფილი ღიმილით წარმოსთქვა სიბილომ.

— ბიძია ტრიფონმა?

— ასე მგონია, მოხერხებული კაცია ტრიფონი. იგი ჩვენი ახალგაზრდობის გულწრფელი მეგობარია.

ტასი სდუმდა. მხოლოდ გაკვირვებას გამოსთქვამდა. თითქოს კმაყოფილი იღიმებოდა. გულში კი ნალველი ჰქონდა ჩამდგარი. სიბილოს მზერა ვერ მისწვდა ტასის გულს.

სალამოს სადგურზე გამოფენილიყო ხალხი, გადასახლებულთა მეგობარნი და კირისუფალნი. ყველას სანოვაგით სავსე კალათი ექირა ხელში. გამცილებლებს ცრემლები ჩამოსდიოდათ თვალებიდან.

ტუსაღები ხმაურობდნენ ვაგონში, მღეროდნენ. ფანჯარაში გადმოეყოთ თავი, მხიარული ოხუნჯობით და სიცილით ეთხოვებოდნენ ბათუმის მიდამოს. აგერ, ახალგაზრდა ქალიშვილმა გამოირბინა და ნიკიტას გიტარა მიაწოდა ფანჯარაში. ეს ქეთინო იყო. ნიკიტამ თითები ჩამოჰკრა სიმებს და ხალხში გაისმა აკაკის ლექსი:

„ერთობა ჩვენთვის ტახტია,
მტრებისთვის სახრჩობელაო!“

დარო და სეფე ოლომფრესაკენ წავიდნენ კალათებით. აგერ პირგაბადრული მკედელიც გამოჩნდა თეთრი გოგორა პურებით.

ტასი და სიბილო ერმილეს ეძებდნენ. ერმილემ მოგვიანებით გამოჰყო თავი ფანჯარაში. ერმილეს სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა, როცა ტასიმ ზანოვაგით სავსე კალათთან ვარდების კონა მიაწოდა წითელი ლენტით შეკრული. გურიელი ეანდარმებით დადიოდა ბაქანზე, თვალი მოჰკრა ტასის სწორედ იმ დროს, როცა ყვავილებს აწვდიდა ერმილეს. შეკრთა. გურიელი. ტასის ორი მარცვალი ცრემლი ვერცხლივით უციმციმებდა თვალებში. ახლა გაცილებით უფრო ლამაზი ეჩვენა იგი ლევანს. შეშფოთდა, ხმალი შეათამაშა ურიადნიკმა. ტასიმ

უყურადღებოდ ჩაუარა. მატარებელი დაიძრა. ვაგონებში გაისმა სიმღერა: «Дружно товарищи».

ხალხი ქუდებს ისროდა.

ავადმყოფი ნინიძე ჯოხზე დაბჯენილი გაჰყურებდა მიმავალ მატარებელს. მთების მწვერვალზე ჩამავალი მზის სხივი ციმციმებდა და ნათელი დღის შუქი ჰქრებოდა.

ნინიძის სულში შემოდინდა ღამე კანდელივით მკრთალი ვარსკვლავებით. იდგა ერთ ადგილს და ჯოხს არაკუნებდა ქვაზე.

ხალხი დაიშალა.

ბაქანი დაცარიელდა.

— რას ელოდები? — ჰკითხა ლულულთ ვილაცამ ნინიძეს.

— არაფერს! — ყრუდ გაისმა პასუხი მწუხარე გულიდან.

მოიხედა, გოგილო იდგა მის გვერდით. ხელში ქალს მანდილი ეჭირა და ცრემლს იწმენდდა. ნინიძემ იცნო ქეთინოს ხელით ნაქარგი მანდილი, ნიკიტასთვის გადასაცემად რომ მოიტანა ქეთინომ, მაგრამ იმ წამს მატარებელი დაიძრა და მანდილი გოგილოს შერჩა ხელში.

„ეს სხვა რამეს ხომ არ მოასწაუებსო?“ — გაიფიქრა ნინიძემ და მწარედ გაიღიმა. „იქნებ ქეთინოც გოგილოს შერჩესო?“ — ამ აზრმა გაურბინა თავში.

გურიის ყვავიღნარში

საითაც გაიხედავთ, ყველა ეზოში, ყველა აივნის წინ მაისის ვარდები გაშლილან. მთავარ ქუჩებს მწკრივად მიყვება ცისფრად და თეთრად შეღებილი ოდები. ოდების წინ კოხტა ეზოები კოინდარით აუუუუნებულა. ოდის გვერდით ბაღებში ალუბლები და ალუჩები შეთქვირებულან.

ყველაფერს სიახლისა და სიმწვანის ფერი აძევს.

ყველაფერს საამო სურნელი ასდის.

ატლასივით სრიალა ფოთლებზე ნამი მარგალიტებივით გადმოღვრილა.

დილაა.

მზეს ოქროსფერი წამწამები ამოუწვერავს ჭალარა მთების

გადალმოდან. მერცხლების დაუსრულებელი კიკიკი აღვიძებს ქალაქს. ეს ქალაქი ჩვენი პატარა ოზურგეთია, გურიის სამაზრო ქალაქი, შემკობილი მრავალფერი ყვავილებით და ხეხილებით. ორი მდინარე საზღვრავს მას — ერთი მხრით — უუყი და მეორე მხრით — ნატანები. ქუჩის გაღმა-გამოდმა მხარეს, მაღაზიების წინ, ნაკადულები მიჩხრიალებენ. ქალაქის ახალ მესვეურს მოედანზე კიპარისები დაურგავს. ყვავილებით მოუჩუქურთმებია. ბილიკებზე აგურის ფხვნილი დაუფრქვევია. მოედანის მარჯვნივ, კუთხეში, მაღალ აკაციებს შორის, სამსონის კლუბის წინ პატარა ტალავერი აუგია, მაღალი, მრგვალი, ვიწრო კბით, ოთხი-ხუთი კაცის დასაჯდომი, დასასვენებელი. კომქს უფრო ჰგავს ეს ტალავერი. დილაადრიან დიტია მგელაძე დაკაცია ნაკაშიძე გამოსულან კლუბიდან, ასულან კომქზე და დამსხდარან ახალუხის ამარა. ეტყობათ კლუბში გაუთენებიათ ღამე, ბანქოს თამაშში.

— ფრაპში მაინცდამაინც არ დაიღუპება კაცი, მაგრამ ეს ბაქარა... დასწყევლოს ღმერთმა ამის მომგონი, — გულგრილად ამბობს კაცია ნაკაშიძე, — ფულის მახეა ნამდვილი.

— მერე უბედურებაა: თუ ჩაჯექი, ველარ მოშორდები, ან როგორ უნდა მოშორდე ოქროს კალოს! — შეესიტყვა კაციას მგელაძე, — ერთი ბანკი თუ მოხსენი, ერთი წლით დაზღვეული ხარ.

— ყველა ამას ფიქრობს და ამიტომაც არის სწორედ, უკანასკნელ ჩოხას რომ სტოვებენ.

— არა, ამ მეფართლე დონაძის ვაჟს, შეამჩნიეთ, თავადო, როგორ აგებს მამის ქონებას? ამბობენ ელიზე არისო შეყვარებული.

— თუ პირიქით, ელი არის დონაძის ფულებზეო შეყვარებული.

— ხა, ხა, ხა... დიდი ჭკუამახვილი ბრძანებულხართ. უთუოდ ასეა. ეს ვერ მოვისაზრე. ახლა კი ყველაფერი შესმის... ადვოკატები გაკოტრდნენ. ელის ქმარს კაპიკი არ მოეძებნება. ელის შვილები ყავს გასაზრდელი. ლამაზი ქალია, მსუყე ბელელს მისდგომია. ფული... გული... ხა, ხა, ხა...

კაცია კაციას-ქემ ცალყბად ჩაიღიმა. დიტია ამ ახლა სხვაგან გადაუგდო სიტყვა.

— მე მაკვირვებს მაინც, თავადო კაცია, თქვენი მოურავი დიდი ძუნწი უნდა იყოს.

— რაზე ამჩნევ?

— მთელი ღამე თავზე დაგვტრიალებდა წუხელ და არც ერთხელ ბანქოსკენ არ წამოწეულა.

— დაფიცებული ვარ, ბანქოს არ მოვეიღო ხელიო, — მთქნარებით სთქვა ნაკაშიძემ.

წამოღდა დიტია. „კლუბში ჯობს, ბატონო, წასვლაო“, — შეახსენა კაციას.

ახალუხის ამარა ბაღში ჯდომა უხერხულად მიაჩნდა მგელაძეს. ქალაქი იღვიძებდა.

ქუჩებში ხალხმა იწყო დენა.

ის იყო კოშკიდან ჩამობრძანდა ნაკაშიძე, ბაღში მისი მოურავი ქაპანაძე მოიჭრა და უხეშად მიმართა ბატონს:

— თქვენ, ბატონო, ბანქოს თამაშით ერთობით აქ და თქვენს მამულში არცერთი გლეხი არ ჩადის. საყანე მიწები ჯერაც მოუჩალავია. თესვის დრო გადის, წავიდეთ, ბატონო, შინ... უნდა მოელაპარაკოთ გლეხებს. შეეთანხმებათ, ბატონო, საქარო.

დიტია მგელაძე ინგლისურ სიგარას აბოლუბდა დონჯშემოყრილი.

ნაკაშიძემ პაპიროსს მოუკიდა.

— ცხენი მომიყვანე?

— ქაკი მოგიყვანე, ბატონო, ულაცი ვერ დავიჭირეთ, გავერანდა უხედნელი.

— ესლა მაკლია, იორამ, ახლა ქაკზე შემსვა, — სთქვა უკმაყოფილოდ კაციაშ.

— ბატონო, ჯორზე ნუ შეჯდებით და ქაკს არა უშავს. — გამოართვა პირიდან სიტყვა მოურავმა. — ჩამობრძანდით, ბატონო, ჯორიდან: დაუთმეთ გლეხებს ცოტა რამ, თორემ...

— არაფერსაც არ დავუთმობ. რა მმართებს მათი? ეზოს დავათესებ ფარნაოზას და მეყოფა. მორჩა.

— ფარნაოზასო? ჰმ...

გაუჟრდა მოუკრავი, არ უნდოდა ყველაფერი ერთად მიენა-
ლა თავადისათვის.

კლუბის ეზოში მუცელგამობერილი ქაკი ება — შეკაზმუ-
ლი. სხვა რა გზა ჰქონდა. შეჯდა თავადი. ქაკზე და გაემგზავრა,
ზედობანს გადაღმა — თავის სასახლეში. კიშკრიდან სანამ სა-
სახლემდე მიაღწევდა, ერთი-ორი კილომეტრი ბაღნარი
უნდა გაეგლო. უცებ ტყვიამ იშხუვლა ხეებიდან.

კაცს ქაკი გააქენა. ტყვია აიცილინა, სახლში შევარდა და
ჩაიკეტა კარი.

სალამომდე ელოდა ფარნაოზას. მაგრამ არსად სჩანდა. ოცი
წელი ემსახურებოდა იგი ნაკაშიძის ოჯახს ერთგული ძალღი-
ვით. ახლა ვერ წარმოედგინა კაცისა ოცი წლის ერთგულ მსა-
ხურთან ასე უცებ დაშორება. ფარნაოზაც სწუხდა. „შეუჩე-
ველ ლხინს შეჩვეული ქირი მირჩვენიაო“ — ამბობდა. დაყ-
რუებული ფაცხის წინ იჯდა მარტოღმარტო. ჩამავალ მზეს
გასცქეროდა. თუთუნს სრესდა ხელისგულით და ჩიბუნს ტე-
ნიდა. აგონდებოდა. ბატონის სასახლის ბაღში სალამობით ჩა-
მავალი მზე როგორ ეფინებოდა მაისის ვარდებს: ამ დროს ნა-
კაშიძის ხასხსთან ერთად დადიოდა ფარნაოზა ბაღში და ასუფ-
თავებდა ბილიკებს, თან სოფლის კორებზე ემასლაათებოდა.
ეთამაშებოდა ფარნაოზა ქალბატონს და განაგონს არ უმა-
ლავდა.

— ქალბატონო, ბატონს უშენოდ სული ამოსდის, როცა
სახლში არ ბრძანდები, დღე წელიწადად ეჩვენება. რა გიქირთ:
ბარემ ჯგვარი დაიწეროთ და სოფლის ყბა ჩააჩუმოთ?

— რა გულუბრყვილო ხარ, ფარნაოზა, ბატონი ერისთავის
ნასიძეგია. ერისთავის ქალის დროსაც ხომ ემსახურებოდი შენ
ბატონს?

— ვემსახურებოდი... და თუ გინდა მართალი მოგახსენოთ,
ასე ტკბილი არ იყო მაშინ სასახლე.

— ეს იმიტომ, ფარნაოზა, რომ შენ გლეხი ხარ და მეც გლე-
ხის სისხლი მიდგას. თუმცა რას ვაქნევ ხალხის ლაპარაკს. მე
ბატონი მიყვარს. — ამოიხრა კაცის ხასამ.

ფარნაოზამ გაიღიმა.

„ახლა? ახლა რას ისურვებს ნეტა ნაკაშიძის ხასა? — გაი-

ფიქრა ფარნაოზამ, — სიყვარულს ამჯობინებს თუ ხალხის სიმართლეს?”

ნაკაშიძის ხასა ამ დროს გაფითრებული იჯდა ბატონის გვერდით და შეშინებული პირჯვარს იწერდა.

— ვმადლობ უფალს, რომ ტყვია აგცდა, ბატონო! — თან ცრემლებს აღვარღვალებდა. სასახლეში აღარაგინ მოდიოდა ხოფლიდან.

კაცია კაციას-ძემ ხელი მოხვია მტირალ ქალს და ჩურჩულთ უთხრა:

— აღექ, მარინა, ჩაიცვი, დროა ჯვარი დავიწეროთ.

მარინა გაშტერებული მიაჩერდა შეყვარებულ ბატონს. ყურს არ უჯერებდა განაგონს.

მაგრამ ნაკაშიძემ მის პასუხს აღარ დაუცადა, კარადიდან მოსასხამი გამოიღო და თავისი ხელით მოახურა მარინას.

— წავიდეთ! — სთქვა და ხელი მოჰკიდა ქალს.

კარებში ჰაპანაძე შეეჩხხა. ეს-ეს იყო მოაღწია ოზურგეთიდან ფეხით მომავალმა. აქოშინებული მიიჭრა ბატონთან. გზაში გაეგო თოფი ესროლესო თავადს. ორი რევოლვერი აიღო ნაკაშიძემ, ერთი იორამს მიჰცა და ერთი თვითონ დაიკიდა ქამარზე. წავიდნენ ზედობანს, მთავარანგელოზის ეკლესიაში — ჯვარის დასაწერად.

ლამე იყო. მიდიოდნენ ტყის ბილიკით შეყვარებულები და მათი მორევი. ბუღბუღი ნაჩვევ ხის ტოტზე შემომჯდარიყო და შელაპერვის საგალობელს გალობდა. მთვარე ვერცხლისფრად მოსავედა ზედობნის ხერხალს, საითყენაც ბილიკი მიიმართებოდა. მარინას გულში იფურჩქნებოდა ქალწულებრივი ნაზი გრძნობა, გრძნობა ახალგაზრდა ქალის, რომელიც პირველად ხდება „მხეველი“ ქმრისა, თუმცა ოცი წელი გაატარა მარინამ ხასის სახელით და ორმოც წელს გადასული იყო.

კაცია ნაკაშიძე, როცა ჰაკზე შეჯდა ზედობანს წასასვლელად, დიტამ მოედანი მიატოვა, მოვიდა სახლში, მამას დილა მშვიდობისა უსურვა და ოთახში ჩაიკეტა. ცოლს მუქარით უთხრა: არაგინ გაბედოს ჩემს კარზე დაკაკუნებო!

ვატა მგელაძე — დიტის მამა „დვარიანსკი დრუჟინის“ ყოფილი ოფიცერი, ტანიდან არ იშორებდა ლურჯი მაუდის მუნდირს. ოფიცრის ჩინიც მუდამ მხარზე ეკერა. სახლშიაც არ იხდიდა ოფიცრის რუსულ ქუდს. ვატას რამდენიმე წელია მიწაზე ფეხი აღარ დაუდგამს. მაღლა სართულიდან ვეღარ ჩადიოდა დაბლა. დილიდანვე მუნდირში გამოჰქიმული, კიპამდე დაყრდელი თეთრი წვეკრებით იჯდა აივანზე თოვლის ბაბუხასავით, უძრავად, ყურს არ ესმოდა. მასთან მივიდა ცოლი — ჩხორივით ხმელი დედაბერი და რაც ძალ-ლონე ჰქონდა ჩასძახა ყურში: „წამოდექი, ბერიკაცო, ალბათ, შენს შვილს რაღაც ცუდი ამბავი შეეშთხვაო“. ვატა წამოდგა, მუნდირი გაისწორა, წვეკრებზე ხელი ჩამოისვა და ოთახის კარს მიადგა ქუსლჩაქეცილი ფლოსტების ჩლარტუნით.

— დიტია.— ბრძანებით მიმართა ყოფილმა ოფიცერმა შვილს, — გააღე კარი!

დიტამ უსიტყვოდ გააღო კარი. ვატა შევიდა შვილთან. დიტია მაგიდასთან დაჯდა. ვატა გვერდით მოუჯდა.

— შვილო, რამდენჯერ მითხოვნია შენთვის, თავი დაანებე ბანქოს თამაშს-მეთქი! — ბაგეების ცმაცუნით სთქვა ვატამ და თვალბში მიაშტერდა შვილს.

შავგვრემანი, პირხმელი, შუატანის კაცი იყო დიტია. ზაფხულობით ევროპულად შეკერილი თეთრი „პარუსინის“ ტანისამოსი უყვარდა. მამის ჩვეულებას არც ის დალატობდა, იუნკრის ჩინი მუდამ მხარზე ეყერა. იშვიათად იცვამდა ჩოხა-ახალუხს. ამ დილით სწორედ ეს იშვიათი ჩერქეზული ჩაცვა და ის იყო ლაზარენკოსთან ემზადებოდა წასასვლელად. განცხადებას სწერდა ქვეყნის დაცვის საჭიროებაზე. დიტის მამას — ყრუ ბერიკაცს არაფერი არ ესმოდა, რა ხდებოდა ქვეყანაზე. დიტის ოთახში ჩაკეტვის მიზეზი ბანქო ეგონა, „ალბათ, უკანასკნელი კაპიკი წააგოო“, — ფიქრობდა.

— რომელ ბანქოზე მეუბნები, მამაჩემო? — გაიკვირვა დიტამ, და რომ არ ეყვირნა სხვის გასაგონად, — წერილით გაეჩაუბრა ყრუ მამას.

„ჩვენი ცხოვრებაც, მამაჩემო, ბანქოს ჰგავს, ტრიალებს

ბაქარასავით და ვინ იცის ვის ერგება წილად ბედნიერება. დრომ სხვა ამბები მოიტანა, ბანქოზე საშინელი და ოქროზე მკაცრი. საჭიროა ხასიათის ჭიმტკიცე...

ლალატის სუნი ტრიალებს, მაჰაჩემო. შენ ხომ ხელმწიფის ერთგული ხარ! მეც შენი შვილი ვარ. ხელმწიფეს უნდა ვემსახურო.

ახლა შეიძლება უბრალო იუნკერიდან გენერალ-გუბერნატორი გახდეს კაცი. ლევან გურიელს ოლქის უფროსობა ჩააბარეს“.

დიტია წამოდგა, მაზრის უფროს ლაზარენკოსთვის მისართმევ განცხადებას ხელი მოაწერა, განცხადება გულის ჯიბეში ჩაიღო და სახლიდან გავიდა. ეს იყო 1902 წლის 12 მაისს.

ვატამ ჯოხის ბიჯებით გაიარა აივანი. ყრუ ბერიკაცს მხოლოდ ხელმწიფის ერთგულება ჩარჩა გულში. სხვა მისთვის გაუგებარი იყო ყველაფერი, რაც მის შვილს ამოქმედებდა. ვატა ნაჩვევ სავარძელში ჩაჯდა, ნახევრად დადამბლებული მუხლები მოხარა და თეთრი წვერები მზეს მიუშვირა.

ჰიმნი სიყვარულისა

..ჩემო ძვირფასო, მზიური სიმღერის ერთ უმცირეს სიმს რომ არხევს სიო მარადისიდან, — ეს შენი ხმაა, სპეტაკი ისე, ვით იადონის სალბუნები, ვარდზე ნაცრემლი, ჟამსა ცისკრისას. ჩემო ძვირფასო, მოვერცხლილ ტბაზე, როცა რძისფერ ლოტოსს მთვარე დახედავს, — მომეჩვენები, თითქოს ჩემ წინ დგეხარ უმანკო, ვით ის ლოტოსი ბრინჯაოსფერ ტბის მინანქარზე, და შენი სახის სინარნარე წარმტაცებს მზერას. ჩემო სიცოცხლე, ვით გოლვიან დღეს მოსწყურდება მგზავრს უდაბნოში, — ისე მწყურია ჩემი სული მთავნერგო შენში, რომ ერთი გრძნობით, ერთი აზრით, ერთი შეგნებით, ერთად შევსტრფოდეთ მზის და მთვარის ამობრწყინებას. და ასე ვლიდეთ გზას დიდების, კაცს რომ შეშვენის, პატიოსნების და სიკეთის დასამყარებლად“.

სკამლოგინზე ზის მახარე, ზურგით მისწოლია ასწლოვან

მუხას. შემოღამების მწუხარებას დაუბინდავს მახარეს სული და ფოთლებიც თითქოს ეჩურჩულება: „ამაოა ყველაფერი, რასაც ეტრფი... ვერ აფრინდები მიწის ზევით, ვერ აფრინდები“.

რა ემართება ამაღამ მახარეს? რად ჩაღვრია სულში მოწყენის ნადველი? დღეს შეღლის ლექსის თარგმანის ხელთნაწერს კითხულობდა. ეს ლექსი ლიმან-მელიედან¹ წამოდებული ერთ-ერთი არალეგალური წიგნის უკანა გვერდზე იყო მიწერილი ლამაზი ხელით: „მოწოდება“... იქვე იყო აღნიშნული ავტორი ლექსის. არ იყო მხოლოდ მთარგმნელის ვინაობა აღნიშნული. დღეს ისე შეიქრა მახარეს გულში ეს ლექსი, რომ არ იქნა მისი განდევნა. საშინელი დარდი შეიგრძნო, თითქო ჩასულ მზესთან ჩაესვენაო ყველაფერი სასიცოცხლო და დარჩა მხოლოდ მიწა ფეხქვეშ. „დღეს იქნება თუ ხვალ, ზეგ თუ მაზეგ. სულერთია, მახარეც მიწად იქცევა“...

დარჩება მხოლოდ სულის ძახილი: „მეგობარო, ტკბილზე ტკბილო, სანატრელო“...

უმთვარო ღამეა. გარინდებული ღვანან მუხები.

დღეს დილიდანვე ბაღში საქველმოქმედო მიზნით სეირნობა იყო მოწყობილი. სეირნობის მომწყობ კომისიაში დია ვაშალომიძე ღებულობდა მონაწილეობას. შევახშმებისას ბაღში ხალხი შემცირდა და ახლა ცაში ავარდნილ ცეცხლის კუდიან მაშხალებს აივნებიდან უცქეროდნენ. იქ, მუხებს იქით, ბაღის მეორე კუნძულში როტონდა ბრწყინავს გაჩირადნებული. როტონდაში. მოცეკვავე ახალგაზრდობა შემოკრებილა. სასულე ორკესტრი უკრავს ვალსს, წყვილ-წყვილი მოცეკვავენი ტრიოლებენ. წრეს უვლიან და მსუბუქად ირხევიან.

წყვილების ტრიალში გამოიქროლებს დია, დია ირისისფერი მსუბუქი კაბით. მხრებზე დაყრილი ოქროსფერი კულულები თეთრი ძვლის სავარცხლით აუბნევია ყურებთან. წელზე დიდი, თეთრი ბანტი შეუკრავს გრძელი ჩაშვებული ბოლოებით. ლერწამივით იხრება დიას წელი. გულმკერდი ოდნავ ამობურცული; მაღალ შუბლზე შვენის წურბელივით წარბე-

¹ ლიმან-მელიე — ასე ეწოდებოდა ბათუმის მუშათა ერთ-ერთ უბანს.

ბი — თმებზე უფრო მუქი. იისფერდაკრულ მოცისფრო თვალებს გარს ევლებიან ხშირი წამწამები.

ახალგაზრდა კადეტი მიაფრენს დიას. მარჯვენა ხელით შორს დაუქერია დიას წელი და გეგონებათ მიაცურებსო. მათ გვერდით მოქრიან გიმნაზიელი ქალიშვილები და ვაჟები. მერე სტუდენტები, მწვანეკანტიანი ლურჯი კიტელებით. კიდევ ვაჟები და ქალიშვილები...

რა სწრაფად შეცვლია ფერი გურიის სამაზრო ქალაქს. გამქრალან დიდგვართა შთამომავალნი და წამოზრდილან მდაბიო ხალხის ნაშიერნი.

ზაფხულის არდადეგებია. მოსწავლე ახალგაზრდობას მოუყრია თავი ოზურგეთში. თბილისის პანსიონიდან ჩამოსულან ყმაწვილები, ქუთაისიდან — სემინარიელები, პეტერბურგიდან — კადეტები, კიევისა და ხარკოვის უნივერსიტეტიდან — სტუდენტები.

სიღარიბეში და სიღატაკეში გამოზრდილი ახალგაზრდები სხვა აზრით და შეგნებით დაბრუნებულან სამშობლოში. ხალხს უნდა ემსახურონ. ქვეყანას სინათლე მოჰფინონ. დღეს ყველას საქველმოქმედო საქმე დაუსახავს მიზნად. მათ შორის ერთი პირველთაგანია დია.

დღეს სეირონობის დასასრულს სილამაზის ჯილდო დიას არგუნა ხალხმა. ახლა არ ასვენებენ დიას მოცეკვავე გიმნაზიელები. ხან ერთი იწვევს საცეკვაოდ, ხან მეორე, ხან მესამე.

დია ყველასთან ერთნაირი ხალისით ცეკვავს.

გამოჩნდება დია და მახარეს თვალებში გაიელვებს მისი ირისისფერი კაბა და თეთრი სპეტაკი მახის პროფილი.

მახარეს ჯერ კიდევ ვერ გადაეწყვიტა დიასთან შეხვედრა, ინტიმურ გრძნობებზე საუბარი უფრო შეუძლებლად მიაჩნდა. მახარემ გაიგო: დია უკვე გურიის მოწინავე გლეხობას და ახალგაზრდობას მიმხრობოდა და მათთან შეეკრა მეგობრული კავშირი. ერთად მიეღოთ მეგობრული ფიცი, რომ ისინი არ უღალატებდნენ საერთო საქმეს.

იმ დღეებში სწორედ მოწინავე გლეხების და ახალგაზრდო-

ბის კრება იყო მოწვეული. მახარეს მოხსენება უნდა გაეკეთებინა. ბათუმის ორგანიზაციიდან ჰქონდა დავალებული. უთხრეს, კრებას დიაც დაესწრებოდა. ეს შეხვედრა სამუდამოდ წააქრობდა დიას გულში მახარესადმი სიყვარულის იმ პაწიანაპერწკალს, რომელიც ბავშვობიდანვე აკრთობდა დიას. ბათუმის ორგანიზაცია სასიკვდილო განაჩენის ქვეშ აყენებდა გურიელის ჯაშუშებს. მათ შორის დიას მამასაც. ეს ამბავი ზარდამცემი იქნებოდა დიასთვის. მახარე სწუხდა: სასტიკი განაჩენი უნდა გამოეტანა როსტომ ვაშლომიძისათვის, ბათუმის კომიტეტის სახელით. ბათუმის კომიტეტი უზიარებდა მის გადაწყვეტილებას გურიის მოწინავე ადამიანებს, რადგან ვაშლომიძე გურიის მცხოვრები იყო. სხვანაირად არ შეეძლო. ყველამ იცოდა, როსტომი გურიელის ოფიციალური ჯაშუში იყო. ის ფიქრები, რომლითაც წინათ სუნთქავდა მახარე, — ვითომ დია უარყოფდა მამას და საერთო საქმეს უფრო მალა დააყენებდა, ახლა ზღაპრად ეჩვენებოდა. „ღია ვერ დასთმობს მამას... ამხანაგებს ვერ უღალატებს... მაშ როგორ მოიქცევა?“ მთელი ღამე გაათენა ამ ფიქრში მახარემ.

„სულო, შხამი ჩადგა ჩვენს სიყვარულში“... დაღონდა ვაჟკაცი. აწ დიას სახელი ვეღარ გაუნათებს სავალ გზას...

მახარეს ცრემლი მოერიო. ეგონა უეცრად ჩაჰოინგრა ის საფეხურები, რომელზედაც მახარე აღიოდა, და ზევით დარჩა ოცნება ისევ ლამაზი და მიუწვდომელი.

„ახ, რა ყოფილა ეგ ცხოვრება, ზღვის გულოვით დაუნდობელი. ეძებ ბედნიერებას და შორს მიიწევს იგი“.

მოიდანახე

ოზურგეთში ყველა უბანზე უფრო მიყრუებული უბანი იყო მაშინ მოიდანახე. მე დაეინტერესდი, მინდოდა გამეგო რატომ ჰქვია ამ ადგილს „მოიდანახე“, მაგრამ დღემდის გაუგებარი დარჩა ის ჩემთვის. იქ სანახავი არაფერი იყო, გარდა მაღალი ხეებისა და ტალახიანი ქუჩებისა. მაინც მიყვარდა პატარაობისას „მოიდანახეზე“ არბენა. თვალწინ გაიშლებოდა ბორცვნარზე გაშენებული პატარა სოფელი, ლამაზი ბაღებით და ფიცრული ოღებით. ხოლო სოფელს გადმოღმა ფერ-

დობები დაფარული იყო გვიმრით, სადაც ახლა ჩაის ბუჩქებია აბიბინებულო.

ახლა მართლაც კარგი სანახავია მოიდანახე.

ორი რამ მაკავშირებდა ამ უბანთან: ერთი ის, რომ მამიდაჩემი ცხოვრობდა იქ, მოხუცი დედაკაცი, რომელსაც მუდამ ჰქონდა ჩემთვის შენახული ჩურჩხელები და თხილი. მეორეც, ეს გვიმრით დაფარული ფერდობები საჟსე იყო მარწყვით. ადვილი წარმოსადგენია, რატომ მიყვარდა ბავშვს მოიდანახე. მაგრამ რამდენადაც მიყვარდა ეს უბანი, იმდენად შიშს მგერიდა იქ მისვლა. შუა მოიდანახეზე იღვა ერთი ყრუ სახლი — ისლით დახურული. ეზო, მოშენებული ხეებით და ხეხილებით, ბალახბულახებით გაქსუებული და მოუვლელი მოსჩანდა. სახლს ალენჯა შემოჰკვროდა გარშემო. ისლი ალაგ-ალაგ აეგლიჯა ქარს სახურავზე. ბელელზე ყავარი ჩამომპალიყო. სასიზინდე ნალიას ორი ბოძი გამონგრეოდა, და გადმოყირაყებული ეგდო მიწაზე. სანამ მამიდაჩემთან მივიდოდი, უთუოდ ამ გაპარტახებულ ეზოსთან უნდა გამეგლო. საშინელი ფიქრებით დავიტვირთებოდი.

ერთხელ ვკითხე მამიდაჩემს:

— სად არიან, მამიდა, ამ ეზოს და სახლის პატრონები?

— აღარაეინ დარჩა, შვილო, საშინელმა სენმა ამოსწყვიტა მთელი ოჯახი, — მიპასუხა მამიდამ და თან დაუმატა ოხვრით, ალბათ, ხატზე იყვნენ გადაცემულიო.

— მერე მუდამ ასე უნდა იყოს?

— თექვსმეტი წელიწადია ასეა. ხველებითა დაიხოცნენ უბედურ დღეს გაჩენილები. ვინ გაბედავს იქ მისვლას. დამით მხოლოდ ქინკები მოდიან და ქვებს ურახუნებენ კედლებს. ჩქარა წამოდი, შვილო, აქ არასოდეს არ გაჩერდე, — მითხრა და წრაფად გამაქანა შინისაკენ.

მარწყვის საკრეფად უთუოდ მამიდაჩემი უნდა წამყოლოდა.

მიუხედავად იმისა, რომ მოიდანახეს ბავშვები ძალიან კარგად მეპყრობოდნენ. უმამიდაჩემოდ მაინც ვერ ვბედავდი წასვლას. სადაც მარწყვები იყო ასე ტკბილი და მიმზიდველი. იმ ფერდობების დაბლა ყელამდე გვიმრაში ჯარისკაცთა სასა-

ფლავი იყო. თეთრად შეღებილი ხის მაღალი ჯვრები მოსჩანდნენ შორიდან. აქა-იქ მხვდებოდა ამოთხრილი საფლავები. შიში ავიტანდა. მეგონა: სასაფლაოზე ტურები რომ ფლავდნენ ღამით, ისინი თხრიდნენ მიცვალებულებს. მაგრამ მამიდაჩემმა დაბამშვიდა.

— შვილო, — მეტყოდა მამიდა, — ლაზარეთში რომ ჯარსკაცები კედებიან, ჭირსუფალს არა აქვთ უფლება თავის სახლში წაასვენონ მათი მიცვალებული. აქ ასაფლავებენ. აფხაზები და მეგრელები ჯიუტი ხაჩიათის არიან. ჩვეულებად აქვთ ეს წესი: თავიანთ მიცვალებულს სხვაგან არ დატოვებენ. მოკვდებიან, სანამ არ წაიღებენ სახლში. ღამით მოვლენ იმსაშორედან, ამოთხრიან თავიანთ მიცვალებულს და მოასვენებენ თავიანთ ქვეყანაში. ცარიელ კუბო აქ ტოვებენ. იქ, სადაც ჯვრებია ამართული, უპატრონო ჯარისკაცები არიან დასაფლავებულნი. რუსებია, სადაური ვინ იცის!

მარწყვით სავსე ჩალის კალათებთან ერთად გულით მომქონდა შიში და საოცარი ამბები.

ახლა, მატარებლიდან რომ გავხედავ ციტრუსებით აყვავებულ მოიდანახეს, მომაგონდება ბავშვობა და, რაც უფრო მთავარია, 1902 წელი, როცა მე დიას ტოლა ვიყავი.

მომაგონდება მოიდანახეზე ის გრძელი პარმადიანი სახლი, ხეთა ჩრდილებიდან რომ გადმოწყურებდა ნატანების ქუჩას, რომელიც 1906 წლის დასაწყისს კრილოვის ჯარმა გადასწვა. მე მაინც მგონია ისევ იქ დგას ის სახლი. სადაც აფთონი ცხოვრობდა, ულვაშებ-აწყებილი ახალგაზრდა რევოლუციონერი გლეხი.

გურიის სამაზრო ქალაქის ბაღში, მუხის ქვეშ, როცა მახარემ იმღერა „ჰიმნი სიყვარულისა“, — სწორედ მეორე ღამეს აფთონის სახლში მოწვეული იყო მოწინავე ახალგაზრდების კრება რევოლუციონერ გლეხებთან ერთად. ხმა დადიოდა, მომხსენებელი ბათუმის კომიტეტიდან გუშინ ჩამოვიდაო.

ღია ადრე მივიდა აფთონისას. ჯერ კიდევ ღამის ბინდი არ მოჰკიდებოდა მოიდანახეს.

აფთონის დედა ელისაბედი სამზარეულოს დერეფანში ვახ-

შამს ამზადებდა. დია რომ დაინახა ოდის კიბეზე ამავალი, სიცილით მიაძახა:

— აბრძანდი ქალიშვილო სახლში, და თუ ამაღამ, ვინ იცის, ეშმაკს არ სძინავს, ჯამუშები დაგვესხას თავს, ნუ იუკადრისებ, დედაშვილობას, სთქვი, თითქო ნიშნობა გვაქვს გამართული, ტოლმეგობრები გვეყვანან მოპატიებულნი.

ელისაბედის ხუმრობაზე დიამ გაიკისკისა და გრძელი პარმალი გაიარა. დაწულ სავარძელში ჩაჯდა. სვეტებზე გაბმულ ვენახს მტევნები დაესხა და ლორთქო ფოთლებს ქარი აფუსფუსებდა.

— დილით აფთონი მერიაში წავიდა, — ბოდიში მოიხადა ელისაბედმა, მარტო ტოვებდა სტუმარს. დიასაც ეს უნდოდა, გადაკეცილი წიგნი ეჭირა ხელში, რომელსაც „რენანი“ ეწერა. ეს წიგნი ერთმა სემინარიელმა მოუტანა დღეს და უმტკიცებდა, ქრისტეს იქით არაფერი არ არისო.

დია წიგნს ჩასტყეროდა, მაგრამ დღის სინათლე ჩაიბინდა. მთვარემ მიანათა თვალბში.

ვარსკვლავების მსგავსად დაჩითული სპარსული ქიხეის კაბა ეცვა, გულამოდებული და უფრო სათნო და მშვენიერი მოჩანდა მთვარის ვერცხლისფერ შუქზე.

„ნუთუ სულიც ასეთი მშვენიერი აქვს?“ — გაიფიქრა მახარემ და მოკრძალებით შემოდგა კიბეზე ფეხი. მახარე კარგა ხანს უცქეროდა მთვარეზე თვალმიპყრობილ დიას. „ქრისტეს იქით არაფერიაო“... ჩურჩულებდა დია შორეულ ოცნებაში გადაკარგული. „დმერთო, სახიერო, მე არ მინდა მიწის ჭია ვიყო“... წარსტყვა ბაგეების თრთოლვით დიამ და შეკრთა, მოიხედა, — მახარე უახლოვდებოდა ნელი ნაბიჯით.

— სალამი, დია! არ მემღური? ერთი საათით მაინც შევრიგდეთ!..

— მახარე?!.— წამოიძახა დიამ. იცნო ბავშვობის მეგობარი. გული აუფეთქდა. უხერხულად წამოიწია სავარძლიდან, უნდოდა გადახვეოდა, უსაზღვრო სიხარული გამოეხატა, მაგრამ ქალწულის მორცხვი გრძნობა წინ აღუდგა სურვილს. მახარეს შერჩა ხელში დიას ფაფუკი ხელი. კარგა ხანს შესტყეროდნენ ერთმანეთს უსიტყვოდ. მერე უცებ მიბრუნდა მახა-

რე, მრგვალი მაგიდის იქით მდგარ დაწნულ სავარძელში ჩაჯდა. ქუდი არ ეხურა. დღეს მაკას მოქსოვილი ჩალისფერი დარაიის ხალათი ჩაეცვა ლურჯი ხალათის მაგიერ. მოსაწონი ახალგაზრდა ჩანდა მახარე, დია უცქეროდა გაყუჩებული, ხან დაბლა ხრიდა წამწამებს. ვერ ახერხებდა საუბარს. ისევ მახარესგან ელოდა პირველ სიტყვას. მახარემ შუბლზე ხელი გადაისვა. ეტყობოდა მასაც ეძნელებოდა პირველად გამოსაუბრება. ბოლოს მაინც მახარემ დაარღვია დუმილი.

— მგონი შევრიგდით, დია, არა?

— ახლა ზომ ბავშვები არა ვართ? — სთქვა დიამ მსუბუქი ღიმილით.

— მით უკეთესი, თუ ბავშვები არა ვართ.

— მაგრამ რატომ ერთი საათით შევრიგდეთ და არა საბოლოოდ?

— ეს თქვენზეა დამოკიდებული...

დიას არ ესიამოვნა „თქვენობით“ ლაპარაკი. „თქვენობით შორეულ ადამიანს ელაპარაკებიან. ნუთუ მახარე ასე შორეული გახდა ჩემთვის?“ — გაიფიქრა დიამ და ისევ დახარა წამწამები.

— მიხარია, დია, რომ ჩვენი საერთო ოჯახის წევრი გამხდარხარ. ხალხის თავისუფლება, სამშობლოს თავისუფლება დაგისახავს მიზნად.

— პირველ ყოვლისა — თანასწორობა!.. — მტკიცედ წარმოსთქვა დიამ.

— რა თქმა უნდა, თანასწორობაც!.. მხოლოდ, უნდა იცოდე, ბევრი უსიამოვნება შეგხვდება ამ გზაზე. გულწრფელად უნდა გწამდეს ის, რასაც ემსახურები.

— გულწრფელად მწამს და ვემსახურები ჩვენს საქმეს. თუ საჭირო იქნება, არც ციხეს და ტყვიას შევეუშინდები.

— მაშ შენსაძლთა თუ არა ნათესაურზე მალლა საქვეყნო საქმე დაეაყენოთ?

— ეს ასე მოხდება, ალბათ. მე წამიკითხავს ცოტა რამ ისტორიიდან, საუკეთესო დედები შვილებს სწირავდნენ ქვეყნის საქმეს...

მახარე ჩააცქერდა დიას ნათელ თვალებში და დაბეჯითებით სთქვა:

— შეიძლება პირიქით მოხდეს, ამხანაგო დია, შეიძლება ახლა შვალებმა გასწირონ უღირსი მშობლები. ხალხის სიმაართლეს ვერაფერს დაუდგება წინ.

მახარემ მაჯის საათს დახედა. ცოტალა აკლდა ამხანაგების შეკრებას.

ღელავდა მახარე, გაემხილა თუ არ გაემხილა დიასათვის ამდენი ხნის გულში ნაურევები სიყვარული? თუ ამას კრების დაწყებამდე ვერ მოახერხებდა, მერე მახარეს სიკვდილამდე დარჩებოდა გულში უთქმელი უძვირფასესი გრძნობა.

„არა, ან ახლა, ან არასოდეს“.

დია სდუმდა. ასე ცივად შეხვედრას არ მოელოდა მახარესაგან. ქალიშვილი არ იყო საცნაურს, რა ხდებოდა მახარეს გულში.

მახარე წამოდგა, რამდენიმე ნაბიჯი გადადგა წინ და უკან. მერე დიას მიუახლოვდა.

— დია, ჩემო ძვირფასო, ადამიანმა თავისი გულის ნაგრძნობი და ნაფიქრი ერთხელ მაინც უნდა¹სთქვას.

— უსათუოდ... — ზაგის თრთოლვით უპასუხა დიამ და სახეზე ყაყაჩოსფერი აეკრა.

— იმ დღიდან, რაც ჩვენ დავშორდით ერთმანეთს თქვენს სათბობში, შენი სახელი მიმიძღვის წინ და ახლა შენამდე მოვიტანე ბავშვური ფაქიზი გულით შენი წმინდა სიყვარული. მე მგონია გასაგებია.

დიამ თავი ჩალუნა.

— დიას... ძლივს გასაგონად წაიჩურჩულა.

— მერე? რას ამბობს შენი გული? არა, შებრალებას არ გთხოვთ... არც მოწყალებას გთხოვ... ხელს გთხოვ, მეგობრულ ხელს.

— უნდა გამოვტყდე, — მორცხვად დაიწყო დიამ, — მეც ბევრი ღამე გამიტეხია შენზე ფიქრით, მოველოდი შენს ნახვას... მიყვარხარ, როგორც მაშინ მიყვარდი, ბავშვები რომ ვიყავით...

— დია! — აღფრთოვანებით შესძახა მახარემ, — მაშ მძღვე ხელს?

დიამ უსიტყვოდ გაუშვირა ხელი, მაგრამ გაოცდა: მახარემ უეცრად დაიწია უკან და ტანჯვით წარმოსთქვა:

— არა, დღეს არა, არა, დია, ხვალ გადავწყვიტოთ, ზეგ... მასზეგ...

დია აღელვებული წამოდგა. ვენახიდან ერთი ფოთოლო მოსწყვიტა და უნებლიეთ დაუწყო სრესა.

„რატომ ხვალ... ზეგ... მასზეგ?!“

ცახცახებდა დია. მხრებზე მახარეს ხელს გრძნობს... ბაგეზე მახარეს ბაგის სიტკბო ეღვრება... „რატომ ხვალ... ზეგ... მასზეგ!“

მახარე ჩაჭედილივით ზის სავარძელში.

კრება და მოხსენება გამსჭვალვია თავში.

„რას გადასწყვეტს დია? მამაზე აიღებს ხელს?“

აფთონის დედამ ელისაბედმა სინათლე ანთო სასტუმრო ოთახში და სტუმრები შეიპატიჟა.

• •

კრებას გურიის მოწინავე ამხანაგები დაესწრენ. ოცამდე კაცი შეიკრიბა გლეხი რევოლუციონერის აფთონის სახლში. მათ შორის იყო ორი ქალი, დია და ბაბი გურგენიძე, დაბალი, ჩამკვრივებული გოგო. ბაბი დაბა სუფსის ორკლასიანი სკოლის მასწავლებელი იყო, ბაბის არასასიამოვნოდ მოხვდა თვალში დიას სახე. არ მოელოდა კრებაზე ჯაშუშის ქალიშვილს.

— მერე რა არის გასაოცარი? — ჩაჩუმა მირიანმა ბაბი, — რწმენის საქმე არ არის?

ბაბი გაუხრდა. მხოლოდ დიასთან ახლოს არ დაჯდა, თავი არ გაუყადრა. ზედობნელებთან მისწია სკამი. ხრიალეთელ ლუკა მეგრელიძეს მიესალმა, სეფე მოიკითხა.

მირიანი მახარესთან დაჯდა. მახარემ ერმილე მოაგონა მირიანს. პეტერბურგს უნდა წავიდეო, ირკუტსკიდან ერმილეს გადმოყვანა უნდა მოვახერხო, თბილი ჰაეა არისო ასტრახანში. მირიანს გულზე მოეფონა ძმაზე მზრუნველობა. თავის მხრითაც შეჰპირდა დახმარებას. ამ დროს აფთონი დაბრუნდა მერიიდან. მას ორი ახალგაზრდა მოჰყვა — მხარ-

ბექგაშლილი ვაჟკაცები. ერთი ჩოხატაურის რაიონიდან იყო, მეორე ვაკიჯვრიდან.

ხილისთავიდან ვარლამი ჩამოვიდა. ვარლამს ჩია ინტელიგენტს ეძახდნენ ამხანაგები, რომელსაც მუდამ ორქოფი ლაპარაკი უყვარდა, მიკიბულ-მოკიბული, არც „პო“, არც „არა“.

კრების მდივანი, კიევის უნივერსიტეტის ყოფილი სტუდენტი ბიქტორი, „სოფისტს“ ეძახდა ვარლამს. მსოფლმხედველობით დუალისტური მიმართულების იყო, არც „ცისიკერი“, არც „მიწიერი“.

კრების თავმჯდომარედ ექიმი ბესარიონი აირჩიეს.

ღია გრძელი ტახტის კუთხეში იჯდა ფანჯარასთან. გადაშლილ წიგნში ფანქრით რაღაცას ხაზავდა.

— ამხანაგებო, — დაიწყო თავმჯდომარემ, — დღევანდელი კრება მოწვეულია განსაკუთრებით ჯამუშების საპასუხოდ. სიტყვა მოხსენებისათვის ეკუთვნის ბათუმის კომიტეტის წარმომადგენელს. მაგრამ, სანამ მოხსენებას დავიწყებდეთ, მოვისმინოთ გუშინ ჩატარებული სეირნობის ანგარიში და სხვა წვრილმანი.

ბიქტორი კითხულობს წინაღობით გამართული სეირნობის ანგარიშს.

— სეირნობიდან შემოსული თანხა, ამხანაგებო, რაც ჩვენ ვიღაც არარსებული სტუდენტის სახელით შევაგროვეთ, სასწრაფოდ უნდა გადაეგზავნოს გადასახლებულ ამხანაგებს. ამ სეირნობის მოწყობაში დიდი შრომა გასწია ამხანაგმა დიამ. ამხანაგი ღია ამ დღეებში კიდევ აწყობს წარმოდგენას და ლანჩუთში.

— დიდად სასიხარულოა, — დაიძახა კუთხიდან პაპუნამ, — ნეტა ასეთი ქალიშვილები კიდევ შეგვემატებოდეს პარტიაში. მაგრამ არ შეიძლება ვთხოვოთ დიას, ერთი წარმოდგენა აკეთში გაგვიმართოს? ჩვენც დავეხმარებით. კაი იქნებოდა, იი არსენა რომ არის, ოძელაშვილი, იმას რომ წარმოადგენდნენ.

— კაია მეღა ჩემმა ღმერთმა! — გაეხმაურა ვაკიჯვრელი ახალგაზრდა აკეთელ გლეხს და უღვაშების გრეხით გადახე-

და დიას. — ვაკიჯვარშიც შეიძლება, ქალიშვილო, ერთი წარმოდგენის დადგმა. მოაგარაკენი ბლომად იქნებიან წელს.

პაპუნა, აკეთელი გლეხი, ყურებთან თიმბშევერცხლილი, ყველაზე ხნიერი მოსჩანდა ამხანაგებში. ის დიასთან იჯდა ახლოს. დიამ თანაგრძნობით დაუქნია თავი პაპუნას და სიტყვა ითხოვა:

— ამხანაგებო, მე უკვე შედგენილი მაქვს პლანი...

— გეგმა...— გაუსწორა ბესარიონმა სიტყვა დიას.

დიას შერცხვა, სახე წამოუწითლდა.

— დიახ, გეგმა. ამ ზაფხულს ვფიქრობ მოვაწყო წარმოდგენები ლანჩხუთში, აკეთში, ჩოხატაურში, ვაკიჯვარში და ერთიც ისევ ოზურგეთში. ნებართვას ბიბლიოთეკის სახელით ვახერხებ.

ბაბი, რომელიც შურით უცქეროდა დიას, წამოდგა, სიტყვა არ უთხოვია, ისე განაცხადა:

— ამხანაგებო, ამ დღეებში სუფსაში ვაწყობ წარმოდგენა „დაძმას“, ვფიქრობ კარგი შემოსავალი გვექნება.

— კეთილი და პატიოსანი. როგორც სჩანს, ფული გვექნება,— მხიარული ხორხოციით სთქვა ბესარიონმა.

— კიდეც აქვს ვინმეს განცხადება?

— მე მაქვს, ამხანაგო ბესარიონ, — წამოდგა მირიანი. — კაცო, ყანების დათესვა დაგვიანდა. ცხადია, გურიელის მიწაზე არ ჩავა ხალხი, მაგრამ ნაკაშიძის მამულში ზოგიერთებმა დაიწყეს თესვა. ნაკაშიძის მოურავი, გაიძვერა ქაპანაძე, სამეათედლოდ მორიგებია მეყანებეს. ან ყველას უნდა მიეცეს ნება თესვის, ან ყველა უნდა დავითხოვოთ.

— ამხანაგებო, გადავლოთ ეს საკითხი, გავიგოთ რა აზრის არის ბათუმის კომიტეტი და მერე ვიმსჯელოთ, მოვისმინოთ ჯერ მოხსენება — წინადადება შემოიტანა კრების მდივანმა ბიქტორმა.

— მოვისმინოთ! — გაისმა ხმები.

სანამ მახარე მოხსენებას დაიწყებდა, კუთხეებში რალაც ფარული ჩურჩული გაისმა. ბაბი გურგენიძემ დია აივანზე გაიხმო და მკვახელ უთხრა:

— ხომ იცი, დღეს მამაშენზეა ლაპარაკი. არ გირჩევნია კრება დასტოვო?

დიას ხმა არ ამოუღია, მხოლოდ ეს გაიფიქრა: „რამდენიც მიწის ზევით ხარ, იმდენი მიწაში“ და ჩქარა შებრუნდა დარბაზში.

ახალგაზრდებს თვალი აარიდა და მოხუც პაპუნას გვერდით ჩამოჯდა კუთხეში.

დიას გაკვრით კიდეც ესმოდა მამის შესახებ არასასიამოვნო ამბები. თებრონედანაც ხშირად გაუგონია: ლევან გურიელმა გამძცივაო ოჯახი.

მაგრამ რა ექნა, მამა ისე უყვარდა, რომ მის წყენას ერიდებოდა. თანაც ძალიან იშვიათად ხედავდა მამას.

დიამ არ იცოდა მომხსენებელი რას იტყოდა და წინასწარ ვერ გადაეწყვიტა როგორ მოქცეულიყო. მხოლოდ ერთი რამ კი უცვლელად ჩასქედოდა თავში. ეს იყო „ხალხის სიმართლე“, რომელმაც დიას ფაქიზი სული ახალგაზრდობის მოძრაობასთან შეაკავშირა.

მახარემ მოხსენება დაამთავრა.

ყველაფერი გარკვევით იყო მოხსენებაში ნათქვამი.

ბიქტორმა წინადადება შემოიტანა:

„არ დაითესოს გურიელის მიწა, ვინაიდან გურიელი აშკარა მტერია ხალხის“.

„დაითესოს ნაკაშიძის მიწა, მხოლოდ ნაკაშიძე გაძევებული იქნეს გურიიდან, როგორც ჯაშუში“.

„ნაკაშიძის მოურავს, ჭაპანაძეს, გამოეცხადოს გაფრთხილება „ზალპით“.

„მოიხმარონ გლეხებმა ტყეები თავისი საჭიროებისათვის. ტყისმცველებმა არ გაბედონ ხმის დაძვრა“.

„დაენიშნოს სასჯელი — სიკვდილით, გურიელის ჯაშუშს როსტომ ვაშალომიძეს, ბათუმის მუშების აწიოკებისათვის“.

საერთო დუმილი ჩამოვარდა. ყველამ დიას გახედა ცალი თვალით. დია თავის ფეხებს დასცქეროდა გაფითრებული, ქვასავით ცივი და უძრავი.

მახარე კოპებშეკრული იჯდა, მაგიდაზე გაშლილ ქაღალდებში ჩაერგო თვალები.

დუმილი პაპუნამ დაარღვია. პაპუნა მშობლიური გულის-
ყურით იზიარებდა დიას მდგომარეობას.

— ამხანაგებო ყველაფერი მისაღებია, რაც მომხსენე-
ბელმა ბრძანა. ბათუმის კომიტეტის დადგენილება ჩვენ-
თვის უდაოა, მარა...

— მარა... რა... დააბოლოვე, პაპუნა, შენებურად, გულ-
ახდილად! — დაუძახა მეორე კუთხიდან ვილაკამ.

— დიდი არაფერი, ამხანაგებო, — ჩამოისვა წვეკრებზე ხე-
ლი პაპუნამ, — უკანასკნელ წინადადებაზე მოგახსენებდით,
იქნებ ნაწილობრივ შევამსუბუქოთ სასჯელი-მეთქი.

— გლეხური გულკეთილობა გალაპარაკებს ალბათ, პაპუ-
ნა, — გაესაუბრა პაპუნას ბესარიონი. ბესარიონს სახე და-
ლრეჯოდა. ხშირად გასცქეროდა კუთხეში თავდახრილ დიას.
თავმჯდომარის თვალი კრების სხვა წვეკრებსაც არ ტოვებდა
დაუზვერავად. არავის სურდა ჯამუშის დამცველად გამოსე-
ლა. მირიანი აჩწივის მძათრი თვალით დასტრიალებდა ამხანა-
გებს. ძმის მოღალატის სისხლი სწყუროდა.

— ამხანაგებო, — სთქვა დაბალი ხმით თავმჯდომარ-
ემ, — ვინ არის უკანასკნელი წინადადების მომხრე?

მდივანმა ხმები დათვალა. დია ისევ თავჩაკიდული იჯდა.
ვარლამს მუხლებზე დაეწყო ხელები.

— წინააღმდეგი ვინ არის?

— არავინ! გასაგონად სთქვა მდივანმა.

— თავი ვინ შეიკავა?

ისევ მოავლო თვალი ბესარიონმა კრებას. ვარლამს აეშვი-
რა ერთი თითი ზევით.

მახარემ ირიბად გახედა დიას. დია რალაცნაირად იშ-
მუშნებოდა, ხან მუხლებს ჩაფრენოდა ხელისგულით, ხან
თითებს იმტვრევდა, ხან შუბლს ისრესდა ისე მაგრად, რომ
მახარეს საოცარმა ფიქრმა გაუელვა: „საზიზღარი მამის აჩრ-
დილს იგერიებსო თვალიდან“.

— თავს იჭერს „ცისიერი-მიწიერი“, — გაიხუმრა ბიჭ-
ტორმა. კუთხეებში გაისმა ხარხარი.

— ამხანაგო თავმჯდომარევ! — წამოდგა ხრიალეთელი
ლუკა მეგრელიძე, — მე პროტესტს ვაცხადებ: ჩვენ, ამხანა-

გებო, მოწმეები არ გვჭირდება. ჩვენ ვიკრიბებით ჩვენი მტკივნეულო საკითხების გადასაწყვეტად. დღეს პირველი არ არის, არც მეორე, არც მესამე... ამხანაგი ვარლამი ყოველთვის თავს იკავებს. რა თქმა უნდა, ეს მისი შეგნების საქმეა, მაგრამ თუ ყველა საკითხზე თავი შევიკავებ — რა გამოვა. შეიძლება არ ეთანხმებით, უნდა სთქვათ თქვენი მოსაზრებანი. მადლობა ღმერთს, ლაპარაკი კარგად გეხერხებათ, ამხანაგო ვარლამ!

კრებამ სამართლიანად მიიღო ლუკა მეგრელიძის შენიშვნა.

— ყველაფერზე თავშეკავება, ამხანაგებო, არააოობას უდრის. განმარტა ხარკოვის უნივერსიტეტის სტუდენტმა ლავროსიმ.

შემდეგ თავმჯდომარემ მოულოდნელად განაცხადა:

— ამხანაგი დია თხოულობს სიტყვას.

ყველა დიას მიაშტერდა, ეგონათ დია ითხოვდა ჯაშუში მამის შეწყნარებას.

დია იდგა, მუხლები უკანკალებდა, სახე საოცრად დაგრძელებოდა, ბაგე უთრთოდა, თვალები მიბნელოდა. მახარეს მეტს თითქოს არავის აღარ ხედავდა. და ამ წამს ისე სძულდა მახარე დიას, გაფიქრებაც არ შეეძლო, თუ ოდესმე უყვარდა იგი.

— პატივცემულო თავმჯდომარევ, — სთქვა დიამ და უფრო აუთრთოლდა ხმა. — იმ მოხსენების შემდეგ, რომელიც მოვისმინეთ ბათუმის კომიტეტის წარმომადგენლისაგან... — დიას ყელში რაღაც მოებჯინა, კისრის ძარღვები დაჭიმა, ერთხელ კიდევ დაიმტვრია თითები და უკანასკნელი სიტყვა ისე სადა და ბეჯითი ხმით წარმოსთქვა, რომ ეჭვი არავის შეჰპარვია მისი სიტყვის სიწმინდეში. — მე ხმას ვუერთებ ამხანაგების გადაწყვეტილებას მამაჩემის შესახებ.

ღია მამასთან

ოთახში დამის სანათური ბეჭუტავს. შებოლილ შუშას ფარვანები ეხვევა. დიას თეთრი ზეწარი წაუფარებია და

სძინავს. თებრონე წამოდგება პერანგისამარა, დახედავს დიას და ისევ ჩაწვება ლოგინში.

დაბინდდა... მთვარეს არ დაუცადა... სიბნელეში მოდის... მახარე...

საზიზღარი... ზურგით კუბოს მოათრევს... მა-მა... მა-მა... დაიკივლებს დია. თებრონე წამოვარდება გულგახეთქილი.

დია წამოჯდება ლოგინზე, თვალებს იფშენეტს.

— რა დაგემაართა, დია, ავად ხარ?

— არა, არაფერი, საშინელი სიზმარი ვნახე. ღმერთო და-მიფარე!

— რა გესიზმრა ასეთი, შეგაშინა ვინმემ?

— ნეტა როდის გათენდება?

თებრონე ფანჯარასთან მიდის, ფარდას გადასწევს.

— ალიონის ვარსკვლავი კაშკაშებს. ჩქარა გათენდება.

— ჩემოდანი გამიმზადე. დილით მამასთან უნდა წავიდე, ბათუმში.

— ბათუმში წახვიდე? ხომ არ გინდა მამაშენი გადაჩიო. რამდენჯერ დამბარა: ბათუმში არ ჩამოვიდესო დია.

— ცუდი სიზმრები მაქვს. უნდა შევეხვეწო მამას, ჩამო-შორდეს ლევან გურიელს. გურიელი ქვეყანას სძულს. შინ მოვიდეს. სოფელში იცხოვროს. სხვებივით იშრომოს.

თებრონეს მუხლები მოეკვეთა.

— დია, ნუ მიმალავ, შენ რაღაც იცი მამაშენის შესახებ.

— მე... არაფერიც არ ვიცი... მე... რა უნდა ვიცოდე! ეს ვიცი, რომ ქვეყანა იცვლება. გესმის? ნაკაშიძეს ბოიკოტი აქვს გამოცხადებული. ივანე ხუცესს არავინ ეკარება. ეკლესიაში ხალხი აღარ დადის. გურიელის მიწები გავერანებულია. მადლობელი ვიყოთ, გლეხები სალამს რომ იმეტებენ ჩვენთვის.

— რა ვქნა, რა დამიშავებია. წყაროს მედავებოდნენ და, ვაჩუქე სოფელს. ზეგანს ჩემი ხელით ვთოხნი. მეტი რაღა უნდათ!

— მამაჩემი უნდა მოვიყვანო შინ!

— წადი, გენაცვალოს ჩემი თავი. მარა, დია, მე ვგრძნობ რაღაცას მიმალავ.

— რას უნდა გიმალავდე!

- რა გესიზმრა მაინც?
- ნუ მკითხავ, მეშინია.

* * *

როსტომი ახალუხის დილკილოს იკრავდა ბატის ფრთით, როცა დია ოთახში შევიდა. როსტომმა ფრთა გააგდო, ქალიშვილს მიეგება კარებში და ჩემოდანი ჩამოართვა. მხრებზე ხელი მოხვია, სკამზე დასვა და შუბლზე აკოცა მამამ შეიღს.

— მამა, ხომ არ ჯავრობ?

— რატომ, შვილო? — გაიღიმა როსტომმა.

— იმიტომ, რომ ჩამოვედი.

— არ მსიამოვნებს, მარა თუ საქიროა... ან რა სასიამოვნოა ჩემს ოთახში სტუმრობა.

— მე ხომ სტუმარი არა ვარ, მამა?

— სტუმარი ხარ, მაშ! გაღიზარხარა როსტომმა.

— არა, მამა, მე სტუმარი არა ვარ. მინდა შენ მამა იყო ჩემი და მეგობარიც.

— კარგად გიფიქრია, შვილო!

— შეიძლება ცუდად...

როსტომმა წარბები მოღუშა.

— მე მართლა სტუმრად ჩამოვედი, მამა, ორი საათით.

დღამ ჩემოდანი გახსნა, ამოალაგა სანოვაგე: მჭადი, შემწვარი წიწილა და სანთლის არაყი.

როსტომმა არაყი ჩამოასხა ჭიქაში, გახედა, ქარვასავით კამკამებდა, დაყნოსა, იამა.

დღამ ხმელი ყველი ამოაწყო, საივანობო მსხალი ამოალაგა.

— მამიღამ ყველაფერი ამკიდა.

როსტომს ჯერ ლოგინი არ გაესწორებინა. არც ფიქრობდა ოთახის დალაგებაზე. დღამ ფანჯარა გამოაღო.

ქუჩის პირას იყო როსტომის ოთახი. მცირე ნიავსაც საკმაო მტვერი შემოჰქონდა ფანჯრიდან. არ ესიამოვნა დიას, — ყველაფერს მტვერისფერი ედო ოთახში. მაგიდას ჭექჭყიანი სუფრა ეფარა. მიმოიხედა, არაფერი სჩანდა მიმზიდველი.

სოფელში უფრო სუფთად და ლამაზად ჰქონდა თებრო-

ნეს დალაგებული როსტომის ოთახი. სასთუმალთან ლევან გურიელის სურათი მიეკრა როსტომს თავისი ხელით. სურათზე წინა მხარეს წაეწერა ესეს-ძეს, „ძმას და მეგობარს“. მეორე კედელზე პირდაპირ კონსტანტინე დადემქელიანის დიდი სურათი ეკიდა, ფანქრით დახატული, ქუთაისელი მეწვრილმანე ებრაელიდან ეყიდა თებრონეს ეს სურათი, მოსწონებოდა. კარგი ვაჟკაცი იყო. თმები შავი კრაველის ბეწვივით დახუჭუჭებული ეყარა შუბლზე. ხშირად უცქეროდა დია კონსტანტინე დადემქელიანის პორტრეტს, მხატვარს ქართველი რაინდის სული ჩაედგა სურათისათვის.

როსტომსაც მოსწონდა ეს სურათი ვაჟკაცური მხარგაშლილობით.

— მამა, შენი ოთახი სოფელში უფრო ლამაზია.

— ლამაზია და მოსაწყენი.

როსტომმა ბარკალი ააგლიჯა ქათამს და დიას დაუდო ლამბაქზე.

— დია, რა გიყვარს ქათმის?

დია იცინის, აგონდება, როგორ უპასუხებდა მამას ამ კითხვაზე ბავშვობისას.

— ჰო, მიპასუხე წინანდებურად, ბავშვურად!

დია ცდილობს ასიამოვნოს მამას და ბოლოს ნელნელა შეაპაროს სათქმელი.

— ლა მიყვალს, მამა? კულტუმ-მკელდი, მხალ-ბალკალო, ცოტა მისი საწიწკნელი.

— ჰა, ჰა, ჰა!.. — ხარხარებს როსტომი.

კისკისეშს დია. მაგრამ... უეცრად თითქოს გული ყელში მოებჯინაო — ენას ველარ მოიბრუნებს და საშინელი ტირილი წასკდება ერთბაშად.

— მე ყველაფერი ვიცი... და მიკვირს რად გჭირია ამდენი ცრემლი, როდესაც ერთი მართალი სიტყვა არ მოგეპოვება მამაშენისათვის. სულერთია, დია, საიდუმლოს ცრემლი ამჟღავნებს. სჯობს აღიარო ყველაფერი. მამა ვარ შენი. შეცდომებს გაპატიებ. ალბათ, მშობლიურმა გრძნობამ ჩამოგიყვანა ჩემთან. მესმის... საბრალოვ, შენ ეგეც არ იცი, რომ ყოველ ჩირგვში კურდღლის მაგიერ ჩვენი შიკრიკი ზის, რომელსაც

შენი ამხანაგები ჯაშუშს ეძახიან. იცოდე, ოქრო ყველაფერზე ძლიერია. ოქრო ჯოჯოხეთს გაანათებს.

— მაგრამ მზეს ვერ დააბნელებს. ხალხის სიმართლეს, მამა, მზეს ჰგავს, ხალხის შეგნებაში ამობრწყინებული. მამა, ჩემო მამა, წავიდეთ სოფელში ხალხთან, ვიშროპოთ პატიოსნად და ვიცხოვროთ. მამა, ერთ წუთსაც არ მოგაწყენ. მუდამ შენთან ვიქნები. • მამა, ლევან გურიელი ქვეყანას სძულს. ჩამოეთხოვე ლევანს, თუ შვილი გიყვარს. წავიდეთ შინ. ჩვენც ვიბრძოლოთ თავისუფლებისათვის, თანასწორობისათვის, სამართლიანობისათვის.

— დია, ჩვენი გზა არ შეერთდება. შენი ოცნება ბავშვურია. თავისუფლება, თანასწორობა, ჩირიკა ხალხის მოკორილი ამბავია. არასოდეს არ გამართლდება. უბრალოდ დაადუპები, შვილო, შენ არ შეიბრალებ მამა, შენმა სინდისმა იცოდეს... მე მაინც მებრალეები!..

— არ მესმის... — თქვა დიამ და თავი დახარა, თვალი აარიდა მამას.

— სხვანაირად არც შეგეძლო, — განაგრძო შიტოვებული სიტყვა როსტომმა, — არ გამტყუნებ...

— მამა... — სასოწარკვეთილი დაიყვირა დიამ.

როსტომმა საათი ამოიღო გულის ჯიბიდან, დახედა.

— ჩქარა მატარებელი გავა. გაგვიანდება. მე სიტყვა მივეცი გურიელს, სიკვდილამდე მისი ერთგული ვიყო.

მახარე ამაოდ ელოდა დიას ნახვას, ყოველ საღამოს ჩაივლიდა დიას ოთახის წინ ქალაქის ბაღის გვერდით. დიდხანს იდგა ფანჯარასთან მღელვარე. უნდოდა ერთხელ კიდევ გადაეველო თვალი დიასათვის, ეთქვა: მახარე არავის არ შეიყვარებს თავის დღეში. სიკვდილამდე დია იქნება მახარეს ოცნება, გზის მანათობელი, რომ დიას სპეტაკი სული ზღაპრული სილამაზით წაუძღვება წინ, სანამ მზე არ დაუბნელდება მახარეს თვალს.

ოცნებობდა მახარე, მაგრამ დია არ ჩანდა ნათლიდელის ბინაზე. სოფელში წავიდაო, უთხრეს.

კლუბში შეიარა მახარემ. ახალგაზრდები წარმოდგენისა-

თვის ემზადებოდნენ. დიას ჩამოსვლას უცდიდნენ. როლებიც გადაეწერათ. არსენას როლს ვაკიჯვრელი მასწავლებელი თამაშობდა. ნინოს როლი დიასთვის შემოენახათ.

კლუბის გამგემ სამსონმა ანთებული ლამპა შემოიტანა. ღამდებოდა. მახარე დაინახა. გაუხარდა სამსონს. ორი დღეა ექიმი ბესარიონი დაგეძებსო, უთხრა. მახარე იმ წამსვე წავიდა ბესარიონთან. წერილი დახვდა დაბეჭდილი. ბათუმის კომიტეტში იბარებდნენ სასწრაფოდ.

მოულოდნელი ამბები

მახარე ბათუმს არ მოშორებია. ციხიდან განთავისუფლების შემდეგ ერთი კვირით წავიდა გურიაში. გურიის საქმეები მიმოიხილა და ისევ დაპრუნდა ფარულად. უკანასკნელად ბათუმის კომიტეტის დავალებით იყო გურიაში წასული. არ იცოდა რად იწვევდნენ უკან. დელავდა მახარე. ცხრა საათის მატარებელს ჩამოჰყვა. საბარგო სადგურზე ჩამოხტა და კრებაზე გაეშურა. სწორედ მორიგი კრების დღე იყო. ბინის პატრონი ისილორე მოღუშული შეხვდა მახარეს. ეუცხოვა. სხვა დროს ასეთი შეხვედრა არ იცოდა ისილორემ. „რა მოხდა?“

— ნინიძე ხელმძღვანელობდა კრებას. გოგილო ყურებჩამოყრილი იჯდა. ბიძია ტრიფონს დანა პირს არ უღებდა. მაგდას წარბები მოეხარა. სხვები ისხდნენ მღუმარედ.

— რა ამბავია, ამხანაგებო. რამ დაგაძმარათ? — კარებში შესვლისთანავე იკითხა მახარემ.

— მოდი, კაცო, დაჯექი, რა დროს ძმარია! — წაიხუმრა ნინიძემ და თავის გვერდით გამოუწია სკამი.

მახარე დაჯდა. ტრიფონს შეხედა უმაღლ. ტრიფონმა თვალი აარიდა ყოფილ შეგირდს.

„რა მოხდა ნეტა?“

თავმჯდომარემ მშვიდად გადაფურცლა მაგიდაზე გაშლილი საქმის ქალაქდები და მახარეს აცნობა გურიიდან გამოწვევას მიზეზი.

— არასასიამოვნო. წერილი მივიღეთ ერმილესაგან.

მახარე შეკრთა. ავად იქნებაო, გაიფიქრა და ყური მიუგდო წერილის შინაარსს.

„ამხანაგებო, მე არ მჯერა, მახარე ამხანაგებს ღალატობდეს, მაგრამ რაკი გადასახლებაში მყოფ ამხანაგებში წარმოიშვა სამწუხარო ექვი, საჭიროა გამოირკვეს. მე არ ვამტყუნებ ამ ექვისთვის აქ მყოფ ამხანაგებს. მახარე შუალამეზე გაქრა საკანიდან. ქუთაისში გვითხრეს გამგზავრების წინ, მახარე გურიი-ში ვნახეთო. „მაშ ცოცხალია?“ — ეს მოულოდნელი ამბავი იყო ჩვენთვის. საბაბი ჰქონდათ ამხანაგებს ეფიქრათ კიდევ უფრო მეტი“.

მახარე გაფითრდა. დიდხანს იჯდა გაყუჩებული. ზოლოს ისევ მქედელმა დაარღვია დუმილი.

— მახარე, ბიძია, — თქვა ტრიფონმა დაბალი ხმით და მტკიცედ, — დუმილის დრო არ არის. თავი უნდა იმართლო. მართლაც რა მოხდა ისეთი, რომ შუალამეზე გაგაპარეს საკანიდან და გაგანთავისუფლეს? ჩვენ თვითონ უნდა გამოგვერკვია ეს საქმე. ახლა პასუხს ვაგებთ...

მახარემ ხელი მოივლო ჯიბეზე. ნაფლეთი ქაღალდი ამოიღო გურიელის ხელმოწერილი.

— მე არაფერი არ ვიცი. გამომიყვანეს საკნიდან ჩუმად. მეგონა დასახვრეტად მიეყავდი ჯალათს. მოულოდნელად ეს ბრძანება მომცეს ხელში და გამომადგეს ეზოდან. თუ არ დამიჯერებთ, თქვენ თვითონ დაადგენთ მოღალატის სასჯელს.

მახარე წამოდგა, ის იყო კარებში გასვლას აპირებდა, ისი-დორე შემოეხეჩა წინ. ისიდორეს ტასი შემოჰყვია ოთახში — ნარმის ფერი დასდებოდა სახეზე. ამხანაგებს გაუკვირდათ. ტასის არ მოელოდნენ ამ კრებაზე. ტასი ჯერ კიდევ პარტიის წევრად არ ითვლებოდა.

— არაფერია, ამხანაგებო, ისეთი, მაპატიეთ! — ნაძალადე-ვად გაიღიმა ტასიმ და დაბეჭდული წერილი პირდაპირ თავმჯ-დომარეს მისცა ხელში. მახარეს შეხედა და სწრაფად გაბრუნ-და. კარებში ისევ ისიდორემ გააცილა ტასი.

თავმჯდომარემ წერილი გახსნა.

მახარე იდგა წასასვლელად მომზადებული. უნდოდა გაეგო წერილის შინაარსი, მაგრამ უხერხულად გრძნობდა თავს. ისევ წასვლა დააპირა. ამ დროს თავმჯდომარემ შეაჩერა:

— სად იჩქარი, ამხანაგო, წერილი შენ გეხება.

მახარე გაოცდა.

— მე?!

ყველანი სმენად გადაიქცნენ. ცხრა თვალი მოუთმენლად მიიქცა თავმჯდომარისაკენ.

ბიძია ტრიფონმა ჩიბუხში თუთუნი ჩატენა, გულზე მოეშვა, რაღაც „მუხრუჭი“ რომ უქერდა, თითქო შეიცნო: წერილში მახარეს სიმართლე გამოჩნდებოდა.

— წერილი მეტად სეროზულია, — განაცხადა თავმჯდომარემ.

„ამხანაგებო, — სწერდა ტასი, — იყავით მართლმსაჯულნი. გთხოვთ გაანთავისუფლოთ მახარე საზიზღარი ცილისწამებისაგან. ის სპეტაკია, ცამდი მართალი. მახარემ არაფერი არ იცის. მე გავანთავისუფლე ის... მე... ორი მაისის ღამეს... მე გამოვისყიდე მახარეს სიცოცხლე... მახარე სპეტაკია... მშვიდობით, ამხანაგებო... სთხოვეთ ჩემს დას — მაგდას, მაპატიოს, როგორც მაპატიებდა ყოველთვის ჩემს ცელქობას“.

ტასი.

* *

ტასი მთელი ღამე ავი სულივით დაძრწოდა ქუჩებში, იმალებოდა კიბეებს ქვეშ, ალაყაფის კარების უკან, ორღობეებს იქით. შორიდან ხედავდა, როგორ გარბოდნენ მის საძებრად.

ტასი ცივად უცქერდა აწრიალებულ ამხანაგებს. არავინ არ ებრალებოდა, არც მაგდა, არც სიბილო. თვალი მოჰკრა ანტონ ქლენტს მაგდასაკენ მიჰვალს. ანტონს დარო მისდევდა. ტასის ყველა სძულდა ამაღამ, თითქო ჯავრს იყრიდა ამხანაგებზე. „აგრე... აგრე... — ჩურჩულებდა თავისთვის — იწუხეთ, იწრიალეთ... გაიწეწეთ... სულერთია ჩემთვის... მოიქანცებით და დაეგდებით. მოგშივლებათ და ჭამთ... მოგწყურლებათ და დაღევთ — გულს დაიმშვიდებთ“.

* *

მთვარე ჯერ კიდევ არ ამოსულიყო. ქალაქის საათმა თორმეტჯერ დარეკა. შორს იცქირებოდა ტასის თვალი, ყველაფერს ხედავდა ფანრის შუქზე. ქუჩებში წრიალი რომ მიწყდა, ტასი გამოძვრა კიბიდან, ორღობეებს მიჰყვავა, ეკლესიის კედელს აეტმასნა. მიიხედ-მოიხედა, არავინ იყო ორი ბრინჯაოს ძეგ-

ლის გარდა. მხოლოდ ერთი ციციანთელა დაფორაქობდა თბი-
ლი ლამის მსუბუქ კალთებში. ტასის მოაგონდა, ერთ ღროს
როგორ მხიარული დასდევდა ციციანთელებს. იქერდა ჭრელ
პეპელას, ჭიამაიას და მძივებივით იბნევდა გულზე. ეს სულ
ცოტა ხნის წინ იყო, მაგრამ ამაღამ, ფიქრებში გართულ ტასის
ეგონა რამდენიმე ათეული წელი გავიდაო მას შემდეგ და ახლა
სარკეში რომ ჩაიხედოს, ალბათ, მოხუცებულს დაინახავს თა-
ვის სახეს. გულის სიღრმიდან ამოიოხრა, რაღაც შვება იგრძნო.
მოაგონდა დიდი პოეტის ლექსის ერთი სტრიქონი: „ოხვრა
არის შვება უბედურისა“-ო. ფეხაკრეფით შემოუარა ეკლესიას
და სამრეკლოზე აცოცდა. შეკრთა ტასი, კიბეზე შენიშნა: შა-
ვეებში ჩაცმული კაცი იჯდა. წინ დიდი კალათი ედგა. კალათზე
დამხობილი თვლემდა. ქალარა წვერები მუხლებზე ეყარა. და-
კვირდა. იცნო მეწვრილმანე მოშა. მოშა ყოველ უთენიას, ეკ-
ლესიის წინ, გზაჯვარედინზე, გაშლიდა საწვრილმანოს და გამ-
ვლელ-გამომვლელს მისძახოდა: „ძაფი, ნემსი, ქინძისთავი...
ფანქარი, ბლოკნოტი... საპარსავი სამართებელი-ი!..“ ვაქრობდა
მოშა და თბილ ღამეებში აქვე იძინებდა სამრეკლოს კიბეებზე.
მოშა გამოფხიზლდა, თავი ასწია, წვერები გააპამპულა და მის
წინ ქალი რომ დაინახა, ლიფლიფით სთქვა:

— ვინ ხარ, რა სული ხარ? ჩემს კალათაში ხომ არ გინდა
ჩაძვრე?

— ჩუმათ, მოშა!.. ტასი ვარ... ხომ გახსოვს, ამას წინათ
ბაფთები რომ ვიყიდე შენგან. შენ რომ ვარდისფერი მულინის
ძაფს დამპირდი.

— მახსოვს... ლამაზო ქალო, რამ გაიძულა აქ მოსულიყავ?

— ჩემმა დამ გამაბრაზა. ამაღამ აქ მინდა დავიმალო, მოშა!
თუ ვინმე მოვიდეს, არაფერი უთხრა და აჰა შენ საჰაგიეროდ
საჩუქარი.

ტასიმ ყელიდან ახალნაყიდი წითელი აბრეშუმქსოვილი
მოიძრო და მოშას გაუგდო წინ. მოშამ უბეში ჩაიტენა საჩუქა-
რი. ტასი ჩუმად აცოცდა სამრეკლოზე. მოშამ თვალი გააყოლა
კიბეებზე მიშავალს. გულში კი გაიფიქრა: „ალბათ, კუროები
ეყოლებათ ამ გოგოს“. ბებერ ებრაელს სძულდა ახტაჯი გო-
გოები. „ბინძურ სულდგმულს“ ეძახდა მათ. პირი მიიბრუნა

უკუღმა და ათასჯერ ნათქვამი ლოცვა წაიბუტბუტა ებრაული ტალმუდიდან: „გმადლობ შენ უფალო, რომ ქალად არ გამაჩინე“...

• •

თოლიები დაფრინავდნენ ზღვის პირას. ადამიანზე უფრო ადრე გაღვიძებოდათ მათ. ლურჯ მოკაპკამე ალიონს ალმასები დაეფრქვია თოლიების ფრთებზე. ნელ-ნელა იზზარებოდა ზღვის იისფერი უზარმაზარი სარკე, — უნაპირო ცის ქვეშ გადაშლილი. თეთრად აქაფებული ზვირთების შხეფები კრისტალებივით ცვიოდნენ ნაპირზე. შემოთენებული მთვარე ცხენის ნალივით მიჰკროდა ცას. მშვიდად იღვიძებდა სიცხით დათენთილი ზაფხულის დილა. ზანტად იზმორებოდა ქალაქი.

სადგურის უკან ეტლები იღგნენ. მეეტლეებს სადავეები ცხენების ზურგზე დაეყარათ და კოფოზე ყვინთავდნენ.

მოშამ თვალეები ამოიფშვნიტა. დიდი კალათი გზაჯვარედინზე გამოიტანა და ჩვეულებრივად გაშალა სავაჭრო წვრილმანი. ტასის ნაჩუქარი წითელი აბრეშუმქსოვილი მანდილი კალათის ხელზე გადმოჰკიდა. მოშას არ შეუძჩნევია მანდილის რიდებზე ვარდისფერი ძაფით წარწერილი სახელი „ტასი“.

მახარეს ავადმყოფივით შეეხვია ყაბალახით თავი. სადგურის წინ გაიხედა. ჟანდარმი არ იდგა ბაქანზე. ჩქარი ნაბიჯით გაიარა მახარემ ბაქანი და სამგზავრო დარბაზში შეიხედა. მგზავრებს ჯერ კიდევ ეძინათ სკამლოგინებზე. ზოგი თავიანთ ბარგზე თვლებდა. გამობრუნდა მახარე. მთელი ღამის უძინარი იყო. გამშრალი თვალეებით განედა ქუჩებს. ეკლესიის წინ შედგა. მნათეს საკურთხეველის კარი გაეღო. ერთი ღერი თაფლის სანთელი ლიკლიცებდა. წითელმა მანდილმა მიიქცია მახარეს ყურადღება. მოაგონდა, ტასის სულ ასეთი მანდილი ჰქონდა. მახარემ მანდილი გაშალა. თვალში მოხვდა წარწერა „ტასი“.

— მოშა, როგორ ყიდი ამ მანდილს?

მოშამ თვალეები დააფახულა.

— ერთ ოქროდ, თქვენი ჰირიმე!

მახარე არ შევაჭრებია, ამოიღო ხუთმანეთიანი ოქრო და მანდილი უბეში ჩაიდვა. მერმე ჰკითხა:

— მოშა, ვინ მოგცა ეს მანდილი? მართალი მითხარი, მოშა, თორემ...

მოშამ წვრილი თვალები მახარეს მშვენიერ სახეს მიაშტერა. ოხუნჯის გამომეტყველება მიიღო და ხუმრობის კილოთი უპასუხა:

— თქვენმა ანგელოზმა, ჩემო ხელმწიფევ!

— შენ სად ნახე, მოშა, ის ანგელოზი?

— წუხელ ამ სამრეკლოზე გაათია ღამე, შენი ჭირი შემეყაროს. დამ გამაბრაზაო. გათენებამდე ლოცულობდა და ტიროდა. მაღლიდან წვიმასავით მაცვივოდა მისი ცრემლები. ქუდი მოვიხადე და შიშველი თავი მივეშვირე. ეგების თქვენი ანგელოზის ცრემლებმა წარხოცოს ჩემი ცოდვები-მეთქი, გავიფიქრე გულში.

მახარემ ყელში მობჯენილი ცრემლები წვეთ-წვეთად ჩაყლაპა, მაინც თვალები აებლანდა, ტირილი მოუნდა. ამ წუთს ყველაფერი დაავიწყდა მახარეს, მისი ბავშვობაც, როსტომის სათიბიც, დიაც, გაქრა ღამაზი ოცნებები... მხოლოდ ტასი ნახოს მახარემ და სხვა არაფერი უნდა ქვეყანაზე. ტასი ანუ გეშოს, მიუალერსოს. ტასი ყოფილა ამ ქვეყნად მახარესათვის ყველაფერი — სიცოცხლის დამბრუნებელი, პატიოსნების მომნიჭებელი. ტასიმ მახარეს სიცოცხლისათვის გასწირა ქალიშვილის ღირსება, მახარეს პატიოსნებისათვის გასცა თავისი საიდუმლო... საბრალო...

მახარე ფიქრიდან მოშას ხვამ გამოარკვია. თვალებიდან ცრემლი მოიწმინდა, მოშას დაღრეჯილ სახეს შეხედა.

— რაც გითხარი, არავის უთხრა, შენი კენესამე!

— არავის ვეტყვი, მოშა, მარა, სად წავიდა მერე იგი ანგელოზი?

— იქით წავიდა, ჩემო ბატონო!

ზღვსკენ გაიშვირა მოშამ ხელი.

ექიმ მონსეს პირსახოცი ამოედო ილღიაში, ზღვაზე საბანაოდ მიდიოდა დილაადრიან. ბაღში კაცი არ ჭაქანებდა. მართო ფარდულის მოსამსახურე ქალი ტრიალებდა: სამოვარს აჩაღებ-

და, პატარა მაგიდებზე თეთრ სუფრებს აფარებდა, კალათებით ტუბილი ნამცხვრები მოეტანა საშაქარლამოდან, დახლზე შინის ყუთებში ალაგებდა. ჩაის ჭიქები დაეწკრილებოდა და ბროლის ლაშხაქებს წმენდდა ნაყინისათვის. მონსემ ფარდულის წინ ჩაიარა, მიესალმა თეთრწინსაფროსან ქალს. ფროსი იცნობდა ექიმს. ყოველ დღილით, ბანაობის შემდეგ, აქ მიირთმევდა ექიმი ჩაის. სუფთა საზოგადოება იყრიდა აქ თავს. ყველაფერი ორმაგ ფასად ღირდა სხვა საჩაიებთან შედარებით. ამიტომ ღარიბი ხალხი არ ეკარებოდა ბალის ფარდულს.

ექიმმა მონსემ ზღვის პირად რამოდენიმე ნაბიჯი გადადგა და შეჩერდა. ბალის ბილიკიდან მის წინ გამოირბინა ახალგაზრდა ლამაზმა ქალმა — თეთრ-მსუბუქ ტანისამოსში — და გოდოვით შთაინთქა ტალღებში. იმავე წუთში გიჟივით გამოვარდა ბალიდან სასიამოვნო გარეგნობის ვაჟკაცი, ფეხებიდან ფეხსაცმელები წაიგლიჯა, ლურჯი ხალათი გაიხადა და ზღვის ფსკერში ჩაყვინთა. წმინდა იყო ზღვა, არაფერი დაემალებოდა კაცის თვალს.

ექიმი მონსე მიხვდა, მობანავენი არ იყვნენ ისინი. რალაც უბედურება მოხდა მის თვალწინ. ქუჩაში გაიჭრა ექიმი და შემზარავი ყვირილი მორთო. ხალხი შექუჩდა. აჩოჩქოლდა ბალი. ვილაც კკუამახვილმა ახმედ-აღას ყავახანისაკენ გაქუსლა, მენავეები წამოაგდო. მეორემ სადარაჯოში შეირბინა, ტელეფონს ეცა და ნავსადგურიდან მეზღვაურები გამოიძახა. მაგრამ იმათ მოსვლას დაასწრო თავგანწირულმა ვაჟმა. გაგუდული ქალი მკლავით გამოიყვანა ნაპირზე. ექიმი მონსე ქალთან მიიჭრა. ბალის თავში გაისმა უეცარი კვილი. მაგდა მორბოდა სახედაკაწრული. სიბილო, ანტონი, გოგილო, ტრიფონი, დარო, — მორბოდნენ ყველანი. არც ერთს იმათგანს იმ ღამეს არ უძინია. ტრიფონმა შორიდან იცნო, მკერდტიტველი მაჩარე იდგა შექუჩებულ ხალხში. ბიძია ტრიფონმა გამოცდილი თვალი მიმოავლო ქუჩებს. ბალის ბოლოში შენიშნა, არა ერთხელ ნახული ახმახი პოლიციელი მოდიოდა. პალტო გაიხადა, მახარეს ჩააცვა და მკლავში მაგრად მოჰკიდა ხელი.

— აქ შენი ადგილი არ არის... წავიდეთ! — ბრძანებით უთხრა მკედელმა ყოფილ შეგირდს.

ღამე იყო ყორანივით შავი. წვიმით გაჟღენთილი შავლეგო ღრუბლები ჩამოსწოლოდა გურიის ცას. ზედობანს გადაღმა გამუღმებით ჯღაოდნენ ტურები. ძაღლები ყუფით ეხმაურებოდნენ ტურებს.

იატაკზე გართხმული იორამ ჭაპანაძე გატვრენილი უღლებდა ყურს ტყვიების გრიალს. მიწყდა სროლა. ერთი საათი გავიდა, იორამი მაინც ვერ ბედავდა წამოდგომას. მეჩე ფრთხილად წააოჰყო თავი, წამოხონდა და დაოთხებული გაფორთხდა მეორე ოთახში.

— ცოცხალი ხართ? — ჩურჩულით ჰკითხა ცოლ-შვილს. ჭაპანაძის მეუღლეს უზარმაზარი არყის სახდელი ქვაბი გადმოემხო და მისი თორმეტი წლის ვაჟი შეემწყვდია შიგ გოჭივით. იქვე ვეებერთელა სპილენძის ტაშტი წამოეჰცია პირქვე და თვითონ დაედო თავზე და მხრებზე. ჭაპანაძის მოსამსახურე გოგოს — ფატუს თავი შეეყო ტაშტს ქვეშ, წელსქვედა ნაწილი ტაშტის გარეთ გაეშხვართა. ძაგდაგებდნენ სამავე. იორამის ხმაზე ფატუ გამოძვრა, დაოთხებულ ბატონს რომ შეხედა, თვითონაც დაოთხდა.

— აქეთ მოდი, ბოშო, — სთქვა ჭაპანაძის მეუღლემ, ხელი წაავლო ქმარს სახელოში და თავისკენ მისწია. იორამმაც შეყო თავი ტაშტს ქვეშ, ფატუ ისევ გაიშხვართა იატაკზე. მთელი ღამე იყვნენ ასე გატვრენილნი. ძლივს ეღირსა იორამს გათენება. ცისკარმა შემოიჰკვრიტა ფანჯრებში. პირველად ფატუ გამოძვრა ტაშტის ქვემოდან.

— გათენდა ბატონო, გათენდა! — სიხარულით წამოიძახა გოგომ და უძინარი თვალები კარისაკენ გააცეცა.

იორამმა თავით ასწია ტაშტი. ჯორკოზე ცალი კილით დამხობილი ქვაბი გადააგორა, დოდიკს ჩასძინებოდა იატაკზე მოკუნტულს.

— დედა მოგიკვდეს, შვილო! — შეწუხდა ჭაპანაძის მეუღლე. გამოაფხიზლა ყმაწვილი და გულში ჩაიკრა.

— მადლობა ღმერთს, ცოცხლები ვართ, — წაიბუტბუტა

იორამმა და პირჯვარი გადაიწერა. კედლების მალა ნაწილი დაცხრილული იყო ტყვიებით. ნატყვიარ ჭერში თავების წრუწუნი ისმოდა.

ცას ღრუბლები გადაეწმინდა. მზე აპირებდა ამოსვლას. შარაზე სოფლელები მიდიოდნენ ყანის სატეხად.

ჭალაში ბიჭებს ხბოები მოერეკათ და მღეროდნენ.

ჭაანაძეს ფეხი აღარ დაუდგამს ნაკაშიძის მამულში.

— რა ვქნა, ბატონო. ღალას არ იძლევიან გლეხები, — არწუნებდა იორამი ნაკაშიძეს. მარინა თავისი ხელით მოწეულ ბოსტანში წითელ ბადრიჯანს ჰკრეფდა. ნაკაშიძე იჯდა აივანზე ყურებჩამოყრილი. სიკვდილი იტყირებოდა კაცის თვალებიდან. გავერანებული იყო ყვავილნარი.

ნელ-ნელა ცვიოდა აუაციის ყვითელი ფოთლები.

— იორამ, ადი თუ კაცი ხარ, ორი მტევანი ყურძენი ჩამოწყვიტე იმ ხურმის ხიდან. ხურმის ხემ გემრიელი ყურძენი იცის, — შორიდებით სთხოვა თავის მოურავს ნაკაშიძემ.

იორამმა გიდელის კავი გაირკო ქამარში და საცალფეხო კიბე მიუდგა ხურმის ხეს. ნაკაშიძეს მოაგონდა ფარნაოზა მჟავია. ფარნაოზამაც ასე იცოდა ხეზე გიდელის ატანა. მჟავია მაშინ კაცია კაციას-ძეს ერთგულებაზე ეფიცებოდა, მაგრამ „ეჰ, ყველაფერი ამოა. ერთადერთი მართალი სიყვარული ყოფილა“ — გაიფიქრა თავადმა. ამ დროს მარინა ამოვიდა კიბეზე პირმცინარი. ბადრიჯანით სავსე კალათი ამოატანა.

— ბატონო, შენს თავს ვფიცავ, — გაიკისკისა მარინამ, — ახლა დავრწმუნდი, ამ ქვეყნად ბედნიერება სიყვარულში ყოფილა.

— ამაზე ფიქრობდი ამდენხანს, მარინა?

— განა სხვაფრივ შეიძლება ამ დროში იფიქროს ადამიანმა? ბატონო, მე ვინატრებდი, ჩემსავით უყვარდე სხვებსაც. მაშინ ასე არ შეგვიძულებდა სოფელი.

— ყველაფერი გაივლის მარინა, სანამ ცოცხალი ვარ, შენი სიყვარული მეყოფა. ხომ არ მოგწყინდა მარტოობა?

— სანამ შენ გხედავ, რა მომაწყენს, ბატონო.

— ამაღამ იორამი ჩვენთან დარჩება. იორამს პირონი სწამს.

სიმთვრალეში წამოვროშე

დიდი სამაზრო ყრილობა უნდა მოეწვიათ ოზურგეთში. მაზრის უფროსიდან ნაბრძანები ჰქონდათ ჩაფრებს, გურიის სოფლებიდან ძალად მოერეკათ ხალხი ქალაქში. მთელი კვირა დაჯირითობდნენ კარდაკარ ჩაფრები. ვინც არ გამოცხადდებოდა, დასჯით ემუქრებოდნენ.

გლეხებს შემოდგომის მოსავალი უკვე დაებინავებიათ თავიანთ ბელლებში. საქონლის საკვები ჩალა ზვინებად დაედგათ ბელლის უკან. სასწაული მომხდარიყო წელს ჩვენს სოფლებში: ყველა უმკადოს საკმაო მკადი მოეწიათ ნაკაშიძის მამულში. ბეგლარ მანთიძეს პირამდე აევსო ნალია სიმინდის ტარობით. ბეგლარი თვალით ზომავდა ნალიაში შეყრილი სიმინდის ხროვას და სიამოვნებით ჩურჩულებდა: „ჩემო მიწავ; საყვარელო მიწავ, მამა-პაპის ოფლით განოყიერებულო ტკბილო მიწავ“... ვინ თქვა, ბეგლარს მუშაობა არ შეეძლო, მაგრამ მიწა არ ჰქონდა. ახლა მიწაც ბეგლარის არის და მზეც; ოღონდ მახარე და მირიანი ყავდეს ქვეყანას ცოცხალი. ვაშალომიძის მწირი მიწა აღარ იყო საჭირო ბეგლარისათვის. ზაალის და საულის გაწმენდილ ზეგანზე თებრონე ატეხდა თავს. ნანობდა: „ყველამ რომ მიატოვეთ ჩემი ზეგანი, რა გააკეთეთ უკეთესიო“, — ესაყვედურებოდა განსაკუთრებით ბეგლარის ოჯახს. რთველის აღების შემდეგ მხიარული გლეხები ტყეში გასულიყვნენ შეშის საჩეხად. ბეგლარ მანთიძეს ვეებერთელა წაბლის ხე წაეჭტია გურიელების ტყეში. სეფემ და მირიანმა წააქეზა ბეგლარი. ოდის მასალა დაამზადებინეს. ხარები მირიანმა ათხოვა. სოფლის ახალგაზრდებმა „ელესას“ სიმღერით გამოიტანეს ხეები სამშვიდობოზე და ხარულელს აჰკიდეს სათრიელი. ბეგლარმა ფაცხის დერეფანში დააწყო ოდის მასალა. გამხიარულდა მაკა. იმედი მოეცა, ოდესღაც მის „ბაღნებსაც“ ექნებოდათ ოდა.

მხიარულობდა სოფელი. სინათლის ხილვამ სიბნელე დაავიწყო გლეხებს. ეგონათ ჩქარა მოიხდიდნენ კისრიდან ბატონის უღელს. შქერის წნელს სჭრიდნენ, ეზოებს იღობავდნენ. ახლო მდებარე მიწის ნაკვეთებს თავისკენ იტოვებდნენ. არაფინ

ჰყავდათ მოდავე წისკვილზე მინდს არავინ იხდიდა ნაკაში-
ძის სასარგებლოდ.

— რა ვქნა, ბატონო, ასე მიბრძანესო, — თავს იმართ-
ლებდა მეწისკვილე, ხოლო ვინ იყვნენ მბრძანებლები, ამაზე
კრინტს არ სძრავდა ფილიმონი.

ტყისმცველებმა თავი მიანებეს ტყის დაცვას.

ზედობანის მამასახლისმა ჯაკვი მოიხსნა. სოფლის მწე-
რალმა თავს უშველა.

სამრევლო ფული იყო სოფელში ასაკრეფი. მღვდლები
ზმაგაკმენდილი იხსდნენ. ფოსტის ფულის გადასახადზე პირ-
ველად ხრიალეთელებმა განაცხადეს უარი. გზის შესაკეთებ-
ლად მირიანმა აზნაურებიც გამოიხმო. აზნაურებს ტყვიასავით
ემინოდათ ბოიკოტის. „რატომ არ ვიმუშაებთ, ძმებო, გზა
ჭვეყნის არისო“ — გაიძახოდნენ აზნაურები.

ჯაშუშს, აზნაურ ლევარსის, ზედობნელებმა ბოიკოტი გა-
მოუცხადეს. ლევარსიმ მოციქული მიჯვავანა მირიანს და სე-
ფეს: „არ მინდა აზნაურობა, ძმებო, გლესხად ჩამწერეთ, ანბა-
ნაგად მიმიღეთო“. მირიანმა უპასუხა: „ჯაშუში რომ ამხანაგად
მივიღოთ, სადღა გავახილოთო თვალი, ღუნია მელექეთში მოგ-
ვექრებოთ თავი“. ლევარსი იჯდა თავის ბუნაგში დაძმარე-
ბული. „ნეტა ფეხი მოსტეხოდა ლევარსის და იმ დასაქცევ
სამიკიტნოში არ შესულიყო. ეშმაკად გადაეყარა დიტია მგე-
ლაძეს. ორი კიქა ღვინო დალიეს ერთად სკოლის მეგობრებმა.
მერვე რა მოხდა!? არაფერი ისეთი. დიტიამ გამოთხოვებისას
ხელი მხურვალედ ჩამოართვა. სადღეგრძელოში ორი სიტყვა
წამოროშა ლევარსიმ. ეს იყო და ეს“...

— ეს იყო და ეს... — ხმამაღლა წამოიძახა ლევარსიმ გა-
ნაფიქრი.

ოთახში გოგონა შემოვიდა, დალუქული წერილი შემოუ-
ტანა მამას. ლევარსიმ ბარათი გახსნა. მაზრის უფროსი იბა-
რებდა საჩქაროდ. ელდა ეცა ლევარსის, მიხვდა დიტიას კარ-
ნახით იყო დაბარებული. არ წავიდეს არ შეიძლება, წავიდეს
და სოფელში რა პირით დაბრუნდეს? ორ ცეცხლს შუა მო-
ექცა ლევარსი. წამოდგა. დალუქული ბარათი ხელში დაიჭირა
და მირიანისაკენ გაეშურა. ეს ერთადერთი გზა ჰქონდა წინ.

შირიანი თოფს სწმენდა. დაშლილი ჩახმახი მაგიდაზე ეწყო. იქვე გროვა ვაზნები ეყარა. შევიდა თუ არა ლევარსი ოთახში, გამარჯობა არ გახსენებია, შირიანის წინ მუხლებზე დავარდა.

— მაპატიე, შირიან, ძმაო, მაპატიე... წამცდა... სიმთვრალეში წამოვროშე... მა-პა-ტიე... — აკენესდა ლევარსი.

შირიანმა ულვაშები გადაიგრიხა და ზიზლით ჩახედა თვალებში მის წინ კუნძივით დაგდებულ ახოვან ლაჩარს.

— აა, ლევარსი ბრძანდები?

— ლევარსი ვარ, ღმერთგამწყყალი, თავლაფდასხმული, ცოცხლად მკვდარი.

— კმარა, ბატონო ჩემო, თავის დროზე უნდა გეფიქრა. ღმერთმა კბილები ენის ჩასაკმედათ მოგვცა, მარტო საღეჭად როდი მოუცია. სულ ერთია, წაგცდა თუ წამოროშე. ამ თოფს შენისთანა ძაღლებისთვის ვწმენდ.

ოთხმოცი წლის ბერიკაცი

მოედანზე ეკლესიის წინ შეგროვილიყო სოფლებიდან ძალად მორეკილი ხალხი. ქმრებს ცოლები მოსდევდნენ, შვილებს დედები, ძმებს დები და მამებს შვილები. ქუჩაზე მწყრივში იდგნენ ორმოცამდე ცხენოსანი კაზაკი. ბოქაული ჩაგუნავა ცხენით დათარეშობდა ქუჩებში, ხალხს მათრახით ემუქრებოდა. მაზრის უფროსი ლაზარენკო ტალავარზე ვაღმომდგარი ფეხებს ისე მაგრად აბაკუნებდა, რომ დეზების წკარუნი ზარივით გაისმოდა ხალხში.

— ნუ უჯერებთ მატყუარებს, ღვთისაგან ვაღამდგართ. თქვენ დაგლუპავთ იმათი აყოლა. დამიჯერეთ, ისმინეთ ჩემი რჩევა. დაუყოვნებლივ შეაგროვეთ ფოსტის ფული, გადაიხადეთ დრამის ფული, მიეცით მემამულეებს ღალა— ყვიროდა ლაზარენკო ხალხის გასაგონად. შუა მოედანზე გოროზად იდგა ცხვირაშვერილი გრძელლულიანი ზარბაზანი. ტალავარის დაბლა მემუსიკე ჯარისკაცები იდგნენ ერთ ადგილას შექუჩებულნი, დაძაბული ელოდნენ კაპელმეისტერის ჯოხის აქნევას.

ლაზარენკო განაგრძობდა:

— სთქვიტ, ვინ ჩაგაგონათ ყოველივე ის, რასაც თქვენ

მოქმედებთ? ვინ მოგცათ ნება სახელმწიფო ტყეში თარეშის? რომელი უფლებით მიითვისეთ მემამულეების მიწები?

ვინ სთქვით, ლომისკარელი მქედლის გაქედილი არისო? ურჯულოებო, ესღა გაკლიათ ცაზე კიბე მიიდგათ და ღმერთს მოეპოტინათ. გირჩევნიათ დროზე მოინანიოთ შეცოდებანი...

ტაძარში გაისმა ზარის ზუზუნი. კვირა იყო. წირვად დგებოდა დეკანოზი — დუმბაძე. ლაზარენკომ ქუდი მოიხადა და პირჯვარი გადაიწერა. ხალხს გადახედა.

მიძინებულ ზღვის გულივით სდუმდა ხალხი. არავის პირჯვარი არ გამოუსახავს. არავის სინანული არ გამოუთქვამს. ჩაგუნავამ ცხენს დეზები ჰკრა, „ფაფარა“ შუა ხალხში შევარდა, ტორები ასწია და უკანა ფეხებზე შედგა.

ხალხი დაფრთხა, მიიწ-მოიწია. ტაძრის საკურობეველიდან ბარძიმით გამოვიდა დეკანოზი დუმბაძე. რომანოვების გვარისთვის ილაცა. შუა წირვის ჩამოჰკრეს ზარს. სასულე ორკესტრმა „ბოქე — ცარია — ხრანი“ დააგუგუნა. ლაზარენკომ ისევ მოიხადა ქუდი. ხალხს მზვერავი თვალით გადახედა. ხალხი კვლავ სდუმდა. არავის აზრად არ მოსვლია ქუდის მოხდა. „ჯიუტია გურიის ხალხი“ — გაიფიქრა მაზრის უფროსმა. კბილები დაახრქიალა და ჩაგუნავას გადახედა. ჩაგუნავას კვლავ ტალავერთან მოეგდო ცხენი. ბოქაული წელში აიწია და ხალხს გადასძახა:

— რას დამუნჯებულხართ, ხალხნო, გვიპასუხეთ, ასრულებთ თუ არა მაზრის უფროსის ბრძანებას?

ხალხიდან წინ გამოვიდა ოთხმოცი წლის ბერიკაცი. გამბდარს, კაფანდარას შავი ჩოხა ეცვა, შუბლზე შავი ყაბალახი გადაეკრა, გულს წვერები უფარავდა.

— ჩემო ბატონო, — ასე მიმართა ბერიკაცმა მაზრის უფროსს, — ჩვენ ჩამგონებლები არა გვყავს. ფოსტის ფულს გადავიხდით, ბატონო, რაც შეეხება ღალას, რად უნდა გადავიხადოთ, მოხენაზე მოგვეხმარა ვინმე? სათესლე მოგვეცეს! რა გვმართებს, ბატონო, მათი?

— ჰეი, შენ, ბებერო, ბევრს ნუ როშავ! — დაიყვირა ბოქაულმა ჩაგუნავამ და ზედიზედ მოქნეული მათრახი მწვავედ გადაიწინა ზურგზე ბერიკაცს. ამ დროს ხალხიდან სწრაფად გა-

მოიჭრა აღმფოთებული ახალგაზრდა ქალი და წაბარბაცებულ მოხუცს გადაეფარა. მესამედ მოქნეული მათრახი ქალს მოხვდა მხრებზე. ქალი არ შედრკა, წელში მაგრად ჩასკიდა ხელი ბერიკაცს და ჩურჩულით უთხრა:

— წამოდი, ბაბუა, რა გალაპარაკებს!

ხალხი აჩოჩქოლდა. არ მოელოდნენ ოთხმოცი წლის ბერიკაცის გამათრახებას. იუკადრისეს ვაჟკაცებმა, წინ მოინდომეს გაწევა, — მაზრის უფროსისაკენ. გამწარებული ქალები უკან უჭიჩავედნენ კაცებს. იქ ვილაცამ ზარბაზნის აშვერილა, ცხვირი დაბლა დააყენა. ამ დროს შუა ხალხში გრიგალივით გაისმა მოწოდების ხმა:

— დაიშალენით!

მაზრის უფროსს ფერი ეცვალა. შენიშნა ხალხი დელავდა, ჩოჩქოლობდა. აბობოქრებული ჯგუფები წინ მიიწევდნენ. წრიალებდნენ ბებრები, ქალები, ახალგაზრდები მჯიღს იშვერდნენ ზევით. მაშინ ლაზარენკომ ხმა დაიდაბლა:

— შვილებო, — რბილად მიმართა ხალხს, — მე თქვენთვის ვამბობ, ნუ აჰყვებით მაცდურს, ნუ დაილუპავთ თავს-მეთქი. დაფიქრდით, შვილებო! სამ დღეს გაძლევთ ვადას. გონს მოდით!

• •

დღე და ღამე გაიყარა. აზნაური ლევარსი და ნაკაშიძის მოურავი ჭაპანაძე მაზრის უფროსის ბინიდან გამოვიდნენ, შიშით გააცეცეს თვალები. ქუჩაზე არავინ ჩანდა.

— კაცო, ორ ცეცხლშუა ვართ ჩავარდნილი, — წაილაპარაკა ლევარსიმ.

— ახლა ორ ცეცხლშუა სჯობს ყოფნა ლევარსი, რომელიც უფრო გაჩადდება, — ჩვენც იქით მივიწევთ. დამქრალ მუგუზლებზე აღვილია წყლის დასხმა. — გაეხმაურა იორამი ჟევარსის, და ბნელ მოსახვევში მიიმალნენ ორივენი

ჭიღყვავები

დეკემბრის ცა მოპირქუმებული დაჰყურებდა გურიის სამაზრო ქალაქს. მოედანს კიღყვავები შესეოდა. საზარლად

ქყოდნენ, მცხოვრებლებს ცივი იანვრის მოახლოებას აუწყებდნენ. ქადრებს ტიტველი კენწეროები აეშვირათ ცისკენ. ქუქუყის სუნი იდგა ტაძრის გალავანში. გაფცქენილი ვარდების ყლორტები სევდის მომგვრელად მიჰკვროდნენ მარმარილოს ძეგლებს. ქალაქში არ სჩანდა სტუდენტობა. არდადეგების შემდეგ შემოდგომისთვის ყველანი გაკრებილიყვნენ რუსეთს. უფრო ადრე გიმნაზიელები და სემინარიელები გამგზავრებულიყვნენ თბილისს. ქუჩებში მხოლოდ მცირეწლოვანი მოსწავლეები ხმაურობდნენ. ლევან ესეს-ძე გურიელის სასახლეში, მოედნის გვერდით, კაზაკები დაბინავებულიყო დაბლა სართულში. ყაზარმაში, რომელიც საერობო ყარაულის უფროსს ესე გურიელს ოდესღაც სათივედ ჰქონდა მიჩნეული, ახლა კაზაკების ცხენები იქ ება. ხმელი ჩალის ღერს ტყვერდნენ ულაყები და ხეიხვინებდნენ.

გურიელის ქერივი — დადიანის ასული, მაღლა სართულში ჩაკეტილიყო. დიტია მგელაძეს ბედის კარი გახსნოდა: ორმოცი კაზაკი გადმოეგზავნათ მის განკარგულებაში, ოფიცრის ჩინიც მიეცათ და ოდესღაც უმამულო, მაძიებელი აზნაურის შთამომავალი, ახლა წელგამართული დადიოდა, კაზაკებს წინ მოუძღოდა და სოფლებს აწიოკებით ემუქრებოდა: „თუ გადასახადი არ შემოგიტანიათ, შავს დღეს დაგაყენებთო“. სწორედ იმ ცივსა და ნამიან დღეს, როცა მოედანს ქილყვაეები შეესია, — დიტია თავისი ამალით გაკირულ ხილთან მიაქენებდა ცხენს, საიდანღაც უეცრად გაიშხველა ტყვიამ და ბარძაყი გაუხვრიტა.

მაზრის უფროსი ლაზარენკო ფანჯრიდან უცქეროდა დეკემბრის ჩაქუფრულ ღამეს. მთელი სამი წლის მანძილზე მომხდარი ამბები საშიშრად ირეოდა მაზრის უფროსის თავში.

მემამულეების გაბოროტება, ათასი თავდასხმა, დემონსტრაციები, დროშაზე თავდაყირა დახატული მეფე-დედოფალი, სკოლებში მომხდარი მოწათფების არეულობა, კიდევ თავდასხმა, კიდევ დემონსტრაცია, მაგრამ ყველაზე უფრო ლაზარენკოს ფიქრებში გამოიყო ჯარში გასაწვევ ახალგაზრდების დემონსტრაცია, რომელიც ჩატარდა ცხრაას სამი წლის ოთხ წოემბერს. წელსაც განმეორდა მსგავსი ამბები. მაზრის უფრო-

სის აზრით ეს მეტად საშიში გამოსვლები იყო. ეს უზარმაზარი ბიძგი იყო მუღმივი ჯარისადმი.

„ლაწირაკები“, — ჩაიჭურჩულა ბრანზმორეულმა. — დამშვიდებას, დაწყნარებას, კიდევ დამშვიდებას და კიდევ დაწყნარებას აღარა აქვს ბოლო. გურია კი არა „ყაჩაღი უნდა იყოს გურიის სახელი“, — ჩაიქნია ხელი ლაზარენკომ და ისევ დაებჯინა ფანჯრის ფართო რაფას.

ისევ შემოადგა თვალებში დეკემბრის ჩაქუფრული სევდიანი ღამე. ამ დროს მას მოახსენეს დიტის დაჭრის ამბავი. შეშფოთდა ლაზარენკო, შიშმა თვალები დააჭყეტინა. ჯერ ერთი უბედურება ვერ გადაეხარშა, მეორე დაერთო: აგერ ორი თვე გავიდა ბოქაული ჩაგუნავას დაკარგვის შემდეგ. ასლა გუბერნატორისათვის მისართმევ „პატაკზე“ ფიქრობდა. არ იცოდა რა დაეწერა, ვისთვის მოეხვია თავზე დანაშაული. რაღაც ზღაპრული ამბავი ხდებოდა მის თვალწინ. ჩაგუნავას ღამით თავის ოთახში დაუძინია თურმე, მაგრამ დილით ამდგარი არავის უნახავს. ეძიეს აქეთ-იქით. კაცი გაქრა „უმუნდროდ“.

საშინელმა ფიქრმა შეიპყრო ლაზარენკო — ბუნებით მხდალი, ჭადარაშერეული მოხელე. მაგიდაზე ბროლის ვაზაში უსახელო წერილები ეწყო: „ერიდე ხალხის აწიოკებას, თორემ ტყავს დატოვებო გურიაში“ — სწერდნენ ვილაცეები. ლაზარენკო სდუმდა, დროს იგებდა, — სანამ ზევიდან არ დააქერდნენ მუხრუჭს, და ეს მუხრუჭის დამკერი ჯერჯერობით არავინ სჩანდა. თითო-ორორი მკვლელობისათვის არავინ იწუხებდა თავს. ბოლოს მაინც საჭირო იყო „პატაკის“ დაწერა. ადგა ლაზარენკო, მეორე ოთახში გავიდა შიშის გასაქარვებლად, მკეარეს ხმა გასცა, ისევ შემობრუნდა კაბინეტში, მაგიდას მოუჯდა, აბაეურიანი დიდი ლამპა აანთო.

ცივი ცრემლები ცვიოდა დეკემბრის ცას.

ცხრაას ოთხი წელი მიდიოდა. აგერ ექვს წელზე მეტი იყო, რაც ლაზარენკო მაზრის უფროსად გამოგზავნეს გურიაში. წინათ უღარდელი პოლიციელი უცებ შიშმა შეიპყრო. ორიოდ უდანაშაულოს გადასახლება ძლივს მოახერხა და

პასუხისმგებლობაც ჩაგუნაყას მოახვია თავზე. ახლა დიტია მგელაძეზე ამყარებდა გურიის ბედ-იღბალს.

გაზეთებში ყოველდღე ეწერა ერთი-ორი გულშემზარავი ამბავი: „ბოროტგამზრახველებმა ესა და ეს კაცი მოჰკლესო“ და სხვა. ფოსტალიონმა გვიან მოიტანა გაზეთი. ლაზარენკომ გაზეთი გაშალა. თვალში მოხვდა ქრონიკაში შავი ხაზებით მინაწერი: „თბილისში, № ქუჩაზე, ბოროტმოქმედებმა ღამით მოჰკლეს აზნაური როსტომ ვაშალომიძე, გურიის მცხოვრები-ნიცვალებული პოლიციამ დაასაფლავა“. ლაზარენკომ შუბლზე ხელი შემოიკრა. არაერთხელ უნახავს ლევან გურიელთან როსტომ ვაშალომიძე. თან თვალწინ წარმოუდგა ბათუმის ოლქის ურიადნიკის დაღვრემილი სახე.

— ცუდი დრო უდგება ქვეყანას, — წაიბუტბუტა თავის-თვის მოხელემ და კალმის ტარს მოჰკიდა ხელი.

რა დასწეროს?

„მის აღმატებულებას ბატონ გუბერნატორს“...
მერე?

ხელი გაუჩერდა. დიდხანს იფიქრა, როგორ გადაირჩინოს თავი ხალხის რისხვიდან. და ჰა, ძლივს მოიფიქრა. — ასე სჯობს, — დაასკვნა და დაიწყო:

„თქვენო აღმატებულებავ, ბოქაული ჩაგუნაყა წინა დღეებში რაღაც არეულად ლაპარაკობდა, თითქო ვერ იყო სრულ ჰკუთაზე. უადგილოდ იცინოდა. გამოძიებამ გამოარკვია: ბოქაული ჩაგუნაყა ხიდიდან გადამხტარა მდინარე ნატანებში. მწყემს ბავშვებს დაუნახავთ. იმ დღეებში ხანგრძლივი წვიმების შედეგად მდინარე აღიდებული იყო და მღვრიე. მრავალი ხერგი მოჰქონდა მთიდან. გვამი ვერ აღმოვაჩინეთ.

თქვენო აღმატებულებავ, გვიბრძანეთ როგორ მოვიქცეთ?“

ერთი-ორი კვირის შემდეგ ლაზარენკომ მიიღო გუბერნატორის სამმართველოდან ასეთი შინაარსის განკარგულება: „ვინაიდან უფალმა ჩვენმა ინება ბოქაული ჩაგუნაყას წიაღთა თვისთა განსვენება, და ეს მოხდა ნებითა მისითა, კეთილ ინებეთ და გადაუხადეთ პანაშვიდი სასიქადულო ბოქაულს, რათა პატივი სცეთ მიცვალებულს ხელმწიფის ერთგულებისათვის“.

ლაზარენკომ შეიცნო: მიღებულ ბრძანებაში დაცინვის

კილო ისმობდა. შვეებით ამოისუნთქა და ერთი თვის უძიხარს დარდით ისე ღრმად ჩაეძინა, რომ გულიდან საბოლოოდ გადასცილდა მეორე „პატაკის“ დაწერა დიტია მგელაძის გახვრეტილი ბარძაყის შესახებ. როცა ტაძარში შუაწირვის ზარები აზუზუნდა, დიტია კოჭლობით მიადგა ლაზარენკოს კარზე და ცხრაას ხუთი წელი მიულოცა.

ერთი სცენისათვის

Батум. На улице выстрелом из ружья убит заведующий полицией в окрестностях Батума старший урядник кн. Гуриели из местн за неутонимую служебную деятельность — 1905 г. 16 января.

(ДКН)¹

ჩაესვენა უკანასკნელი „მზე“ გურიელების გვარისა.

— ძაღლები ჩააკედეს სულში, — გაიფიქრა მაგდამ და შალი მოიხვია. წამლებისათვის წავიდა აფთიაქში.

ტასიმ თვალი გაახილა.

— რა სთქვი სიბილო, ბატონო, ყვავილებით შეამკეს? საბრალო ყვავილები...

— ალბათ დაგესიზმრა ყვავილები, ჩემო გოგონავ, რაც სიხარულის ნიშანია.

— უთუოდ მახარე ჩამოვა.

— ურიადნიკს არც ერთი ცოცხალი ყვავილი არ მიუღია. ამბობენ ცინკის კუბოშიაო ჩაქედილი.

— ძვირი ღირს ცინკის კუბო? გთხოვთ მეც ცინკის კუბოში ჩამქედოთ.

— ტასი! — შესძახა სიბილომ, — რამდენჯერ გთხოვე ასეთ სისულელეებზე ნუ იფიქრებ-მეთქი.

— ცუდად ვგრძნობ თავს.

— ამ მოღუშული, ნაღვლიანი დღეების ბრალია. მოვითმინოთ, ეს ზამთარიც ჩქარა გაივლის.

¹ Дело канцелярии наместника

— მაშინ მე აღარ ვიქნები.

— მარტში ვაკიჯვარში წავალთ, მერმე ბახმაროზე. სექტემბერში ჩამოვალთ ჯანმრთელი და ვიქორწინებთ. ჯერ შენ და მახარე, მერე მე და მაგდა. მეც მომბეზრდა მარტო ცხოვრება.

სიბილო აღგა, ბუხარს ცეცხლი შეუკეთა.

— ჩემო პატარა მეგობარო, ძნელია მარტობა სულისა...

— მას ელტვიან სიამენი სოფლისა, — განაგრძო ტასიმ მიწნაბული ხმით. თვალებზე ცრემლი გადმოეკიდა ქლექიან ქალიშვილს. გამხდარი ხელი გამოიღო საბნიდან და თვალები მოიწმინდა.

— მაშ მე შემძლია უდარდელად მოვკვდე? დავიჯერო ჩემს დაიკოს შენისთანა კარგი მეგობარი ეყოლება?

— მე სიცოცხლეზე გეუბნები, დარწმუნდი, მახარეს შენს გარეშე არავინ უყვარს.

— გვიანლაა ჩემთვის ყველაფერი. მე მახარეს არ წავყვები. მის პირველ სიყვარულს არ შევეცილები. პირველი სიყვარული დაუფიწყარი იქნება მისთვის. მე სინდისის ნაკარნახევი ცოლი დავრჩები მუდამ. მე გადავწყვიტე: თუ მელირსა ფეხზე აღგომა, — მესამე ცოლი გავხდე ორჯერ ბედნაცვალი კაცის.

— ხა, ხა, ხა... — გადაიხარხარა სიბილომ, — გენიალური მოფიქრებაა! შენს მეტი ვერც ერთი ქალიშვილი ვერ იტყოდა ამას.

ტასის უნებლიეთ გაეცინა და ხელა აუვარდა. დასუსტდა. ისევ მინაბა თვალები. გამხდარ ლაწვებზე ვარდი ეფინებოდა ტასის. სიმხურვალე თავში ეღებოდა, სიცხე ზევით აწეულიყო.

გარეთ, ნაშუადღევის ცაზე, ღრუბლები მოძრაობდნენ.

ქუჩებში, ნავსადგურიდან რკინიგზის სადგურამდე ყარაულები იდგნენ. არ ისმოდა ქარხნების საყვირი. დღეს, დილიდანვე მუშები გაფიცულიყვნენ. ისინი პეტერბურგის მუშებს ეხმაურებოდნენ ცხრა იანვარს მომხდარი ხოცვა-ჟლეტის გამო. კიცხავდნენ მღვდელ გაპონს, კიცხავდნენ აშკარად თვითმპყრობელ მთავრობას, ემუქრებოდნენ ადგილობრივ პოლიციას. ახალ-ახალ მოთხოვნილებებს უყენებდნენ საწარმოების პატრონებს. მთელი კვირა იდგა გემები დაუტვირთავი. გიმნაზიე-

ლები სკოლის ფანჯრებს ამტვრევდნენ, ხელმწიფის პორტრეტს ფეხით თელავდნენ.

ტასიმ ისევ გაახილა თვალი, მიიხედ-მოიხედა.

— მახარე მოვიდა მეგონა.

— ალბათ დაგესიზმრა. უთუოდ ჩამოვა დღეს, — აუხსნა სიზმარი სიბილომ.

არ გასულა ხუთი წუთი — მაგდა და მახარე ერთად შემოვიდნენ ოთახში.

— დილით ჩამოსულმა ძლივს მოვახერხე მოსვლა. ქუჩებში, სადგურში ყველგან პოლიციელები დგანან. საცაა გამოასვენებენ ბათუმის მფლობელს. მიწა ერთნაირად შეინდობს ყველას. უკანასკნელად ნახავს ბაილეთის მყუდრო სასახლეს უღირსი თავადი. — სთქვა მახარემ და ნამგზავრი, სათბურების გახდის შემდეგ, ტასის მიუბრუნდა, ავადმყოფის სასთუმალთან მისწია სკამი.

— ჩემო მშვენიერო, — წაიხუმრა მახარემ, — დღეს უნდა აღსრულდეს ჩვენი პირობა: ხალხის მტრის ჩაძაღვლებას ლხინით უნდა შევხვდეთ. ასეთი იყო ხომ ჩვენი პირობა? ადგომა არ გკირია, აქ მოვიყვან მღვდელს, რადგან მაგდას სურვილია ქრისტიანული წესით მოხდეს ჩვენი ჯვარისწერა.

— სამართლიანია მაგდას, სურვილი, — დაასკვნა სიბილომ, — ვინაიდან ჯერ არ არსებობს შეუღლების სხვა წესი.

ავადმყოფი ტასი თეთრ ბალიშზე დახატულივით იწვა. შავი ნაწნავები გვერდზე გადმოეწყო. მახარე თვალს ვერ აშორებდა. სიბრალულის საცხე გრძნობით ჩასცქეროდა თვალებში. მახარემ იცოდა მეტად ხანმოკლე იყო ტასის სიცოცხლე. ცდილობდა სიხარულით აევესო ავადმყოფის გული. უბის ჯიბიდან ამოიღო ორი საგვირგვინო ბეჭედი, სიბილოს მისცა ხელში და უთხრა:

— შენ უნდა იყო ჩვენი მეჯვარე. წამოგვაცვი თითზე.

სიბილომ აიღო ბეჭდები, ერთი მახარეს წამოაცვა მარჯვენა თითზე, ერთი ტასის. ტასი ხმას არ იღებდა. მოჯადოებულებით უსმენდა მახარეს განკარგულებას.

სიბილო ბუხართან მოფუხტუხე. მაგდასთან მივიდა და რა-

ლაც წასჩურჩულა. მაგდამ თავი წამოსწია, გაკვირვებული მიაშტერდა სიბილოს:

— ძამია, ღვინო ხომ არ დაგიღევია დღეს? — გაეღიმა მაგდას.

უცებ ყველამ ყურები ცქვიტეს. ქუჩიდან მოისმა სასულე ორკესტრის სამგლოვიარო გუგუნო.

— ამაყენეთ, ჩქარა ამაყენეთ! — დაიძახა ტასიმ და რაღაც არაჩვეულებრივი სიმსუბუქე იგრძნო. მაგდამ სწრაფად ჩააცვა თბილი ხალათი. მახარემ ფეხზე დააყენა ტასი, წელზე მკლავი მოსჰიდა, ფანჯარასთან მიდგნენ. სდუმდნენ ყველანი. მიასვენებდნენ გურიელს სადგურისკენ. არავინ მიჰყვებოდა თმებდაშლილი, არავინ სტიროდა. მიცვალებულს მარტო პოლიციის მოხელენი მისდევდნენ. მოხელეების შემდეგ მემუსიკენი. ბოლოს ბალდახინი. ტასიმ თვალი გააყოლა ჟანდარმების აშვერილ ხელებზე შედგმულ ნაცრისფერ კუბოს. მოაგონდა 1902 წლის 2 მაისის ღამე. იისფერი სინათლე ჩადგა ტასის თვალებში. სული შეეხუთა, შეწუხდა, ერთი მძიმედ ამოიკვნესა და მახარეს მკლავზე ჩაჰკიდა თავი.

საძულველი ლანდი დაეუფლა მარადიულ ძილში ჩათვლებილ ტასის.

თითიდან საგვირგვინო ბეჭედი წაძვრა.

ოქრომ იატაკზე გაიწკარუნა.

მახარემ უკანასკნელად ჩახედა ხშირ წამწამებში ჩამუქებულ შავეყუყუნა თვალებს. მშვიდად წაიძრო ბეჭედი და ბუხრის ქვას დაახეთქა. „წადი, მახარე, იარე დამსხვრეული გულით“... წასჩურჩულა ვილაც უხილავმა ღამის ბინდბუნდში მიმავალს.

იმ დღიდან სამუდამოდ დატოვა მახარემ ბათუმში. ცრემლით გამოეთხოვა საყვარელ მიდამოებს, სადაც ესოდენ სიავე და სიამე განიცადა, სადაც მომწიფდა და დავაჟაცდა.

არასოდეს აღარ დაუბრუნდება მახარე ბათუმს... ვინღა დარჩა სანუკველი!? ამ გაფიქრების წამს უეცრად გაიღვია მახარეს წინ ბიძია ტრიფონის ქროლა თვალებმა — მამის მაგიერობას, რომ უწევდა.

ვაშენარი

მშრალი, ყინვიანი იანვარი იდგა გურიაში. ბიჭებს ციგაობა ენატრებოდათ. ცივი ქარი სისინებდა. „კაცთა მშვიდობა და პარუტყვეთა დანაკლისი“ — ასე ხსნიდნენ ამ წელს მეღვინეთნენი.

ხრიოკი ეწერი დამზრალიყო ყინვით.

ბაგაში დაბმულ პირუტყვეებს მკბენარი დახვეოდათ. ფერდებჩაცვენილი ძროხები ძლივს მიბობლავდნენ მდინარეზე წყლის დასაღვევად. მოკუნტულიყვენენ ჯიგრადაუყრელი, კანქებშემხმარი ხბოები. სოფელს ტყე არ ჰქონდა. მდინარე სკურდუმის გაღმა, მოდგმიდან — მოდგმამდე თხრილშემოვლებული შკერით შეკავებული ვაშლნარი ისევ ისე იდგა ხელშეუხებლად. ეს ტყე გარს ერტყა თავად ტიფო ნაკაშიძის სასახლეს. საკვირველი იყო: ცხრაას ხუთი წლის იანვარი ილეოდა, გლეხებს ჯერ კიდევ ვერ გადაეწყვიტათ ამ ტყეში შესვლა. ტყე ლამაზი, სწორი ბილიკებით იყო დასერილი. პრინც ოლდენბურგს უყვარდა ამ ტყეში სეირნობა, როცა ქვისლს ესტუმრებოდა ქუთაისიდან. განსაკუთრებით შემოდგომის დღეებში, როცა ოქროსფერ ფოთლებს საამოდ ააშრიალებდა ნელინიავი. საგანგებოდ მოშენებულ შველზე და კურდღელზე ნადირობდა პრინცი. ციყვიც საკმაოდ მოიპოვებოდა ვაშლნარში. გარეულ თხილს ეტანებოდა პაწია ნადირი. პრინც ოლდენბურგს ციყვზე ნადირობა უფრო საინტერესოდ მიაჩნდა. თავადმა ტიფომ არ იცოდა ნადირობა. თვალის სასეიროდ თუ გაყვებოდა პრინცს ტყეში და ძვირფას ხეებს ათვალიერებდა. ხანდახან ზამთრის ბუხართან მოიგონებდა ამ ამბავს ცოლის გასაგონად თავადი. ტიფოს მეუღლე — რაჭველი ჯაფარიძის ქალი დასცინოდა ნახევრად მოშინაურებულ შველზე პრინცის ნადირობას. „ჩვენი აფხაზი მეჯინიბე უკეთესი მონადირეაო, — ამბობდა, — ხოხობს და ტყის ქათამს მარჯვედ ამოიღებსო ნიშანში“. კარგა ხანია არაფერი აღარ იცოდა ტიფომ ქვისლის. პრინცი ოლდენბურგი ადრიან გამგზავრებულყო ქუთაისიდან რუსეთს, ბევრი ცოდვები მიუძღოდა ქუთაისში პრინცს და დროზე ამჯობინა წასვლა. მთელმა ქუთაისმა იცო-

და როგორ წაართვა პრინცმა აგრაფინა ჯათარძის ქალი პირველ ქმარს — დადიანს. ეს ამბავი საქორიკანოდ მოედვა ქუთაისს. ქალიშვილები გიტარაზე მღეროდნენ: „აგრაფინა კისკისაო დადიანმა პრინცს მისცაო“.

პრინცის მეუღლე ბევრჯერ ყოფილა დასთან სტუმრად და დასწრებია პრინცის ციყვზე ნადირობას. ახლა თავადი ტიფოში ვიათად მოდიოდა სოფლად. მომრიგებელი შუამავლის თანამდებობას ასრულებდა ოზურგეთში და იქ ამჯობინებდა ცხოვრებას. ამოდ იმტვერებოდა შპალიერის მაგიერ ხავერდებით და ატლასებით მორთული სასახლის კედლები. ამქამად აფხაზი მეჯინიბე ცხოვრობდა სასახლეში და ერთი ღვთისაგან მოძულეებული შუახნის არაბი, რომელიც პრინცმა უსახსოვრა ქვისლს. არაბი ჟამიდან-ჟამამდე დადიოდა ბაღში. კარგი მოვლიცოდა ბალის. თავისი შავი კანით და თეთრი კბილებით აფრთხობდა სოფლის ბავშვებს. აღარ იყვნენ სასახლეში მექათმე ქალები, ძროხის მწველაეები და მოჯამაგირეები. ყველანი გაქცეულიყვნენ.

გლეხები დელავდნენ სკურდუმს გაღმა. დღე დღეზე უკმეროდნენ ტყეს გასაჩხად. წინა ღამით, — ოცდაცხრა იანვარს ვილაცას პროკლამაციები დაეყარა სოფელში: „რას უყურებთ, გახსენით ვაშლნარი და ისარგებლეთო“ — მოუწოდებდნენ სოფელს. აზავდა სოფელი თოხებით, ბარებით, ნაჯახებით და დაანგრის მოდგმიდან-მოდგმამდე გამაგრებული ვაშლნარის ღობე-ყორე. შეშინებულმა აფხაზმა მეჯინიბემ ჩქარა შეკაზმა თავადი ტიფოს ცხენი, სწრაფად მოახტა ზურგზე და გზატყეცილზე შეაყენა. ფაფარზე ხელი გადაუსვა. სული ელეოდა აფხაზს ამ ცხენისათვის. სწორედ ცხენის ქურდობისათვის იყო აფხაზეთიდან გამოქცეული. თავს აფარებდა საჯინიბოს. ახლა ადვილი ეჩვენებოდა აფხაზურ ფაცხაში დაბრუნება. ეშმაკი ჩაჯდომოდა გულში და აფხაზეთისაკენ ეწეოდა. კიდევ გადაუსვა ცხენს ხელი და ამომავალ მზეს გახედა.

— საით გავფრინდეთ, ჩემო რაშო? — ჩაეკითხა პირუტყვის მეჯინიბე. ცხენმა ნაჩვევი გზისაკენ გაიწია. მეჯინიბემ სადავე მოსწია და მარცხნივ მიაბრუნა ცხენი. ზამთრის მოკლე დღე თვალის დახამხამებაში ჩაიქუფრა. აფხაზმა მეჯინიბემ ფი-

ჩორზე მიაგდო „მისი რაში“. გურიის საზღვარს რომ გასცილ-
და, მშვიდად ჩაითქვა სული აფხაზმა, უკან მოიხედა, მის კვალს
ლამე დაუფლებოდა.

მომრიგებელი შუამავალი თავადი ტიფო ნაკაშიძე, ზანტად
წამოდგა ლოგინიდან, თეთრეულის ამარამ თბილ ბუხარს მიეშ-
ვირა. რუსული ჩექმები ჩაიცვა და ხელ-პირი დაიბანა. მეორე
ოთახში ბავშვები აჟრიაშულდნენ. ცოლის ხმაც შემოესმა.
საათს შეხედა — ცხრაზე გადასულიყო. სამმართველოში ხალხი
ყავდა დაბარებული. ჩქარა მოიხურა თავვისფერი მაუდის
შუბა, კვერნის ტყავით გამოკრული, თავზე ცილინდრი დაი-
ხურა და სახლიდან გავიდა.

მზის თვალს ღრუბლის თეთრი ფთილები მიფარებოდა,
უხასიათოდ იცქირებოდა მზე. უცებ მაუზერმა იქუხა ზედი-
ზედ, მომრიგებელი შუამავალი თავადი ტიფო ნაკაშიძე ჰიმ-
კართან გაიშხლართა მიწაზე, ცილინდრი გვერდზე გადა-
უყარდა. ჯაფარიძის ქალმა კარი გამოაღო, დაინახა რა მეულ-
ლე უსულოდ დაგდებული, წაბარბაცდა და პირქვე დაემხო
იატაკზე.

20... 23... 29...

ლაზარენკო მაგიდაზე ხელებდაბჯენილი დგას. თმები
ზღარბივით აბურძგვნიან. სახე კამბულასავით ახორკლიან. გეგო-
ნებათ ცხვირის გარშემო ტობის წვრილი თვალები დასხმიან
ისე ამობურცვია პირის კანი.

წუხელ, მაზრის უფროსის პირადი მდივანი, მთელი ღამე
პატაკს სწერდა. კალმის ტარზე ჩამოეყვინთა თვალებგამოლა-
მებულს მომცრო ტანის კუზიან მოხელეს. ამ დილით თვალები
დასწითლებია. სიწითლე გუგებზედაც გადასდებია. იხვის ნის-
კარტივით ფართო ცხვირი დაბლა ჩამოუშვია სკაპეცივით გა-
პუტულ სახეზე. ორმოცი წლისას, თავზე ერთი ღერი ბალანი
არ შერჩენია.

— კობტა! ბორის სიმყავით მოიბანე, კაცო, თვალები. მე-
შინია შენი შეხედვა. კომპრესი დაიდე! — ეუბნება ლაზარენკო
წელმოკლე კუზიან მოხელეს. გულში კი ფიქრობს: „მისი დე-
და... ვინც შენ კობტა დაგარქვა“. მოსწყინდა ლაზარენკოს
წლობით ამ უქმურის ცქერა, მაგრამ ვინ სულელი შეეღვეა
კობტას, ამისთანა დამწერი სად იშოვება? ოქროს ხელი აქვს.
ვააქნევს კალამს და კი არ წერს, ხატავს. საიდუმლოს შენახ-
ვაც იცის კობტამ. „სინდისიერი ორფეხა ცხოველია“ — ასე
ახასიათებს უფროსი მის მოხელეს. ლაზარენკოს არასოდეს არ
უფიქრია კობტას დაწინაურებაზე. კობტა დაბერდა კანცელა-
რიაში. ვერ ეღირსა ბოქაულის თანამდებობას. ამის მიზეზი
მისი „ოქრო ხელია“. რამდენჯერ დაახეთქა იატაკზე კალმის-
ტარი კობტამ, მაგრამ ისევ აიღო.

— როდის დავიდვა, ბატონო, ეს პარტახი კომპრესი.
გთხოვთ დროებით მაინც გამანთავისუფლოთ.

ლაზარენკომ წარბები შეჰკრა, კობტას შეუბღვირა:

— მე კი მანთავისუფლებენ? მეორეჯერ არ წამოგვდეს
ასეთი რამ! რას ნიშნავს ეს ჩამწკრივებული ციფრები?

— თარიღია! ბატონო! 20 იანვარს მოკლეს ბოქაული კოს-
ტავა და ჩაფარი კოვალენკო.

— ღმერთმა განუსვენოს ორთავეს. ტახტის ერთგულნი
იყვნენ. — მაზრის უფროსმა ქუდი მოიხადა და პირჯვარი გა-
დაიწერა.

— 23-ს დასჭრეს ბოქაულის თანაშემწე კვაშალი.

— მძიმე ჭრილობა აქვს?

კობტა შეყოყმანდა, რალაცნაირად დაიღრიალა, მერე თავი
აიღო და ყოჩაღად შეხედა უფროსს.

— იქნებ მე გადამიყვანოთ, ბატონო, კვაშალის ადგილზე.

— მიქარავ! — ლაზარენკომ დააბაკუნა ჩექმები და უფრო
აეკორხლა სახე ბრაზით.

— ეს 29 რალაა?

— ლანჩუთის ახლოს აყარეს რკინიგზის ლიანდაგი.

— საშინელებაა... — წაიჩურჩულა უფროსმა.

— ამავე დღეს თავს დაესხნენ უფროს ჩაფარს—ნაჭყებიას,
წაართვეს იარაღი და ცხენიდან ჩამოაგდეს.

ლაზარენკომ ამოიოხრა. მერე მშვიდად წარმოსთქვა:

— დაუმატე თარიღი 31.

კოხტამ კალმისტარი მოიმარჯვა.

„თავის ჭიშკართან მოჰკლეს მომრიგებელი შუამავალი თავადი ტიფო ნაკაშიძე. გამოვიყვანეთ მთელი რაზმი და სოფელ ზვანამდე მივსდით მკვლელებს, ვერ დავეწიეთ. დავაპატიმრეთ ოთხი სოფლელი, რომელნიც გულგრილად შეხვდნენ ჩვენს შეკითხვას და არ გვითხრეს საით წავიდნენ მკვლელები“.

ლაზარენკომ ხელი მოაწერა პატაკს.

— დაიცა, კოხტა! — მიაძახა კარებში მიმავალ მოხელეს, — დასწერე ბრძანება: „დიტია ვატას-ძე მგელაძეს... დროა სამსახურს დაუბრუნდეს“.

— გუშინ ვნახე, ბატონო, თქვენ რომ ზვანში წაბრძანდით, მკვლელობის ადგილს მოვიდა კოკლობით. არ შემიძლია ცხენზე ჯდომაო.

— კოხტა, მე ნუ მასწავლი!

— მესმის, ბატონო!

ფიქრებმა წაიღო ლაზარენკო. სავარძელში ჩაჯდა. სევდა შემოაწვა. „არც მუქარა მოქმედებს ამ ხალხზე, არც მამაშვილური დარიგება. საშიშარია წარმართი გურია. ვისაც ანბანი უსწავლია, ყველა ათეისტია, ვისაც ევროპული ქუდი ახურავს, ყველა სოციალისტია. მოწაფეები ხელმწიფის სურათს გლეჯენ კედლიდან. ღმერთო, დამიხსენი შეშლილებისაგან“.

სამჯერ გადაიწერა ლაზარენკომ პირჯვარი. ზარს თითი დააჭირა, ეტლის შებმა უბრძანა მოსამსახურეს.

მომრიგებელ შუამავლის თავადი ტიფოს ქვრივი შავი პირბადით იჯდა მიცვალებულის თავთან. ლაზარენკომ ხალიჩებით დაფენილი დარბაზი გაიარა და გულთბილად მიუსამძიმრა ძალად დაქვრივებულს. სდუმდა დარბაზი. ლაპლაპებდა თავლის სანთლების კელაპტარი. დეკანოზი დუმბაძე კუბოსთან იდგა მოვერცხლილი ოლარით და სახარებას კითხულობდა. სხვა არავინ სჩანდა ჭირისუფალი. როცა ლაზარენკო კუბოს მიუახლოვდა, დეკანოზმა მძიმე ჯვარი ასწია მიცვალებულის გულიდან და საპატიო სტუმარს ჯვარცმული ქრისტე მიაგება.

• •
არის ხანდახან გრძნობა სინანულის,
რომელიც ყველა ადამიანში ირსე-
ბობს განსაზღვრულ დროისათვის.

როსტომ ვაშალომიძეზე მოიდანახეზე დანიშნული განა-
ჩენი თბილისში აღსრულდა. გურიელის სიცოცხლეში მოხდა
ეს ამბავი:

როსტომმა შენიშნა, ვიღაც უცნობები უთვალთვალედნენ მის
ოთახს. აუცილებელი საფრთხე მოელოდა. ბათუმში მის დარ-
ჩენას აზრი აღარ ჰქონდა. პატარ-პატარა ღამის შიკრიკებსაც
ვეღარ ხედავდა როსტომი გურიელის კარზე. „კოლო“ სადგურ-
ის უკან ნახეს მკვდარი მეეტლეებმა. შიგ გულში ჰქონდა
ტყვია ჩამჯდარი. ხმა დადიოდა, „ქვეშქვეშამ“ მოულო ბოლო
„კოლოს“. ამით გამოისყიდაო დანაშაული. „ქვეშქვეშა“ მართ-
ლაც დაბრუნდა ქარხანაში თავის სამუშაოზე. დაერწმუნებია
ამხანაგები იმაში, რომ „ქვეშქვეშას“ დიდი ცოდვები არ მიუძ-
ღოდა. პატარა შეცდომები ქრისტე ღმერთმა მაპატიოსო,
იცრემლებოდა „ქვეშქვეშა“. „დამაცადეს“ ლანდი აღარ ჩანდა
ბათუმის არეში. არც არავინ იცოდა, სად გადაიკარგა. ბოლო
ხანებში გურიელი როსტომს შესცქეროდა თვალეებში და ვერ
ატყობდა, რომ როსტომს მისთვის აღარ ცხელოდა. გაქცევაზე
ეჭირა თვალი. როსტომი ახლა თავის გულს ჭხმაურებოდა.
„საით როსტომ? სად გაქვს წასასვლელი?“

გურიელი ვერ დაგიფარავს, სოფელი შენი მტერია. ნათ-
ლიდედები ირიბად გიციქერიან.

შვილი გადაგიდგა, შვილი, საკუთარი სისხლხორცი...

არ ასვენებდა როსტომს ფიქრები, სიზმრები, მოჩვენებები.
ეგონა ყოველ ფეხის ნაბიჯზე დასდევდნენ შეიარაღებული
ტერორისტები. იმ დღეებში ახმახი პოლიციელი მოჰკლეს ნავ-
სადგურში, — ბებუთი დაჰკრეს ზურგში და ეს ბებუთი იყო,
რომ აწამებდა როსტომს.

ღამე იყო. როსტომი მოდიოდა ქუჩაზე და გრძნობდა, აი
ახლა წამოეწეოდნენ უკანიდან და დაჰკრავდნენ.

როსტომს უკან-უკან ცქერით კისერი მოეგრიხა. გულამო-
ვარდნილი მიადგა გურიელის კიბეს, შედგა, დაფიქრდა: როს-

ტომს ერთადერთი გზა ჰქონდა — მანჯურისაკენ. მოაგონდა, ქუთაისში რომ იყო ამას წინათ, სევერიან მიქელაძესთან, სევერიანე მანჯურიაში აპირებდა გასამდიდრებლად წასვლას. არაყის წაღებას ფიქრობდა ფარულად. თიამა ებრძოდა მაშინ რუს ხელმწიფეს შორეულ აღმოსავლეთში. არაყს კარგი გასავალი ჰქონდა. ერთი პატარა ჩინური ფარდული ჯარის ზურგში — ააშენებდა მიქელაძეს. როსტომი გაირჯებოდა და თავს შეაფარებდა მეგობართან. ახლა როსტომს მხოლოდ ფული სჭირდებოდა სასწრაფოდ. სოფლისკენ ველარ მიიხედავდა, თბრემ თებრონე ქვას გახეთქავდა და უშოვნინდა. „საწყალი თებრონე“. მარტო თებრონეს უყვარს როსტომი. „ერთ კაკალა ძმას ვფიცავო“, რამდენჯერ გაუგონია როსტომს თებრონეს პირიდან წარმოთქმული. შეებრალა დაი. იცოდა აწ ველარ ნახავდა თებრონე მის „ერთ კაკალა ძმას“.

არის დანაშაული, რომლის გამოსყიდვა არაფრით არ შეიძლება.

„არაფრით არ შეიძლება“ — დაადასტურა როსტომმა. ახლა ფულია ერთადერთი მხსნელი ვაშალომიძის და... როსტომმა უღვაშებზე გადაისვა ხელი, ჩასკვარამებულ ჰორიზონტს გახედა.

რამ დააბნელა ამაღამ ეს ცა როსტომის სულივით?

„იტყუე... იცრუე... და იხილავ სინათლეს“ — ჩასჩურჩულა ვილაცამ როსტომს ყურში. — ეს მისი ჩაღამებული გულისხმამ იყო.

ზარს თითი დააჭირა ვაშალომიძემ.

ლევან ესეს-ძე ტახტზე იწვა. სადილის შემდეგ ძილი მოჰკიდებოდა, იზმორებოდა, ეზარებოდა წამოდგომა.

— კარგ დროზე მოხვედი, როსტომ, სწორედ შენზე ვფიქრობდი. მიპატიეებული ვარ ამაღამ ერთ ოჯახში, — სთქვა გურიელმა და ზანტად წამოდგა.

-- ამაღამ არ გირჩევ, ბატონო, გარეთ გამოსვლას.

— რათა, რა მოხდა?! — გაიკვირვა ურიადნიკმა.

როსტომმა თავი მოიკატუნა, სიტყვა გააზვიადა:

— ვილაც შავი ნაბღიანები შეგნიშნე, შორიახლო გივლიან. ამაღამ ჩემი დაგეშილი ბაცაცები უნდა დავატრიალო. როს-

ტომი არ ვიქნები თუ მათ სერი არ დავმართო. მაგრამ, ბატონო, ყველა წინასწარ თხოულობს ამ ოხერს.

როსტომმა თითებით ანიშნა ურიადნიკს, — ფულიო.

ისედაც ფერმკრთალ სახეზე თაბაშირის ფერი დაედო ლევან ესეს-ძეს.

არ შეიმჩნია.

— როგორ, ვილაც სადღაც დადის და მე სახლში ჩავიკეტო? ჩემს მღევარს მე თვითონ გამოვუდგები და სიქას გავაცლი.

ლევანმა ტანზე ჩაიცვა. მამაპაპური ხმალი გადაიკიდა და როცა ნაბიჯი კარებისაკენ გადადგა, როსტომმა ვედრებით სტაცა ხელი ჩოხის სახელოზე.

— თავადო, გთხოვთ! დამიჯერეთ, ორი საათი მაინც დარჩით სახლში. ჯერ მე დავივლი ქუჩებს. სიფრთხილეს თავი არ სტკივა. თერთმეტი საათისათვის უბრძანეთ ეტლი. გთხოვთ ორი საათი დამითმით!

ლევანი მოლბა. მეგობრულად გადასდო ხელი ვაშალომიძეს მხრებზე და შეჩერდა.

— რაკი ასეა, დაგიჯერებ.

— მე თქვენი კეთილდღეობისათვის ვზრუნავ, ბატონო ჩემო, თორემ როსტომს სულიც დალეოდეს უთქვენოდ.

— მესმის, უშენოდ მძიმე იქნებოდა როსტომ ჩემი ცხოვრება. აღარ ვხედავ კაცს სულით მონათესავეს, გულის შეინახეს, შენს გარდა. მოდი, თითო ქიქა არაყი შევსვათ ამ ცხელ გულზე. მაგიდას მოუბრუნდა ლევანი, არაყი ჩამოასხა, — წმინდა ჭაქის არის. გაგიმარჯოს ძმავ!

ქიქები ერთმანეთს მიახალეს. გურიელმა განაგრძო:

— მე ვისურვებ, ჩვენი მეგობრობა ასე მტკიცე ყოფილიყოს მუდამ. ერთი რამ გწამდეს, როსტომ, რუს ხელმწიფის ტახტი ურყევია. სამასი წელია რომანოვების გვარი მეფობს. სამას წელიწადს იმეფებს კიდევ. დაიხსომე როსტომ ჩემი სიტყვა. ეს ლაწირაკები დალუპავენ საქართველოს. თვითონაც დაილუპებიან ისე, რომ მათი სინსილა არ დარჩება. გაგიმარჯოს!

გურიელმა ვაშალომიძე გადაკოცნა.

როსტომს მღელვარება დაეტყო. სინანულის პაწია გრძნო-

ბა აუჩქროლდა გულში. ათი წლის მეგობართან ვერ გამონახა თაღლითი სიტყვა! მართალი არ ეთქმოდა, საკუთარი ტყავი უფრო ეწვოდა. წასწვლელად წამოდგა.

უზრიადნიკმა ყუთი გამოაღო. ხუთიოდე ოქრო ჩაუდვა ხელში როსტომს. არ დამაგვიანო,— დააბარა.

ეს უკანასკნელი საუბარი ასე დამთავრდა ლევან გურიელისა და როსტომს შორის — 1905 წლის ექვს იანვარს — ნათლიღება დამიდ. რა იცოდა გურიელმა თუ მისი სიცოცხლის დღეები დათვლილი იყო. არც როსტომმა იცოდა, „გადარჩენის“ გზაზე დამდგარს თუ სიკვდილი ყურის ძირში უდარაჯებდა.

როსტომ ვაშალომძე მეორე დღეს თბილისის სადგურზე ჩამოხტა საბარგო მატარებლიდან. არ შეუმჩნევია იმავე მატარებლიდან როგორ ჩამოვიდა ნაბღიანი ვაჟკაცი შავი ყაბალახით. ის ფეხდაფეხ მოსდევდა ბათუმიდან გამოპარულ ჯაშუშს. როსტომი სადგურის უკან გავიდა, თავისუფლად ამოისუნთქა. ყოველი ხიფათი ბათუმში დატოვა ეგონა, ახლა მანჯურიისაკენ მიქროდა როსტომის ოცნება. თვალწინ ეხატებოდა სევერიან მიქელაძის ჩინური ყაიდის ფანზა, პატარა მაგიდები და არაყით გაღეშილი რუსის ჯარისკაცები. „ღმერთმა ააშენოს ოიამას ოჯახი“—ო, უნდოდა ეთქვა თავის გულში და უეცრად დაიგრიალა ბრაუნინგმა. როსტომი წაიქცა. მკვლელობის ადგილას,— მკვლელის ნაბადი ეგდო უპატრონოდ. ვიღაცამ აიღო და მიცვალებულს წააფარა.

თებრონემ გვიან გაიგო ძმის ტრალიკული სიკვდილის ამბავი.

მეც ამიტომ მომიხდა გარდაცვლილი ადამიანების ურთიერთგანწყობილებაზე საუბარი.

ზამთარი უკვე გასული იყო. ცხრაას ხუთი წლის გაზაფხული იწყებოდა. ლევან ესეს-ძე გურიელი კარგა ხნით ადრე განისვენებდა მამა-პაპათა სასაფლაოზე. გურიელის გულზე ბაილეთის ზეგნის ძელქვები ეყარა. არავინ რგავდა მის საფლავზე ვარდსა და სუსამბარს.

თებრონეს მოთქმას ყურს არავინ უდგებდა. მარტი დგებოდა. საგაზაფხულო შრომაში გართულიყო სოფელი. ხნავდნენ, ფარცხავდნენ გურიელის უპატრონო მიწას. ნაკაშიძის მიწასაც

ჩალავდნენ, ხნავდნენ. თებრონეს სად ჰქონდა მუშაობის თავი. მის საყანე ზეგანში ალენჯა იკიდებდა ფესვს.

ღია ეხვეოდა, ეფერებოდა, კოცნიდა მამიდას — დედის მაგიერს „ნუ ტირიო, — ეხვეწებოდა, — სოფლის ყბას სასაცრლოდ არ ეყოფაო“.

თებრონემ დაუჯერა ღიას. მარტო მუნჯი გოგო ხედავდა მის ცრემლებს. ღიამ კვიდრი ღის უფლებით აღადგინა მუნჯი გოგო ოჯახში. სოფელში ახალი საქორიკანო ამბავი გავრცელდა: მუნჯი გოგო როსტომის ბუში არისო. თებრონემ იმიტომ შესწირაო თავი მის გაზრდას, ამიტომ დაბერდაო გაუთხოვარი.

სოფელში ამასაც ჩურჩულებდნენ: „ღიამ პირველმა მოაწერაო ხელი მამის სასიკვდილო განაჩენს“.

თებრონეს ვერ უბედავდნენ ამ „მომაკვდინებელი ცოდვის“ გამხელას. ამ ამბავმა ბეგლარ მანთიძის ყურამდეც მიაღწია. მაკამ სიმართლის ნასახი შეიცნო ღიას მოქმედებაში.

— ბეგლარ, წადი, კაი საქმე არ დაგვეკარგება, ორი კაკალი სიმინდის თესლი ჩაუგდე იმ გოგოს ჩვენს გაწმენდილ ზეგანში! — შეემუდარა მაკა თავის მეუღლეს. ბეგლარს არ გაკვირვებია მაკას გულკეთილობა. სოფელში ერთი წარმოდგენის დადგმით გაითქვა ღიამ სახელი. პირველად ღიამ აჩვენა ხალხს „არსენა“. ახლა ქოხსამკითხველოს დასაარსებლად ზრუნავდა. სოფელში ყველას უყვარდა ღია. მაგრამ მაინც შექოქმანდა ბეგლარი.

— მერმე რას იტყვის, ქალო, სოფელი?

— სოფელმა რა უნდა სთქვას? ღია ხომ სოფლის მომხრეა. ცოდვას ვერ ვიტყვი, თებრონესაც არ მოსწონდა გურიელისა და როსტომის მეგობრობა. მაინც ჰკითხე მირიანს და სეფეს. მათი საქმე არ არის?

თებრონეს ხმა არ ამოუღია. ეგონა მანთიძემ მიითვისაო მისი გაწმენდილი მიწა.

ერთ დღეს წყაროზე მიდგა მაკა, გამოიხმო თებრონე და თავაზიანად მოახსენა:

— ქალბატონო, შეგიძლიათ უპატრონოთ თქვენს ზეგანს. ბეგლარმა ყანა ღიას დაუთესა.

თებრონეს მუხლები მოეკეცა. საშინელი სირცხვილი

იგრძნო. მოაგონდა, უკანასკნელი გოჭი რომ წაართვა ლალაში გვალვიან წელს მანთიძის ოჯახს. ენა ჩაუვარდა თებრონეს, გაიხსენა საღმრთო წერილის ერთი სიტყვა: „წინანი უკან“ და სინანულით გადახედა მაკას.

მზადება კრიმ-გირეის¹ შესახვედრად

შუალამე გადასულიყო. ჩაქუფრულიყო ცისკიდურები. ასპიროზის ციმციმს ელოდნენ მგზავრები. მდინარე სუფსის ნაპირს მიყვებოდნენ ზღვისკენ. ზანტად მილასლასებდა სუფსის მღვრიე ტალღები, ის არ ჰგავდა ნატანებისა და ჟუჟის ვერცხლისებრ ჩხრიალს. მუდამ ტალახისფერ სუფსას იშვიათად თუ ნახავს კაცი დაწმენდილს. მაინც მდინარის ზმაურზე არჩევდნენ სიარულს: ამაღამ ხიდისთავში ჰქონდათ კრება გურიის მეთაურებს. გარს უვლიდნენ სოფელს.

ძალზე დაქანცულიყვნენ მგზავრები. ესენი ჰვედა გურიის მეთაურები იყვნენ; მირიანი, სეფე, ლუქა მეგრელიძე. მახარეც დაბრუნებულყო თბილისიდან და ამაღამ შინ აპირებდა — მშობლებთან. მათ ახლდა ორი ახალგაზრდა სტუდენტი: — ქართველი ებრაელი მოშიაშვილი და მეორე ივანიძე. ორივე ქუთაისლები იყვნენ, ხოლო პეტერბურგის უნივერსიტეტში სწავლობდნენ. უკვე დაემთავრებიათ უნივერსიტეტი. პეტერბურგიდან ეს ახალგაზრდები ამხანად ჩამოსულიყვნენ სამშობლოში. გურიის ამბებით დაინტერესებულნი სამი დღე ესწრებოდნენ არალეგალურ თათბირს. ყველას საგზალი ეკიდა ზურგზე. ძლივს მიაღგამდნენ ფეხებს. სტუმრები სადგურისკენ იჩქაროდნენ.

მოშიაშვილი არ იმჩნევდა დაღლილობას. ბრიუსელის ყრილობის შედეგებზე ედავებოდა ივანიძეს რაღაცას, მათ დავაში არ ისმოდა მტრული განწყობილება ერთმანეთისადმი.. უფრო თვითგამორკვევის ამბავს წააგავდა.

მოშიაშვილი წინათ „ბუნდის“ წევრი იყო, ივანიძე ლენინ-

¹ კრიმ-გირეი — მეფის ლიბერალური მოხელე: მთავარმართებლობის საპქოს წევრი.

ური „ისკრას“ მიმდევარი. ბრიუსელის ყრილობის შემდეგ ორთავეს სოციალდემოკრატიული პარტიის მანდატით მოჰქონდათ თავი. აშკარად ამბობდნენ, რომ მათ გლახური მოძრაობა უფრო კარგად ესმოდათ. მირიანი სდუმდა. მირიანს თოფზე და იარაღზე ეჭირა თვალი. მას მხოლოდ ერთი რამ სწამდა კარგად — მტერი და მოყვარე. მახარე ყურს უგდებდა ახალი გაცნობილი მეგობრების საუბარს და რაღაც დიდი და დიადი გრძნობა აკავშირებდა მათთან. ეს არ იყო მარტო სამი დღის მეგობრული ნაცნობობის შედეგი. მას უფრო ბრწყინვალე ამბები ედო საფუძვლად მახარეს გულში. ეს იყო ის, რომ ბრიუსელის ყრილობის შემდეგ ეს ორი ახალგაზრდაც მახარესთან და მირიანთან ერთად ლენინის მხარეზე იდგნენ. კომუნისტური გრძნობით მიიწევდნენ რევოლუციისაკენ და დიდი ხელმძღვანელის მითითებებს იზიარებდნენ: „გამარჯვებისათვის ბრძოლაა საჭირო და ბრძოლისათვის იარაღი“...

მახარესთვის გამორკვეული იყო მეორე ყრილობის ამბები. ჯერ კიდევ 1904 წლის ბოლოს ბარცხანაში გამართულ „უმცირესობას“ და „უმრავლესობას“ შორის დისკუსიებს, — მახარეც დაესწრო. მაშინ მახარემ მტკიცედ გადადგა ნაბიჯი დიდი ხელმძღვანელისაკენ და ასე დაახწია თავი მენშევიკური „ობობების ქსელიდან“ ხოლო ამას კი გრძნობდა, რომ ჯერ კიდევ ბევრი რამ აკლდა მახარეს.

მირიანმა თანამგზავრებს გადახედა და ახალგაზრდებს შეეხმიანა: სჯობს ძმებო იარაღს მოვკიდოთ მაგრად ხელი. ლათაიებით ვის შევაშინებთ.

სდუმდა ლამე. მიდიოდნენ ექვსნი. შრიალებდა სუფსა.

* * *

დღეს მეთაურთა კრებაზე ბევრი ფარული „მრჩეველი“ ეწვია გურიას.

ეს ფარცხალავაო, ეს ლასხიშვილიო, ეს ნათაძეო. თბილისელებით აივსო ხიდისთავი. გარს შემოუარეს ოზურგეთს. ასკანა, ჩოხატაური, ლანჩხუთი — აქეთ მიიმართებოდა კრიმგირების მარშრუტი.

რას ეტყვის ხალხი კრიმ-გირეის? ამისთვის იყვნენ ყველანი ჩამოსულნი.

— ვინ არის ეს ლასხიშვილი? — იკითხა მოშიაშვილმა. თან დაუმატა, — კარგი მოლაპარაკეა ვილაცაა.

პეტერბურგის უნივერსიტეტის სტუდენტმა არ იცოდა საქართველოში რამდენი პარტია არსებობდა, ან ამ პატარა ქვეყანაში ყველა მოკალმე ჯგუფებს თუ თავისი ჟურნალ-გაზეთი ჰქონდა. ჯერ სავსებით არ გასცნობოდა ადგილობრივ ამბებს. მოშიაშვილი ოთხი წელი მოწყვეტილი იყო საქართველოდან. ზაფხულობითაც პეტერბურგში რჩებოდა საქმეების გამო.

— ღუმოკრატია, — უთხრა მახარემ, — კერძო საკუთრების მომხრეა. „იზმი“ არ განხორციელდება, დაგვცინიან კიდეც.

— დაიკარგოს იქეთ, — სთქვა მირიანმა მკვახედ, — მაგისთანა „მრჩეველს“ ფეხს არ დავადგმევიანებ გურიში, თუ უღვაში მაქვს.

— იი ფირცხალავაც ძალიან იგდებდა თავს, — სთქვა სეფემ, — ვინ არის, რა იღვის კაცია? გამეცინა, სათვალეებს ქვევიდან გვიცქეროდა. კინაღამ დავუძახე: აიხადეთ სათვალეები, იქნებ უფრო კარგად დაგვინახო-მეთქი.

ძალიან დაქანცული იყო ივანიძე, მაგრამ ისე გულიანად გადაიხარხარა სეფეს სიტყვაზე, რომ ყველანი აჰყვნენ მის სიცილს.

— „ცნობის ფურცლის“ თანამშრომელია, ფედერალისტი, — განმარტა ისევ მახარემ.

— არა, საკვირველი ის არის, — მოგვიანებით გაიღიმა ლუკამ, — ყველა იმას ცდილობს, თავიანთი აზრი მოახვიონ თავზე ხალხს.

— კარგად უბასუხა ერთმა ამხანაგმა: ხალხმა უფრო კარგად იცის თავისი სატკივარიო. მომეწონა, — განაგრძო სიტყვა მოშიაშვილმა. — ის ვინდა იყო, დაყუდებულ ბერს რომ ჰგავდა?

— იმას მე ვიცნობ კარგად, — სთქვა ივანიძემ, — არა-უშავს, კეთილშობილი კაცია. ერთ დროს ტოლსტოის მიმდე-

ვარი იყო, მაქსიმალისტია, სტუდენტობის დროს პირველ წლებში ერთად ჩავკირკიტებდით ჩერნიშევსკის. მერმე დაგვეკარგა ერთმანეთის მისამართი.

უცებ შეწყვიტეს საუბარი. ცხენებღს ფლოქვების თქარუნი მოესმათ.

მირიანი, რომელიც მეგზურის მოვალეობას ასრულებდა, სწრაფად შემობრუნდა და ამხანაგებს შესძახა:

— გადადექით გზიდან, მეგობრებო!

ერთ წუთში ყველანი მიიმალნენ, ჩირგვების უკან ჩაწვნენ, ხეებს ამოეფარნენ. მირიანი დიდ რცხილას აეტუზა, იარალი მოიმარჯვა. არ გასულა ხუთი წუთი, კენებით ჩამოაქროლეს ცხენები ორმა მხედარმა, ჩასცილდნენ მიმალულ მგზავრებს და პირდაპირ სუფსაში გადააგდეს ბედაურები, არ ეძიეს ფონი. მირიანმა მოგვიანებით იცნო აფთონი. „მეორე ბიქტორი იქნებოდა უთუოდ“, ჯუმათის მონასტრისაკენ მიაკენებდნენ ცხენებს. მირიანმა არაფერი სთქვა. თუმცა იცოდა — ჯუმათის მონასტერში იარალი ჰქონდათ ამხანაგებს შენახული ბერებთან.

მახარე დაეწია დაწინაურებულ მირიანს და დაბალი ხმით წასჩურჩულა:

— ჩვენები იყვნენ არა? რატომ არ შეაჩერე?

— ვერ გავარჩიე ბნელში, გვიან ვიცანი.

— ხვალ იარალი უნდა ჩააბარონ პარტიზანებს.

— ალიხანოვს ჰგონია, გავანიავებო გურიას. ვნახოთ, — ჩაიცინა მირიანმა.

— ალიხანოვ-ავარსკი დამსჯელი ჯარით ნატანებში იდგა და მალამას ბრაზი ადგა ყელზე. რათ გამოგზავნაო კრიმ-გირეი გურიაში.

ორი კაფანდარა

„ძიმ-ძიმ“... წკარუნებდნენ მონასტრის წვრილი ზარები. ორი ხანში შესული ბერი დაფუსფუსებდა ეკლესიაში. ორივე გამხლარი, კაფანდარა. ერთს მეჩხერი შავი წვერი ვაცივით

ჩამოეშვა გრძელ ნიკაპზე. მეორეს, უფრო შავგვრემანს, ყურებადღე გაებურძგნა შავი ხშირი წვერ-ულვაში. ორი თითის დადება შუბლს ჯაგარივით წარბები ფარავდა. სახეზე სტაფილოსფერი კეხიანი ცხვირი უჩანდა ბერს.

მონასტრის გვერდით სენაკში ორი ძალზე მოხუცი მონაზონი ცხოვრობდა. ერთი დავარდნილი იყო ლოგინად, მეორე — მანიჟა მონაზონი ძლივს იდგა ფეხზე. ყოველ შაბათს შევიდოდა მანიჟა ეკლესიაში, დაემხობოდა ღვთისმშობლის წინ და ევედრებოდა უფალს: „უფალო, მიიღე სული მონისა შენისა — ჯუფანა მონაზონისა, ვინაიდან არ არს მწირსა სენაკსა სიცოცხლე მისი, არ არს ფეხისდგმა მისი, არ არს საზრდო კუჭისა მისისა, მუცლისა მისისა, ჭიებისა მისისა. არა ბრწყინვალეებს მზე თვალთა მისთა. მიიღე უფალო სული ჯუფანა მონაზონისა“.

შაბათი საღამო იყო. არავინ მოდიოდა მონასტერში სალოცავად. არავის მიყავდა ზვარაკად შესაწირავი ციკანი, არც მოზვერი — ვერცხლით რქამოჰედლილი. აგერ ორი წელიწადი მიდიოდა, მონასტერში ზედაში არ დაღვრილა მიცვალებულის სულის მოსახსენიებელი.

— უფალო, მოხედე ქვეყანას შენ მიერ გაჩენილს. უფალო, გვიხსენ გზასა ეშმაკეულსა — ღალატებდნენ ბერები.

ღღმარხვა იდგა, მაგრამ არავინ მოდიოდა ეკლესიაში წმინდა ზიარების მისაღებად. დაღონდნენ ბერები. საერთო ბელელში პურის ფინჩხი გამოეღიათ. ელოგიისათვის სეფისკვერი არ გააჩნდათ. მთელი დღე გზისკენ აცეცებდნენ თვალებს, იქნებ გამოჩნდესო ვინმე ქრისტიანი.

— ზოსიმე! ზოსიმე! — ღია კარებიდან მიაძახა სერაფიონმა საკურთხევლის წინ ზურგშექცეულ ზოსიმეს, — ერთ წუთს აქ მობრძანდით!

ზოსიმე სასწრაფოდ გამოვიდა ეკლესიიდან. ეგონა ჯუფანა მონაზონი გაანთავისუფლაო დედა მარიამმა. სერაფიონმა არ აცალა ამოსუნთქვა, მძლავრად წაავლო ხელი ანათორის სახელოში და ჩიქჩიქით მიიყვანა ორღობესთან.

— გადაიხედე, ზოსიმე! — ჩასძახა ყურში. ზოსიმემ შუბ-

ლი მოიჩრდილა, გაიღიმა. მეჩხერ წვერზე სიამოვნებით ჩამოისვა ხელი.

— მადლობა უფალს! — კმაყოფილებით წარმოსთქვა სერაფიონმა.

გამოცუნცულდა ზოსიმე, მონასტრის კარი ფართოდ გააღო. აღსაველის წინ ფეხსაფენელი დააგო. გარდამოხსნას ფარჩა ახადა და გამოიტანა კუბოზე გადასაფარებლად. ისევ გავიდა გარეთ, სერაფიონს ამოუდგა გვერდით, გადაიხედეს. რვა კაცი შემოსდგომია მონასტრის აღმართს. უზარმაზარი ფიცრის კუბო შეუდგამთ მხარზე.

ლამის ბინდი ეფინებოდა სოფელს. შორს, დაბლობში მიმოფანტული ქოხ-ფაცხებიდან ყვამლი ამოდირდა. ვახშმის მზადებას შესდგომოდნენ ქალები. მიცვალებული მონასტრის კარზე მოასვენეს.

— ღვთით მომადლებულო მამებო, — დაიწყო ერთმა, როცა კუბო ფეხსაფენელზე დადგეს, — ეს მიცვალებული მღვდკაცისოდენა იყო. ბრგე მხარბეჭი ჰქონდა. ამ დილით უცებ გაეპარა სული.

— ცხონებული ყოფილა, შვილო, — სასოებით წარმოსთქვა სერაფიონმა.

— დიდი ვინმეა. თბილის ქალაქიდან არის. სანამ კაცს გავგზავნით, ძმას გავაგებინებთ ამ უბედურებას, მანამ აქ ესვენოს.

შეშფოთდნენ ბერები. ზოსიმემ თვალები დააჭყიტა.

— უწმინდური სუნი გაუვარდება, — სთქვა სერაფიონმა მორიდებით...

— არა, მამაო, ნუ სწუხარ! — ყველამ ერთხმად წამოიძახა.

— ეს წმინდა მიცვალებულია, განაგრძო მეთაურმა, — თიხაში გვყავს ჩასმული. მიხედეთ, ქრისტიანია. უწირეთ, ულოცეთ ქრისტიანულად.

მეორემ ათიოდე ვერცხლის მანეთიანი ამოიღო ქისიდან.

— ეს თქვენ ინებეთ წირვა-ლოცვისათვის. როცა ძმა ჩამოვა, კადევ მეტი იქნება. ღამით მარტოდ არ მიატოვოთ, მამაო, ქრისტიანია.

— უფალმა აცხონოს სული თქვენი მიცვალებულისა, — სთქვა სერაფიონმა.

— ვალდებული ვართ ვუპატრონოთ,—სიტყვა დააბოლოვა ზოსიმემ. გაშალა ყვითელი სირმანაქსოვი ფარჩა და კუბოს გადააფარა. შემობაჯბაჯდა მანიყა, დაიჩოქა და ფორთხვით მივიდა კუბოსთან. კუბოზე დასვენებულ ჯვარს ეამბორა. პირ-ჯვარი გამოისახა. დიდი ხანია მანიყას ზედაშეში ჩაწებული თეთრი პური არ უქამია. ყველას ხელში შეხედა. ერთმა ამოიღო ჩანთიდან ერთი ბოთლი ღვინო და ბამბასავით თეთრი პური. ყველას თითო ჭიქა ღვინო დაუსხა და თითო ნაჭერი პური ჩამოურიგა. გახარებულმა მანიყამ, როცა პური ჩალუქმა, მერე გაახსენდა საპყარი ჯუფანა მონაზონი.

— შეილებო,—აქაქანდა მანიყა ნახევრად მტირალი ხმით,—ერთი ლუქმა ჯუფანა მონაზონსაც ახვედრეთ, საპყარია, შეილებო, მადლნა.

— აჰა, ეს ჯუფანას,—სიცილით სთქვა „მერიქიფემი“. ფრთაშესხმულივით წაფარფატდა მანიყა სენაკში. კარებში შესვლისთანავე ლოცვის ხმით აღაღანდა მანიყა:

— უფალმა მოისურვა შენი დაპურება, ჯუფანავ!

— ჯუფანას ნიკაპი აუცახცახდა თეთრი პურის დანახვაზე. ჭიქაში წითელი ღვინო ბრჭყვიალებდა.

— პანაშვიდის შემდეგ, ზოსიმე დარჩა კუბოსთან ღამის სათევად. შუალამე დადგა. ერთი ღერი თაფლის სანთელი ბეუტავდა კელაპტარზე. ყვინთავდა ზოსიმე და ბუტბუტებდა გაზეპირებულ ლოცვებს. უცებ ლოცვა შესწყვიტა ბეჭმა. თავი ასწია, მიიხედ-მოიხედა. ეკლესია დაკეტილი იყო. გუმბათის სარკმელში მთვარე იჭვრიტებოდა. ზოსიმეს რაღაც გამოურკვეველი ეჭვი შეეპარა გულში. თიხაში ჩასმული მიცვალებული თავის დღეში არ სმენია ბერს. ასწია ფარჩა, მოშინჯა კუბოს თავი, მაგრად იყო დაჭედლილი. მერე ფეხებთან მივიდა, ეცადა კუბოს აწევას, მაგრამ ვერ დასძრა. „ცოდვილია უბედური“,—გაიფიქრა ბერმა. გულში მაინც რაღაც სხვა დარჩა. შეშინდა, ყური მიუგდო, კარზე სერაფიონი აბრაახუნებდა. ცვლის საათი ზოლწყულიყო.

ახლა სერაფიონმა შესცვალა ზოსიმე.

ინათა, სადაფისფერი შუქი მოეფინა მონასტრის რუხ კედლებს. სერაფიონი ყვინთვიდან გამოერკვა. ახელა გუმბათს. ლურჯი ცა კამკამებდა. კელაპტარი ჩამქრალიყო. ადგა ბერი, თაფლის სანთელი ანთო. დილის ლოცვას შეუდგა. „უ-ფა-ლო, შე-ი-წყა-ლე მო-ნ-ა შე-ნ-იი ფ.. ფ... ფ“... გადაავიწყდა სერაფიონს მიცვალებულის სახელი. გაშეშდა ბერი. მიატოვა ლოცვა. საკურთხეველში შევიდა. კუთხეები მოათვალიერა. ტრაპეზს ახელ-დახელა. მობრუნდა. ისევ კუბოს დააშტერდა. ძალზე დიდი მოეჩვენა, უზარმაზარი. „ჯერ თიხაა ალბათ ჩადებულნი, თიხაში კი კაცი, მერე კიდევ თიხითაა დახურული“. ასწია ფარჩა, დაყნოსა, მიცვალებულის სუნი ვერ შეიცნო. მივიდა ფეხებთან, ზოსიმესავით მოინდომა კუბოს აწევა, ვერ დასძრა. „უპ, უპ, რა ცოდვილი ყოფილა!“ — ზოსიმესებურად წარმოსთქვა სერაფიონმაც. კარებისკენ მიბრუნდა. კარებში ზოსიმე შემოხვდა, ხელპირდაბანილი. გაუყვირდა სერაფიონს, რამ გაადვიძაო ასე ადრე მთელი ღამის უძინარი ბერი. ხელში ჩანთა ეჭირა ზოსიმეს.

— მამაო სერაფიონ! პურისთვის წავალ სადგურში, — მორიდებით მიმართა ზოსიმემ სერაფიონს და თვალებში შეაცქერდა — რას იტყვისო. სალარო სერაფიონს ებარა. სერაფიონი მომთვარულივით იდგა გალენჩებულო, რაღაცაზე ფიქრობდა. მოგვიანებით მოიქეჯა თავი და აღმაცერად სთქვა:

— მამაო ზოსიმე, ჯერ ვილოცოთ ამ ცოდვილი კაცისათვის. ყოველ საათში მძიმდება და სივდება, ღამის საყუდელი ამოხეტქოს.

შეყოყმანდა ზოსიმე, მიტუცქდა კუბოსთან, დაყნოსა:

— პა-პა--პა... სუნი გავარდნია.

სერაფიონიც მიფარფატდა, დაყნოსა, დაიჯღანა ბერი.

— წუხელ აქეთ სულ წამხდარა.

აფუსფუსდნენ ბერები, ჩაიციეს ოლარი და შეუდგნენ ლოცვას. მიადგნენ ისევ სახელს „უ-ფა-ლო, შე-ი-წყა-ლე სუ-ლი-ი მო-ნი-სა შე-ნი-სა ფ... ფ... ფ“...

„ფ... ფ... ფ“.

— ზოსიმია, — გაბრაზებულმა წამოიძახა სერაფიონმა, —

რატომ სახელი არ დაიწერე ამ მიცვალებულის? ხომ იცი, გულმავიწყი ხარ.

— რატომ შენ არ დაიწერე? — ხომ იცოდი მახსოვრობა გაკლია! — მკვახედ უპასუხა ზოსიმემ.

— შენ უნდა დაგეწერა.

— რატომ მე და არა შენ? — დაიბღვირა სერაფიონი.

„ფ... ფ... ფ...“ — განაგრძო ზოსიმემ და გახარებულმა დაიყვირა: „ფილთანელ“.

გალობით დაამთავრეს ლოცვა ბერებმა.

დგას ზოსიმე, ელოდება როდის მოიღებს ხმას სერაფიონი. სერაფიონმა ათი ვერცხლი დათვალა, თითო მანეთიანი.

ზოსიმე ხელში უცქერის.

— ერთი მანეთი გეყოფა.

— მანეთი რაა. მანეთისთვის გავიცვითო ფეხის გული? — ბურღღუნებს ზოსიმე.

— ადამიანო, დაზოგვა უნდა ვისწავლოთ. დროებას უნდა მივყვეთ. ერთი აბაზის ხახვს იყიდი, სამი აბაზით ღვინოს, — აბაზიც პურისათვის.

— მამაო სერაფიონ, მონაზნები შაქარს თხოულობენ მისაკვნეტად. დიდი ხანია ჩაი არ მიუერთმევიათ.

— რა სთქვი ზოსიმი? — გაბრაზდა სერაფიონი, — არ მიუერთმევიათო? — ვინ უნდა მიართვას?

ზოსიმემ გრძელ ნიკაპზე ჩამოისვა ხელი და მეჩხერი წვერები აათანთალა, უღვაშებში ჩაიციინა და წვრილი თვალები ეშმაკურად შეაპყიტა სერაფიონს.

— ვინც ჩვენ მოგვართვა, მამაო! მერე ცისკენ ააპყრო ზოსიმემ თვალი. უკმაყოფილოდ აიღო მანეთიანი და ფეხის თრევიტ გაუდგა გზას. ნელა მიდიოდა ზოსიმე, თითქო რალაც რჩებოდა უკან. ზეთისხილი ენატრებოდა ბერს. დიდმარხვა იყო, ხარება ახლოვდებოდა. დოში გაახსენდა, დიდი ხანია ქონიანი ზურგიელი არ უქამია. „ახი იქნება ცოცხალი არ დახვდებოდეს ზოსიმეს ძუნწი სერაფიონი“. ეს გაიფიქრა და ერთხელ კიდევ ამოიხედა ზევით, თავდაღმართში მიმავალმა. დაინახა სერაფიონი, გორაზე გადმომდგარიყო.

— სერაფიონ, მამაო, რას მიბრძანებ, ზეთისხილი მოვიტანო?— ამოსძახა ქვევიდან.

— სერაფიონსაც უშრებოდა პირი ზეთისხილისათვის, მაგრამ არ იმჩნევდა, მომპირნეობას იჩენდა. რაკი ზოსიმემ გაახსენა, ამოიღო მანეთიანი და გადაუგდო.

მზე ამოვიდა. სერაფიონი საფლავის ქვაზე ჩამოჯდა. საით გაიხედოს, რომელი სილამაზით დასტკბეს. დასავლეთით ზღვა გაკიმულა ცისკიდემდე, აღმოსავლეთით ბუმბერაზი მთები აყუდებულან. ორივე მიმზიდველია, ორივე მშობლიური. უყვარს სერაფიონს ეს ქვეყანა, ეს სიცოცხლე. მაგრამ... უფრო უყვარს მეორე სიცოცხლე... „აქ ლეშია ადამიანის, იქ სული მარადიული. ვაი იმას, ვინც სასუფეველს ვერ დაიმკვიდრებს, ვინც ბეწვის ხიდს ვერ გაივლის“. დახედა სერაფიონმა მის გვერდით გამოტილ ფართო ლოდს. არა ერთხელ წაუკითხავს ეს წარწერა: „აქ განისვენებს ახალგაზრდა თავადი ვარდინ გუგუნავა, დედის ერთა შვილი“. ქვევით მიწერილია: „წყეული იყოს ქალის სიყვარული“.

სერაფიონს გაახსენდა პაშა ერისთავი, უნაკლო სილამაზით შემკული თვრამეტი წლის მონაზონი. ჯუფანამ მოაქცია პაშა მონაზნად. ჯუფანასთან ცხოვრობდა სენაკში, შავებით პირდაბურული შემოდირდა სალოცავად ეკლესიაში. მონაზნად მოქცევის შემდეგ, როცა ბერებმა ლოცვა-კურთხევით დაამკვიდრეს პაშა მონასტერში, სამუდამოდ წაშალეს ხსენება ერისთავისა. პირველ ხანებში ბევრი საჩუქრები მისდიოდა ნათესავებიდან „პაშა მონაზონს“, ვერ ივიწყებდნენ ნათესავები ერისთავის მშვენიერ ასულს. სტიროდნენ, რად გამოეთიშაო ქვეყანას, რა ჩაუჯდაო გულში. სწყევლიდნენ ვარდინ გუგუნავას დედას; „მაგ კაპარნახის ბრალიაო ყველაფერი“. საქმე ასე იყო: ქრისტეს ამალღების წინა დღით ვარდინი დაპირებოდა პაშას, რომლის სიყვარული ადრევე ენთო ჭაბუკს გულში, ხვალ დღით ცხენებს მოვიყვან და ამალღებაში წაგიყვანო საეკლესიო დღესასწაულზე. გათენდა ამალღება დილა. ვარდინი დედის უკითხავად შევიდა საჯინიბოში, შეკაზმა ცხენები, შეჯდა ერთზე და მეორე ქალისათვის გამოიყვანა შეკაზმული. ამ დროს ვარდინის დედა გამობრძანდა აივანზე.

— სად აპირებ წასვლას ყმაწვილო? — მკვახედ ჰკითხა შვილს.

— პაშასთან, — უპასუხა ვარდინმა.

— ტყუილად გიფიქრია. ახლავე მოხადე ცხენებს! — ბრძანებით გადასძახა აიენიდან. ვარდინს ხმა არ ამოუღია. უსიტყვოდ შეასრულა დედის ბრძანება. გამოვიდა საჯინიბოდან და იქვე მოიკლა თავი. პაშა ერისთავი მონასტერში ჩაიკეტა. „პაშა მონაზონის“ სახელწოდება მიიღო. სამი წელიწადი იგლოვა ვარდინი. სამს წელიწადს ილოცა სულისათვის.

ერთხელ ოზურგეთიდან ახალგაზრდა ოქრომქედელი ვანო ავიდა მონასტერში. შესაწირავი მიართვა ბერებს დედის სულის მოსახსენებლად. პაშა მონაზონმა დაინახა თუ არა ვანო ოქრომქედელი, დაიჩემა: ვარდინ გუგუხნავას ჰგავსო. ადგა და გაედევნა. თორმეტი შვილი გააჩინა პაშამ ვანო ოქრომქედელთან და სიყვარულით გაატარა ღარიბული ცხოვრება.

სერაფიონს აგონდება ეს ამბავი, დასცქერის ლოდს და ფიქრობს: „ვარდინ გუგუხნავა, როგორც თავისმკვლეელი, ვერასოდეს ვერ ეღირსება სასუფეველსა უფლისა. ერისთავის ასულს აპატიებს უფალი შეცდომას, ვინაიდან პაშამ შეიყვარა მდაბიო ადამიანი და თორმეტი შვილი აღუზარდა ჰეყყანას“. გაიფიქრა ეს სერაფიონმა, მაგრამ უცებ არ მოეწონა ნაფიქრი. „როგორ? მარტო ვარდინი იყო დამნაშავე? პაშას სიყვარულმა არ მოაკვლევინა ვარდინს თავი? მერე იმ დედაკაცმა ღვთისმშობელიც რომ შეარცხვინა? მონაზნებს სახელი გაუტეხა. ეშმაკი ეჯდა ალბათ ტანში... ჩვენთან არს უფალი“... პირჯვარი გადაიწერა სერაფიონმა. თვალი მოჰკრა აღმართში მომავალ ორ მხედარს. წამოდგა, დააკვირდა. ერთ-ერთი ის იყო, რომელმაც ვერცხლი აჩუქა. გაუხარდა, მიცვალებული მოიკიბნებო. აგერ ზოსიმეც გამოჩნდა ნავაჰრით მხარზე აბგაგადაკიდებული. ზოსიმემ პირდაპირი ბილიკით ამოასწრო ცხენოსნებს.

დაფაცურდნენ ბერები. გადაიცივეს ოლარები და შეუდგნენ ლოცვას.

აფთონმა და ბიქტორმა თქარუნით მოაგდეს ცხენები ეკლესიის კარზე. შეხედეს ღვთის მსახურთ და უღვაშებში ჩაილიმეს.

სანამ მხედრები დაქვეითდებოდნენ, შალწამოსხმული მანდილოსნები შემოიკრიბნენ საშლოცველოში. სერაფიონს თვალები გაუბრწყინდა. დიდი ხანია ამდენი მლოცველნი არ უნახავს. ზოსიმე მიცვალებულს გარს უვლიდა საცეცხლურით, აკმევდა საკმეველს და გალობდა „უფალო შეგვიწყალეს“. ბოლოს სერაფიონმა ჯვარი აიღო კუბოდან და ზეიადად წარმოსთქვა უკანასკნელი სიტყვა: „შენმა სიმაართემ გაცხონოსო“ და ამით დაამთავრეს ლოცვა ბერებმა.

ბიქტორი ძლივს იკავებდა სიცილს, აფთონი წარბშეკრული უტკეროდა საბრალო კაფანდარა ბერებს. „მაშ მართო სიმაართლე მიყვება ადამიანს ამ ქვეყნიდან?“ — გადაულაპარაკა ბიქტორს, „სიმაართლეშია ადამიანის სულის სიმშვიდე“ — გაიციინა ბიქტორმა და იქვე მდგომ ქალს მოკლეტარიანი ნაჯახი გამოართვა. მანიეა მონაზონი კუბოს თავთან იყო დაჩოქილი.

— წამოდექი, დედი, — მშვიდად სთხოვა აფთონმა და მკლავში მოჰკიდა ხელი წამოსაყენებლად. ბიქტორი კუბოს გახსნას შეუდგა. დატრიალდნენ ბერები, წმინდა ზეთი გამოიტანეს მიცვალებულის გულზე და შუბლზე საცხებლად.

როცა ბიქტორმა კუბოს თავი ახადა, ბერები შეკრთნენ. ზეთი და ჯვარი იატაკზე დაუვარდათ. თითონაც აკანკალებული დაემხვენ იატაკზე. განცვიფრებული მანიეა მიცოცდა კუბოსთან, ჩაიკვრიტა, მონაზონმა თვალზე ხელი მიიფარა და ისიც დაემხო იატაკზე. „წაწყმედილები ვართ“ — წაიბუტბუტა სერაფიონმა და ყველანი ატირდნენ.

ხანამ ღვთისმსახურნი იატაკზე ცახცახებდნენ და სტიროდნენ, ბიქტორმა იარაღი უკვე ჩააბარა ქალებს თავიანთი ქმრებისათვის. ქალები სხვადასხვა ბილიკით გაიპარნენ მონასტრიდან.

— აბრძანდით, მამაო, ნუ გეშინიათ, თქვენ არაფერს გერჩით, — მიმართა აფთონმა ბერებს სიცილით.

— ჩვენ წაწყმედილები ვართ, — წამოიძახეს ერთხმად სამთავემ და უფრო მოიკუნტნენ. მერე მანიეა წამოდგა, წასძლია ცნობისმოყვარეობამ, მიცუცქდა კუბოსთან, ცალი თვალი აფთონს მიაპყრა. ბერებიც წამოფორთხდნენ, ჩაიკვრიტეს კუბოში, კუბო ცარიელი დახვდათ.

აფთონმა ბრძანებით უთხრა ბერებს:

— სულიერო მამანო, ხმა არ დასძრათ, თორემ... ეს კუბო შეშად გამოიყენეთ, ეხლავე დაჩეხეთ.

მანიქას გაუხარდა. წაბაჯბაჯდა, ნაჯახი მოიტანა.

ზოსიმემ კუბოს თავი მოაბრუნა დასაჩეხად. როცა ნაჯახი მოუქნია, სერაფიონი უცებ, თითქო ძილიდან გამოფხიზლდომ, ხელში ეცა ზოსიმეს და შეაჩერდა:

— სულელო, — შესძახა ბერმა, — ეს კუბო გუფანა მონაზონს დასკირდება.

ზოსიმემ ნაჯახი დაუშვა.

— დიდია, მამო, — წაიბურღლუნა და თვალებში მიაშტერდა სერაფიონს.

— სულელო ბერო, — გადაჭრით სთქვა სერაფიონმა, — კუბოზე უფრო იაფად დაგვიჯდება ფართო მიწის გათხრა.

ც რ ე მ ღ ე ბ ი

ზღვა ხალხი მოაწყდა ლანჩხუთის სადგურს დიდი მიტინგის შემდეგ. გურულები პატივისცემით გამოეთხოვენ კრიმ-გირეის, რომელმაც ყველაფერი კარგი დაჰპირდა ხალხს. როცა კრიმ-გირეი კუბეში შებრძანდა და მატარებელი სადგურს გაშორდა, ერთმა კორესპონდენტმა ჰკითხა: (კორესპონდენტები მრავლად ახლდნენ კრიმ-გირეის.)

— ხალხის მწყალობელო, რა დასკვნა გამოიტანეთ გურიაში მოგზაურობიდან?

კრიმ-გირეიმ კორესპონდენტს გაუღიმა. მერე ამოიოხრა და ნიშნობლივად უპასუხა:

— რა მოგახსენოთ, მე ვფიქრობ ეს ხალხი აღარ „მოითოკება“.

— მაშე ეს ავარსკის რეპრესიები უნდა გავრცელდეს გურიაში?

კრიმ-გირეი დაფიქრდა და, ცოტა პაუზის შემდეგ, წარბების ზევით აკეცით სთქვა:

— მე მგონია ეს რეპრესიები უფრო გააცოფებს ამ ხალხს.

თბილისში ჩასვლისთანავე მივიღებ სასწრაფო ზომებს, გენერალ ავარსკის ჯარები ახლავე გაიყვანონ სად. ნატანებიდან. კრიმ-გირეის „გულკეთილობისათვის“ კორესპონდენტმა მადლობა გადაუხადა. კრიმ-გირეი ხალხის მოთხოვნებიდან, გურიიდან დატვირთული მიდიოდა. ყველაფერი ეს რომ განეხორციელებინა ხელმწიფეს — გენერალ-ლეიტენანტ მალამას¹ თავის ხელით უნდა აეკრა ბარგი და წასულიყო თბილისიდან. ხელმწიფე — იმპერატორიც თავისი ნებით უნდა ჩამობრძანებულიყო ტახტიდან. ცხადია, პურიშკევიჩის პარტია სულ აღიგებოდა დედამიწის პირიდან. ვორონცოვ-დაშკოვიც აცდებოდა მეფის ნაცვლის თანამდებობას საქართველოში.

უსისხლოდ დამყარდებოდა რესპუბლიკა. ასეც ფიქრობდნენ ზოგიერთი გულუბრყვილო მოკალმენი.

„გადააქარბეს გურულებმა“, წერდა ერთ-ერთი ქართული ჟურნალის თანამშრომელი.

„სჯობდა შესაძლებლობის ფარგლებში მოგვეთხოვა რეფორმები“ — განაგრძობდა მეორე — „ზომიერების“ მოყვარული ქართველი.

„ჩვენ გვკითხეს რა გსურთო? და ჩვენც ვუპასუხეთ რაც გესურდა“, ამბობდნენ გურულები.

• •

— ჰო და, მეც ამას მოგახსენებდი მირიან, განაგრძო საუბარი ბეგლარ მანთიძემ, — რამდენი რა უნდა აგვისრულონ. ერთბაშად მივაყარეთ, რაც გულში გვქონდა სათქმელი. ვინ ოხერი ჩამოხტება თავის სურვილით საკუთარი ცხენიდან და გეტყვის: „მირიან, აბა შებრძანდით ბატონო და იარეთ, სანამ გენებოთ“. — ხელმწიფე საკუთარ ტახტზე ზის, მიდის, მიაქვინებს წლებს და საუკუნეებს. სამასი წელი ფაფარი ვერავინ შეურხია მის „მერანს“. ახლა მე, საწყალი, უპერანგო გლებ-კაცი ვეუბნები: „ჩამობრძანდით ძირს, თქვენო ბრწყინვალე ბავ ნიკოლოზ ალექსანდრეს-ძევ, აგერ, (მისი ჰირი შემეყა-

¹ მალამა — მთავარმმართველის თანაშემწე სამოქალაქო ნაწილში — კავკასიაში — 1904 — 1907 წ.

როს) ჩემს მახარეს მოუნდა პრეზიდენტის თანამდებობა მეთქი, 3ა-3ა-3ა“, — ხარხარებს ბეგლარ მანთიძე.

მახარემ გულიანად გადაიხარხარა.

— საქმეც ეგ არის, ჩემო ბეგლარ, — სთქვა მირიანმა თავისებური ღინჯი სიცილით, — რომ მაგ შენს ოხუნჯობაში იმდენი სიმაართლეა, რამდენიც სიტყვა არის. მაგრამ გურულმა კაცმა უკან დაიხიოს? შეარცხვინოს ღმერთმა. ჩვენ გამოვსთქვით ჩვენი სურვილი და ჩვენი ის იქნება, რასაც ჩვენ თვითონ მოვიპოვებთ.

— ამ კურბუხეთ ალიხანოვის ჯარს მაინც გაიყვანდნენ უკან. ცოტა თავისუფლად ამოვისუნთქავდით, — ჩაილაპარაკა ბოლოს ბეგლარმა და კიშკარი გამოალო. მაკამ დაინახა კარებზე მირიანი იდგა შინაურებთან ერთად, მთელი კეცი მქადი სუფრაზე დადგა ხელგობით, კაბა გაისწორა და ფაცხიდან გამოვიდა.

— მირიან, ბატონო, შემობრძანდი, ცოტა დაიმუხლეთ, — მიმართა მაკამ კიშკართან მდგომ სტუმარს. — ვითომ რა იქნება ჩვენს ღარიბულ ფაცხაშიც ერთხელ ფავტებოთ მქადი ერთად, ნამგზავრი ბრძანდებით.

მახარემ ხელი მოჰკიდა მკლავში მირიანს და ყველანი ეზოში შეყვნენ მაკას. სეფემ შორიდან დაინახა მახარე და მირიანი, გადახტა ალაგზე და უცერემონიოდ შევიდა ეზოში. სუფრას მოუსხდნენ. მაკას, საგანგებოდ, საგანაფხულო შეჭამადი მოემზადებია მახარესათვის. წიწილა ჩაეწყო ყარაოს¹ წვენიში. ჭყიმა-ფხალი ნიგვზით და ძმრით შეეკმაზა. ჭყიმა-ფხალი ძლიერ უყვარდა მახარეს. ბოსტნეულის ბატონს ეძახდნენ „ბატონიშვილები“ ჭყიმას. ეს ფხალი საქართველოში არსად არ მოიპოვება გარდა გურიისა.

— ნენა, თუ გიყვარდე, — ალერსით მიმართა მახარემ დედას, — ეცადე ეს ფხალი არ მოისპოს შენს ბაღში.

— ვფიქრობ არ მოვსპო. ჩვენს მიწას ეგუება ეს თესლი, კარგად ხარობს.

— ჩვენთან არ ივარჯა ძირამოსავლებმა. რამდენჯერ და-

¹ ყარაო — ტყემლის წვნიდან კეთდება. შავია, დიდხანს ინახება.

თესა ცაცუნამ, გადახმა — სთქვა მიჩინამა და შშვილობა უსურვა ოჯახს. წითლად ბრწყინავდა ოდესის ღვინო ქიქაში. „ფერი კარგი აქვს და გემო არ უფარგაო“ — ამბობდა ბეგლარი, მაინც სთავაზობდა სტუმრებს. სტუმრები არ იწუნებდნენ ღვინოს, მაღიანად სვამდნენ, თან მასლაათობდნენ. ლანჩხუთში კრიმ-გირეისთან შეხვედრის ამბავს უყვებოდნენ მაკას. მაკას გაუხარდა, დეპუტატებში ქალებიც რომ იყო არჩეული.

— ვინ იყვნენ ქალებიდან? — მოუთმენლად იკითხა მაკამ. იმ წამსვე დია მოაგონდა: „ვაი თუ ის ულაზათო აირჩიეს, სირცხვილი გვაჭამესო“ — გაიფიქრა ბაბი გურგენიძეზე. მაკას სიმპატია დიასკენ იყო მიქცეული. „სილამაზე ქალისათვის თუ ქკუაც უჭრის — დიდი სამკაული არის“, — ამბობდა მაკა. და რომ მიიღო პასუხი, კახურელებმა და ზედობნელებმა და გაიყვანესო დეპუტატად, — მაკას სიხარულის შზე მოეფინა სახეზე. გულში თითქო უნებლიეთ შეუძვრა ახირებული ფიქარი. დიას ხსენებაზე მახარეს ისეთი ფერი გადაჰკრა, რომ მაკამ იგრძნო: დედის ფიქრები ეხმაურებოდა შვილის გულს.

მაკას და მახარეს ფიქრები სეფემ დაარღვია. მახარეს სადღეგრძელოს დროს ბეგლარს მოაგონა მახარესთან პირველი შეხვედრა წისქვილში. „მეწისქვილე ფილიმონმა დღესაც არ იცის, იმ ღამის სტუმარი თუ შენი მახარე იყო. ბეცია ის უბედური სოფელშიაც არავინ იცის ვინ იყო ის ახალგაზრდა მოქადაგე, რომელმაც პირველად აუხილა თვალი ხალხს“. მერე დაუმატა სეფემ: „მადლობა ღმერთს, ახლა არაფერი გვაქვსო ხალხთან სამალავი“.

გვარიანად შეზარხოშდნენ სტუმრები და მასპინძლებიც. მახარემ სტუმრები გააცილა ჭიშკრამდე. ზაალი და საული მოიკითხა:

— სად არიან, ბაბა, ბიჭები?

— მდინარე სუფსაზე წავიდნენ თევზის საჭერად მთელი სოფლის ბიჭები. ამაღამ თევზების თამაშს უდარაჯებენ. ხვალ ტობს და წვერას ცოცხალ-ცოცხალს მოიტანენ. კინკლის ყრის დროა, ხომ არ დაგავიწყდა, ბაბა?

— არა, ბაბაია, რა დამავიწყებს, — გაიცინა მახარემ და სოფლის შარაზე გავიდა.

დღე და ღამე იყრებოდა. ცა ისე წმინდად კამკამებდა, თითქოს ფირუზები სცივოდა. პირნაკლული მთვარე ნათელით მოსავდა ქვეყანას. თუმცა რვა მარტი იყო ძველებურად, მაგრამ გურიის დაბლობში გაზაფხულის სითბო იდგა. ღამე მიკამებულოყო. ოდნავი ზეფირიც არ იშმუშნებოდა. სულგანაბული თვლემდა ბუნება გაფურჩქვნის ასაკში ათქვირებული.

მთვარიანი ღამის მყუდროებაში დამარტოებულ მახარეს ათასგვარი ფიქრები აღედრა. გულსათუთი ხდება ადამიანი სოფლის უსაზღვრო ფანტასტიურ დუმილში, როცა ქოხებს სძინავთ და მთვარე ობლად გამოკრთის ცაზე. ამ დროს თუ ღვინოც ერევა გრძნობებს. მახარეს თვალს ძილი არ ეკარებოდა. არ უნდოდა აღრიან დაბრუნება ფაცხაში. სწყუროდა მარტობა, თავის გულთან გასაუბრება. ბევრი რამ ჰქონდა კიდევ მახარეს გულში პასუხგაუცემი. რა ეღონა ახლა, როცა გული თვითონ თხოულობდა პასუხს.

მახარე ფიქრებით გაბრუებული მიდიოდა იქით, სადაც ბავშვობის განცდილი სიხარულის მაგვარი რაღაც ჩარჩენოდა ვაჟკაცს სულში. კიდევ რამდენიმე ნაბიჯი და... შედგა მახარე. კარგა შორს წამოსულა შინიდან. შეუმჩნეველად მისდგომია ვაშალომიძის ეზოს. სარკმელიდან ციმციმებს სანათურის მკრთალი შუქი. ეს დიას ოთახია. „მოიდანახეს“ შემდეგ მახარე დიას პირდაპირ აღარ შეხვედრია.

ტასისთან განვლილმა ამბებმა მახარეს გრძნობები არიდარია. ავადმყოფი ტასის პორტრეტი წარმოუდგა მახარეს თვალწინ და დიას ღვთაებრივი სახე დაჩრდილა. დაემსხვრა ოცდაორი წლის ნორჩი გული მახარეს.

ღვინო მოერია. ცრემლი მოადგა თვალებზე. კაკლის ხის ქვეშ ჩამოჯდა. ტირის მახარე, ცრემლები ღაპაღუპით ჩამოსდის.

რა ატირებს ვაჟკაცს? განა უტირია ოდესმე მახარეს ასე? არა... ახლა ტირის, რისთვის, თვითონაც არ იცის, ვის ეკუთვნის ეს ცრემლი — მთვარიან ღამეს, ტასის თუ დიას... თუ სოფლის ვარამს?..

ცრემლმა გამოფხიზლდა მახარე, წამოდგა, თვალები მოი-

წმინდა. გულის სიმსუბუქე იგრძნო. ისევ გახედა ვაშალომიძის კარმიდამოს. შუქი აღარ ციმციმებდა სარკმელში.

მიყრუებულიყო ყველაფერი.

მთვარე კაშკაშით მირონინებდა დასავლეთისაკენ. ირიბად მიწოლილყვენ ხეთა ჩრდილები. შუალამე გადასულიყო.

სამხედრო წესები

მრისხანე გენერალ-მაიორი, ალიხანოვ-ავარსკი, შუბლშეკრული გაპყურებდა გურიის მთებს. გურიელის სასახლეში მოეკეცა ფეხი. არაეინ ყავდა მოჭიშპე უფლებით აღჭურვილ მბრძანებელს.

შორიდან მოსჩანდა სომლიის მწვერვალი. მარტის მზეს ჯერ ვერ გაელხვო მარგალიტშეყინული ქედები. ბარშიაც გაზაფხულის ცვალებადი ამინდი იდგა. ალიხანოვის ფეხოსნები აღრენილნი ირეოდნენ ქალაქში. ქალაქის ბაღში საცეკვაო როტონდაზე ცხენები ებათ. იქვე საქალებო სკოლაში ცხენოსანი ჯარის ოფიცრები დაბინავებულიყვენ. ჰოსპიტალი მოეწყოთ. მოედანზე ცხენების განავალი ეყარა.

პლატონ ბერიძე ყურებჩამოყრილი იჯდა ქალაქის თვითმმართველობაში. ქალაქის თავის საპატიო ჯაჭვი ეკიდა გულზე, მაგრამ ქალაქის არაფერი ეკითხებოდა. გურიის სამაზრო ქალაქში სამხედრო წესები იყო გამოცხადებული. ავარსკი განაგებდა ხალხის ბედს. წყებაწყებად იგზავნებოდა ხალხის რჩეულნი ციმბირში. იელიტებოდა გურია. ასე გაგრძელდა გაზაფხულის თვეები. ზაფხული დადგა. მთებში დათბა. ავარსკის ქვემძრომი თვალები ხედავდა რეპრესიებით მაინც არ „მშვიდდებოდა“ გურიის ხალხი. თუმცა მემამულეები ცალკებად აცხადებდნენ, დაგვაკმაყოფილა გლეხებმაო და ხუცებიც ხმაჩაკმედილი ეყუდნენ თავიანთი ეკლესიის კარებთან. სასამართლოს კარი მთელი დღე ღია იყო. მაზრის მოსამართლე მთელი დღე თვლემდა. ახალგაზრდები სასწრაფოდ ეწერებოდნენ პარტიზანულ რაზმში და მთის კალთებს ათარებდნენ თავა. ამიტომ გასცქეროდა ახლა ალიხანოვ-ავარსკი შუბლშეკ-

რული გურიის მთებს და გადაჭრით ეუბნებოდა ქუთაისიდან ახლად ჩამობრძანებულ ჯამბაკურ ორბელიანს:

— თქვენო აღმატებულება, შეხედეთ ამ მთებს, ამ ღრეებს და უკუმ ტყეებს, ამ ბუნებამ შვა ეს ავაზაკები. მამა-შვილური დარიგებით ვერაფერა გახდებით მათთან. თქვენი ჩამობრძანებით სასწაულს ვერ მოახდენთ. აქ ძალაა საჭირო, ძალა უნდა ვაჩვენოთ ხალხს. თქვენო აღმატებულება, საჭიროა უფლება გამოვითხოვოთ ხელმწიფე-იმპერატორიდან და ორი ბოძი ავმართოთ ამ მოედანზე. ორი-სამი მეთაური ჩამოვახრჩოთ. დამერწმუნეთ, მხოლოდ ამ გზით შეიძლება ამ ავაზაკების გატეხა. დაუინებით დააბოლოვა ალიხანოვმა.

ჯამბაკურ ორბელიანმა უღვაშები გადაიგრიხა, ორი ნაბიჯი წინ და უკან გადადგა, თვალი აარიდა ალიხანოვ-ავარსკის სახით. მის წინ მდგომ მხეცს. მერმე ღვთისმშობლის ხატს შეხედა, რომელიც ისევ იქ ესვენა, სადაც სმაგინმა ეამბორა ღვთაებრივ სახეს, და აუღელვებლად წარმოსთქვა:

— ღვთის მადლი იყოს თქვენი შემწე, ბატონო ავარსკი, მაგრამ ბოძებს ამართვას ნუ იჩქარებთ. უზენაესი სწამართლო ამ ხანად არ აძირებს გურიაში ჩამობრძანებას. გადასახლების უფლება, ხომ თქვენს ხელთ არის.

ეს თქვა ჯამბაკურ ორბელიანმა და ჩქარა გაბრუნდა ქუთაისს, ქუთაისიც მალე დასტოვა.

ავარსკის ფიქრებს ფრთა შეატყდა: არ სიამოვნებდა შეკვეცილი უფლებებით გურიაში ყოფნა. ჯარისკაცებს მოსწყინდათ უმოქმედოთ პატარა ქალაქის ჭუჭყიან ქუჩებში ხეტიალი. გარე უბნებში იწყეს ნელ-ნელა გასეირნება. მუსიკას უკრავდნენ, მღეროდნენ რაღაც ლექსებს სამშობლოში მიტოვებულ სატრფოზე. მერე ისევ „სალდატუშკას“ წამოიწყებდნენ. მათ ხშირად ხვდებოდათ გარე უბნებში ყანიდან მომავალი გლეხები თოხით მხარზე. გამარჯობას ეტყოდნენ ერთმანეთს, სადაურობას გამოკითხავდა გლეხი ჯარისკაცს.

— მამაშენიც გლეხი ყოფილა, თქვენს ქვეყანაში კარგად ცხოვრობენ გლეხები? ჯარისკაცი თავს უკმაყოფილოდ გააქნევდა, წარბებს ოდნავ შეხრიდა, თითქო ერიდებოდა გლეხებთან საუბარს, მიხედ-მოიხედავდა ირგვლივ. ასე იწყებო-

და ჯარისკაცისა და გლეხის ნაცნობობა. სიტყვას-სიტყვა მოყვებოდა და წელ-წელა გებულობდნენ ჯარისკაცები გურიის გლეხების მდგომარეობას და მათ ჩანაფიქრს. თქვენს მშობლებსაც ხომ ჩვენი სატკივარი სტკივათ? რატომ მოდიხართ ჩვენს დასასჯელად? ჯარისკაცი სდუმდა. მაგრამ დუმილში ნათლად მოჩანდა ახალგაზრდა ჯარისკაცის სულიერი მღელვარება. ავარსკის თვალს არც ეს რჩებოდა შეუღმჩნეველი. თუმცა ყოველდღე ელოდა ბრძანებას: „დასტოვეთ გურია“. და მართლაც ზაფხულის ბოლოს მოიხსნა სამხედრო წესები და ავარსკის ჯარი გავიდა გურიიდან. ეს მოხდა სტაროსელსკის შუამდგომლობით.

აგვისტოს მხურვალე მზე ამობრწყინდა. ხალხმა თავდაუფლად ამოიხუნთქა.— ახალი გუბერნატორი სტაროსელსკი არ აპირებდა გურიის „დამშვიდებას“. გუშინდელი აგრონომი, საქართველოს მიწა-წყალს შეჩვეული, რევოლუციის მომხრე აღმოჩნდა. თავისუფლების ნათელმა შუქმა გაანათა გურიის სოფლები. მთებს შეფარებული პარტიზანები თანდათან ჩამოვიდნენ ბარში და გურიის კომიტეტის გარშემო შემოკრბენ.

დადგა კრებებისა და მიტინგების თვე.

ზიმ... ზიმ... ზიმ... სამჯერ ჩამოჰკრეს ეკლესიის ზარი.

არც მღვდელი ჩანდა არც დიაკვანი. სამი ზარი გლეხებს მოუხმობდა მიტინგზე. ეკლესიას ბოქლომი ედო. ყრუდ გამოიყურებოდა. ასი წლის მუხას შორს გაეშალა ტოტები. ეკლესიის გვერდით, გალავანს, სასიამოვნო ჩრდილი მოფენოდა. აგვისტოს მზე საშუაღღეზე წამოწეულიყო. ცხელოდა, მუხის ფოთლები ოღნავ ირხეოდნენ. „დაიქროლე მადლიანო ნიაგო, დაიქროლე... უჰ, ცხელი აგვისტოა“. — დინჯათ წარმოსთქვა ვიღაც მოხუცმა ხალხში და შუბლიდან ოფლი მოიწურა. მან აღმართი ამოიარა. დაიღალა ბერიკაცი. მიიწ-მოიწიენ, ჩრდილში დაუთმეს ბერკაცს ადგილი. ეს მოხუცი შორი სოფლიდან იყო მოსული. მანთაშევის ქარხნის ყოფილი მუშა იყო. ახსოვდა 1902 წლის 9 მარტის დემონსტრაცია ბათუმში. ახსოვდა ის შავქოჩორა ახალგაზრდა ხელმძღვანელი პირველ რიგში რომ მიდიოდა დემონსტრანტებთან ერთად. ის ილაპარაკებს მიტინგზე, უთხრეს ბერიკაცს და ამიტომ მოვიდა მეხუთე

სოფლიდან. რამდენიმე წუთში ხალხით აივანო ეკლესიის გაღავანი. ბევრი საფლავის ქვებზე ჩამოსხდა. ბევრი მდელი-ზე გაიშალა. ელოდნენ მიტინგის გახსნას. არ ჩანდნენ მოკამათე მენშევიკები. ხალხი დელავდა. ხალხში ვიღაც ილანძღებოდა: „რათ გვინდა ბულიგინის სათათბირო, ვისთან რა მაქვს მოსათათბირებელი, ვის ატყუებენ“, — არ ცხრებოდა ხალხი, სხვადასხვა აზრს გამოსთქვამდა. ვიღაცამ ესეც სთქვა: „ჯერ ცოტას დავეჯერდეთ და მერე ბევრისკენ გავიწიოთ“. ხალხმა სიცილი დააყარა. მეორემ თავი წამოსწია, ის წითური კაცი იყო შუახნისა. რეფორმისტებს კუდებიც ყოლიათო, — დაიძახა, კიდევ მეტი ხარხარი გაისმა ხალხში. მაგრამ უცებ მიწანარდა სიცილი. მოკამათეები გამოჩნდნენ ტრიბუნაზე. ორი მაგარი ტახტი მიედგათ ერთმანეთზე, ეს იყო ტრიბუნა. მოკამათეებში არ ჩანდა ის ერთი, რომლის მოსასმენად მეხუთე სოფლიდან მოვიდა მოხუცი გლეხი. გული დაწყდა ბერეკაქს. მას იმ ერთის ნახვა სწყუროდა. „ნეტა დაიგვიანა თუ არ მოვა?“ წამდაუწუმ ეკითხებოდა მის გვერდით მსხდომთ.

„მოვა, მოვა,“ — და უცებ შეჩოჩქოლდა ხალხი. ტრიბუნაზე ავიდა შავგვრემანი ახალგაზრდა, ოდნავ გამხდარი, მკვირცხლი გამომეტყველების, შაქოჩოჩოა თმები ჩვეულებრივად ქონდა შუბლზე გადმოყრილი. მოხუცმა გლეხმა ველარ მოითმინა, წამოდგა, რამდენიმე ნაბიჯით წავიდა წინ, ყაბალახი მოიხადა და შორიდან მიესალმა ახლადმოსულს. ორატორმა იცნო ბათუმელი მუშა, ხელი დაუქნია და გულგახსნილად გაუღიმა.

მახარე გათენებამდე გავიდა ოზურგეთიდან. აღარ დაუცადა 12 საათის დილიყანს. მისი ვარაუდით მიტინგის გახსნამდე უნდა მისულიყო ადგილზე. შორი გზა ქონდა გასავლელი. ოზურგეთიდან ჩოხატაურის რაიონში უნდა მისულიყო ფეხით. იქ იყო დღეს მოწვეული გლეხთა მიტინგი, სადაც მახარე აღტაცებით მოელოდა მის ხელმძღვანელთან და მასწავლებელთან შეხვედრას. მახარეს უხაროდა საყვარელი ადამიანის ნახვა. უკანასკნელად ბარცხანაში შეხვდა მენშევიკებთან გამართული კამათის დროს. ეს იყო შარშან, ციმბირიდან გამოქცეულმა ბათუმში რომ მოვიდა პირველად. მისმა მენშევიკებთან კამათში გამოსვლამ საბოლოოდ აუხილა თვალი მახა-

რეს. და ახლაც ის ერთადერთი გზა იშლებოდა მახარეს წინ, რომელიც დასახა ლენინის თანამოაზრემ მშრომელი ხალხის გამარჯვების მოსაპოვებლად. უხაროდა მახარეს, რომ ახლა მიტინგები დღის სინათლეზე იმართებოდა. აღარ იყო საჭირო მთვარიანი ღამის ლოდინი. უმადლოდა სტაროსელსკის. ამაგებდა „რიონის რაზმის“ მრისხანე გენერალს. რამდენი ფიქრი ეხვეოდა მახარეს ამ შორს გზაზე. მიდიოდა ფეხჩქარა. სრულიად არ გრძნობდა დაღლას. ვარდისფრად შეღებილიყო ცისკარი. შორს გაწოლილი მოჩანდა რუხი ფერის შარაგზა. გზის განაპირას ჩიტები ჟღერდნენ. ეს იყო განთიადის საგალობელი, რომელიც ასე ტკბილად შეეხმარა მახარეს გრძნობებს. „ბუნება იღვიძებს, ჩიტები ჟღერდნენ ტკბილად, ბალახებში ყვავილებს გაუღია თვალები და მზის ამოსვლას შეხარიან. საწყალი ჭიამაიაც გამომძვრალა ფესობიდან. „აღამიანო გახსენი შუბლი, შენც გაუცინე მზის ამოსვლას“. ამ ფიქრებით და სხვა ათასი ფიქრებით გაიარა მახარემ ნასაკირალი. მთებში ამომავალმა მზემ თვალებში მოანათა. ნახევარი გზა კიდევ ქონდა გასავლელი. მიიჩქაროდა მახარე. მოუსვენარ ყმაწვილ კაცს ყველაფერი ეჩქარებოდა, ეჩქარებოდა ბრძოლა და გამარჯვება, ენატრებოდა მიაი ქვეყნის თავისუფლება. გასცქეროდა ახლომახლო მღებარე სოფლებს, ღარიბ-ღატაკ ქოხებს. ნაღელარადან ისმოდა მწყემსი ბიჭების კრიმანჭული. ისინი თავიანთ ნიშა ხარებუა მწყემსავდნენ, რომ არ შესულიყვნენ ბატონის მამულში.

მიიჩქაროდა მახარე.

მზეს მუხის კენწეროზე დაეყარა ცხელი ლითონით მხურვალე სხივები. მახარემ აღმართი აიარა და ეკლესიის გაღავანში შედგა ფეხი. შორიდან მოესმა ის საყვარელი ხმა, რომელიც მუდამ აღელვებდა მას: „არ მოსტყუვდეთ... სისხლი იღვრება, ემზადეთ აჯანყებისათვის... გამარჯვება მხოლოდ ბრძოლით მოიპოვება... შეიარაღდით ამხანაგებო... ძირს ბულიგინის სათათბირო“. შუა ხალხში ვილაცამ წითელი დროშა გაშალა. ხელმწიფე — იმპერატორი თავდაყირა დაეხატათ დროშაზე. მახარემ ხალხი გაარღვია. ტრიბუნაზე არავინ იყო, ორატორი ხალხში იღვა, ცხვირსახოცით სახეზე ოფლს იწმენდა. მახა-

რე გადაეხვია საყვარელ ამხანაგს და მასწავლებელს. მან ცხვირსახოცი მოიშორა შუბლიდან, მახარეს ახედ-დახედა, გაუკვირდა. უკანასკნელად ბათუმში ნახა გასულ წელს.

— საიდან მოდი ბიჭო? სად ხარ?

— სად ვიქნები, სადაც თქვენ ხართ, მეც იქა ვარ! — მტკიცედ უპასუხა მახარემ და ცეცხლიანი თვალები მიაგება დიდი სტალინის მომღიმარ თვალებს.

ორი ღამის ქრონიკა

1905 წელია — ოქტომბერი.

მთელი ღამე გრძელდება ნასაკირალის შეტაკება კაზაკებსა და წითელ რაზმელებს შორის. რაზმელებს მირიანი და აფთონი მეთაურობს. განუწყვეტლად ისმის სროლა. საშინლად ბნელა. ახლომახლო მცხოვრებთ სინათლე ჩაუქრიათ. ცაზე საავდროდ ირევა ღრუბლები.

ყანებში კალოები ჯერ კიდევ არ აუღიათ. მინდვრად ყრია მოტეხილი ტაროები. ქალები და მოხუცები ფუსფუსებენ ზამთრის მარაგისათვის. ბავშვები აქა-იქ დარჩენილ ლობიოს კრეფენ. ბიჭები გორიცებს დაათრევენ და მოკრილ ჩალაზე შეტოვებულ „ქუენტალებს“ აგროვებენ. ახლა ღამის სიბნელის გამო ხელი შეუშვიათ მუშაობისათვის და მთვარის ამოსვლას ელოდებიან. ჯირკების და ნალობრების ცეცხლი დაუნთიათ ნაღლის ქვეშ, ჰყინტ სიმინდს სწვავენ.

აგერ ალიონიც შემოადგა ჩამუქებულ მთებს. მიმოფანტულ ნაფლეთ ღრუბლებში გამოჩნდა მთვარე. უნდა მოვასწროთ ჩალის აღება, თორემ მთვარე პირს იბრუნებს და გაწვიმდება, — ამბობს მოხუცი ჯირკზე ჩამომჯდარი და ევერო თუთუნით ჩიბუხს ტენის, ლადარში ამოუსვამს და გააბოლებს.

ყურს მიუგდებს: სროლა მძაფრდება.

მეყანეები მიატოვებენ მინდვრებს და შარაზე გამოვლენ.

— რა ამბავია, ნენავ, თუ იცი? — ეკითხება მოხუცი დედაკაცი ახალგაზრდა ვაჟს. რომელსაც ხელში თოფი უჭირავს და ჰყისკენ გარბის.

— ნუ გეშინიათ, ძაღლებს ვხოცავთ, ნენავ!

— ვაიმე, რას შევებით, ხომ მოგვსპობენ, ხომ ამოგვაგდებენ, ქაქანებს და ტირის დედაკაცი.

გადაივლის შუადღე, სროლა მიწყდება, მიწყდება ცხენების უხეინიც. აზავებულა ხალხი, ტყის ბილიკებზე შირბიან ნასაკირალისაკენ, დიდი და პატარა.

— რა ამბავია, ნენავ?

რა იქნება, შარა სისხლით და მკვდრებით არის დაფარული.

დახოცილ კაზაკებს შორის ოთხი ახალგაზრდა რაზმელი წევს.

— ვაი მათ დედას.

სისხლში გდია ლაზარენკოს ლურჯა.

— ნეტა ლაზარენკო სად გაქრა?

არავინ იცის მაზრის უფროსის ასავალ-დასავალი. ბომბები დაფლეთდაო, ამბობენ.

ხმელ ტყეს ცეცხლი მოსდებია.

სალამოს მოვიდა ახალი რაზმი კაზაკებისა და გადასწევს ნასაკირალი.

ფერფლად იქცა სახლები.

რა ჩააქრობს ამ ცეცხლს გურიის გულში?!

აფთონის დედა — ელისაბედი ალაგეზე ზის, ხელში დიდი ჯოხი უჭირავს. ასეთია ელისაბედის ჩვეულება: დაჯდება ალაგეზე და მთელი ღამე ელოდება შვილის მოსვლას. მეტი არავინ გააჩნია სახლში, რა დააძინებს. ელისაბედთან ერთად სახლის კატასაც არ სძინავს. მიცოცდება, შეახტება მხარზე და ყურის ყვრიმალთან მიადებს თავს, მოყვება კრუსუნს.

ფოცხვერა კიბის თავზე წევს მოკუნტული, ხანდახან წამოაყოფს თავს და მგზავრს შეჰყეფს.

ამალამ რა ჯანდაბა გეწია შე სასიკვდილე!.. — წამოდგება ელისაბედი და ჯოხისცემით ჩამოაგდებს ძაღლს კიბიდან. ფოცხვერა გადახტება შარაზე, დაჯდება უკანა ფეხებზე და ისევ

ყმუის, უფალო დამიფარე, — პირჯვარს იწერს გულგახეთქილი დედა, — რა ამბავია ნეტა ჩემს თავზე?

წუხელ საშინელი სიზმარი ნახა ელისაბედმა. ვითომ წინა კბილი მოსძვრა. გაახსენდა, აკანკალდა. წავიდა სამზარეულოში, დიდი ნატეხი მკადი გამოიტანა და გადაუგდო ძაღლს. „ჰა, ჰამე, ფოცხვერავე, ჰამე და გაყუჩდი, შენ საძაგელო“.

მიღუძმა მოიდანახე.

განთიადმა მოატანა. ცისფერი ნათელი ჩამოეშვა დედამიწაზე. აფუსფუსდა ნიავე და ააშრიალა ქალაღდივით მშრალი ფოთლები. სათიბიდან მწყერების ჭუკჭუკი შემოესმა ელისაბედს.

შარაზე ურმები აჭრიაღდნენ. გამოიღვიძა მოიდანახემ. ელისაბედი ეზოში დაბარბაცებს მთელი ღამის უძინარი.

— როგორ ვუთხრათ მარტოხელა დედას ერთადერთი შვილის დაკარგვა? — ერთმანეთს შეეკითხნენ მეზობლები და ჭიშკართან შედგნენ.

სტაროსელსკი გურიიში

კაცია ნაკაშიძის მოურავი ჰაპანაძე მთელ კვირას სახლში არ გამოჩენილა.

ნასაკირალზე მომხდარი ხოცვა-ჟლეტის მესამე დღეს გურიიში ხელახლა გამოცხადდა სამხედრო წესები. ამ ამბავმა გამოაცოცხლა ჰაპანაძე, შურისძიების სურვილი აღუძრა გულში. ამ ამბავს მეორე დიდი ამბავი მოჰყვა. მეფის ნაცვალი ატყობინებდა ხელმწიფე — იმპერატორს: გრენადერების დივიზიის ექვს ბატალიონს ვაგზავნითო გურიიში ხალხის დასამშვიდებლად. ეს ცნობა გავრცელდა ოცდარვა ოქტომბერს. გრენადერების ბატალიონს ისევ ალიხანოვ-ავარსკი მეთაურობდა. მრისხანე გენერალს მეორედ უხდებოდა გურიიში მოსვლა. ლანძღავდა თავის გულში კრიმ-გირეის, რომლის მეოხებით გაზაფხულზე დატოვა ავარსკიმ გურია გაუნადგურებელი. უქკუო, ტუტუტ გენერალს ეძახდა ჰამბაკურ ორბელიანს. ზვერავდა სტაროსელსკის.

„ალიხანოვი ქვას-ქვაზე არ დატოვებსო“, — ამბობდნენ ჭკვიანი ადამიანები. შეიარაღდა გურია. პარტიზანებად გავიდნენ ტყეში მთელი ახალგაზრდობა. გარს შემოერთყენ ოზურგეთს დასაცავად.

1905 წლის ოქტომბერი ილეოდა. სისხლისფერი მზე ანათებდა გურიის ცას. ყვითელი ფოთლები ცვივოდა მაღალ ქადრებს. ყრუდ გამოიყურებოდა უკაცრიელი მოედანი.

კაცია ნაკაშიძეს სამსონის სასტუმროში შეეკეტა ოთახის კარი და თავის მოურავს შესცქეროდა ხელში. ჭაპანაძე ხან დიტია მგელაძესთან დაძვრებოდა ბინაზე, ხან მემამულეებთან დალაქლაქებდა. სოფლის მეთაურებზე დაედგა ჭაპანაძეს კბილი. მირიანისა და სეფეს ოჯახი ამოელო ნიშანში. ბეგლარ მანთიძეს გამათრახებას უპირებდა მახარეს გაჩენისათვის. დიას ვაშალომიძის გიეს ეძახდა. მის კუროებს მოაკვლევინაო მამა. ავრცელებდა ჭორებს. უფრო მირიანის სახელი კბენდა გულზე. ახლა ნაკაშიძის წინაშე იდგა დ გამბედაობას უწუნებდა თავის ბატონს.

— სხვა მემამულეები დღედაღამ ზრუნავენ „ავსულთაგან“ სოფლის გაწმენდისათვის, თქვენ კი, ბატონო, გაგიტკბათ სასტუმროს თბილი ოთახიო, — ჩუმჩუმად აპარებდა მწარე სიტყვებს თავის ბატონს ენაეკლიანი მოურავი.

— სადაც შენ ხარ, ჩემო „შევარდენო“, იქ მწყერჩიტებს რა გადაარჩენსო. — ირიბი ღიმილით უპასუხა ნაკაშიძემ ერთგულ მოურავს. თავის გულში კი ფიქრობდა: „ეს ხეპრე, ვეღარ ხედავს, საით მიჰყავს ბედის ტრიალს მისი ბატონიო?“. კაცია კაციას-ძე ნაკაშიძე სხვა მემამულეებს არა ჰგავდა. ის ხოხობივით მალავდა თავს. აჭარისაკენ ექირა თვალი, თავის გადაარჩენისათვის ზრუნავდა. ხულოში, ხიმშიაშვილების სასახლეში აპირებდა შეყუდრებას.

„მოვა ალიხანოვი, გამინაღლებს საყანულს, ამინაზღაურებს გაჩეხილ ტყეს, მერე რა? წავა ექსპედიცია და ჩემს სახლს „ზალბი“ არ ასცდება. კაციას ძვლებსაც ვერავინ ნახავს მამაჩემის ნასახლარზე,“ — გაიფიქრა კაციამ და მოურავს მიუბრუნდა:

— ბიჭო, ცხონებულ მამაჩემს ტყუილად კი არ დაურქმევია

შენთვის იორამი. ნამდვილი თავადის სისხლი უდულს ამ ბიჭსო ამბობდა. შენ. გგონია მე გამბედაობა მაქვია? ვისი უნდა მე-შინოდეს? მანთიძის ლაწირაკის? მაგათი რევოლუცია დამარცხდა, ჩემო იორამ. საჭიროა მხოლოდ თითო-ოროლა ხრიკიანი გულზვიადი პირების მოშორება თავიდან.

— ვინლა დაგვრჩა ბატონო, ჩვენს სოფელში? — მკვირცხლად და ხალისიანად წამოიძახა ჭაპანაძემ. — ლუკა მეგრელიძე ხომ დაიჭირეს, მირიანს და სეფეს ისე გავუხდი საქმეს, რომ მათი ჩამომავალიც კი არ დარჩეს ამ ქვეყნად. „სოდომ გომორად“ გავხდი მათ ოჯახს, თუ ვყოფილვარ იორამი. შარშან რომ ჩემს სახლს „ზალპი“ მისცეს და ახალთახალი წაბლის ფიცრები დამიჩარჩეს, ბატონო, ეს დამავიწყდება ოდესმე? მაშ ლაჩარი ყოფილა იორამ ჭაპანაძე. არა, ბატონო, მე ვიცი როდის უნდა სამაგიეროს გადახდა.

— სწორედ დროც ახლა არის, — ცალკობად დაუდასტურა ნაკაშიძემ და განაგრძო: — მეც იმას ვამბობდი, საშიშარი უკვე აღარაფერი დარჩა, და არც არავის მეშინია, მაგრამ მე ამჟამად ძალიანი ავად ვარ, იორამ. ამ ოხერმა ჭაჭების ტკივილმა ისე შემომიტირა, რომ ვფიქრობ, დღესვე წავიდე ქუთაისს და როგორმე მოვახერხო საავადმყოფოში დაწოლა. მაგრამ დღეს ერთი კაპიკი არ გამაჩნია. აგერ ნისიად ვცხოვრობ სასტუმროში, აბა რა ვქნა, ბიჭო, გლახასავით ხომ ვერ დავიწყებ კარდაკარ თრევას ღამის გასათევად, თორემ მოგეცა ლხენა, აქ მასპინძლები მყავდნენ.

ჭაპანაძე დაშტერდა მხარ-თეძოზე წამოწოლილ ბატონს და ახალმა აზრმა გაუელვა თავში. — ერთ ორასიოდე მანეთს მოვუხერხებ და იმ მამულს ჩავიგდებო ხელში.

— ბატონო, მოგიკედეს იორამი, ქუთაისს წასასვლელ ფულს აქვე მოგიხერხებ, ნდობა არ დამკარგვია ვაჭრებში. მარა, სხვათა შორის მოგახსენებ, ბატონო, რადგან სიტყვას მოჰყვა, თქვენ რომ წყალობას მპირდებით, ის გამიფორმეთ ბარემ.

— მიწის შესახებ ამბობ? ახლავე გაგიფორმებ, ამაზე ადვილი რაღაა, რატომ აქამდე არ გამახსენე, ბიჭო?!

ჭაპანაძეს თვალები გაუბრწყინდა, უცებ წარმოიდგინა წყალწმინდის ტყემდე გაფართოებული ეზო. თუმცა შემო-

დგომა იყო, გრილოდა, მაგრამ სიხარულის ოფლით გაიჟონა იორამის სხეული. საჩქაროდ გავარდა სასტუმროდან ვითომ ფულის საშოვნელად, ნამდვილად ჯიბეში ედო საკმაო თანხა.

კაცია ნაკაშიძემ მწარედ ჩაიცინა, სულ ერთი იყო მისთვის, ჰაპანაძეს დარჩებოდა მიწა თუ მკევიას.

• •

თითქოს ქუთაისისაკენ გამგზავრებული კაცია ნაკაშიძე ბათუმში ჩავიდა. ბაზრის პროსპექტზე აიარ-ჩამოიარა. საშაქარლამო „ბალახვანაში“ შევიდა. მეგობარ აღას გაესაუბრა და დიდი ხნის ნაზრახ-ნაფიქრალს ჩაუჯდა. კარგა ხანია აჭარის ბეგები და ნაკაშიძე ერთმანეთს მეგობრობდნენ. და აი, ახლა, ნაკაშიძეს მხოლოდ მდინარე ჭოროხს იქით ეგულებოდა ერთადერთი მშვიდობიანი ადგილი, სადაც შეეძლო დროებით მაინც გაექარვებინა გულის მღელვარება, შემდეგ... ვინ იცის როგორ დატრიალდებოდა ქვეყნის საქმე. ნაკაშიძემ ძალიან კარგად იცოდა საფრანგეთის რევოლუციის ისტორია — ნაპოლეონის რესტავრაციით დამთავრებული. მოაგონდა ბევრი რამ განვლილი რევოლუციიდან. ფიქრებით მოცული ნაკაშიძე „ბალახვანას“ მყუდრო კუთხეში იწვანე აბაჟურჩამოფარებულ ლამპასთან ჩამოჯდა. საფრანგეთის რევოლუციის მოგონებამ ოლიმპიადა დეგუეი გაახსენა — ქალთა უფლებისათვის მებრძოლი გმირი ქალი, თავი რომ მოჰკვეთეს ნაპოლეონის დროს. „ყველა ერს ყავს თითო-ოროლა შეშლილი. ალბათ ჩვენშიაც გამოჩნდებიან ასეთი ქალები“ — გაიფიქრა კაციამ, მაგრამ მერე თვითონ დაიწუნა ჩანაფიქრი.

კაცია პარიზში სამი წელი ცხოვრობდა. არ მოსწონდა მკერდმსუბუქი ფრანგი ქალები. მისი აზრით ერთი-ორი „გიჟი“ ფემინისტი ვერ იხსნიდა ფრანგ ქალებს პარიზის ქაობიდან. „რათ უნდა ფრანგ ქალს ხმის უფლება!“ ფრანგი ქალი „მოდისთვის“ არის გაჩენილი. ტყუილად როდი ამბობდნენ სენსიმონისტები „ფრანგი ქალები უფლებას ვერ მოიხმარსო“ — ფიქრობდა ნაკაშიძე და თვალწინ სოფიო პეროვსკაია ედგა, დეკაბრისტების მოძრაობის მონაწილე. მაინც ყველას მის „მარინას“

ამჯობინებდა. „ქალების გმირობა წამიერი აფეთქების საქმეა. ადამიანი ხანგრძლივი გამოცდით ხასიათდება“.

ნაკაშიძის აზრით ვერც ერთი ევროპიელი ქალი ვერ შეედრებოდა ქართველ ქალს სიყვარულში. ეს მაღალი ფაქიზი გრძნობა ქართველი ქალებისათვის მიუნიჩქებიაო განგებას. „რა არის ყველაფერზე ძვირფასი ადამიანის ცხოვრებაში? სიყვარული... დიას... მაგრამ“...

კაცია კაციას-ძეს უცებ შეაერჯოლა.

რა მოუვიდა? იკვის მატლი ხომ არ შეუძვრა გულში?

მარინას გლახის სისხლი აქვსო, — უცებ გაიფიქრა, — ვინ იცის სად მილაღატებსო. შეშინებული წამოდგა თავადი, ქუჩაზე გასვლა დააპირა უხეირო ფიქრის გასაფანტავად.

— ბატონო, საწერ-კალამი მოგართვით, — მიაძახა კარებში მიმავალს. აღამ. კაცია შემობრუნდა ფიქრებიდან გამორკვეული. გაახსენდა წერილი ჰქონდა დასაწერი ბეგთან.

„ძვირფასო ჯემალ, ძმაო და მეგობარო! ხომ გაგიგონია. „სისხლი-სისხლისაო და ხორცი-ხორცისაო?“ განა ამაზე ჭკვიანურს იტყოდა ქვეყნად ვინმე რამეს? ჩვენ ხომ ერთი სისხლისა და ერთი ხორცისანი ვართ. რა ვუყოთ თუ შენ ალახს იფიცავ და მე კი ქრისტეს! ვითომ რა იქნებოდა, ჩვენთვის რომ ვთქვათ ჩუმად, არც ერთი რომ არ დაგვეფიცა? ამით არაფერი დაშავდებოდა, რადგან ჩემმა ქრისტემ უკვე მოიტეხა კისერი, მაშამერთს საცნაური დაეკარგა, ლომისკარელი დაყრუვდა და წმინდა გიორგის კოვზი ნაცარში ჩაუვარდა. „ოჰ, ღვთისმშობელო დედავ, წმინდაო მარიამ!“ — წამოიძახებხ ვინმე ჩერჩეტი დედაბერი ამის გაგონებაზე, მაგრამ ამისთანა ჩერჩეტი მთელს მილეთში ერთი ან ორი თუ მოიპოვება. ყველა გუშინდელმა ღვთის გლახამ წამოჰყო თავი და ჭკუა ისწავლა. მერე იცი ვინ არიან ამ საქმეში დამნაშავენი? ყველა ის კულდაბზიკები, რომელთაც ანბანი უსწავლიათ და თავი სოციალდემოკრატიზმად მოაქვთ. ნამდვილი სოციალდემოკრატი განა მე მესროდა ტყვიას? მეც ხომ მძულს რუსი მოხელეები, მეც ხომ ისე მიყვარს ჩემი სამშობლო, როგორც ყველა თავადს და კეთილშობილ ადამიანს უნდა უყვარდეს. მაგრამ რა გაეწყობა, რას უზამ ამ კულდაბზიკა „მკვერმეტყველებს“. ისინი ფართო

ლაპარაკით ხიბლავენ ხალხს, თავისკენ იბირებენ და აჯანყებენ მემამულეების წინააღმდეგ. ერთხელ ლაპარაკში წამომცდა: მამაპაპისეულ ადგილ-მამულს მუქთად არავის დავუთმობ მეთქი. თურმე ნუ იტყვიო, ქვეყანა დამიქცევია! მეორე დღეს ცხელმა ტყვიამ იშხველა ჩემს ყურთან. კარგი რომ ბედზე ამცდა. ახლა გიციდი აღას „ბალახვანაში“ და ველოდები თქვენს პასუხს. შემთხარეთ დროებით. აბა რა ვქნა, ძმაო, მეც ხომ ლევან გურიელივით „ურიადნიკის პაგონებს“ ვერ გადავიკერებ მხარზე. არა, ღმერთმა დაჰითაროს. ეს ხომ სასირცხო საქმე იქნება. სირცხვილსაც რომ თავი დავანებოთ, გურიელს რა ხერიც დააყარეს, მეც იმას დამმართებენ. შენ ხომ იცნობდი ჩემს ბიძაშვილს მომრიგებელ შუამავალს ტიფო ნაკაშიძეს. პრინც ოლდენბურგის ქვისლს — მის ქიშკართან მოჰკლეს. გურული გლეხი ფიცხი და თავზეხელაღებულია. მე კარგად ვიცნობ მამაჩემის ნაყმევის თვალებს. ან რათ დამინდობენ? საზიზღარმა ჩხირკედელა სოციალდემოკრატებმა ჩააგონეს მათ, რომ მიწა და წყალი, როგორც ჰაერი და მზე, ყველას უნდა ეკუთვნოდესო.

შენ გინახავს ჩვენი მოჯამაგირე ფარნაოზა მჟავია. ახლა უნდა ნახო, მჟავია მე ვარ და ნაკაშიძე ის არის. წინათ ერთ წყებლასაც ვერ მოსტეხდა ჩემს მამულში, ახლა ხარივით ბულრაობს და სალამსაც არ მაძლევს. შორიდან შემომითვალა: რა ვქნა, ჩემო ბატონო, ბოიკოტი გაქვსო გამოცხადებული და ვერ გეახლებიო. ვინ გამომიცხადა ბოიკოტი? საზიზღარმა სოფლის ავაზაკებმა. მაგათ მომრავლებას სჯობდა ხოლერა გაჩენილიყო.

ხულოში ალბათ დიდხანს იქნება მშვიდობიანობა. ეცადეთ ჩოლოქს იქით არ გადმოუშვათ გურულები, თორემ თქვენი მშვიდობიანი ჰაერიც ჩქარა მოიწამლება. მერე სტამბოლში მოგვიხდება გარდახვეწა. ასე ძმაო და მეგობარო ჯემალ! შენსავით გენერლის ჩინი, რომ მეკეროს მხარზე, მაშინ მე ვიცი, რასაც ვიზამდი“.

დაასრულა წერილის წერა ნაკაშიძემ. აიღო, შეატრიალა, დაფიქრდა. ბევრი სიყალბე იგრძნო თავის წერილში. გონების თვალთ გახედა შორს, ქარხნებში მიმოიხედა. კაცია კაციანს-ძე

ხედავდა: უზარმაზარი რუსეთის პროლეტარიატი იბრძოდა თავისუფლებისათვის და მას უდიდესი ნებისყოფის ადამიანები ხელმძღვანელობდნენ. მან იცოდა, ხალხის საქმეს მართოდენ მის მიერ წარმოდგენილი „სოციალისტები“ როდი მეთაურობდნენ. მაგრამ ახლა ამ პატარა წერილით დიდი ამბები როგორ გააგებინოს ნაკაშიძემ ხულოს ბეგს? იქაც მოესწრება საუბარს.

— წერილში სჯობს ასე უბრალოდ და მოკლედ ეწეროს დიდი ამბავი, — სთქვა კაციას-ძემ და წერილი დაბეჭდა.

სამი დღის ლოდინის შემდეგ, ეახლა ხიმშიაშვილისაგან გამოგზავნილი კაცი ნაკაშიძეს.

ნაბადში და ყაბალახში შეფუთვნილი ნაკაშიძე ჩუმად მიიპარებოდა ხულოსაკენ. ტოვებდა მამაპაპურ სასახლეს. ჯიბეში ჩაკეცილი უცნაური ბარათი ისე სტანჯავდა კაცია კაციას-ძეს, რომ ეგონა, უბრალო ქალაქის მაგიერ ერთ-ერთი მღვეარი ეჯდა ჯიბეში. ბათუმიდან ხულოსაკენ მიმავალს ხან მირიანის თვალები ელანდებოდა, ხან სეფეს აჩრდილი უფრთხობდა ფიქრს. ეს საფრთხობელა ბარათი ოზურგეთში მიიღო. ბარათის შინაარსი ასეთი იყო: „ერთხელ აგაცდინეთ ტყვია, მაგრამ მეორედ აღარ აგაცდენთ, თუ არ გასკლილხარო გურიას“. წერილის ქვევით დახატული იყო კუბო.

ფიქრებში წასული ნაკაშიძე ვერ ამჩნევდა მის გარშემო აქარის მიდამოების სილამაზეს. ტოტებდახრილ ნაძვებში მიაქროლებდა ბეგის ბედაური დარღებით გარინდებულს მის მხედარს.

ამ დროს ნაკაშიძის მოურავი ჭაპანაძე ოზურგეთში იყო. შემოდგომის მსუბუქ და სასიამოვნო ღამის ბურანში ეხვეოდა. ხან თვალს მილულავდა, ხან კურდღელივით ყურს აცქვეტდა. მაგრამ ამ მკრთალი ძილის დროსაც კი საუცხოო სიზმრებს ხედავდა: აგერ გაზაფხულის მზეს აბრეშუმის კალთები გაუფენია ჭაპანაძის ეზოში, ატმისა და ალუჩის ყვავილები დაქინდრულა.

მწვანე კოინდარი ატლასივით დაფენილა და ზურმუხტისფერ ბალებს სიო აშრიალებს. ეზო ისე გაშლილა და გაწეულა ნაკაშიძის მამულში, რომ სასახლის ღობე-ყორემდე მისულა. „ჰა, ხომ გეტირა დედა ნაკაშიძე!“ ფიქრობს ჭაპანაძე და გულმომსუყეებული გადაჰყურებს ზღვისპირისაკენ გაშლილ ველებს.

„იქნებ გვარსაც შეიცვლი, ბატონო ჭაპანაძე?“ — ეკითხება თითქო ვიღაც ჩინოსანი კაცი.

„შევიცვლი, სიამოვნებით შევიცვლი, მაგრამ ნაკაშიძეთ ხომ არ დამწერთ?“.

— „რაღაც გინდათ, იმად დაგწერთ“ — თითქოს კვლავ ეუბნება უცხო კაცი.

ჭაპანაძე სიამოვნებით შლის ხელებს და... მშვენიერი სიზმარი ქრება. მასთან არავინაა. ისევ ღამეა და ღუქნის უკან ფანარი ბეუტავს. ისევ მიეძინება ჭაპანაძეს. ახლა თავის სახლში წევს იორამი, ღამეა, ყველას სძინავს, საღლაც მამლები ყვიიან, ფანჯრის მინებზე მთვარე ალვისხის ფოთლებს ხატავს. ფოთლები ცეკვავენ, ფრიალებენ... ოხ, რა ბედნიერებაა ასეთი სიმშვიდე... აგერ გაზაფხულის შქერი და იელი აყვავებულა. იორამი სიამოვნებით უცქერის ირისისფერად და ყვითლად აფეთქილ შქერნალს. ეს ივანე ხუცის ოდის უკან გაშლილი სერია. აგერ შქერნალში ივანე ხუცესმა ამოჰყო თავი. ჰაიტ. დასწყევლოს ღმერთმა, წყეულები. ეს რა უქნიათ საწყალ ხუცისათვის, ნახევარი წვერ-ულვაში გაუპარსაეთ... რა უნდა ქნას ახლა საწყალმა ხუცეცმა? ივანე ხუცის ლანდი ქრება და იორამი თვალებს ყვავილებში აცეცებს. რა მყუდროებაა, რა სიმშვიდე, ბუზის გაფრენაც ესმის იორამს და... უცებ გაიხმის „ზალპი“. ერთი წუთი და ყოველი მხრიდან ტყვიები მოშხუიან.

ჭაპანაძე შეხტა, უაზროდ წამოვარდა ლოგინიდან, თვალები მოიფშენიტა. გათენებულა. ბაზრის დარაჯი ფანარს აქრობდა.

ასეთი სიზმარი ბევრჯერ უნახავს ჭაპანაძეს, ბევრჯერ დაუფრთხია „ზალპს“ მისთვის ტბილი ძილი. ეს ხომ გასული წლების ამბავია და ისევ სეფე და მირიანი აგონდება იორამს. იორამის აზრით ისინი უნდა მოისპონ, და მაშინ დამყარდება სოფლად მშვიდობიანობა. ეს ჩქარა იქნება. რა კარგი ქნა

იორამმა წინდაწინ რომ გამოართვა ნაკაშიძეს მამულის ფაქტიური ნასყიდობა!

იორამმა გაიზმორა და საჩქაროდ გავიდა დუქნიდან. მოედანზე მოულოდნელ ამბებს წააწყდა იორამი. ტაძრის წინ სადღესასწაულოდ მოკაზმული ხალხი გამოფენილიყო. დიტი მგელაძის წინამძღოლობით ქუჩაში კაზაკები იდგნენ მწყკრივში. ტრიბუნაზე იდგა ქალაქის თავი და რამოდენიმე საპატიო პირი. ღია იყო ტაძრის კარი, დეკანოზი დუმბაძე შემოსილი იდგა საკურთხევლის წინ.

— რა ამბავია? — შეეკითხა იორამი ნაცნობებს.

— გუბერნატორი სტაროსელსკი მობრძანდება, — უპასუხა ერთმა მოზრდილმა გოგონამ.

— რად მოდისო, ბიძია, თუ თქვეს?

— გაზეთში ეწერა „ნასაკირალზე მიბრძანდებაო“. წუხელ დამით ქალაქისთავის გამოგზავნილმა კაცებმა ჩამოიარეს სახლები ხალხის დასაბარებლად. იმიტომ ვართ მოსული.

იორამმა გახედა ქალაქის მესვეურებს და უნებლიეთ გაიფიქრა: „ალბათ უნდათ გუბერნატორს მოუქონონ თავი“.

— ამბობენ, სტაროსელსკი კაი კაცი არისო, — სთქვა ვილაცამ ხალხში.

— ვითომ გადაგვარჩენს გადაწვას?

— ხალხის დასახმარებლად მოდისო, სთქვეს.

— ღმერთმა უშველოს, ყველა ლაპარაკობს, გუბერნატორი კაი კაცი არისო, — გაესაუბრა ნაცნობი — ნაცნობს.

კაპანაძეს კაცის ფერი დაეკარგა. სამსონის კლუბისაკენ წავიდა. მეორე, უფრო დიდ ამბავს წააწყდა. ერთი მასწავლებელი ახალ გაზეთს კითხულობდა ხალხის გასაგონად: „თბილისის ქართველ მოღვაწეთა თხოვნით, მეფის ნაცვალს უნებებია მალამას გაგზავნა გურიისში ხალხის დასამშვიდებლად. მალამა ჩვიდმეტი ოქტომბრის მანიფესტს გააცნობსო გურულებს“. იქვე ქვევით ეწერა უფრო დიდი ამბავი: „პირველი გრენადერების დივიზიის ექვსი ბატალიონი ალიხანოვ-ავარსკის წინამძღოლობით, რომელიც თბილისიდან გაიგზავნა გურიაში ხალხის დასამშვიდებლად, — შორაპანში გააჩერესო“. კაპანაძეს ელდა ეცა, ხელები მოიფშვნა. დაწყობილი გეგმა ჩაე-

ფუშა. თვალი გააცეცა ხალხში. ლევარსი დაინახა ორღობეს-თან ატუზული.

— არ ხედავ, ლევარსი, მირიანის „ჯოგს“ გუბერნატორიც დაუშინებია და მეფისნაცვალიც?

— მე თავიდან გეუბნებოდი, კაცო, დათვი რომ მოგერიოს, „ბაბა“ უთხარი-მეთქი.

— არა, ეს მითხარი, იორამ, — ცოტა პაუზის შემდეგ ჰკითხა ლევარსიმ, — ნაკაშიძე სად წავიდა, რომ არსად სჩანს?

— ნაკაშიძე, კაცო, არც წყალია და არც ღვინო, ქაქებლის ტკივილი მოიმიზეზა. ქუთაისს წავიდა საავედპყოფოში.

— ჰმ!.. ასე გგონია შენ?

— მაშ სად წავიდოდა? — ჩაეკითხა იორამი.

ლევარსი გაყუჩდა, თავი გააქნია.

— რა ვიცი... წასავალი ადგილი ცოტაა?

სადგურიდან მომავალი ეტლები გამოჩნდნენ. ხალხი დაიძრა. ჰურ-მარილი მიართვეს სტაროსელსკის. სტაროსელსკი უბრალოდ მიესალმა ხალხს. მის სიტყვაში არ სჩანდა, რომ ხალხის დასასჯელად იყო ჩამოსული.

როცა ეტლები ნასაკირალისაკენ დაიძრნენ, ბატონმა გუბერნატორმა არ ისურვა კაზაკების თანხლება. დიტია მგელაძემ თავი ჩალუნა და კაზაკებმა ცხენები შეაყენეს.

— რას ნიშნავს, ლევარსი, ეს? — შეეკითხა აღშფოთებულ ქაპანაძე ლევარსის.

— ჩვენ, სოფელში აღარ გვედგომება.

იორამს უკან აღარ მიუხედავს, დუქნის დერეფანში მიბმულ ნაკაშიძის ცხენს მოახტა და სოფლისაკენ გაქანდა. ნატანების ხიდზე რომ შედგა იორამი, შორიდან იცნო: მირიანის „თოხარიკს“ მოაქროლებდა მახარე.

— მახარე, ბიძია მახარე! — შესძახა იორამმა.

მახარემ ცხენი შეაყენა.

— რა ამბავია, იორამ? — გაიცინა მახარემ.

— ყველაფერი კაი და შენი გამარჯვება. რამდენი ხანია ვფიქრობდი, ორი სიტყვა მეთქვა შენთვის. ვერსად შეგხვდი. ბიძია. ახლა დიდი კაცი ხარ, მარა მაინც საცოდავი უწყინარი ბეგლარ მანთიძის შვილი ხარ და იმიტომ გეუბნები. იორამმა

შემპარავი ღიმილით შეხედა მახარეს. ქვეყანა ბიძია, ხან წალმა შემოტრიალდება და ხან უკულმა. ორივე შემთხვევაში, ყველა ხის ძირი არ უნდა გასვარო, თორემ ავდარი რომ მოგეწიოს, გადასაყუდრებელი ადგილი არ გექნება. აი მინდოდა მეთქვა ბიძია, მეტი არაფერი.

— კარგი, მემახსოვრება, იორამ! — გადაიხარხარა მახარემ და ზვანისაკენ გააქენა ცხენი, სადაც მირიანის რაზმი ეგულეზოდა დაბანაკებული.

— ამხანაგებო! — მიმართა მახარემ წითელრაზმელებს, — მდგომარეობა საგრძნობლად შეიცვალა. ავარსკის ჯარი შორაპანში გააჩერეს. როგორც სჩანს, სტაროსელსკი ხელს გვაფარებს. თბილისის ქართველობა ფეხზე დგას. ვორონცოვ-დაშკოვთან შუამდგომლობენ, გრენადერების დივიზიის ბატალიონები არ გამოგზავნონ გურიაში. ახლა, ამხანაგებო, ერთი პატარა საქმე გვაქვს გასაკეთებელი. სტაროსელსკი ნასაკირალის დასათვალიერებლად გაემგზავრა. ნასაკირალიდან სადგურამდე გზა უნდა შევკრათ ისე, რომ პროვოკაცია არავინ მოგვიწყოს. ასეთია ამხანაგების დადგენილება, გესმით, ამხანაგებო! მტერი ბევრი გვეყავს.

-- გვესმის, — სთქვა მირიანმა დინჯად.

მერე მირიანი გამოიხმო მახარემ, მისი „თოხარიკა“ გადასცა და ჩუმად უთხრა:

მირიან, მეგობარო, საქმე არც მთლად კარგად არის. იცოდე, თვითნებობას ადგილი არ ექნეს. თუ გავიმარჯვებთ, ხომ კარგი, თუ დავმარცხდებით, ისე უნდა მოვახერხოთ, რომ ხალხი არ განადგურდეს. მე შეიძლება თბილისში გამაგზავნოს დღეს ამხანაგებმა. ჩვენსა და მენშევიკებს შორის უთანხმოება დღითი დღე მწვავდება, — სთქვა დაბალი ხმით მახარემ და მირიანის ცეცხლიან ჩიბუხზე პაპიროსს მოუკიდა. — ხომ გახსოვს ივლისის და აგვისტოს მთელი რიგი საღისეულო მიტინგები იანეულში და სხვაგან, სადაც ჩვენმა ხელმძღვანელმა გაანიავა მენშევიკების ტაქტიკა. ეხლა ორი გზა გვაქვს, ძმაო მირიან, ან უნდა გადავიდეთ შეიარაღებულ შეტევაზე, ან უნდა ავიღოთ ხელი რევოლუციიდან. თითოეული ჩვენი რაზმელის გული შეიარაღებული აჯანყებისათვის ფეთ-

ქავს, მირიან ეს ხომ შენ თვითონ იცი. მოგვიმრავლდა თვით-
მართველობის ხალხი. თვითმართველობაზე დაყრდნობა ხომ
სიკვდილია ნამდვილი რევოლუციის. ჩვენი ხელმძღვანელობა
აივსო ათასი ჯურის ადამიანებით. ფართოდ გაღებულ კარებში
ვინ არ შემოვა. ამიტომ არის სწორედ ზოგიერთი „ამხანა-
გები“ რეფორმებს ებლაუქებიან.

— რის რეფორმაო? — აპილპილდა მირიანი, — თქვენი
აბლაბუდის თასმებით მირიანის რაზმს ვერ დააბამო-თქვა, —
ასე უთხარი იმ ექიმს და აგრონომს, იქ რომ წამოსკუბულან.
ჩოფანები, მშიშრები, ვიცი, რაც რევოლუციონერები არიან.

დიდხანს იჯავრა მირიანმა. ცხენს ლაგამი წააძრო პირიდან
და ბალახზე მიუშვა. ვეებერთელა მუხის ძირში ჩამოჯდა. მი-
მავალ მახარეს ზურგს მიაჩერდა, მანამ უმზირა, სანამ თვალს
არ მოეფარა. უნდოდა კიდევ დაებარებია რალაც და ახლა
მოაგონდა: ნასაკირალზე დახოცილი ოთხი ძმის წინაშე ფიცია
რომ დასდო მირიანმა, იმ ფიცს არ გასტეხს-თქვა. მაგრამ
მახარეს აღარ გაუგონია. ის უკვე შორს იყო საფარიდან.

ეხ, ქაღბატონო!

დასაველეთის ცა თითქო იწმინდებოდა. მაღალი ხეების კენ-
წეროებზე „მკვდრის მზე“ ანათებდა — სისხლისფერი. მთებს
ღრუბელი ჩამოსწოლოდა. დეკემბრის ღამე შემოდოდა სო-
ფელში — ცივი და სუსხიანი.

მარინამ გაფიცებული მკადები გადმოაწყო საინზე, ლო-
ბოს სანელებელი ჩაურთო. ფანჯარაში გაიხედა, ჯარგვალის
კარი გაეღო ვიღაცას. მიხვდა: ფარნაოზა მკავია მოვიდოდაო.

— ფარნაოზა, ბიჭო, — დაუძახა მარინამ დაბალი ხმით.

— მე გახლავარ, ქაღბატონო!

— რას უცდი მანდ, ამოდი.

ფარნაოზამ მკლავით შეშა ამოიტანა, ბუხარს შეუკეთა.
მარინამ ცხელი ლობიო და მკადი მოიტანა სუფრაზე, ბოლოკი
დათალა.

მარინა და ფარნაოზა ტკბილად შეექცნენ ვახშამს. მკავია სასახლეში უცოლშვილოდ დაბერდა, მისად მიაჩნდა აქ ყველაფერი. ქვეყანას ერჩია ეს სახლი. ყველა ხე და მცენარე მისი და მარინას შრომით იყო ეზოში მოვლილი და გახარებული. ოჯახის წევრად გრძნობდა თავს მარინასთან. როცა კაიგო ბატონი წავიდაო სოფლიდან და მარინა მარტო დარჩაო, გული აუჩუყდა, ველარ მოითმინა, ადგა და ჩუმად დაიწყო სასახლეში სიარული. დილით ადრე ტყის ბილიკით დაბრუნდებოდა თავის ფაცხაში. მერე სადგურზე ჩავიდოდა, ან სოფლის კანცელარიის წინ თავშეყრილ ხალხს დაუჯდებოდა გვერდით და ნელ-ნელა აბოლებდა გრძელტარიან ჩიბუხს. ახალ ამბებს ყურს მიუგდებდა, ქვეყნის ვითარებას გამოიკითხავდა და სალამოს ყველაფერს მარინას დაუკაკლავდა.

— იცი, ქალბატონო, დღეს სადგურის ქანდარმი დააპატიმრა ჩვენებმა. სადგურზე წითელი რაზმელები დგანან, ტელეგრაფი არ მუშაობს, მატარებელი არ დადის. მერე ჩვენს კანცელარიაზე ამოვიარე და რა ვნახე, ქალბატონო! ჩვენი მამასახლისი და მისი ჩაფრები ჩაუკეტიათ ოთახში და მათი იარაღი ჩვენს ბიჭებს გადაუკიდიათ მხარზე.

— ვენაცვალე მათ! — წამოიძახა მარინამ მხიარულად, — როგორც სჩანს, რევოლუცია იმარჯვებს, ფარნაოზ!

— მერე თქვენ რა გიხარია, ქალბატონო? — გაკვირვებით ჰკითხა მკავიამ ბატონის მეუღლეს.

— ტუტუცო, ჩემი ხალხის გამარჯვება მიხარია, თავისუფლებმა, თანასწორობა მიხარია, რამდენი რა გითხრა... რა მიხარია? — რაც ხალხს უხარია.

— ნამდვილი გლეხის ქალის სისხლი გაქვს, ბატონის მეუღლე, მარა, ბატონზე აიღე ხელი?

— ფარნაოზავ, ძველთაგან ქართველი ქალი სამშობლოს თავისუფლებისათვის სწირავდა ყველაფერს.

— ახლა კი სტყუი, ქალბატონო, — სიცილით შეაპარა სიტყვა ფარნაოზამ და გრძელი ჯოხით ცეცხლს შეუჩიჩხინა. — ბატონის სიყვარულს შენ არაფერში არ გასცვლი.

— მართალია, ბატონის სიყვარულს არაფერში და არა-

ვისში არ გავცვლი, მაგრამ ხომ შეიძლება ჩემი თავი ვანაც-
ვალო ჩემი ზალხის ბედნიერებას?

ფარნაოზამ თითქოს გულწრფელობა იგრძნო მარინას
სიტყვაში და ამოოხვრით სთქვა:

— ეხ, ქალბატონო! საბელი გაწყდა... სოფელს მინც ვერ
შეაყვარებ თავს.

მარინამ გარეთ გაიხედა. თხელ ბურუსში მოსჩანდა ახალთ-
ახალი მთვარე, ცერად შემდგარი.

— ავდრის ნიშანია, ფარნაოზავ, მე კი მინდოდა ხვალ
ოზურგეთში წასულიყავი.

— რა იცი, რომ ავდარი იქნება?

— ბიჭო, შენგან გამიგონია: ახალი მთვარე, რომ ცერად
გამოჩნდება, ავდრის მომასწავებელიაო, დაგავიწყდა?

ა მ ნ ი ს ტ ი ა

ახალი მთვარის გამოჩენის შემდეგ სამი დღე კიდევ ვერ
დადგა კარგი ამინდი. მეოთხე დღეს, უღრუბლო ცაზე მზე რომ
ამობრწყინდა, ფარნაოზა მკავიამ საგზალი გამოკრა ტომსიკაში
და ოზურგეთისაკენ გაუდგა. ნატანების ხიღზე წითლების ყა-
რაულები გადაელობნენ წინ. ერთი მათგანი იცნო მკავიამ. მისი
ახლო მეზობლის ვაჟი იყო, გაუხარდა.

— რა ამბავია, ბიძია, ქალაქში? — ჰკითხა ფარნაოზმა გა-
საუბრების შემდეგ.

— ეე, ჰე-ი, ბიძია, კურში ხომ არ გძინავს? — წაეხუმრა
ვაჟი და მერე დინჯად აუხსნა: — ბიძია, ჩვენ უკვე რესპუბ-
ლიკანელები ვართ, გაიგე?

მკავია ვერ მიხვდა. პირველად ესმოდა სიტყვა „რესპუბ-
ლიკა“ და გაშტერებული მიაჩერდა ვაჟს.

— რა არის, ბიძია, „რესპულიკა?“

— რევოლუციაა, ბიძია, რევოლუცია... ჩვენს ხელშია ყვე-
ლაფერი. წადი, ქალაქში გაიარე.

— არა, ბიძია, იგი ერთი სიტყვა დამიწერე!

— რა სიტყვა? — განგებ ჰკითხა ვაჟმა.

— რაცხა „რესულიკა“, რომ თქვი.

ფარნაოზმა ერთი ახალი სიტყვა უკვე ჩაიწერა მარინასათვის.

მარინამ დააბარა: რაც გაიგონო ახალი, ამ რვეულში ჩააწერიეო, თან ფანქარიც მისცა წვერწამახულა. „რესპუბლიკა... რესპუბლიკა“... სამჯერ გაამეორებინა რაზმელმა მყავიას და ისიც უთხრა: ახლა ლაზარენკოს მაგიერ რესპუბლიკანელები განაგებდნენ მთელ გურიას. ორასი ყაზახი ყავდათ განიარაღებული. დიტია მგელაძეს მიცემული ჰქონდა მკაცრი გაფრთხილება, — ოთახიდან არ გადაედგა ფეხი.

მოედანზე ჯგუფ-ჯგუფად იდგა ხალხი. გურიელის სასახლის აივანზე წითელი დროშა ფრიალებდა. იქ ახლა პოლიტიკური საკრებულო გაემართათ. სამსონის კლუბზედაც ფრიალებდა წითელი დროშა. ქუჩებში რაზმელები მიდიოდნენ წყებ-წყებად. რაზმელებს თან მისდევდნენ თეთრხალათიანი ქალიშვილები, კოხტა საექიმო დახმარების ჩანთებით. მკლავზე წითელი ჯვარი ჰქონდათ გადაკერილი.

ღანველიდან მოჰქროდნენ ცხენოსნები, მოედანზე ჩამოხტნენ. ესენი მირიანის ათასეულის ნაწილები იყვნენ. არ გასულა ხუთი წუთი, მოედანი ხალხით გაიქედა. წინასწარ გავრცელებულიყო ხმა: ამნისტიას გამოაცხადებენო. დაინტერესებული იყო საზოგადოება, ვის მოხსნიდა ბოიკოტს რევოლუციის მეთაურები, ან საბოლოოდ ვის გაასახლებდნენ გურიიდან. ტრიბუნაზე გამოჩნდნენ აგიტატორები. აგიტატორებს შორის იყო ერთი ქალი. ყველა მას უცქეროდა, ყველა ამ ქალზე ლაპარაკობდა. ეს იყო დია ვაშალომიძე. ყოველივე სიკეთე და სიმშვენიერე ჩაეხატა დღევანდელ დღეს დიას თვალებში. განა მარტო დია ვაშალომიძე იყო დღეს ასეთი მშვენიერი?! სხვაც ბევრი იყო ხალხში ლერწამტანი ქალიშვილები, მაგრამ დია მათზე მეტი იმით იყო, რომ ის ტრიბუნიდან მოსჩანდა მეთაურთა შორის, რაც შარავანდელს ჰფენდა დიას სახელს ხალხში. დია ღელავდა, უცქეროდა ხალხს. ყველგან მახარეს ეძებდა შეყვარებული ქალის თვალი. ტრიბუნაზე, ხალხში, ქუჩაზე, არავინ ჩანდა მამაკაცთა შორის, რომელიც შესცვლიდა მახარეს. დიას გულში მამაზე ფიქრი სიყვარულს შეენელებია. გა-

მარჯვებული ხალხის სიმღერები აღფრთოვანებდა ახალგაზრდა ქალს. დია თვითონაც კარგად მღეროდა. ჩონგურზე ხშირად ამღერებდა ლექსს: „დაუსრულებელ სიყვარულს“. ერთი მიყვარს... ერთი მიყვარსო... დააბოლოებდა. თუ გიტარა მოხვდებოდა ხელში, პირველ რიგში უთუოდ „საიდუმლო ბარათოს“ იმღერებდა. „საიდუმლო ბარათო“ მახარესაც ძალიან უყვარდა. მაგრამ დია გრძნობდა, მახარეს უფრო საბრძოლო ლექსები იზიდავდა. ერთხელ მახარემ სასოებით სთხოვა დიას, ემღერა „მზე ამოდის და მზე ჩადის, ჩემს საკანში კი ბნელა“... ამ სიმღერის დროს მახარეს აგონდებოდა გადასახლებაში მყოფი ამხანაგები. დია ამჩნევდა, ეს სიმღერა რაღაც ბუნდოვან დარდებს იწვევდა მახარეს გულში. იმწამსვე გადავიდოდა მეორე სიმღერაზე: „მწყობრად და მედგარად“. ამ სიმღერას მახარეც სიამოვნებით ააყოლებდა ხმას.

მახარე და დია უკანასკნელი თვის საერთო საქმემ თავისთავად დააახლოვა. ხშირხშირმა შეხვედრამ დიას გულში უფრო გაამძაფრა მახარესადმი ტრფიალი, ხოლო მახარეს ამის მსგავსი არაფერი ემჩნეოდა. რაღაც უჩვეულო, გულგრილი ეჩვენებოდა დიას მახარე. „ნუთუ დაავიწყდა ხელს რომ მთხოვდა? ან იქნებ სხვა შეუყვარდა?“ არა, დიას ოზურგეთში არავინ ეგულებოდა მისი მეტოქე. მაინც ღელავდა, ტრიბუნაზე პირველად უხდებოდა საჯაროდ გამოსვლა. სწყინდა, რომ მახარე ვერ მოისმენდა მის სიტყვას. ქალთა თანასწორობის საკითხებზე უნდა ელაპარაკნა დიას. ასე ჰქონდა პარტიის მიერ დავალებული. ამნისტიის შემდეგ რესპუბლიკის წესები უნდა გაეცნოთ ხალხისათვის.

მოედნის მიღმა ქუჩაზე, ნატანების სადგურიდან, ცარიელი ეტლები მორახრახნდა. მატარებელი დღესაც არ მოვიდაო, — ამბობდნენ მეეტლეები. საერთო მიმოსვლას მთელი კვირა მოწყვეტილი იყო გურია. ტელეგრაფის ანძები დაღეწილი ეყარა გზატკეცილზე. სადგურ საჯავახოს წითელი რაზმი დარაჯობდა. სასწრაფო საქმეებისათვის თბილისში გამგზავრებულ მახარეს შორაპანში მოუსწრო რკინიგზელების გაფიცვამ. მახარე დარჩა შორაპანში, სადაც ალიხანოვ-ავარსკი იდგა თავისი ჯარით და ზარბაზნებით. დიას თვალები ამაოდ ეძებდა

მახარეს. თვითონაც იცოდა, მახარე თბილისს იყო წასული, მაგრამ, რატომღაც ფიქრობდა, დღეს უნდა დაბრუნებულიყო.

როცა კრების ზარი აწკარუნდა, ფარნაოზა მკავია ტრიბუნასთან მიჩოჩდა და კიბეს აეკრა. სიტყვა ამნისტის შესახებ ბიქტორს ეკუთვნოდა.

— ამხანაგებო! — დაიწყო ბიქტორმა, — დღეს მეორე დღეა ჩვენი რესპუბლიკის. უღირსი ადამიანებიდან უნდა გაიწმინდოს გურია, ხოლო ზოგიერთი წინათ გაძევებულნი გურიის საზღვრებიდან უნდა დაბრუნდნენ. ბოლოს მთელი მიტინგის გასაგონად დაიძახა ხმამაღლა: — მოეხსნას ბოიკოტი და დაბრუნდეს თავის სახლში თავადი კაცია კაციას-ძე ნაკაშიძე.

ფარნაოზა მკავიას ამის გაგონებაზე თავბრუ დაესხა. ყურები მოიფშენიბა ბერიკაცმა, მოეყურა ეგონა. თავი ასწია, მოლაპარაკეს შეხედა.

სხვა აღარაფერი აინტერესებდა. მკავიას, ოღონდ ვინმე მაღლიანს ჩაეწერა ეს ამნისტია სიტყვა-სიტყვით მის რვეულში.

— რად გინდა ბიძია ჩაწერა? ამ ქალაქზე სწერია ყველაფერი.

ამ დროს კომიტეტის დავალებით ხალხში ვილაცა პროკლამაციებს ყრიდა. სწრაფად წაავლო ხელი გოგონამ ორ ცალ პროკლამაციას და ფარნაოზს მიაწოდა.

— ამ ქალაქზე ამნისტია სწერია ბიძია? — განმეორებით ჰკითხა მკავიამ ქალიშვილს.

— ჰო, ბიძია, ამნისტია სწერია, — გარკვევით უპასუხა ქალიშვილმა. მკავიას აღარ მიუხედავს უკან, სწრაფად წავიდა სოფლისაკენ. უბეში ჩახუტებული მიჰქონდა მარინასთან ოქროზე ძვირფასი, დიდზე დიდი განძი, რაიც აუწყებდა ქვეყანას „ბატონის პატიოსნებას“.

— ახლა რას იტყვი, ფარნაოზავ, საბელი გაინასკვება? — ჰკითხა გაღვივებულ ბუხართან მუთათაზე ჩამომჯდარმა მარინამ და ოზურგეთის ამბების მოსმენის შემდეგ ვაჭშამზე მიიწვია ბატონის ერთგული ნაყმევი.

მეავია დაფიქრდა და ცოტა დუმილის შემდეგ ნაღვლიანად წარმოსთქვა.

— არა, ქალბატონო!..

ბეგის სასახლე

გზიდან რამდენიმე კილომეტრის მანძილზე მოსჩანს ხულოს უკანასკნელი ბატონის, გენერალ ჯემალ-ბეგ ხიმშიაშვილის მოწითალო ტუფისაგან ნაგები მთაკორტოხზე წამოდგმული სასახლე. უცქერი და გიკვირს, რა ძალამ აზიდა ამ კორტოხზე ეს ვეებერთელა ქვები.

დეკემბერია. თოვს ხულოში. თეთრი ნაბდები მოუხურავს ნაძვებს და ფიჭვებს.

— წელს არა უშავს, თავადო, — ეუბნება ჯემალ-ბეგ ნაკაშიძეს, — გვიან დაიწყო ზამთარი.

ფანჯარაში იცქირებიან და ჯემალ-ბეგ განაგრძობს: — თუ ასე გაგრძელდა თოვა, მოსალოდნელია დიდი თოვლი.

რა ენაღვლება ხიმშიაშვილს, თეხის გადადგმა არსად სკირდება. სამი ზამთრის საკმარისი მარაგი აქვს. დერგებით ყაურმა უდგას, ყველი, ერბო და ბრინჯი თავსაყრელი. შინაური ფრინველებით სავსეა საქათმე. დეკეულს დაკლავს და ნეტა კიდევ ვინმე მოვიდოდეს სტუმარი, თავს გაირთობდა ბეგი.

დიდი სასტუმრო ოთახი სულ ხალიჩებით არის მოფენილი. ერთი კედელი მთლიანად სარკეა. კერში ძვირფასი ქალი ჰკიდია ორმოცდაათი სანთლით შემომწკრივებული. კუთხეში შრედერის ფირმის საუკეთესო პიანინო დგას. არავენ არის პიანინოს დამკვრელი. ხანდახან ხორა-ხანუმის რძლები ჩააყოლებენ თითებს კლავიშებზე. აქა-იქ რბილი ტახტები დგას ხავერდის მუთაქებით და ბალიშებით. შუაში დაფენილ ხალიჩებზე დიდრონი სამკუთხედი სავარძლებია. ტახტების წინ პატარა მრგვალ მაგიდებზე წვრილმანი ნივთები აწყვია.

იქვე მეორე ოთახი მთლიანად ნოხებით არის მოფენილი. ბუხარში ცეცხლი ღვივის. ბუხრის წინ რბილი ხავერდის ბალიშებზე ფეხმორთხმული ზის ხორა-ხანუმი. გვერდით რძლები

უსხედან და ბანქოს შლიან, თავს იქცევენ. ხორა-ხანუმი ჯემალ-ბეგის პირველი და უკანასკნელი ცოლია. ხიმშიაშვილი რუსის ხელმწიფის ყოფილი გენერალია. არ უყვარს მრავალ-ცოლიანობა. ხორა-ხანუმს ერთი გულით შეებერებია. თეთრი ჩარგვალებული ქალია ხორა-ხანუმი სავესე გულ-მკერდით და ჩასუქებული თეძოებით. შავი ფუდუსოს კაბა აცვია. მკერდის მთელ სიგანეზე ოქროს ფულეებისაგან შეკოწიწებული გულ-საწყო აქვს ჩადგმული. გარს შავი ქსოვილი ბრწყინავს. წინ რძლები უსხედან იისფერი ხვერდის განიერი კაბებით. კაბე-ბის ქვევით კოჭებამდე შარვლები აცვიათ. ფეხებზე კი ხორ-ცისფერი ატლასის თბილი მაშეები.

კვირადღეა. ყველა თავისაქცევ სასიამოვნო საქმეს ეწევა. ქალები ხან ბანქოს შლიან, ხან დომინოს თამაშობენ. მოსამსახურეები ვახშმის სამზადისს შესდგომიან. ჯემალ-ბეგს და ნაკაშიძეს მოსწყინდათ ნარდის თამაში. ისევ ფანჯარაში იცქირებიათ.

— იმას ვამბობდი, — განაგრძობს ხიმშიაშვილი, — როცა ბათუმი წაართვა თათრებს რუს ხელმწიფემ, ბევრმა თათარმა დატოვა მაშინ ბათუმი. ზოგი ხულოს შემოესახლა, უფრო მდიდრები ტრაპიზონს გადასახლდნენ. მაშინ თათრების სახლ-კარს მუქთად ყიდულობდნენ ქართველები. ახლა რომ დიდი სავაჭროებია, ის წინათ ქესიბ-ოღლეების იყო. მდიდრები იყვნენ. ნავში ჩატვირთეს მათი ქონება და ტრაპიზონს წავიდნენ.

— ჯემალ-ბეგ, — დინჯი ღიმილით სთქვა ნაკაშიძემ, — წინათ თამარ მეფის დროს, საქართველოს საზღვრები უფრო ფართო იყო. აქ ნაკაშიძემ თავი შეიკავა, არ სთქვა სათქმელი და სიტყვა განზე გადააგდო. — მე არ მიყვარს რუსი ხელმწიფე, — რუსი ხელმწიფე დღეს თუ ხვალ შეიძლება აღარც დარჩეს ტახტზე.

— სწორედ ამ დროს ელოდება თათრები, — უნებლიეთ წამოცდა ხიმშიაშვილს და სიცილით დაფარა სიყალბე. ნაკაშიძემ ისევ თავი შეიკავა. რა ექნა, ბეგის ოჯახის სტუმარი იყო. აშკარად ხედავდა, ბეგს თათრებისაკენ ეჭირა თვალი. არც რუსი ხელმწიფის მომხრე იყო კაცია. მას ძველი საქართველოს საზღვრები უნდოდა აღედგინა ხიმშიაშვილის აზროვ-

ნებაში. ამით უნდოდა ეთქვა: ხიმშიაშვილები, აბაშიძეები, ხალვაშები და ბასილიშვილები ქართველი წარმოშობის არიან. მათ საქრისტიანო საქართველოში ჰყვანანო მეგეარეები. მაგრამ რაღაც უხერხულად იგრძნო თავი და დუმილი არჩია. ნაკაშიძემ ბუნების სილამაზეზე ჩამოაგდო საუბარი. მხატვრის დახატულს მიაგმავს აქარის მთები და ხულოს მიდამოები, წიწვიანი ტყეები და თეთრი თოვლით დაფენილი ნაძვები და ცადაწვდილი ფიჭვები. ამ ფიჭვებს შეაღარა აქარელი ქალის აღნაგობა და სთქვა: ამ ბუნების წყალობააო აქარელ ქალებს პირის კანზე რძის და ღვინის ფერი რომ დაჰკრავსო. შეაქო ბეშუმის ჰაერი. თოვდა. ფართო ფანტელები ცვივოდა. მართლაც ლამაზი მოსჩანდა ხიმშიაშვილის მთაკორტოხიდან თეთრად შემოსილი ლანდშაფტები. ბათუმიდან მომავალი შარა-გზა უვლიდა ჯემალ-ბეგის სასახლეს.

ლამდებოდა, როცა მთაკორტოხის ძირს ნაბლით და ყაბალახით შეფუთვნილი მხედარი მოადგა. მხედარმა ცხენი შეაყენა, შუბლი მოიჩრდილა და ზევით ამოიხედა. სჩანდა ბეგის სტუმარი იყო. „ქაჯეთის. ციხეს ჰგავს ხიმშიაშვილის სასახლე“, — გაიფიქრა მხედარმა და გაუხარდა, ეგონა უკვე მიველიო. სადავე დაძაბა და შეუდგა აღმართს. ხენეშოდა ცხენი.

— ვინ უნდა იყოს? — სთქვა ნაკაშიძემ.

— არ ვიცი, მე არავის მოველი. — გაიკვირვა ბეგმა. მიბრუნდა, ბინოკლი აიღო, შეხედა აღმართში შემომდგარ თეთრ ცხენოსანს. ერთი მტკაველი თოვლი ეყარა ყაბალახზე და ნაბაღზე.

— ცხენი კარგი ყავს, ნაჩვევი, — შენიშნა ჯემალმა.

ახლა ნაკაშიძემ ჩახედა ბინოკლს. რატომღაც მარინა მოაგონდა. წუხელ სიზმარში ხედავდა მარინას. ბრილიანტის ყელსაკიდი ჰქონდა მარინას გულზე. ნაკაშიძე ფიქრობდა, ეს სიზმარი უთუოდ რაღაცას ნიშნავსო.

კიდევ შეაყენა ცხენი მხედარმა. ციხე თავზე აქვს წამოყუდებული. გზა განზე მიდის.

ჯემალ-ბეგ და ნაკაშიძე უკანა აივანზე გავიდნენ. ოთახში ქალები წამოიშალნენ, სამზარეულოდან მოსამსახურეები გამოცვიდნენ. კიბესთან ჯაჭვზე დაბმულ მურას ადგილი გადაუ-

ნაცვლეს. მოისმა ცხენის ფლოქვების თქარუნი. კიბეს მოადგა თეთრი მხედარი, შეაყენა ცხენი და ყოჩაღად გადმოხტა.

— ჩამოართვით ცხენი და ნაბადი! — ბრძანა ბეგმა.

მოსამსახურეებმა ყაბალახი და ნაბადი მოხადეს.

— მარინა! მარინა! — შეჰყვირა გაოცებულმა ნაკაშიძემ და გადაეხვია ქალს.

მარინა უხმოდ შევიდა დარბაზში. ბუხარს ცეცხლი შეუკეთეს. ზორა-ხანუმი თავისი რძლებით გამოეგება სტუმარ ქალს. ნაკაშიძეს არ ერიდებოდნენ ქალები, შინაური კაციოა, ბრძანა ბეგმა და კაცია მართლაც შინაური იყო ოჯახში.

როცა გათბა მარინა და ადამიანის მშვიდი სახე დაუბრუნდა, მერე ჰკითხა ნაკაშიძემ:

— რა ამბავია, მარინა, რამ მოგიყვანა ამ სისხამზე, შენც ხომ არ გამოგაგდო სოფელმა?

— ამნისტია, ბატონო!.. — ღიმილით სთქვა მარინამ და უბიდან ამოიღო ამნისტიის პროკლამაცია.

— შეგიძლია, ბატონო, უშიშრად დაბრუნდე სახლში.

— ეს მეტად რთული ამბავია, მარინა, კარგად შესწავლას მოითხოვს.

კაციას და მარინას საუბრის დროს, ბუხართან ფართო სავარძელში ჩამჯდარი ხიმშიაშვილი რაღაც ფიქრებს მისცემოდა. „სჩანს რუს ხელმწიფის ტახტი დაინგრა“. ფიქრობდა ჯემალი. ხულოს ბატონი სათათრისაკენ იცქირებოდა გონების თვალთ. „დროც ეხლა დგებოა“, — გულხმიანობდა. მერე ნაკაშიძემ მიუბრუნდა:

— ჯერჯერობით თქვენი სამშობლოში დაბრუნება თავადო, ნაადრევია.

— მეც ასე ვფიქრობ! — დაადასტურა ნაკაშიძემ.

მარინამ გულისწყრომით სთქვა:

— არავითარი საშიშროება ხალხიდან არ მოგელის ბატონო, მე მოვედი თქვენ წასაყვანად.

მარინას სიტყვებმა გასკრა: სამი დღე ზორა-ხანუმთან მეგობრული სიამოვნებით გაატარა მარინამ. მეოთხე დღეს თოვა გადაიღო. ჯემალ-ბეგი იძულებული გახდა ცხენები შეეკაზმა სტუმრებისათვის.

ბათუმში რომ შეაქენეს ცხენები მარინამ და მისმა მეუღლემ, გულსაკლავი ამბავი დახვდათ. ქუჩებში რევოლუციონერების მაგიერ რუს ხელმწიფის მდაბიო მოხელეები იდგნენ. სადგურზე ჟანდარმი გამოჰკიმულიყო. გამოაკეტილი იყო „ბათუმის გაზეთის“ რედაქცია. ქალაქი ავსილი იყო სამხედროებით. პოლიტიკურ საკრებულოში ჯარი იდგა. არსად წითელი დროშის ნასახი არ სჩანდა. ცხენები მხლებელს ჩააბარა ნაკაშიძემ და მეგობარ ალასთან შევიდა საშაქარლამო „ბალახვანაში“, ცხელი ჩაი მოითხოვა. მარინას დანა პირს არ უღებდა.

— ბატონო, — ძლივს წარმოსთქვა მარინამ, — აწ ჩვენი სიცოცხლე აღარ ღირს. ვინ იცის გურიაში რა ამბავია.

— მართალი ხარ, მარინა, უმჯობესი იქნებოდა ხულოდან არ წამოვსულიყავით.

— მუდამ სხვის კარზე ხომ არ დავრჩებოდით! ხომ გაგიგონია, ბატონო, „დილას ოქრო ხარ სტუმარო, სალამოს ვერცხლად იქცევი, თუ ცოტა დაგაგვიანდა, სპილენძად გადაიქცევი“-ო.

სთქვა მარინამ და თვალეებზე ცხვირსახოცი მიიფარა.

ჩ ა მ ო ბ ნ ე ღ ა

სოფლის დაბლა, წისქვილის სათავესთან, დილიდანვე შეკრებილიყვნენ ბიჭები. თითო ფუთი სიმინდი ჩამოეტანათ და საფქვევად და თავიანთ ჯერს ელოდებოდნენ, კარავში ცეცხლი დაენტოთ და შეშის ნაქრებზე ჩამომსხდარიყვნენ. ხან წისქვილში ჩაირბენდნენ, ტომრებს დახედავდნენ.

— ჩემი ჯერი აღარ მოვიდა, ბიძია ფილიმონ?

— არც ჩემი ჯერი, ძია?

ეკითხებოდნენ ჭადარა მეწისქვილეს.

— ოთხი დოლაბის მაგიერ ორი ძლივს ლანჭალებს, ბიძია, და აბა რა ვიცი, რა ჩამოფქვეავს ამდენ სიმინდს! ამ ზამთარს ჩვენს ჯინაზე მდინარეც დაშრა, — გულისტყვივით სთქვა ბოლოს ფილიმონმა.

წინათ მართლაც ისე ბრუნავდნენ ეს დოლაბები, რომ თვალს ვერ უსწრებდა კაცი. ახლა წელმოწყვეტილი ზოზინით.

უვლიდნენ ღერძს. სარეკელაც აღარ რაკრაკებდა წინანდებურად.

ბიჭებზე მეტად ფილიმონს ეჩქარებოდა დღეს ამ სიმინდის დაფქვა. სათავეს უტრიალებდა, ერთ წვეთ წყალს არ ჰკარგავდა. ყველას ღარში უშვებდა. მთელი კვირაა ფილიმონს ღამითაც არ მოუხუჭავს თვალი. გულფხიზელ მეწისქვილეს ყოველ წამს დამსჯელი ექსპედიცია აგონდებოდა, რომეოსაც დღითიდღე ელოდებოდნენ სოფლები. ფილიმონმა კარგად იცოდა, რაც მოელოდა. არა ერთხელ უგემნია ფილიმონს მათი სუსხი. „შარისპირას მაინც არ იყოს ეს ოხერი წისქვილი“ — წაიჩურჩულა თავისთვის და საყარაულოს კარს მიაღვა, სადაც ბიჭები ერთმანეთს ეშაირებოდნენ და ხითხითებდნენ. ახლა გამოცანები მოიგონეს და ზურიკომ, ცამეტი წლის ბიჭმა აღარ აცალა მეწისქვილეს სულის ამოთქმა, სხაპასხუპით მიაყოლა:

„აქედანა გავბქეცი, იორდანას ფეხში ვეცი,
იორდანამ მოიხედა,

— რამ დაგბადა ასე მხეცი?“

ბიჭებმა ისევ ხითხითი ასტეხეს, მაგრამ სხვა ღროს მხიარულ ფილიმონს ახლა არაფრად ეპრიანებოდა ბიჭებთან ლაყბობა. ფილიმონმა მოტვლებილ შუბლზე ყაბალაჩი ააწია და დონიჯშემოყრილმა მიმართა ბიჭებს:

— ბიძიებო, რა ღროს ამოცანებია, სოფელი იღუპება. უკეთესია ერთი სიკეთე ქენით: რიგრიგობით აირბინეთ კორტონზე და გადაიხედეთ სადგურისაკენ, იქნებ შეამჩნიოთ ის დაღუპულები.

ბიჭები უცებ დაწყნარდნენ. პირველი ზაზა წამოხტა, მას ზურიკო მიჰყვა და უსიტყვოდ გაჰკურცხლეს კორტონისაკენ.

კორტონიდან წითელი წერტილივით მოსჩანს კრამიტით დახურული სადგური. დაბლა რუხი შარა მიიკლაკნება და შორს, ხეებით დაბურულ მოსახვევში წყდება.

გურიის მთებს კვამლისფერი პირბადე ჩამოუბურავს. ცას შავი ღრუბლები მიფარებია. ზღვის ნესტიანი ქარი სისინებს.

— ხედავ? თოვს ბიჭო! — სინარულით წამოიძახა ზურიკომ.

— ნეტა იმდენი დათოვოს, რომ ის საზიზღარი კაზაკები

შიგ ჩაიხრჩონ, ბრაზით სთქვა ზაზამ და რადგან არსაიდან ადამიანის ჭკაქანება არ ისმოდა, ბავშვები ისევ სირბილით დაემშენენ წისქვილისაკენ.

მალე წერილი ფიფქი ფანტელებად გადაიქცა და თეთრად გადაბარდნა სერები და მინდვრები. ეზოები უხვად აივსო თოვლით. შაშვებმა სუროებში დაიწყეს ფრთხილი და სოფლის გოგო-ბიჭები მახეებისა და რაგვების დაღმას შეუდგნენ.

* * *

სანამ ზაზა და ზურიკო დაბრუნდებოდნენ წისქვილში, სადგურიდან ზაალი და საული მოსულიყვნენ. გაყინული ფეხები ცეცხლზე მიეშვირათ. ახლა ბიჭები წისქვილში მოგროვილიყვნენ ახალი ამბების გასაგებად.

ფქვილით გაფუთქვნილმა მეწისქვილემ ნიჩაბი ხელიდან გააგდო და ტომრებზე ჩამოჯდა.

— ვერ გაიგეთ, ბიჭებო, როდის მოელიან იმ საპარტახეებს?

— ვინ გვეტყოდა, ბიძია, სადგურზე კაცი არ არის. მარტო წითელქუდიანი მოხელეები გამოჩნდებიან ხანდახან ბაქანზე. ვაჭრებს დუქნებში დაუცლიათ, ერთ ღერ ასანთს ვერსად იშოვი, სთქვა ზაალიმ. ქალები სოფლებში გახიზნულან. ყველა სახლის კარი დახურულია.

— ჩვენი სიმიინდი არ ჩამოგიფქვავს ბიძია?

— თქვენი სიმიინდი აგერ არის, ჯერში. მირიანის ბიჭისა და კიკინიას სიმიინდი ძლივს ჩამოიფქვა.

ფალიმონმა ისევ აიღო ნიჩაბი, ზაზასა და კიკინიას ფქვილი ახვეტა, ტომრებს თავი მოუკრა და ბიჭებს მხრებზე აჰკიდა.

— გასწით ბიძია! ჭკუით იარეთ! შინ რომ მიხვიდეთ, მამა თქვენს უთხარით, მკადი თუ მოგინდეთ, ფილიმონს მიაკითხეთ-თქო!

ზაზა და კიკინია მარდად გაუდგნენ შინისაკენ. არ სიამოვნებდათ ამხანაგებს ზურიკოს ჩამორჩენა წისქვილში. მაგრამ არა უშავს რა, ხვალ დილით კორტოხზე შეეხვდეთ ერთმანეთსო, მოილაპარაკეს ამხანაგებმა. ცოტა აღმართი, რომ აიარეს, ჭაპანადის მოჯამაგირე გოგო შემოხვდათ წინ. ფატუს მისოდენა ტომარი შეედგა მხარზე, ძლივს მიადგამდა ფეხს.

ტიტველი ხელები სიცივისაგან გაჰყინოდა. მარტო კაბის ამარას თხელი ლაწვეები დალურჯებოდა.

— შენ კიდევ ჰაპანაძისას გღიხარ, გოგოვ? — თვალების ბრიალით ჰკითხა ზაზამ ფატუს. ფატუ გაწითლდა, უნდოდა ჩქარა გაქცეულიყო თავის გზით, მაგრამ ახლა კიკინიამ გადაუდო ფეხი და დაუცაცხანა:

— შენ გამოშტერებულო რამდენჯერ გითხრეს, ჰაპანაძისას ნუ გღიხარო? შენი ბატონის თოლხო ბიჭი რას აკეთებს? თვითონ ვერ წაათრია სიმინდი წისქვილზე? ახლავე გაიპარე შენს ფაცხაში, თორემ ისე გაგხდი, რომ შენს ბურღლას ამ ტყეში კაცი ვერ ნახავს. ახლა წაეთრე და კრინტი არ დასძრა ჩვენს შესახებ, თორემ...

ფატუ კანკალით გაუდგა წისქვილისაკენ. ბიჭები ხარხარით დაეშენენ სოფლისაკენ და მხიარული სიმღერა წამოიწყეს:

„გაუმარჯოს ერთობასო, ხელში მოგვეცემს ხელთოფასო,¹
წავიდეთ და მას ვესროლოთ, ვინც დაგვიშლის ერთობასო“.

ბიჭები კიდევ არ იყვნენ დარწმუნებულნი, არ სჯეროდათ რევოლუციის დამარცხება.

— იქნებ ხვალ კაი ამბავი მოვიდეს, — იმედიანი ხმით უთხრა ზაზამ კიკინიას, როცა ღელის ხიდთან დაშორდნენ ერთმანეთს.

მთელი დღე თოვდა. ჩამობნელდა ცა. მირიანი გვიან დაბრუნდა მიტინგიდან, ნაბადი მოიხსნა და ბუხარს მიუჯდა.

ცაცუნია მსუფრა ცეცხლთან მისწია და მირიანს რომ შეხედა, შეკრთა, ეუცხოვა ვაჟკაცის გაფითრებული სახე და დაღვრემილი გამოხედვა.

— ავად ხომ არ ხარ, მირიან? — მოკრძალებით ჰკითხა ცაცუმ ქმარს. მირიანმა გაიციინა და ზაზა მოიკითხა. აგერ ზაზაც შემოვიდა და დაგვიანებულ სადილს მიუსწდნენ.

— რა ამბავი იყო, ბაბა, დღეს მიტინგზე? — ველარ მოითმინა ზაზამ, უნდა გაიგოს რაიმე ახალი, სასიხარულო. მაგრამ

¹ ხალხური ლექსია.

მირიანის თვალებში სინარულის ნაპერწკალი ჩამქრალა. რაღაც მძიმე და უჩვეულო ფიქრები დაუფლებია მებრძოლი პარტიზანის სახეს. ხოლო შურისძიების ცეცხლი აინთება ხანდახან მირიანის თვალებში და ისევ ჩაქრება.

— რა იქნებოდა, ბაბა, სასინარულო? ყველა გუშინდელი ნაბოიკოტარი შემოძვრნენ ხალხში და მოინდომეს სოფლის მეთაურებზე თავდასხმა. მაგრამ ხალხმა არ მიიღო მათი ლათაიები. არც ერთ ჩვენს მეთაურს არ გავცემთო, მტკიცედ უპასუხა ხალხმა ლევარსის. როცა მისი წინადადება არ გავიდა, ლევარსიმ და მისმა ამქრებმა ჩუმჩუმად დაიწყეს ხალხში სისინი: „თუ მეთაურები არ გავეციოთ, აგვაწიოკებენ, დაგვწვავენ და დაგვანგრევენ და მერე გვიან იქნება, მერე კი დაიწყებთ თითზე კბენასო“. მაგრამ ხალხმა ისე უყვირა ნაძირალებს, რომ უკანასკნელნი შეშინებული ტურებივით გაიპარნენ კრებიდან. საკვირველია, ჭაპანაძე ამ დღეებში სოფელში არ გამოჩენილა.

— ჭაპანაძე ეზოს აფართოებსო, — სთქვა ცაცუმ და უსაზღვრო მწუხარება გამოეხატა სახეზე. ცაცუც არ იყო დღეს გუნებაზე. ქალთა კრებები ჩაიშალა და ბუვრი რამ დარჩა გაურკვეველი.

— ნუთუ ასე სწრაფად გაქრა, მირიან, ჩვენი თავისუფლება?! ვინ გაუძლებს აწი ჭაპანაძის ცოლის დაცინვას?!

— ნუ გეშინია ცაცუნი გენაცვალე, ის, რაც ხალხის გულში დაინერგა, ჩვენს მტრებს რომ ჰგონიათ, არც ისე ადვილად ამოითხრება. მე იქნება აღარ დავრჩე იმ დროს, მაგრამ აგერ ხომ მეზრდება ვაჟკაცი?

ამ დროს ზაზას გადახედა მირიანმა, აიღო ღვინით სავსე ღოჭი და სამივე ჭიქა გაავსო.

— ახალი წელი მოდის. იქნებ ვერ გნახოთ, არ ვიცი სად მომიწევს ხეტიალი. დავლიოთ თითო ჭიქა, ვაღდეგრძელოთ ერთმანეთი, გაგიმარჯოთ!..

მირიანმა ჭიქა გამოსცალა, ფეხზე წამოდგა, ჯერ ზაზა გადაკოცნა, მერე ცოლს მოეხვია და კარებს გახედა. გარეთ ცივი, თოვლიანი დამე ელოდებოდა. მირიანმა ვაზნები გასინჯა, მუხურის რევოლვერში ვაზნები ჩააწყო და ახალი სისტემის

ბერდენის თოფს მიხედა, გახსნა, ლულას ღორის უმარილო ქონი წაუსვა. „მეტი აღარ ედგომება მირიანს სახლში. ვინ იცის, გარეწარნი რა წამს დაესხმიან“... ასე გაიფიქრა მირიანმა და თვალი შეასწრო ცოლს, ნაბადზე ხმელ ტალახს რომ ამორებდა, სახელოთი იწმენდდა ცრემლს. ზაზა ბუხარზე ატუზული მიშტერებოდა შეიარაღებულ მამას.

მირიანს ყველა იცნობდა გურიაში, როგორც გამოჩენილ პარტიზანს და სამშობლოს თავისუფლებისათვის თავდადებულ მებრძოლს. მირიანის სახელი შიშის ზარს სცემდა მემამულეებსა და პოლიციელებს, მათ ამქრებსა და ჯაშუშებს. მაგრამ ახლა „რა გაეწყობა“, ნაბადი წამოისხა, კართან შედგა და ცოლს მიმართა:

— ცაცუნი, გენაცვალე, ჩვენ ხომ გვინდოდა ბედნიერი ცხოვრება, თავისუფლება, თანასწორობა, შრომა და სიხარული, მაგრამ რა ვქნათ, რევოლუცია დამარცხდა. ახლა ჩემი სადგომი ტყე-ღრეა და ვინ იცის კიდევ რა ჯანაბა. იქნებ ხვალ-ზეგ ჩვენი სახლ-კარი გადასწვან. ყაზახ-რუსებს გაერიდეთ. სიცოცხლე და პატიოსნება ერთია ქვეყანაზე. თავშესაფარი ათასი იშოვება.

— კი მარა, შენ სად მიხვალ მირიან? — აცრემლებული შეეკითხა ქმარს ცაცუ.

— ცაცუნი, თუ გიყვარდე, ნუ ინახულებ ჩემს ბინას. ეს მე და ზაზას საიდუმლოებათ დარჩეს ცოტა ხნით, — სთქვა მირიანმა და ალერსით დაჰკრა მხარზე ხელი ცამეტი წლის ბიქს, — ჩემი „ვაუკაცი“ ზაზა, ვიცი, არ გამცემს და სამ ღლეში ერთხელ ამომიტანს მკაღს. ცაცუნი მეტს არაფერს გთხოვ, მხოლოდ ტყეში ნუ დაიწყებ ხეტიალს ჩემ საძებნელად. ნუ დაღონდებით, მე მონობას ველარ შეგუერიგდები, და თუ დავიღუპები, სოფელში მაინც იტყვიან: სამშობლოს თავისუფლებისათვის იბრძოდანო, ძმობასა და ერთობას შესწირა თავიო.

დაასრულა თუ არა თავისი სიტყვა, — მირიანი მაშინვე გაუდგა გზას ტყისაკენ.

დეკემბრის ღამეა. მირიანის ფეხქვეშ გაყინულ თოვლს ზრამუნნი გააქვს. სუსხიანი ქარი სისინებს და ყურში თითქო

ყინვის ლოლუებივით უძვრება. თოვას გადაუღია. ცაზე არც ერთი ნაფლეთი ღრუბელი არა სჩანს.

გაპყურებს მირიანი თეთრად გადაფთილულ ქვეყანას. მაღალი, ლურჯი ცა უამრავი ვარსკვლავებით ავსებულა. მთები გვიანი მთვარის შუქს შეუმოსავს. დათოვლილი ქედები მოალმასებულ ზვინებივით მიბჯენიან ცას. „რამდენი სილამაზეა ამ თეთრად დამუნჯებულ ღამეში! რა საუცხოოდ მოჩუქურთმებულა მირიანის სამშობლო“...

მარმარილოს ობელისკებივით ამართულან თეთრად შეფუთვნილი ხეები. თეთრი დათვებივით დგანან დათოვლილი ჯაგები. იქ, შორს ბექობებს დაბლა, თვალუწვდენი თეთრი კელი გაშლილა. რამდენი ვარსკვლავი ციმციმებს, მაგრამ... „მირიანის ვარსკვლავი რად ჩამქრალა? რად არ ციმციმებს?“ მირიანმა შუბლი მოისრისა. „არა, ისევ ამოვა... სამუდამოდ არ ჩამქრალა. ამოვა... ამოვა“.

მირიანი შედგება. მისთვის სულერთია წყალწმინდის ტყეში გაათენებს, თუ სოფლის შუკვებში ივლის. დროსა და საათს ფასი დაეკარგა. სასწრაფო საქმეებზე აღარ მიეჩქარება. ყურს მიუგდებს გატვრენილ ღამეს. მხოლოდ თავისივე ფეხის ხმა მოესმის:

„ხრამ... ხრამ... ზრამ“ — ხმაურობს ფეხქვეშ თოვლი.

ბაბუა ყაფდანი

წისქვილიდან დაბრუნებული ფატუ საკუქნაოში შევიდა და თავის ფალას-ფულასს დაუწყო ძებნა. პატარა ფუთა შეკრა და ლოგინქვეშ შეაგდო. მეორე დღით ფატუს საქათმის კარი არ გაუღია, საკუქნაოდან გამოძვრა და ჯერ მზე ამოწვერილი არ იყო, რომ ჭაპანაძის ეზოდან გავიდა, დაღმართი ჩაირბინა. ღელის გაღმა სეფეს დედას სალომეს, ფაცხის კარი გამოეღო, კერასთან ცეცხლი გიზგიზებდა.

— სად მიხვალ, გოგოვ, ამ უთენიას? — შორიდან მიამახა სალომემ სიცივით აძაგდაგებულ ფატუს. მიუახლოვდა, კაბაში ხელი წაავლო და შინ მიიწვია.

— შემოდი, შე საწყალო, ცოტა მაინც გათბი ცეცხლთან. ფატუს ძალიან უნდოდა ცეცხლთან გათბობა, მაგრამ კიკინას დანახვაზე პილპილივით აენთო. კიკინიამ, როცა ფატუ დაინახა მისი ფუთით, ბევრი იცინა. მერე ნიშნის მოგებით ჰკითხა:

— წაბრძანება ინებე და კიდევ დაბრუნებაზე ფიქრობ? ფატუ გაწითლდა. „ამის დასაციინი როგორ გავხდით“ — გაიფიქრა და პასუხი მოიმარჯვა.

— შევარცხვინე, ვინც შენზე ნაკლები „ერთობის“ კაცი იყოს. წავედი და არც დავბრუნდები.

გაბრაზებულმა ფატუმ მუგუზლებზე გადაალაჯა და ფაცხიდან გასვლისას მკვახედ უთხრა სალომეს:

— ბიცოლა, მაგ ბიჭს უთხარი, ჩემს დაცინვას თავი დაანებოს.

— სად მიიჩქარი, გოგოვ, მოიცა მქადი ვქამოთ, — დაუწყო ხვეწნა სალომემ, მაგრამ ფატუმ უკან არ მოიხედა. კიკინიამ სწრაფად დაავლო ხელი ერთ ნაქერ მქადს და შემწვარ შაშხს, სირბილით დაეწია ფატუს და წინ გადაუდგა:

— თუ და ხარ შევრიგდეთ, თავის დღეში აღარ დაგცინებ, ოღონდ ახლა შევრიგდეთ... ჰა, გამომართვი...

ფატუს წამწამებს უნებლიეთ მოწყდა ორიოდ ცრემლი, სახე განზე მიიბრუნა და აღელვებით წარმოსთქვა:

— დედა დაიფიცე, რომ აღარ დამცინებ!

— დედას ვფიცავ... — სიხარულით წამოიძახა კიკინიამ.

კიკინია ფაცხაში შებრუნდა და თავი უცებ ვაჟაკად წარმოიდგინა: „დღეს გოგო გავუქციე ჰაპანაძეს, ხვალ უარესს დავმართებო“. — გაიფიქრა, მაგრამ კიკინიას ოცნებასაც მალე მოეღო ბოლო. სადგურიდან მეზობელი მოვიდა და სალომეს შეატყობინა: სეფე მოულოდნელად ჩავარდნოდა ხელში დიტიამგელაძის რაზმს. სალომეს შვილის დაქერის ამბავი ელდად დაეცა გულზე, მუხლები მოეკეცა. კიკინიამ საჩქაროდ გამოიტანა სეფეს თოფი და დაიძახა: „მამაჩემის იარაღს ცოცხალი თავით არ მივცემო არავის“. ქონით გათხუპნა, მუშაბაში გახვია, ზედ ფიცრები შემოაკრა და ტყეში წაიღო დასამარხად.

ყმაწვილის სახლში დაბრუნებამდე, სალომეს სასწრაფოდ შეედგა ცეცხლზე კეცი. ღორის მთელი გვერდი მოეხარშა, ძეხვები შეეწვა და მამლისთვის წაეველო ხელი. მამალი კიკინიას მიაჩეჩა და ბრძანების კილოთი უთხრა.

— გაიყვანე და დაკალი ეგ საოხრე!

ჯაკვზე დაკიდებულ ქვაბში ქათმის გასაფუთქი წყალი დულდა. სალამოს რაც რამ სურსათ-სანოვაგე გააჩნდა შემონახული, ყველას კალათებში აწყობდა და კიდევ გულნაკლულად ამბობდა:

„რას ეყოფათ საცოდავებს, მგლებივით მშივრები იქნებიან. ღმერთი ამოადგებს დიტია მგელაძის ოჯახს, ღმერთი ცეცხლს გაუჩენს ჭაპანაძის სახლ-კარს, ღმერთი ამოსწყვეტს ლევარსის ცოლშვილს“.

იწყევლებოდა სალომე და საჩქაროდ ამზადებდა სადილს. სალომემ კარგად იცოდა, მარტო სეფე არ იქნებოდა ამ ჯოჯოხეთურ ცეცხლში. სეფესთან სხვა ტუსაღებიც იქნებოდნენ — რევოლუციონერები თავისუფლებისათვის მებრძოლი ვაჟკაცები. და განა მარტო ვაჟკაცები? სუფსელი მასწავლებელი ქალი, ბაბი გურგენიძეც ხომ დაიჭირეს? ლუკა მეგრელიძეც ხომ იქ ზის? ყველას ჭამა უნდა, — ფიქრობდა სალომე, ტრი-ალებდა, კალათებს სტენიდა, დოქში ღვინოს ასხამდა. ბოლოს კიკინიას დააბარა: ნენაია, სიმინდს უშველეო, ფატუ მოგეხმარებო, ამალამ ვერ ჩამოვალ და ბაბუა ყაფლანს სთხოვე ჩვენთან გაათიოს ღამეო.

სანოვაგით დატვირთული სალომე მამაცურად გაუდგა ოზურგეთისაკენ. შორი მანძილი ჰქონდა ფეხით გასავლელი სამაზრო ქალაქამდის. მისი ფიქრით სამხრობაძის მაინც უნდა მიეტანა სადილი ტყვეებისათვის. ჭაპანაძის ეზოსთან რომ ჩაი-არა სალომემ, უკვე გვიან იყო. საქათმის და საღორის კარი ჯერაც არავის გაეღო. ქათმები კაკანებდნენ და ღორები ღრუტუნებდნენ. სამზარეულოშიაც არ ამოდიოდა ბოლი, ეტყობოდა ჭაპანაძის ბეულლეს კიდევ ეძინა, ან ფატუს შესვლას ელოდებოდა, უცდიდა როდის დაანთებდა გოგო ბუხარში ცეცხლს. გამწარებულმა სალომემ უნებლიეთ გაიღიმა და ნიშნის მოგებით თქვა თავისთვის: „აბრძანდი, მოურავის ბეულლე, გეყოფა

ძილი, უყმო ქალბატონო, ფატუ დღეს თქვენს ბუხარში ცეცხლს ალარ აანთებს. მიხედეთ ღორებს, ქათმებს, სანამ არ დაგწვიათ სახლ-კარი“.

მართლაც დიდხანს ელოდა ჭაპანაძის მეუღლე ფატუს.

— ნეტავ სად ჯანდაბაში წავიდა ეგ გოგო?

ბრაზი მოერია მოურავის მეუღლეს და შვილს გასძახა მეორე ოთახში, რომელსაც ჯერ კიდევ ღრმად ეძინა .

— დოდიკ, დოდიკო, ადექი, გენაცვალოს დედა, ნახე ერთი რა დაემართა იმ გოგოს, იქნებ კიდევ შეუჯდა ეშმაკები, აა?!

დოდიკომ თვალი ძლივს გაახილა, ზმორებით წამოდგა, მიიხედ-მოიხედა და მთქნარებით წარმოლტყვა:

— შეშაც არ მოუტანია მაგ ზარმაცს. ალბათ წისქვილში წაეთრეოდა.

— ერთი ამ ძლინკლიანს უყურეთ! როგორ გაბედა, რომ შეშა არ მოუტანია! აკაპასდა ჭაპანაძის მეუღლე.

ოთახში ძალზე ციოდა. თეთრად კიაფობდა თოვლით შეფუთვნილი მიდამოები. თეთრი შალითა ებურა იორამის ეზოს, თეთრ შალითაზე მხოლოდ ფატუს პატარა ფეხის ნატერფალი მოსჩანდა.

კიკინიამ იმ საღამოს ზურიკო და ფატუ მოიპატიჟა სიმინდის საფშენელად. ზაზასთანაც ჩაირბინა. ზაზა და ცაცუ თავიანთ სიმინდს ფშენილენ მთელ დღეს და ხელები დაკორძებოდათ. გამობრუნებული კიკინია ბაბუა ყაფლანთან შევიდა. ბაბუა ყაფლანს სიმინდის ფშენა არ შეეძლო. ოთხმოცდაათი წლის იყო ბაბუა ყაფლანი. სამაგიეროდ, ბიჭებთან საუბარი, ძველი ამბების თხრობა უყვარდა. განსაკუთრებით უყვარდა სასახლის მოგონება და გულქანის მკვლელობის ამბის მოყოლა. კიკინიამ ცეცხლის პირას ჭილობი გაშალა და ბაბუას მუთაქა დაუდო. კერაზე ცეცხლი ააბრიალა. მეგობრები მოუსხდნენ სიმინდს საფშენელად.

— სად შევწყვიტეთ, ბაბა, საუბარი იმ დღეს? — ჰკითხა ბაბუა ყაფლანმა კიკინიას.

— სასახლე რომ ბრწყინავდა ლამპებითა და ვერცხლის შანდლებით... სოფელს კრაქი არ ჰქონდა, — გაახსენა კიკინიამ.

— მართალია,— ღიმილით სთქვა ყაფლანმა, სოფელს კრა-
ქიც არ ჰქონდა, მხოლოდ ბატონებიან ბაღებს უნთებდნენ
ბაზმას. სასახლე კი უთვალავი სიმდიდრით ბრწყინავდა. სტამ-
ბოლის ქარვები, თეირანის ნოხები, ყანაუზები და ატლასები,
ოქსინო და მირინოზები, ვერცხლით მოჭედული რახტი და
აბჯარი. ვინ მოსთვლის, ბაბა, იმდენ სიმდიდრეს.

რად მოჰქონდათ სტამბოლის სოვდაგრებს ამდენი საჩუ-
ქრები სასახლეში? ჩვენი ქალიშვილების ქება, ბაბა, ცის კიდე-
მდე იყო განთქმული. ჩვენი ბიჭების სიყოჩაღე ქვეყანას აკვირ-
ვებდა. ამიტომ მოდიოდნენ ამ სიშორეზე სტამბოლელი სოვ-
დაგრები.

ერთხელ კაი ტაროსიანი ზაფხული იღგა. გლეხებმა ყანე-
ბის გათოხნა მოათავეს. საზამთრო შეშის მოსაპრელად ვემზა-
დებოდით. გვიხაროდა მოსავალს კაი პირი უჩანდა. კვირადლე-
ობით წირვას ვესწრებოდით და გასათხოვარ ქალიშვილებს
ვათვალეერებდით ახალგაზრდები. ბატონის დანა კისერზე
გვედგა, მაგრამ მაინც ცხოვრებაზე ვფიქრობდით. ასეა ბუნე-
ბის კანონი. ვაჟი რომ დავაქაცადება, ცოლი უნდა ითხოვოს,
ასე მომდინარეობს დასაბამიდან. ბატონებს ყმების მომრავ-
ლება უნდოდათ და ქვეყანას მომავალი თაობის აღრზდა. ასეა,
ბაბა, დრო დროს სცვლის, ჟამი ჟამს და თაობა თაობას. ჰოდა,
იმას ვამბობდი: კაი ბიჭი ვიყავი, მაღალი, წერწეტა, მხარბეჭი-
ანი. ადვილად ბატონიც კი ვერ შემხედავდა, თავადაზნაურებს
ტოლს არ ვუდებდი, მარა მაინც არ მირევდნენ თავიანთ წრეში.
თვრამეტ-ცხრამეტი წლისა ვიყავი. არც ბატონის მეშინოდა,
არც ღმერთის. ერთ დღეს დაბადებული ერთ დღეს მოკვდე-
ბი, ოღონდ გულქანი გავანთავისუფლო ქალბატონის ფარე-
შობიდან-მეთქი, ვფიქრობდი. გულქანის სილაამაზე განთქმუ-
ლი იყო ბაბა, დუნია მელექედში. სოფლის ბიჭები გულქან-
ზე ლექსებს მღეროდნენ:

„სუფსის პირზე, ბაილეთში,
სასახლეა ბროლისაო,
გულქან. შენი. სიყვარული
მელირსება როდისაო“.

„მინდორშია თეთრი ქვაო,
დავკარ ხელი თან ამყვანო,
გულქან. შენი სიყვარული
სადაც წაველ, თან წამყვანო“.

მღეროდნენ ბიჭები ლექსს და მე გული ბოლმით მეცხებოდა. ვიცოდი ქალბატონი ადვილად არ შეუშვებდა იმ გოგოს ხელს. ისიც ვიცოდი, რომ ბატონი სტამბოლელი სოვდაგრის ადლით ზომავდა მას და ქალბატონსაც მოალბობდა დატვირთული ჯორების დანახვა. ოქროსა და ვერცხლის ქურქლები, ბრილიანტის საყურეები, ლალმარგალიტის სამაჯურები და იაგუნდის თვლებიანი ქაშკაშები, ძვირფასი ქსოვილები და ხასხასი აბრეშუმის თავსახვევები. განა ტყუილუბრალოდ უგზავნიდა სტამბოლის ფაშა ამდენ სიმდიდრეს გურიის მთავრის შთამომავალს? ფაშას მოსწონდა ჩვენი ლერწამტანი ქალიშვილები და ბატონიც არ იშურებდა ფაშისთვის მუქთა საჩუქარს. ჰაიგიდი... ღეთის პირიდან გადავარდნილები, რომ მომაგონდებოდა ბაბა, კბილები ამიკაწკაწდებოდა, სანამ მქონდა ის ოხერი. ახლა აღარც კბილები მაქვს და...

ბაბუა ყაფლანმა ნაღვლიანად მოავლო თვალი კერასთან მოგუზგუზე ცეცხლს. ენანებოდა მოხუცს წარსული ახალგაზრდობა. ახლა ენანებოდა, რომ თავისუფლებისათვის ბრძოლის ხანაში წინანდებურად ველარ სჩქედდა სისხლი მის ძარღვებში. მაგრამ გული მაინც არ უდგებოდა. ახალი, განმეორებული სიცოცხლე სწყუროდა. ენატრებოდა თავისუფალი სამშობლო. მაგრამ თავისუფლების მზე ისევ მოიღრუბლა და ბაბუა ყაფლანსაც გული მიეწურა.

— მერე, მერე, ბაბუ, — აღარ აცალეს მოხუცს ბიჭებმა დაფიქრება.

— მერე ერთ ზაფხულს, სასახლეს სტამბოლის სოვდაგრები ეწვია. შეკვეთილში ნავები დააბეს და ძღვენი ჯორებზე გადმოტვირთეს. ძვირფას ნივთებს ქალბატონი აწესრიგებდა დაკეტილ ოთახში. გულქანი თავზე ადგა ქალბატონს და არ იცოდა საწყალმა, რომ ეს ძვირფასი ნივთები მისი სიცოცხლის საფასურად იყო მოტანილი. როცა ხარბად დაჰყურებდა ნივ-

თებს, ქალბატონმა თავი ასწია სკივრიდან და ცბიერი ღიმილით ჰკითხა:

— გოგოვ, არ გინდა შენც გქონდეს ამისთანა ფარჩის კაბები და ფოჩიანი მოსასხამები?

— მე ვინ მადირსებს, ქალბატონო, ამ ბედნიერებას?!

— მე მინდა ფაშას მიგათხოვო, რომ ყელამდე სიმდიდრით აგავსოს, ოქროში და ვერცხლში ჩაგსვას და ქალბატონივით გაცხოვროს. მე შენთვის სიკეთე მინდა. რას იტყვი ჩემი დედობრივი მზრუნველობისათვის, გოგოვ? ხომ მოხარული იქნები ბატონისა და ჩემ მიერ ამ ბედნიერების მონიჭების გამო?

გულქანი გაქვევებული იდგა, ხმას არ იღებდა. ბოლოს თვალები რომ დაუბნელდა და ხელიდან ნივთები დაუცვივდა, ქალბატონმა მარაო მოუფართხუნა სახეზე და დაცინვით უთხრა:

— რა მოგივიდა, გოგოვ, რა ღმერთი გიწყრება, სიხარულმა ხომ არ გაგაბრუა, საცოდაო? ეგებ ელდა გეცა ერთბაშად?

ქალბატონი გოგმანით წამოდგა და ვარდის წყალი მიაპკურა სახეზე. როცა გულქანი გონს მოვიდა, საბრალოს თავი სიზმარში ეგონა. არ სჯეროდა, თუ ქალბატონი გაიმეტებდა.

— ქალბატონო, შენი ქირიმე, მეორედ აღარ მეხუმრო! არც ფაშა მინდა და არც მისი სიმდიდრე. ყველაფერს მირჩევნია ნენაის ფაცხა და თქვენი სამსახური, — შეევედრა გულქანი ქალბატონს.

— ბრიყვო, რა იცი შენ კაი და ავი. ღორის თავს ხალიჩაზე სდებდნენ და ნაცარში მიგორავდაო, ნათქვამია, ისე გქირს შენც. მადლობა უთხარი ბატონს, რომ გაგაბედნიერა.

— რა მინდა, ქალბატონო, სათათრეთში! ცოცხალი არ წავალ და მკვდარს თუ წამიღებენ — წამიღონ, — გადაქრით სთქვა გულქანმა.

— მერე, ბაბუა, შეასრულა სიტყვა გულქანმა? — მყისვე შეეკითხა ფატუ ბაბუა ყაფლანს.

— აი, გეტყვი, ბაბა, როგორ შეასრულა: ფამგზავრების წინა ღამით, როცა სასახლე მშვიდი ძილის ტკბილ სიზმარში გაეხვია, გულქანმა სასახლიდან გამოპარვა მოახერხა. ჩემსკენ გამოქანდა. ზაფხული იყო და იცოდა, იმ ღამეს საჯინბოს

ლია დერეფანში მეძინა. მოვიდა და სვეტივით გაჩერდა ჩემს წინ. ნუ შეკრთებო, მითხრა, ვაჟკაცს გმირობა გამართებსო.

— მართალია-მეთქი, დავუდასტურე, ქალის ლეჩაქი დამეხუროს, რასაც შემასახელებ, თუ ვერ შეგისრულო-მეთქი.

გულქანს თვალეზი გაუბრწყინდა სიხარულით.

— ვიცი, ჩვენი გული დიდი ხანია ერთმანეთისათვის ფეთქსო, მითხრა, მარა ჩვენ სამუდამოდ უნდა გამოვეთხოვოთ ერთმანეთსო.

ცა ჩამოინგრა მეგონა ჩემს თავზე. მაგრამ ისევ გულქანმა შემომიძახა: არ წახდეთ, ვაჟკაცი, — არა-მეთქი — მივეცი სიტყვა. მაშინ დაიჩოქა და შემევედრა: თათრების ხელში ნუ ჩამაგდებო. მამაჩემის გვერდით დავიმარხოო. საცოდავმა დედამ დამიტყუოსო. მომკალიო, მხოლოდ მაშინ, რა წამსაც ქალბატონმა გასამგზავრებლად გამიმეტოსო.

ჩემთვის ეს საშინელი მოსასმენი იყო. მაგრამ მანამ მემუდარა, სანამ სიტყვას ჩამომართმევდა.

მთელი ღამე ვლესე დანა. საზარლად მიძგერდა გული. ვერ გადამეწყვიტა, ვისთვის დამეკრა სასიკვდილოდ — ბატონისთვის, ქალბატონისთვის, თუ გულქანისათვის, რომელიც ქვეყანას მერჩია.

დილამ ინათა. მოვემზადე „საყაჩალოდ“, — გადავწყვიტე: ჯერ გულქანს მოვკლავ, მერე ბატონს და ამის შემდეგ აღარ ვჩივი ჩემს თავს-მეთქი. ავიარე სასახლის კიბე სწორედ იმ დროს, როცა გულქანი თავის ოთახიდან გამოყავდა დარაჯს ნაბადში შეხვეული. როცა დამინახა გულქანმა, ნაბადი მოიგლიჯა და ისეთი მომხიბლავი თვალეზი შემომანათა, რომ დასაკრავად აწეული მარჯვენა ჰაერში გამიჩერდა. მაშინ გულქანი თვითონ მწვდა, დანა გამომგლიჯა და თვითონ დაიკრა გულში. წავხდი ვაჟკაცი... ასე იყო, ბაბა, ეს ამბავი. ასე დაიღვარა გულქანის უმანკო სისხლი ამ ღვთის გაჩენილ მიწაზე. მანამ არ აშრება, ბაბა, ეს სისხლი, სანამ ბატონიშვილების გვარი არ მოსინსილდება.

— მოსინსილდა კიდეც, — სთქვა კიკინიამ.

ზურიკომ, რომელიც დიდი ხანია მოხუცს გულზე უცქეროდა, უცებ ჰკითხა:

— ბაბუ, ეს მედალი საიდან გაქვს?

— ბაბუა ყაფლანმა გაიცინა.

— ხომ გითხარით, ბაბა, კაი ბიჭი ვიყავი-მეტქი. სასახლის იმ საშინელი ამბის მერე „დრუჟინაში“ მიმიღეს და ეს მედალი იქ თათრებთან ომში მივიღე.

— რისთვის მოგცეს?

— „ზახრაბუსტის“ მენდალია, ბაბა.

— რა არის, ბაბუ, „ზახრაბუსტი“?

— ვაჟკაცობისათვის — გამბედაობისათვის.

— აა, მივხვდი, მივხვდი, ბაბუ!

კიკინიამ გადაატრიალა ყაფლანის გულზე დაკიდებული მედალი და წაიკითხა რუსული ასოებით დაწერილი.

— ხა, ხა, ხა, — გადაიხარხარეს ბიჭებმა. ფატუს არაფერი ესმოდა მედალის. სულ გულქანზე ფიქრობდა.

მოათავა ბაბუა ყაფლანმა ძველი ამბის თხრობა და განთიადმაც შემოაქყიტა სალომეს ფაცხაში.

უვარგისი იარაღი

მზე მალლა იღვა, როცა ზაზა, კიკინია და ზურიკო ერთმანეთს შეხვდნენ კორტოხზე. კიკინიამ ბევრი აცინა ზაზა, — უამბო, როგორ მირბოდა ფატუ თავისი ფუთით შინისაკენ.

— აბა ახლა ვნახოთ, ვინლა ამოუტანს ჭაპანაძის „ქალბატონს“ ფქვილს, — სთქვა ზაზამ.

— ვნახოთ „გიმნაზისტი“ როგორ მოიკიდებს ზურგზე ტომარას, — ჩაიციინა კიკინიამ და მერე სამივემ ხარხარი მორთეს.

დოდიკა ბათუმში სწავლობდა გიმნაზიაში და დეკემბრის არდადეგებზე ამოსულიყო შინ. ზაზა, კიკინია და ზურიკო სოფლის ორკლასიან სკოლაში სწავლობდნენ და შურით უცქეროდნენ გიმნაზიის ფორმაში გამოწყობილ ჭაპანაძის ვაჟს, რომელიც ჩირადაც არ აგდებდა სოფლის ბიჭებს.

მზე ოდნავ ათბობდა ჰაერს.

ბიჭები კორტოხიდან დიდხანს იყურებოდნენ სადგურისაკენ.

— ეს ვინ არის, კორტოხზე რომ ამოდის?

სამივემ იქით მიიხედა.

— ბიძია ფილიმონია, ბიჭო, შეხედე, როგორ მობობლავს საწყალო, — სიბრაღულით სთქვა ზაზამ.

— ამას რაღა აწუხებს, — გაიღიმა ზურიკომ. — ქვეყანა რომ გადაიწვას, ამას მაინც არაფერი არ დაეწვება.

ფილიმონს მართლაც არაფერი არ გააჩნდა, არც ცოლ-შვილი, არც სახლ-კარი. ერთი დათვის ტყავი ჰქონდა და ერთი რუხი ფერის კატა ჰყავდა. ვირთხებს ეშინოდა ფილიმონის. კატა დიდ მეგობრობას უწევდა ვირთხების წინააღმდეგ ბრძოლაში, — წისქვილის გმირს ეძახდა. ყველის ნატეხი თუ გააჩნდა, უმალ მის „კატუნის“ აკმევდა.

— ამას რატომ ამბობ?! — შეუტიეს ზურიკოს კიკინიამ და ზაზამ. — ბიძია ფილიმონიც ხომ ახალი თაობის არის? ახალი თაობის კაცები მარტო თავისთვის ზრუნავენ?

— არა, სოფლისათვის ზრუნავენ, სამშობლოს თავისუფლებისათვის იბრძვიან. შერცხვა ზურიკოს და შეეცადა შეცდომის გამოსწორებას.

— ჰოდა რაღას ხუმრობ? ბიძია ფილიმონსაც ხომ გული აქვს?! -

— და მერე როგორი კეთილი გული! დაუმატა ზაზამ კიკინას ნათქვამს.

აი ბიძია ფილიმონიც. ძლივს ამობობდა. რამდენჯერმე დაუცდა თოვლზე ფეხი, არ დაუკენესია, მაინც მაღლიანი თვალთ გადახედა ველებს.

ბუნების უსაზღვრო სილამაზემ მოხიბლა ფილიმონი. სიხარული სწყუროდა ბერიკაცს, მაგრამ სიხარულის ნაცვლად ფილიმონს გოროზი სევდა შემოაწვა. ჩამოკენკილი ფარაჯის კალთები აიკეცა და ბიჭებს მიმართა:

— ბიძიებო, იცით, როგორ მიყვარს სიცოცხლე? მინდა კიდევ ვუმზირო ამ მშვენიერ ქვეყანას, ერთხანს კიდევ მათობოდეს ეს მზე. მარა რა გაეწყობა, მოვხუცდი მგონია, სიკვდილი ყოველდამე მიკაკუნებს წისქვილის კარზე, ვწუხვარ, რომ ვეღარ ვნახავ ჩემს ლამაზ სამშობლოს თავისუფალს.

— რას ამბობ, ბიძია ფილიმონ, რა დროს სიკვდილია!

მღელვარე ხმით შესძახა ზაზამ, — ას წელს უნდა იცოცხო. მტრების ჯიხნე უნდა მოესწრო თავისუფლებას. არაუშავს, დღეს დავმარცხდით, ხვალ გავიმარჯვებთ.

— ღმერთმა ჰქნას, მარა მაშინ ნუ დაგავიწყდებით, ბიძებო, და სთქვით: „საწყალ ფილიმონსაც უხაროდა სამშობლოს თავისუფლებათქო“. ამოდით და ერთი წითელი ნაქერი ჩემს საფლავსაც დააფარეთ.

ზაზას გულით უნდოდა ფიცი დაედვა ფილიმონის წინაშე, რომ შეასრულებდა მის ანდერძს, მაგრამ ამ დროს მათი ყურადღება კორტოხის ძირში, შარაზე მიმავალი ურმის კრიალმა მიიქცია. ფილიმონმა შუბლი მოიჩრდილა.

— ეს რა მიაქვთ ურმით? — იკითხა, რადგან მისი თვალი შორს ვერ ამჩნევდა საგანს.

ზურიკოს სიცილი აუვარდა. კიკინიამ და ზაზამაც გადაიხარხარეს. მათ იცოდნენ სოფელი დღეს უვარგის იარაღს აგროვებდა მთავრობისათვის ჩასაბარებლად.

— შეხედე, ბიძია ფილიმონ, თამარის ციხეზე რომ ადამის-წლის დაჟანგული ზარბაზანი ეგდო, ისიც დაუდვიათ ურემზე. ხა, ხა, ხა... — ისევ ახარხარდნენ ბიჭები.

— ბიძებო, რა დროს სიცილია. თქვენს გაზრდას, ერთი დაეწიეთ და გააჩერეთ ის ურემი.

როდესაც ბიჭები ურმებისაკენ გაიქცნენ, ფილიმონი კორტოხიდან გაყინულ თოვლზე დაეშვა და ისე ჩასრიალდა, თითქოს ციგაზე იჯდა. თავი ველარ შეიკავა, გადაყირავდა და შუა შარაზე გაიშხლართა. ძლივს წამოფოფხდა, შედგა, კვლავ წაფორხილდა. არ შეუნიშნავს, მისი თავკომბალა ბზის ჯოხი რომ ხელში აღარ ჰქონდა.

— ჰა-უუ!.. — ისე დასკვივლა, სანამ ბიჭები დაეწეოდნენ ურმებს, მეურმეები გაჩერდნენ.

— რა იყო, ფილიმონ, რამ აგაღელვა, კაცო, ეგებ გგონია ვარგისი იარაღი მიგვაქვს? ისე ღმერთი ააშენებს ჰაპანაძისა და ლევარსია კოტრის ოჯახს, — გესლით სთქვა სიკომ, ხოლო გიგო, რომელიც ყოველთვის ოხუნჯობის ხასიათზე იყო, ფილიმონს წინ გადაელობა და განგებ შესძახა:

— აბა, აბა, ხელები ზევით, ბერიკაცო!.. თორემ ხომ ხე-

დავ ზარბაზანს? გავარდება, ბუ... და ისე დაუსტვინა გიგომ, რომ ყველას გაეცინა, მხოლოდ მარტო ფილიმონი ალუღლუღდა საყვედურით:

— მომკალით კაკალი კაცი და ეგ არის. აწი მე რაღას ვივარგებ! როცა ფქვილი გამოგელევით, მაშინ გაგახსენდებთ ფილიმონი. როცა „საქმეა“, მაშინ არ ფიქრობთ ფილიმონასაც თუ გული აქვს. ოჯახქორებო, ერთი გეკითხათ მაინც, იქნებ მეც მქონდა ეგ საპარტახე იარაღი.

ამ სიტყვებით ფილიმონი ჩავიდა წისქვილში, გამოიტანა უჩახმახო, დაეანგული ფილთა და ურემზე დააგლო.

— ახლა, წადით, ნულარ აყოვნებთ, — სთქვა დინჯად ბერიკაცმა, — მხოლოდ გახსოვდეთ: სადაც თქვენი თავი კაცად ახსენოთ, იქ ფილიმონსაც ნუ დაივიწყებთ.

დარბეული ოჯახი

ცის დაღმართისაკენ დაქანებული, სითბომოკლებული ზამთრის მზე უხალისოდ იხედებოდა, როცა ზაზამ საკმელი წაუღო ტყეში პარტიზან მამას. მშმა კარავში არ დაუხვდა. მირიანი წინა ღამით ზემო-გურიისში წასულიყო მეთაურების კრებაზე. ზაზამ დარიგებისამებრ აბგაში ჩაუწყო მამას საკმელი, ხეზე დაჰკიდა და უკან გაბრუნდა ცარიელი კალათით. ტყიდან სერზე რომ აირბინა და გადაიხვდა, თეთრი რიკულებიანი პატარა ოდა აღარ სჩანდა. ოდის ადგილას დაგრავნილი კვამლი ამოდიოდა. ზაზამ სირბილით გასწია შინისაკენ. მიუახლოვდა ეზოს და გული აუღელდა ყმაწვილს: წნელით შეღობილი ეზო სულ დაელეწათ კაზაკების ცხენებს. ოდა ცეცხლში იყო გახვეული. ოდის დერეფანში წლის სარჩო სიმინდი იწვოდა. ველარ მოასწრო ცაცუმ დაფშენილი სიმინდის ტყეში გატანა და დამალვა. ზაზამ აღშფოთებული თვალეზი ყოველ მხარეს მოავლო, შეფიქრიანდა ზაზა: „სად უნდა წასულიყო დედა? მოასწრო გაქცევა, თუ ცეცხლში იწვას?“ შავი ფიქრები აირ-დაირია ყმაწვილის თავში. აგერ უცებ, კაზაკების ცხენებში თვალი მოჰკრა ჭაპანაძეს. ბრაზმა აიტანა

ზაზა. იორამს ყინვით წაწითლებული ცხვირი ურცხვად გამოეყო ყარაბანდულის ყაპალახიდან და მიჩიანის ხელით შენახულ სანთლის არაყს ოფიცერს სთავაზობდა. აგერ, ერთ კაზაკს დამარილებული ღორის ხორცი გამოეტანა და სასოებით ამოედო ილღიაში. მიიხედა ზაზამ და დაინახა, მეორე კაზაკი მის წაბლისფერ ლამაზ დეკეულს მიათრევდა.

საკმაოდ შეღამებული იყო, მაგრამ თოვლის სითეთრეზე და ცეცხლის სინათლეზე ყველაფერი კარგად მოსჩანდა. ნაკაშიძის ნამოურაგმა თვითონაც გადაჰკრა არაყი. კიდევ აავსო კიქა და ოფიცერს წასჩურჩულა: „ეს თქვენი სადღეგრძელო იყოს“. ოფიცერი ფეხზე ძლივს იდგა. ჰაპანაძე სადგურშიაც გაუმასპინძლდა მათ დაკეტილი დუქნების იატაკქვეშ ჩამალული ღვინოებითა და მაგარი სასმელებით. იორამის თვალს არ გამოეპარა ვაჟრების „ოინი“, იცოდა იატაკქვეშ მათი მარნები. ახლა ოფიცერი და მისი კაზაკები — ყველანი მთვრალები იყვნენ, გარდა ჰაპანაძისა. ზაზა უეცარმა სიბრაშემ ცეცხლივით აანთო. აღარ დაფიქრებულა, საღორის წინ დაგდებულ ქვას ხელი წამოაწყო და პირდაპირ სახეში ესროლა ჰაპანაძეს. იორამმა მაშინ დაინახა ყმაწვილი, როცა ქვამ წინა კბილები ჩაუნგრია. ჰაპანაძეს სისხლი გადმოსკდა ცხვირ-პირიდან. ცხენზე შემგდარ ოფიცერს ხმალში სწვდა, და ენის ბორძიკით უთხრა:

— შეხეთ, ბატონო, ეს კვიმატი ბიჭი იმ ძაღლის ლეკვია. იორამის პირიდან ჩამოდენილმა სისხლმა და ზაზას დანახვამ გაღეშილი ოფიცერი გააბოროტა.

— ეს რა ჰქენი, „ჩორნი ჩორტ“ — დაუყვირა ყმაწვილს. მერე ცხენს სადავე გაუწია, გვერდით მიაყენა და მრისხანედ დაუწყო გამოკითხვა:

— ეს კალათი სად გქონდა? სადელი წაუღე მამაშენს? სად არის მამაშენი?

ზაზა გაქვევებული იდგა ერთ ადგილას. მას კარგად ესმოდა, რასაც ეკითხებოდნენ რუსულად, მაგრამ ყურში არ უშვებდა, ხმას არ იღებდა. ზაზას დედაზე ფიქრი სტანჯავდა, თვალით დედას დაეძებდა, ელანდებოდა: დახვეულ აღსა და კვამლში ცეცხლი თითქოს დედის კაბის კალთას ებრიალებოდა.

როცა ოფიცერმა კითხვაზე პასუხი ვერ მიიღო, გადასწვდა, მხრებზე მათრახი გადააწნა და ხმამაღლა ჩასძახა:

— სთქვი, ბიჩო,— სთქვი, თორემ...

ზაზა მათრახის სიმწვავისაგან ოდნავ დაიმანქა, ზიზლით შეხედა ოფიცერს და ისევ ცეცხლს მიაშტერდა. რატომღაც მოეჩვენა, თითქოს დედის გრძელი ნაწნავები იწვოდა. გული აემღვრა. ერთ ადგილას გაშეშდა. თავში მამის უკანასკნელი სიტყვა რეკდა: „ზაზა არ გამცემსო“...

ზაზამ მართლაც არ გასცა მამა.

ოფიცერი უფრო გააცეცხლა ყმაწვილის გაჯიუტებულმა მძულვარე გამოხედვამ. გაღეშილ მხეცს ამ პატარა არსებაშიაც ბუმბერაზი მტერი გამოეხატა, ასე ამაყი, ასე მედიდური!

„ფუ! ჩორნი ჩორტ“ — ოფიცერმა კბილები დაადრკიალა ბრაზისაგან და ხელი დამბაჩაზე იტაცა...

ზაზა თოვლზე შეტორტმანდა...

• ოფიცერმა ცხენი შეაბრუნა. თითქო აბეზარი კაჭკაჭი ჩამოაგდო ტოტიდან, — მეტი არაფერი უგრძენია მის გულს.

როცა ცხენმა წაქცეულ ღობეს გადაალაჯა, ოფიცერმა ცივად ბრძანა: დედაკაცს ყბა და ხელ-ფეხი გაუხსენითო. კაზაკებმა ბრძანება შეასრულეს. ქალს თოკი მოხსნეს, გაანთავისუფლეს და თოვლზე დააგდეს. ჰკრეს ცხენებს მათრახი და გზას გაუდგნენ.

დამბაჩის ქუხილმა სოფელს თავზარი დასცა. სერს გაღმა ყორეს მოფარებული ხალხი შორიდან ხედავდა, როგორ იფერფლებოდა მირიანის ოჯახი, როგორ იკლაკნებოდა ჰაერში ალი და კვამლი. მაგრამ არ იცოდნენ რა ხდებოდა იქ, ეზოში. ცეცხლის სინათლეზე მხოლოდ კაზაკებს ხედავდნენ, და იმაზე მსჯელობდნენ გლეხები, თუ საიდან მოისმა დამბაჩის ხმა, ან ვინ გაისროლა.

— კაცო, მირიანი ხომ არ გაისროლიდა?

— რას ამბობ, კაცო! მირიანს ხუთი ოჯახი რომ ჰქონოდა და დაეწვათ, სოფლის გადაწყვეტილებას მაინც არ დაარღვევდა.

ესიტყვებოდნენ გლეხები ერთმანეთს.

— ამ დროს პროვოკატორის მეტი ვინ გაისროლიდა!—

სთქვა ბოლოს სიკომ. სოფელში საჩიტე „ფილოს“ გასროლაც კი აკრძალული იყო.

— იქნებ თვითონ კაზაკებმა გაისროლეს ხალხის დასაშინებლად, — ჩაერივნენ ლაპარაკში ქალები.

— კი, მარა, ერთი კაკალი ტყვია?! — არ დაეთანხმა სიკო ქალების აზრს.

ღამე ჩამობნელდა. ცეცხლის ალი ჩაჰქრა.

ნამწვევებიდან მხოლოდ კვამლი ამოდითდა.

მეზობლებმა რაკი შეამჩნიეს კაზაკების წასვლა, მირიანის ეზოს მიუახლოვდნენ, ჩაღწილი ღობიდან გადაიხედეს. არავინ სჩანდა.

— ცა-ცუ-ნი-აა!..

— ზა-ზა-აა!..

გადასძახეს ჩასკვარამებულ მიდამოს.

მირიანის ეზოში ადამიანის ბაიბური არ ისმოდა.

მეზობლებმა იცოდნენ, მირიანი უკვე ყაჩაღად იყო გასული.

— ამ სიბნელეში ცაცუნია რაღას დაუცდიდა. ალბათ ძმასთან წავიდოდა ნაციხარზე. ზაზასაც, რასაკვირველია, თან წაიყვანდა.

შეაჯერეს გული და ისევ გადასძახეს:

— ცა-ცუ-ნი-აა!..

— ზა-ზა-აა!..

კვლავ არავინ პასუხობდა.

მხოლოდ ღამის დუმბილში სადღაც ბროლიას ყმუილი გაისმა და ისიც მიწყდა.

მეზობლები გულდამწვარი დაბრუნდნენ თავიანთ სახლში. ხვალ თუ ზეგ მთელი სოფლის აწიოკებას მოელოდნენ.

ჯარი უკვე შესული იყო ოზურგეთში. იწვოდა ქალაქი. მაზრის ახალი უფროსი ოზურგეთში იბარებდა გლეხკაცობას, მემამულეების ზარალის ანაზღაურებას და სოფლის მეთაურ—რევოლუციონერების შეპყრობას მოითხოვდა. ამაზე იყვნენ ახლა გლეხები აღშფოთებულნი. შავ ფიქრებში გახვეული ისხდნენ კერასთან და ტანთგაუხდელი სთვლემდნენ. არავინ იცოდა დანამდვილებით, რას მოუტანდა ქვეყანას 1906 წელი.

თოვლზე მკვდარივით დაგდებულმა ცაცუმ ხელ-ფეხი გაანძრია. თითქოს დიდიხნის საღათას ძილიდან გამოერკვაო, თვალი გაახილა, მაგრამ მის გახელილ თვალეებში ადამიანური აზრი აღარ გამოკრთოდა. ცაცუ ცეცხლის მეტს აღარაფერს ხედავდა თავის გარშემო. წამოხტა და გონებადაკარგულმა ტანისამოსს დაუწყო გლეჯა. მერე ხელები გაშალა და გაიქცა. უსიტყვოდ მირბოდა მდუმარე ტრამალზე, ეგონა ყოველი მხრიდან ცეცხლი აცვივოდა. ასე ირბინა ცაცუმ უგზოუკვლოდ სოფელს გადაღმა თოვლით დაფენილ ჭალებსა. და მინდვრებში. არ შეუმჩნევია ცის კიდემდე გაშლილი ზღვა, ქარივით მიჰქროდა წინ, უაზროდ შევარდა აქაფებულ ზვირთებში და შთაინთქა.

ბროლიამ კარგა მანძილზე მისდია ცაცუს ნაკვალევს. სოფლის ბოლოზე შეჩერდა. გონიერ ძაღლს ეზოში მარტოდ მიგდებული ზაზა ეგულეებოდა. შემობრუნდა, სახლისაკენ მოკურცხლა, გარუჯულ ბუხარს შემოუბრინა და წკნავილით მიიჭრა ზაზასთან, გვერდით მოუწვა და თავი გულზე დაადო.

ცხრაას ხუთი წლის დეკემბრის უკანასკნელი ღამე მიიწურა. ახალი წელი თენდებოდა.

ბთებს იქით გაშლილი ჰორიზონტი ალიონმა შეაფერადა. სოფელი სდუმდა. თოფი არავის გაუსროლია, არც ჩიჩილაკი გაუწყვია წითელი კურკანტელით, არც „აგუნა“ გადაუძახიათ, არც „ქათამი უფერხავთ“.

გათენდა ცხრაას ექვსი წელი. სოფელში ჩამიჩუმე არ ისმოდა. მხოლოდ კბილებჩამტვრეულმა იორამ ჰაპანაძემ გამოიტანა საჩიტე ფილთა და სამჯერ გაისროლა, „გაჯობეო“, — გადასძახა სოფელს და თაბახზე დადებულ ღორის თავს პირველმა მოსჭრა ყური. ღვინით სავსე ჭიქა აიღო და ჩახლეჩილი ზრინწიანი ხმით შემოსძახა: „ჟა-მი-ერ, ბეირუმ მრავალ ჟა-მი-ერ“. ცოლ-შვილს ახალი წელი მიულოცა და გაშლილ სუფრას მიუჯდა.

ამ დროს საძი ღამის უძინარი, გაფითრებული მირიანი სერზე ამოდოდა იმ ბილიკით, საიდანაც ზაზამ გუშინ ამოირბინა. მირიანმა იცნო გაყინულ თოვლზე ზაზას პატარა ფეხების ნაკვალევი. მაგრამ ახლა არ იცოდა სად იყო მისი „ვაჟკაცი“, ან ცაყუნიათ სად შეაფარა თავი. სერიდან გადმოიხედა, მის ეზოში მარტო შავად გარუჯული ბუნარი იდგა.

მირიანი ჩქარი ნაბიჯით გაეშურა ნასახლარისაკენ. ბროლიამ შორიდან იყნოსა ოჯახის უფროსის ეზოში შესვლა. გაიქცა, მირიანს შეახტა, ნაბადზე მოეტოვრებინა, ფეხებში გამოედო, ისევ შეახტა გულზე, მერე უკან გაჰკურცხლა, ბუნარს შემოუბრინა, ზაზასთან მიიჭრა.

მირიანმა იგრძნო, ოჯახის გადაწვაზე უფრო დიდი უბედურება. სალორეს ჩაუარა, შეიხედა, იქ არავინ იყო. მერე იქით მოუარა, სადაც ძალი წემუტუნებდა. ზაზა გალურჯებული ეგდო პირაღმა. შეშფოთდა მირიანი, წაბარბაცდა, მუხლები აუცახცახდა. „ზაზა, ბაბა, ჩემო ნუგეშო“ — წაიჩურჩულა და უგონოდ ჩაიყეცა. ცოტა ხნის შემდეგ ისევ მოიკრიბა ძალღონე, წამოდგა და დააქქერდა თავის „ვაჟკაცს“. მერე სოფელს გახედა.

არსაიდან ბაიბური არ ისმოდა. ჯერ მზე არ იყო ამოწვერილი. მირიანმა კვლავ გახედა სოფელს და თავში ახირებული აზრი დაეხადა: „ნულარ იხედები იქით მირიან, სოფელს შენს თავს სთხოვენ, შენი გულისათვის ემუქრებიან, შენ ახლა ყაჩაღი ხარ და ჩქარა გაეცალე აქაურობას!“

უბედურმა მამამ სალორესთან ბარი ნახა დაგდებული, აიღო და ბუნარის წინ საფლავი გათხარა. ნაბადი მოიხსნა, შვილის გაციებული გვაში ფრთხილად შეახვია და საფლავში ჩაასვენა, ზევიდან ფიცრები გადაახურა და მიწა დააყარა, დიდი ლოდი გულზე დაადო. ცაყუნია აღარ მოჰყითხავს მირიანს. მისთვის გასაგები იყო, რომ ცაყუ ცოცხალი აღარ იქნებოდა. მაინც მოავლო თვალი დანახშირებულ ეზოს. ნახშირში არაფერი სჩანდა.

ღიღხანს იდგა დამწუხრებული მირიანი. დასცქეროდა ლოდს და აგონდებოდა ოთხი დღის წინ იქ გაშლილი პატარა სუფრა, უკანასკნელი ტკბილი საუბარი. ამ ტკბილ ადგილას

ახლა მისი ვაჟკაცის საფლავს სტოვებდა ობლად. ბარემ მირიანს უნდოდა თავისთვისაც გაეთხარა აქ საფლავი, მაგრამ წითელ პარტიზანს დიდი მოვალეობა აწვა კისერზე.

დაჩაგრული, დაბეჩავებული სამშობლოს სიყვარული ცეცხლივით ინთებოდა უტენი რევოლუციონერის გულში და მომავალი ბრძოლსავე უნათებდა გზას.

ინვოდა ოზურგეთი

«Я, не протягивая руки, коротко объясил г. Старосельскому, что высшая власть в крае, дальнейшее пребывание их у власти, считает не нужным. Генерал-майор Алиханов. (ДШ)¹.

1906 г.»

გზამშვიდობისა, კეთილო ადამიანო, მადლობის ნიშნათ სთქვა ერთმა ქუთაისელმა ცნობილმა ქართველმა, როცა თვალი შეასწრო სადგურზე ოთხი ჟანდარმის თანხლებით განსაკუთრებულ ვაგონში მჯდომ სტაროსელსკის. 1906 წლის 12 იანვრის დამე იყო.

მატარებელს მიჰყავდა კეთილი ადამიანი. არამზადებს დარჩათ ხელში ქვეყნის სადავე. დღეიდან ალიხანოვ-ავარსკი განაგებდა მთელი გუბერნიის ხალხის ბედს. გურიას კრილოვის ჯარი უკიდებდა ცეცხლს. იწვოდა ოზურგეთი.

პეტერბურგის მუშებმა წააგეს რევოლუცია. დამარცხდნენ ქედმაღალი სევასტოპოლის მეზღვაურები. უკუნეთი დაეუფლა „ქართა ქალაქს“.

იფერფლებოდა გურია.

მოედანზე ჭვარტლი ეყარა. ცეცხლი ეკიდებოდა სახლებს. არავინ აქრობდა. ასე სურდა ავარსკის და კრილოვიც მის ბრძა-

¹ Дело штаба Кавказского военного округа.

ნებას ასრულებდა. ცეცხლში იყო გახვეული ჩონხატაური, ას-
კანა, ხიდისთავი.

გარბოდნენ მეთაურები საითაც მოასწრებდნენ გაქცევას.
ალიხანოვი ბრძანებას ბრძანებაზე გზავნიდა: „მოგვეციოთ მე-
თაურებიო“. ხალხი სდუმდა. მოხუცები გულგრილად უცქე-
როდნენ გადამწეარ სახლ-კარს. ისინი ტყეში გასულ შვილებზე
ფიქრობდნენ.

ბეგლარ მანთიძე მთელი დღე გაშტერებული იჯდა მის
ფაცხაში, რომელიც რაღაც სასწაულით ჯერ კიდევ არ დაეწვათ.

მაკა კრიჟაშეკრული ჩაჰკირკიტებდა მახარეს წერილს. გუ-
შინ გზად მიმავალ მახარეს წისქვილში დაეტოვებია წერილი.
დღეს ფილიმონმა ამოუტანა მაკას.

მახარე აცნობებდა მშობლებს მის გამგზავრებას საზღვარ-
გარეთ. „ახლა მე დამაბრალეთ ყველაფერი. სთქვით, ყველა-
ფერში მე ვარ დამნაშავე“, — სწერდა მშობლებს მახარე.

ფიქრი სამშობლოზე

„მელას აქვს ხერელო, თავის ბუდე — ჩიტს,
კაცსა — სამშობლო“.

ბ ა ი რ ი ნ ი

გემ „სანტას“ დასავლეთ ევროპისაკენ ეჭირა გეზი.
„სანტა“ ერთი კვირის წინ გავიდა ბათუმის ნავსადგურიდან.
ეს იყო აპრილში, 1906 წ. „სანტა“ ნელა მიარღვევდა წყნარ
ზღვას.

მახარე იღგა გემბანზე, გამხდარი, გაფითრებული. სამი თვე
ტყე-ლრეში ნახეტიალს ადამიანის ფერი დაჰკარგოდა. ფე-
ხებთან ჩემოდანი ეგდო. თავჩაკიდული დასცქეროდა ზღვას.
ხანდახან დელფინები ამოყოფდნენ თავს, შეხედავდნენ ქვეყა-
ნას და ისევ ჩაიმალებოდნენ წყალში.

მახარეს ნათელი შუბლი სამშობლოზე ფიქრს დაელარა.
მშობლიური კუთხის ამბები ირეოდა მახარეს თავში. თვალწინ
ეხატოდა გადამწეარი სოფლები, ცხენების ფლოქვეებით გათე-
ლილი გურიის სამაზრო ქალაქი, მირიანის დანგრეული ოჯახი.

მახარე თითქოს ხედავდა ისლიანი სახლების წინ ჩამომსხდარ მოხუცებს. მოხუცები ალბათ ფიქრობენ: როგორ მოიყვანონ ქუჩაზე თავიანთი შვილები. არა, არა, ტყუილად ფიქრობს ბატონი მალამა, ერთ სიტყვასაც ვერ დასტყუებს „ბრძენ მოხუცებს“. მოხუცებს უფრო მეტი ახსოვთ მწვავე დღეები.

გემი „სანტა“, მიარღვევს ტალღებს.

— რას იზამს ნეტავ ხალხი? შეურიგდება ისევ მონობას? მახარემ — იქ გაზაფხული დატოვა. ბეგლარ მანთიძის ფაცხის გვერდით ატამი ყვაოდა. დიას ეზოში ალუბლები თეთრად შეფიფქულიყო.

ცისკრის უამს გამოიარა მახარემ სოფელში. უკანასკნელად ნახა მშობლების ფაცხა და ეზო, ტყუბი ძმები და პატარა დაიკო. დედას გადაეხვია და შამას მშვიდობით ცხოვრება უსურვა. „ეეს“ ამოიოხრა მახარემ. როდის ნახავს კიდევ მშობლებს, ვინ იცის?!. ბოლოს წერილიც დაუტოვა წისქვილში მშობლებს — მე დამაბრალეთო ყველაფერი.

გულო აუჩუყდა მახარეს, ცრემლები მოიწმინდა, თავი აილო, გემბანზე არავინაა. მზე ისევ ანათებს ნაფირუზებ ზეცას. მიფრინავს გემი „სანტა“, შორს მოსჩანს ცის დასავეალი.

პ რ ო ღ ო გ ი

პირველი მაისია. ნაჯახირევი გურია ისევ შემოსილა მწვანით. სისხლსა და ქვარტლზე ყვავილები გადაფეთქილა. ბუჩქებიდან იები იცქირებიან.

მოსწყინდა მირიანს ტყეში ყოფნა, კარავში მართო ჯდომა. მოენატრა შვილის საფლავის ნახვა, გულიდან დარდების გადმოდგრა. თოფი გადაიკიდა და ბილიკზე გამოვიდა. მზე ზღვისაკენ გადახრილიყო. ნასახლარს რომ მიუახლოვდა, შედგა: რაღაც მომხიბლავი ხმები შემოესმა. შეკრთა ვაჟაკი.

ციემა ჟრუანტელმა დაუზრბინა ტანში. შუბლი მოიჩრდილა, დააკვირდა.

ეწყინა მირიანს, როგორ წამიხდაო ასე ვაეკაცობა. ისევ მოიჩრდილა შუბლი და იცნო ზაზას ამხანაგები: ზურიკო, კიკინია, ფატუ. „ის ორნი ვინღა არიან?“ — ისევ დააკვირდა მირიანი. „აა, მახარეს ძმები მოსულან, ზაალი და საული“. ბავშვებს ზაზას საფლავი ბზის ტოტებით, თეთრი ვარდებით, იებით და ნარგიზებით მოეთინათ. დაჩოქილიყვნენ და მარსელიეზას¹ მღეროდნენ.

მღეროდნენ გულმოდგინედ, მთელი გრძნობით. და ეს ბავშვური, უმანკო, წყრიალა ხმები უნაზეს სიმფონიად იფანტებოდა მარადისობის უსაზღვრო სივრცეში.

მირიანმა თოფი დაუშვა, ყაბალახი მოიხადა. ატირდა მირიანი, მაგრამ ეს ცრემლი არ იყო მარტო ნასათუთევი გულის და ავალის ნაეური.

ეკეკაცის ცრემლში უსასტიკესი შურისძიების გრძნობა ილესებოდა.

პირველი წიგნის დასასრული.

---

¹ მარსელიეზა მამან ძალიან გავრცელებული იყო გურიაში.

ს ა რ ჩ ი შ ი

წინათქმა	3
ბედის წერილი	5
ჩხავერის ღვინო	11
ჯაჯა	24
ლიას ოცნება	26
მოედანი	30
ღვალვიანი წელიწადი	34
ახმედ-ალას ყავახანა	40
ჩვენ ვხედავთ სიმართლის სინათლეს	53
1901 წლის 31 დეკემბერს	57
ნამგალი	63
მეგობრული საუბარი	63
ერმილეს სიყვარული	68
ლურჯი ხალათი	70
თეატრი	77
სულის კაობი	82
კომიტეტი	82
წითელი ცხვირსახოცი	84
თავიდან მოგვეყდნენ	86
ახალგაზრდა გურია	88
მთვარე ცალი თვალთ იცქირებოდა	90
ფარდის იქით	95
ორი მაისის ღამე	97
შამლები ყიოდნენ	108
ჯურჩიის ყვავილნარში	114
ქიშნი სიყვარულისა	120
შოიდანახე	123
ღია მამასთან	134
შოულოდნელი ამბები	139
ზალპი	146
სიმთვრალეში წამოეროშე	148
ოთხმოცი წლის ბერიკაცი	150
ტილყვავები	152

ერთი სცენისათვის	156
ვაშლნარი	160
მზადება კრიმ-გირიის შესახვედრად	170
ორი კათანდარა	173
ერემლები	182
სამხედრო წესები	187
ორი ღამის ქრონიკა	192
სტაროსელსკი გურიაში	194
ეხ, ქალბატონო!	205
ამნისტია	207
შეგის სასახლე	211
ჩამობნელდა	215
ბაბუა ყაფლანი	221
უვარგისი იარაღი	229
დარბეული ოჯახი	232
იწვოდა ოზურგეთი	238
ფიქრი სამშობლოზე	239
პროლოგი	240

